ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
ІМЕНІ КОРОЛЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО

Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства

Матеріали
Міжнародного науково-практичного симпозіуму
18–19 листопада 2016 р.

м. Івано-Франківськ – 2016 р.

УДК 343.431 (001.8)

ББК 67.308.112я43

Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: матеріали Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – 414 с.

Humanization of Criminal Responsibility and Democratization of Criminal Justice: Collection of materials of the International Science and Research Symposium (Ivano-Frankivsk, November 18–19, 2016). – Ivano-Frankivsk: Printing and Publication Department of the Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi, 2016. – 414 p.

Рекомендовано до друку Вченою радою Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького (протокол № 4 від 30 листопада 2016 р.)

В збірнику опубліковано матеріали Міжнародного науково-практичного симпозіуму «Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства» (18–19 листопада 2016 року).

© Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2016

Александренко Вячеслав Віталійович,
здобувач кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Национальна академія управління», м. Київ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СЛУЖБОВИХ ОСІБ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

Жорстоке поводження з тваринами є лише перший досвід
для такого ж поводження з людьми.
Ж. Бернарден

Проблеми з ефективною протидією та попередженням жорстокого поводження до тварин в Україні можна пояснити, зокрема, наступними чинниками: неефективною діяльністю правоохоронних органів щодо реагування на такі випадки та недосконалим законодавством.

У кримінальному законі України норма про відповідальність за жорстоке поводження з тваринами практично не застосовується. Поодинокі випадки засудження «догхантерів» лише підтверджують цю сумну статистику. Найчастіше за заявами громадян міліцією (поліцією) відмовляється в прийнятті заяв і повідомлень, внесенні даних про злочини до Єдиного реєстру та проведенні досудового розслідування. Більшість таких справ до суду не доходить. Це можна пояснити небажанням правоохоронних органів займатися малозначними і неперспективними для них розслідуваннями внаслідок невисокого рівня правової культури правоохоронців, які не бачать суспільної небезпеки навіть у вбивстві тварин. Більше того, інколи вони за наказом зверху, чи за власної ініціативи стають співучасниками вказаних злочинів, хоча б мали діяти зовсім по-іншому.

Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням. Характерною ознакою такої особи є зайняття нею керівної посади, що наділяє її правом вчиняти юридично-владні дії, які поширюються на підлеглих по службі.

Незважаючи на закони, що передбачають відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, досі є лише одиничні випадки призначення кримінального покарання за вказані дії.

Окрім моральної незрілості значної частини суспільства, яка допускає, дозволяє і залишає безкарними численні прояви жорстокості до тварин, притягнення до кримінальної відповідальності за ці дії, як передумова призначення покарання, ускладнюється умисними діями службових осіб

органів виконавчої влади, у тому числі правоохоронних. Вказані особи не лише не приймають відповідних заходів щодо своєчасного реагування на жорстоке поводження з тваринами, всіляко гальмують початок і проведення розслідування за такими фактами, але й самі беруть активну участь у вказаних протиправних діях, а інколи навіть виступають їх організаторами, використовуючи свої службові повноваження й залучаючи до співучасті у злочинах підлеглих. Вказані дії посадовців не лише негативно впливають на імідж виконавчої влади, що призводить до неефективності її дій та рішень, але й спричиняють значну матеріальну шкоду місцевій громаді та державі.

Новоград-Волинським міськрайонним судом Житомирської області 4 серпня 2014 року було винесено вирок щодо двох високопосадовців - начальника управління житлово-комунального господарства та комунальної власності міської ради та його заступника, які протягом весни-літа 2012 року, вчинили наступне.

На порушення норм Європейської конвенції про захист домашніх тварин, Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», ст. 32 Закону «Про міліцію», якою закріплено право на застосування вогнепальної зброї тільки за органом внутрішніх справ, всупереч висновку начальника управління ветеринарної медицини про відсутність підстав для знешкодження тварин, достовірно знаючи про відстріл тварин, вказані посадовці не запобігли цьому. Будучи головами конкурсної комісії, не роз'яснили членам комісії про таке порушення закону, а навпаки, нехтуючи моральними засадами та прикриваючись піклуванням про громаду міста, укладали та підписували угоди про знешкодження тварин. Виносячи відповідні накази, залучили до цих дій ще декількох осіб: водія, працівників, які збирали вбитих собак, кидали у сміттєвоз, вивозили й закопували на смітнику. Були випадки, коли в одну собаку стріляли декілька разів, поранених тварин бачили випадкові свідки.

Перед початком відстрілу працівники управління ЖКХ ставили до відома міськрайвіддл УМВС, а правоохоронці жодних дій щодо припинення порушень закону не здійснили. В подальшому посадовцями затверджувалися акти виконаних робіт (!), де зазначались кількість знешкоджених тварин і використаних набоїв. Про розмах злочинної діяльності яскраво свідчить лише те, що лише у березні місяці 2012 року було знешкоджено 115 безпритульних собак, на відстріл яких було витрачено 150 шт. патронів на суму 9660 грн.

Про невідповідність санкції ст. 299 КК України вказаним злочинним діям посадовців, вчиненим умисно, неодноразово яскраво свідчить призначене судом покарання за ч. 3 ст. 27, ч. 1 ст. 299 КК України і обране їм покарання у вигляді 850 грн. штрафу кожному. При обранні виду та міри покарання суд враховував, що вчинене кримінальне правопорушення є середньої тяжкості, тяжких наслідків від якого не наступило.

Недосконалість вказаної норми Кримінального кодексу вбачається у тому, що вона не передбачає: спеціального суб'єкта, як у наведеному прикладі, повторність, невідповідність покарання характеру і масштабності злочинних

дій, якими відзначається жорстоке поводження з тваринами. Недосконалим є навіть використання слова «поводження» стосовно таких дій, як умисне вбивство тварин. На відміну від зарубіжних країн, вітчизняне законодавство продовжує вважати тварину предметом, власністю, що виховує відповідне ставлення до них суспільства, одними з представників якого є, зокрема, вищезгадані посадовці. Враховуючи їх статус, вони мали б нести відповідальність також за іншими статтями КК України – за перевищення повноважень, неприйняття заходів щодо попередження і припинення порушень закону. Окреме питання постає щодо дій правоохоронців, які не лише не попередили злочини, а й сприяли їм, проте жодної відповідальності не понесли. За такого ставлення годі й говорити про «швидке, повне і неупереджене розслідування» ними злочинів, пов'язаних і жорстоким поводженням з тваринами.

На підставі викладеного, серед основних напрямів протидії жорстокому поводженню з тваринами слід вказати: вдосконалення чинного законодавства України щодо кримінальних і адміністративних правопорушень за прикладом провідних країн Європи та світу (Австрії, Великої Британії, Німеччини, Польщі, Швейцарії та ін.); вдосконалення діяльності Національної поліції щодо своєчасного виявлення, належного реагування на злочини і правопорушення, пов'язані з жорстоким поводженням з тваринами, проведення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування за вказаними фактами; призначення особам, які вчинили вказані правопорушення, строків і видів покарань, які б унеможливили вчинення ними таких діянь у майбутньому, а щодо службових осіб, причетних до вчинення цих злочинів, вирішувати питання про позбавлення надалі права займати посади в органах виконавчої влади; кожний випадок жорстокого поводження з тваринами з боку представників органів виконавчої влади та правоохоронців, хід і результати судового розгляду вказаних кримінальних проваджень активно висвітлювати у засобах масової інформації з метою недопущення їх замовчування, неможливості для винуватців надалі займати вказані посади, формування в суспільстві гуманного ставлення до тварин.

Андрушко Андрій Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та міжнародного кримінального права
Ужгородського національного університету, м. Ужгород

НЕДОЛІКИ СТ. 151 КК УКРАЇНИ У СВІТЛІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Психіатрія є зоною ризику порушення фундаментальних прав людини. Тому важливою є ефективна протидія можливим зловживанням при наданні психіатричної допомоги.

Здійснений нами аналіз кримінального законодавства понад двадцяти держав світу засвідчив, що самостійний склад незаконного поміщення в психіатричний заклад на сьогодні передбачений в КК Азербайджанської Республіки (ст. 146), Республіки Білорусь (ст. 184), Республіки Вірменія (ст. 134), Грузії (ст. 149), Республіки Казахстан (ст. 127), Киргизької Республіки (ст. 126), Латвійської Республіки (ст. 155), Республіки Молдова (ст. 169), Республіки Таджикистан (ст. 133), Російської Федерації (ст. 128). Окремі держави, які ще донедавна передбачали кримінальну відповідальність за розглядуване нами діяння, згодом відмовились від виокремлення відповідного самостійного складу злочину. Так, якщо КК Естонської Республіки, який діяв до 1 вересня 2002 р., містив ст. 124-2, яка передбачала відповідальність за незаконне поміщення в психіатричну лікарню, то Пенітенціарний кодекс, прийнятий 6 червня 2001 р., аналогічної статті вже не містить.

КК Данії (§ 261), Литовської Республіки (ст. 146) та Республіки Болгарія (ст. 142а) розглядають незаконне поміщення особи в психіатричний заклад в якості кваліфікованого (КК Данії) або ж особливо кваліфікованого (КК Литовської Республіки та Республіки Болгарія) складу незаконного позбавлення волі. Такий підхід болгарського, данського та литовського законодавців, вочевидь, засвідчує їхнє розуміння підвищеної суспільної небезпеки незаконного поміщення особи в психіатричний заклад порівняно з основним складом незаконного позбавлення волі [1, с. 71].

Відповідальність за незаконне поміщення в психіатричний заклад передбачає і чинне кримінальне законодавство України (ст. 151 КК). Однак, як відомо, вказана стаття на практиці застосовується вкрай рідко, що пояснюється як підвищеною латентністю таких злочинів, так і недосконалістю законодавчої конструкції цього складу злочину. Попри це, із ЗМІ ми доволі часто дізнаємось про найбільш резонансні випадки використання психіатрії в немедичних цілях.

Необхідно відзначити, що ст. 151 КК законодавець назвав «Незаконне поміщення в психіатричний заклад», а диспозицію ч. 1 цієї статті сформулював як «Поміщення в психіатричний заклад завідомо психічно здорової особи». Шляхом елементарного тлумачення приходимо до висновку, що під

незаконним поміщенням в психіатричний заклад законодавець розуміє поміщення до такого закладу завідомо психічно здорової особи.

Відповідний законодавчий підхід навряд чи можна визнати обґрунтованим. Як відомо, підстави та порядок примусової госпіталізації до психіатричного закладу осіб, що страждають психічними захворюваннями, встановлені Законом України «Про психіатричну допомогу» (далі – Закон) від 22 лютого 2000 року (ч. 3 ст. 13 та ст. 14). В примусовому порядку, зокрема, може бути госпіталізована до психіатричного закладу особа у випадках проведення експертизи стану її психічного здоров'я або застосування до особи, яка страждає на психічний розлад і вчинила суспільно небезпечне діяння, примусового заходу медичного характеру (ч. 3 ст. 13). Крім того, ст. 14 Закону передбачає, що особа, яка страждає на психічний розлад, може бути госпіталізована до психіатричного закладу без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника, якщо її обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах, та при встановленні в особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона: 1) вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що становлять безпосередню небезпеку для неї або оточуючих; 2) неспроможна самостійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність. Законом передбачена також процедура недобровільної госпіталізації особи до психіатричного закладу. Так, відповідно до його ст. 16, особа, яку було госпіталізовано до такого закладу за рішенням лікаря-психіатра на підставах, передбачених ст. 14 Закону, підлягає обов'язковому протягом 24 годин з часу госпіталізації огляду комісією лікарів-психіатрів психіатричного закладу для прийняття рішення про доцільність її госпіталізації. У разі, якщо госпіталізація визнається недоцільною і особа не висловлює бажання залишитися в психіатричному закладі, вона підлягає негайній виписці. У випадках ж, коли госпіталізація особи до вказаного закладу в примусовому порядку визнається доцільною, представник психіатричного закладу, в якому перебуває особа, протягом 24 годин направляє до суду за місцем знаходження психіатричного закладу заяву про госпіталізацію особи до психіатричного закладу в примусовому порядку на підставах, передбачених ст. 14 цього Закону, а також висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність такої госпіталізації. До винесення судом рішення лікування особи може проводитися за рішенням лікаря-психіатра (комісії лікарів-психіатрів) [2].

Передбачені в Законі підстави та процедура госпіталізації особи до психіатричного закладу в примусовому порядку спрямовані на те, щоб до такого закладу не поміщались особи, які цього не потребують. Порушення законодавчих вимог, що стосуються підстав та порядку недобровільної госпіталізації, в результаті чого в психіатричному закладі опиняється не за своєю волею особа, яка такої госпіталізації не потребує, означає її незаконність, що має тягнути за собою кримінальну відповідальність за ст. 151 КК України.

У цьому контексті необхідно наголосити, що однією із засад, що дозволяє позбавити особу свободи, згідно із ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, є дотримання процедури, встановленої законом [3]. В той же час текст диспозиції ч. 1 ст. 151 КК України не повною мірою відображає вимоги Закону України «Про психіатричну допомогу», які стосуються підстав та порядку примусової госпіталізації до психіатричного закладу осіб, що страждають психічними захворюваннями.

З метою встановлення законності поміщення в психіатричний заклад душевнохворих Європейський суд з прав людини (далі – Суд) у справі *Winterwerp v. the Netherlands* встановив т.зв. «метод потрійного тесту» (the triple-test approach), який був конкретизований ним у справі *Johnson v. the United Kingdom*. Для того, щоб особа могла бути позбавлена свободи: 1) вона повинна бути об'єктивно визнана душевнохворою; 2) психічні відхилення повинні бути такого характеру і такого ступеня, які виправдовують примусове утримання її в психіатричному стаціонарі; 3) законність продовження перебування особи в психіатричному закладі залежить від тривалості психічного захворювання. Цей тест розвинутий в подальшій практиці Суду [4].

На переконання Суду, за винятком невідкладних випадків, особа не може бути позбавлена свободи, якщо не буде достовірно встановлено, що вона є психічнохворою. Наявність чи відсутність у неї психічного захворювання може бути встановлена лише завдяки об'єктивній медичній експертизі. Однак самої по собі констатації наявності психічного захворювання недостатньо: розлад психіки повинен мати такий характер або такий ступінь, який би виправдовував обов'язкове позбавлення свободи; правомірність же подальшого утримання в психіатричному закладі залежить від того, чи зберігається в особи відповідний психічний розлад. При цьому Суд визнав неможливість дати точне визначення поняття «психічнохворі», оскільки психіатрія є галуззю, що постійно розвивається як у медичному, так і в соціальному плані. В рішенні у справі *Rakevich v. Russia* Суд, однак, підкреслив, що цей факт не означає, що хтось може бути затриманий лише тому, що його погляди чи поведінка відрізняються від встановлених у певному суспільстві норм [4, с. 174, 175].

З огляду на сказане, вважаємо, що підхід вітчизняного законодавця, який під незаконним поміщенням в психіатричний заклад розуміє лише поміщення до такого закладу завідомо психічно здорової особи, не можна визнати достатньо обґрунтованим. Так, наприклад, відсутні підстави для такої госпіталізації, якщо особа хоч і є завідомо для психіатра психічно хворою, однак не потребує надання їй стаціонарної психіатричної допомоги. На наш погляд, незаконним поміщенням до психіатричного закладу слід визнавати порушення законодавчих вимог, що стосуються підстав та порядку недобровільної госпіталізації, в результаті чого в психіатричному закладі опиняється не за своєю волею особа, яка такої госпіталізації не потребує. Видається, що у ч. 1 ст. 151 КК України правильніше було б передбачити, що відповідальність настає за *незаконне поміщення до психіатричного закладу особи, яка не потребує*

стаціонарної психіатричної допомоги. З'ясування ж сутності цієї незаконності спонукатиме правозастосувача звертатися до тексту закону, який передбачає підстави та порядок примусової госпіталізації до психіатричного закладу осіб, що страждають психічними захворюваннями, тобто до Закону України «Про психіатричну допомогу». Відзначимо, що подібним шляхом пішли законодавці Вірменії, Грузії, Казахстану, Латвії, Росії та деяких інших держав.

Суд виходить з того, що законність продовження примусової госпіталізації особи залежить виключно від збереження у неї психічного розладу. Причому держава повноважна здійснювати утримання хворого у психіатричному закладі лише протягом строку загострення такого розладу та не може продовжувати курс лікування після того, як загострення минуло, і в особи немає виражених ознак психічних відхилень [4, с. 177]. У цьому контексті варто звернути увагу на те, що при буквальному тлумаченні диспозиції ч. 1 ст. 151 КК України однозначного висновку про те, що ця норма охоплює випадки незаконного утримання особи в психіатричному закладі після того, як відпали підстави для її подальшого перебування в ньому, зробити не можна. У вказаній диспозиції мова йде не про незаконне поміщення особи до психіатричного закладу чи утримання її в ньому, а лише про перше з них. З огляду на це, на наш погляд, було б правильно, якби законодавець змінив назву статті 151 КК України, а також диспозицію її ч. 1, вказавши, що кримінально караним є не лише незаконне поміщення до психіатричного закладу особи, яка не потребує стаціонарної психіатричної допомоги, а й незаконне утримання її в ньому. Відзначимо, що на незаконне утримання особи в психіатричному закладі поряд з незаконним її туди поміщенням прямо вказується, наприклад, в ст. 184 КК Білорусі, ст. 134 КК Вірменії, ст. 149 КК Грузії, ст. 127 КК Казахстану, ст. 133 КК Таджикистану.

Підсумовуючи сказане, вважаємо за доцільне викласти назву статті 151 КК України та диспозицію її ч. 1 у такій редакції: *«Стаття 151. Незаконне поміщення до психіатричного закладу особи, яка не потребує стаціонарної психіатричної допомоги, або незаконне утримання особи в психіатричному закладі*

1. Незаконне поміщення до психіатричного закладу особи, яка не потребує стаціонарної психіатричної допомоги, або незаконне утримання особи в психіатричному закладі, – карається…».

Список використаних джерел

1. *Андрушко А. В.* Кримінально-правова протидія використанню психіатрії в немедичних цілях: порівняльно-правовий аспект / А. В. Андрушко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – Випуск 14. – Том 2. – С. 71–74.
2. Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р. № 1489-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1489-14
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. *Гудима Д.* Обмеження прав психічнохворих у практиці Європейського суду з прав людини / Д. Гудима // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): Статті учасників ювілейного X Міжнародного круглого столу (м. Львів, 12-13 грудня 2014 року): У 2-х частинах. – Львів, 2015. – Частина І. – С. 173–200.

Ахтирська Наталія Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ЄДИНІ ГУМАНІСТИЧНІ ПРИНЦИПИ ТА ПРАКТИКА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ

Шарль Монтеск'є стверджував: «Міжнародне право засноване на тому принципі, що народи повинні в мирний час приносити один одному якомога більшу користь, а під час війни спричиняти якомога меншу шкоду, не порушуючи свої власні інтереси»[1] .

В Угоді про асоціацію України з Європейським Союзом визначено, що цілями її є: а) сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах; е) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод.

Метою політичного діалогу, зокрема, визначено «е) зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та доброго врядування, прав людини та основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і поваги до різноманітності, а також внесок у консолідацію внутрішніх політичних реформ» [2].

У 2012 році судами України було розглянуто 42 запити (клопотань, скарг) у порядку надання міжнародної правової допомоги; у 2013 році – 620; у 2014 році – 478; у 2015році – 519 [3].

Зважаючи на те, що вказані в статті 7 глави 2 Кримінального процесуального кодексу України засади призначені для виконання під час кримінального провадження в Україні, то слушно виникає питання про можливість їх поширення на провадження під час міжнародного співробітництва, та в якій мірі. Розділ IX КПК України «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» не містить подібної

статті, в якій би визначались загальні чи спеціальні (особливі) принципи надання правової допомоги, при цьому й відсутні вказівки щодо безумовного застосування засад, передбачених в ст. 7 КПК.

Законодавець обмежився тим, що в ст. 543 КПК України «Законодавство, що регулює міжнародне співробітництво під час кримінального провадження», визначаючи порядок направлення запиту до іншої держави, порядок розгляду уповноваженими (центральним) органом України запиту іншої держави або міжнародної судової установи про таку допомогу і порядок виконання такого запиту, в загальному вигляді вказав на застосування КПК України та чинних міжнародних договорів. Це положення дає підстави для висновку про застосування принципів, передбачених в ст. 7 КПК України у повному обсязі, однак цей перелік може бути доповнений спеціальними принципами, визначеними міжнародними договорами, оскільки, законодавець, наводячи перелік засад, використав слово «зокрема», підкресливши, що він не є вичерпним.

Загальним принципам міжнародного співробітництва притаманними є наступні ознаки: 1) керівна роль у визначенні вектору міжнародного співробітництва; 2) вони мають універсальну сферу дії, розраховані на всі міжнародні співтовариства; 3) вони мають імперативний характер jus cogens (безспірне право); 4) принципи визнаються та приймаються всіма суб'єктами міжнародного співробітництва не залежно від правових систем світу; 5) принципи на відміну від норм права мають зворотну дію, тобто поширюються на ситуацію, навіть якщо вони виникла раніше самого принципу; 6) принципи міжнародного співробітництва складають систему, а тому мають розглядатися у взаємодії з іншими.

Варто відмітити, що в міжнародних документах не використовується поняття «принципи міжнародного кримінального процесу». Хоча в самому тексті документів вони зафіксовані. Але варто вказати, що в ст. 17 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду 1998р. йдеться про «*принципи кримінального процесу*, визнані міжнародним правом», до яких відноситься: право бути судимим швидко та неупередженим судом в порядку, що забезпечує правосуддя.

До принципів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження варто віднести:

1) принцип верховенства міжнародного права щодо захисту прав людини та основоположних свобод (абсолютна заборона катування, гуманізм тощо);

2) принцип екстериторіальності в застосуванні процесуального законодавства, оскільки відповідно до ч. 4 ст. 4 «при виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення Кримінального процесуального кодексу України, однак на прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися

процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України»;

3) принцип поширення дії повноважень правоохоронних органів на територію інших держав (за згодою). Для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи (ч.1 ст. 571 КПК України);

4) принцип доповнення національної системи судочинства дією міжнародних судових установ. Відповідно до ч. 2 ст. 4 Римського статуту, Міжнародний кримінальний суд може здійснювати свої функції та повноваження на території будь-якої держави-учасниці, а за спеціальною угодою, на території будь-якої іншої держави» [4];

5) принцип видачі громадян своєї держави, оскільки ч. 1 ст. 58 Римського статуту вказує, що після початку розслідування Палата попереднього провадження за заявою прокурора видає ордер на арешт особи. Держава, яка одержала прохання про арешт та надання в розпорядження Суду вказаної особи без зволікань зобов'язана вжити заходів щодо арешту особи та якомога швидше доставити її до Суду (ч. 1 ст. 59);

6) принцип можливого притягнення до відповідальності двічі. За Римським статутом, принцип не притягнення особи двічі за те ж саме «ne bis in idem» у випадках, «коли розгляд в іншому суді призначався для того, щоб захистити особу від кримінальної відповідальності за злочини, які підпадають під юрисдикцію міжнародного кримінального суду або за іншими ознаками не було проведено незалежне або неупереджене у відповідності з нормами належної законності процедури, що за існуючих обставин, не відповідало меті віддати відповідну особу правосуддю» (ст. 20);

7) Використання доктринальних положень в процесі доказування. Так відповідно до ст. 30 Статуту міжнародного суду ООН, суд який зобов'язаний вирішувати передані йому спори, застосовує: а) міжнародні конвенції, як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, визнані державами; б) міжнародні звичаї як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми; в) загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; г) судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих спеціалістів у сфері публічного права в якості допоміжного засобу для визначення правових норм [5].

Список використаних джерел

1. *Монтескье Ш*. Право и мораль С. 375. Антология мудрости / Составитель В.Ю. Шойхер. – М. : Вече, 2007. – 848с.
2. Угода про асоціацію України з Європейським Союзом від 21.03.2014р. /Політична складова // http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine
3. Звіт Державної судової адміністрації України щодо здійснення судочинства судами України у 2015році //www/ court.gov.ua

4. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 // http:// zakon.rada.gov.ua›laws/show/995_588.
5. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945р. // http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page3

Бабенко Андрій Миколайович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ,
м. Одеса

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ВДОКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Злочинність організованих груп і злочинних організацій являє собою один із найнебезпечніших видів злочинності. Суспільна небезпека цієї злочинності, як елемента загальної злочинності, насамперед пов'язана з тим, що вона продукує найбільш небезпечні форми злочинної діяльності – тероризм, бандитизм, убивства на замовлення, вимагання, торгівлю людьми, зброєю та наркотичними засобами, злочинність у сфері економіки, організовану корупційну діяльність і т.д. Цей вид злочинності має місце в усіх без виключення регіонах нашої країни, характеризується високим рівнем латентності та негативними тенденціями розвитку. За даними експертів Одеського державного університету внутрішніх справ, українська дійсність останнього десятиріччя характеризується збільшенням рівня організованої злочинності, розширенням напрямків і сфер її впливу, транснаціоналізацією організованої злочинної діяльності, входженням її представників до владних структур, своєрідною територіальною спеціалізацією, підвищеною латентністю тощо. Отже, цей вид злочинної активності спричиняє величезний збиток у державі, її регіонах та в усьому суспільстві.

За даними статистичної звітності Генеральної прокуратури України[1;2] можна стверджувати про те, що саме органи Національної поліції вносять основний вклад у справу боротьби з організованою злочинністю. Наприклад, у 2013 році по Україні було зареєстровано 14 фактів бандитизму, з них 13 – розслідувано органами внутрішніх справ, в 2014 - 12 і 11 відповідно, в 2015 - 17 і 14 відповідно, за 6 місяців 2016 року - 11 і 5 відповідно. У 2014 році було виявлено 457 фактів створення воєнізованих або збройних формувань, з них 414 фактів розслідувано органами внутрішніх справ, у 2015 році - 543 і 510 відповідно, за 6 місяців 2016 року - 294 і 290 відповідно. У 2014 році зареєстровано 60 фактів сприяння учасникам злочинних організацій, з них 42 розслідувано органами внутрішніх справ, у 2015 році - 103 і 87 відповідно, за 6

місяців 2016 року - 22 і 17 відповідно.

Варто зазначити, що розслідування абсолютної більшості злочинів за статтями, що передбачають в якості кваліфікуючої ознаки вчинення їх організованою групою, проводять саме слідчі Національної поліції. Зокрема, це злочини проти волі, честі та гідності особи (ст. 146, 147, 149 КК), проти власності (ст. 185-187, 189, 190 КК), у сфері господарської діяльності (ст. 199, 209 КК), проти громадської безпеки (ст. 263, 263-1 КК), проти громадського порядку та моральності (ст. 302, 303 КК), у сфері незаконного обігу наркотиків (ст. 307, 321 КК), проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів (ст. 345, 345-1 КК), у сфері службової діяльності (ст. 369 КК) та ін. Саме до підслідності органів Національної поліції віднесено розслідування створення злочинної організації (ст. 255 КК), сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 КК), бандитизму (ст. 257 КК), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК).

Отже, саме органам Національної поліції України відводиться провідна роль у запобіганні організованій злочинності, що вимагає від держави належного правового та матеріально-технічного забезпечення вказаної діяльності.

Закономірності функціонування організованої злочинності в регіонах України вказують на необхідність диференційованого підходу до запобігання цьому різновиду злочинності у різних областях нашої країни. Слід враховувати спеціалізацію діяльності організованих злочинних угрупувань, відповідно до місцевих «криміногенних ознак - складових» географічного, природно-ресурсного, виробничого, соціального, економічного і т.д. характеру.

Потребують розробки місцеві регіональні програми запобігання організованій злочинності з переліком заходів, адекватних місцевим особливостям функціонування організованої злочинності (рівня інтенсивності, структури, різновидів, латентності) та системи її детермінації.

Враховуючи криміногенну обстановку конкретних регіонів, заходи запобігання злочинності доцільно застосовувати диференційовано, з урахуванням кримінологічного типу та виду регіону. Слід ретельно підбирати специфічний набір форм, методів і заходів запобігання організованій злочинності в регіонах. Програмування, планування та організація боротьби з організованою злочинністю має відбуватися з урахуванням узагальнених кримінологічних ознак, різновиду та типу регіону (промислового, сільськогосподарського, столичного, курортного, прикордонного, значної соціальної напруженості, підвищеної терористичної загрози, екстремально-критичного типу).

Проведений комплексний науковий аналіз [3] свідчить, що в промислових регіонах заслуговує на увагу активізація оперативно-службової діяльності регіональних підрозділів Національної поліції, насамперед, з розкриття тяжких резонансних організованих злочинів. Вимагає більшої

кримінологічної уваги відпрацювання розподілу бюджетних коштів, що виділяються під соціальні програми, особливо в енергетичній та вугледобувній промисловості. З урахуванням недоліків, які існують в оперативному супроводженні процесів роздержавлення економічно вигідних об'єктів господарювання, необхідно забезпечити збір і відпрацювання оперативної інформації відносно фактів незаконної приватизації стратегічно важливих для держави підприємств. Беручи до уваги, що одними з головних в економіці східних регіонів є добувна, металургійна, вугільна та хімічна галузі, потрібен комплекс додаткових організаційно-практичних заходів щодо покращення роботи саме в цих напрямках.

Беручи до уваги сучасний стан та регіональні особливості злочинності у сфері економіки промислових регіонів, основними завданнями спеціально-кримінологічного запобігання є: посилення протидії тяжким та особливо тяжким злочинами, насамперед, пов'язаним з припиненням організованих форм корупції, незаконним заволодінням транспортними засобами, організованих злочинів у сфері обігу наркотиків, зброї, торгівлі людьми, заволодінням природними ресурсами. Важлива роль відводиться напрямку з протидії організованим формам інформаційного та Інтернет тероризму, перешкоджанню «кіберзлочинності». Також вважаємо за доцільне переглянути перелік статей КК, які передбачають відповідальність за організовані форми злочинності і посилити кримінальну відповідальність особам, які вчиняють організовані форми злочинів.

Сподіваємося, що зазначена проблема не залишиться без уваги наукової спільноти та державних і правоохоронних органів, а висловлені пропозиції стануть у нагоді під час розробки відповідних заходів із запобігання організованій злочинності.

Список використаних джерел

1. Аналітично-статистичні матеріали про стан законності та протидії злочинності за 12 місяців 2014 року [Текст] ; Генеральна прокуратура України, Управління організації ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та статистичної інформації. – Київ : ГПУ, 2015. – 65 с.
2. Основний звіт про кримінальні правопорушення за 2013, 2014, 2015 рр., 6 місяців 2016 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу : http:// http://www.gp.gov.ua. – Назва з екрану.
3. *Бабенко А.М.* Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання:дис. …докт.юрид.наук: спец.12.00.08/ А.М. Бабенко. – Запоріжжя, 2015. – 515 с.

Бабецька Іванна Ярославівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ІНТЕРЕС ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Проблема інтересу активно обговорюється в юридичній науці, в т.ч. в науці кримінального права. Адже людини, її права і свободи та інтереси є об'єктами кримінально-правової охорони. Потрібно забезпечити на законодавчому рівні баланс індивідуальних інтересів громадян і їх об'єднань з інтересами суспільства як інтересів приватних та публічних.

Прикладом співвідношення приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні виникає в разі приватного обвинувачення (ст. 477 КПК) [1]. Так як, інститут приватного обвинувачення є формою захисту прав і законних інтересів людини, які охороняються та забезпечуються через юрисдикційну форму захисту – звернення до компетентних органів держави.

Для визначення категорії «інтересу в кримінальному праві» потрібно спочатку з'ясувати поняття «інтерес» та визначити його зміст.

Беззаперечним є той факт, що інтерес є рушійною силою дії чи бездіяльності людини.

Термін «interest» має латинське походження та перекладається, як «має значення, є важливим». Інтерес виступає стимулом до дії, свідомими прагненням до реалізації власних намірів. Інтерес визначають як початкова категорія, рушійна сила правовідносин, що засвідчує рівень потеб та прагнень людини.

Відповідно до визначення в словнику філософії: «Інтерес (лат. Interest – мати значення) – причина дій індивідів, соціальних груп (класу, нації, професійної групи), що визначає їх соціальну поведінку» [2].

Прикладом застосування поняття «інтерес» у широкому сенсі є Конституція України (статті 18, 32, 34, 35, 36, 39, 41, 44, 79, 89, 104, 121,127,140 та ін.).

Поняття законного інтересу було предметом розгляду Конституційного Суду України у справі від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес).

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України термін «інтерес» в юридичних актах враховує його як етимологічне, так і загальносоціологічне, психологічне значення, вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами. Інтерес, відповідно до Рішення

Конституційного суду України, є прямо не опосередкованим у суб'єктивному праві простим легітимним дозволом з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб. Інтерес може бути як охоронюваним законом, правоохоронюваним, законним, так і незаконним, тобто таким, що не захищається ні законом, ні правом, не повинен задовольнятися чи забезпечуватися ними, оскільки такий інтерес спрямований на ущемлення прав і свобод інших фізичних і юридичних осіб, обмежує захищені Конституцією та законами України інтереси суспільства, держави чи «всіх співвітчизників» або не відповідає Конституції чи законам України, загальновизнаним принципам права [3].

Отже, у тексті кримінального закону законодавець використовує термін «інтерес» у різних сенсах та значеннях. Деякі науковці умовно поділяють «інтерес» за цією ознакою на окремі групи:

І. Законні інтереси (також зустрічається узагальнююча категорія – правоохоронювані інтереси чи охоронювані законом інтереси): 1) інтереси фізичної особи (інтереси особи, яка захищається, або іншої особи; інтереси особи; законні інтереси осіб; інтереси того, хто займається господарською діяльністю; охоронювані законом інтереси окремих громадян; особисті інтереси; інтереси громадянина); 2) інтереси юридичної особи (інтереси того, хто займається господарською діяльністю; інтереси окремих юридичних осіб; інтереси власника; інтереси юридичної особи приватного права, інтереси юридичних осіб); 3) інтереси держави (інтереси України; інтереси держави; державні інтереси; інтереси власника; інтереси служби; заінтересована іноземна держава); 4) інтереси суспільства (суспільні інтереси; громадські інтереси).

ІІ. Незаконні (протиправні) інтереси: (особиста заінтересованість або інтереси третіх осіб; інтереси того, хто погрожує; інтереси того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, інтереси третьої особи; інші особисті інтереси; інтереси того, хто пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, інтереси третьої особи) [4, с. 236-240].

«Інтерес» є предметом дослідження правозастосовчих органів, зокрема при визначенні об'єктів правової, в тому числі кримінально-правової охорони, об'єктів злочинних посягань, виду, розміру заподіяної шкоди. Будучи одним із видів соціальних цінностей як об'єкта злочину, інтерес виступає самостійним об'єктом кримінально-правової охорони, а у передбачених законом випадках – і безпосереднім об'єктом конкретних злочинів. Законодавець забороняє реалізацію, досягнення певного інтересу певним способом чи певною особою. При цьому, очевидно, одночасно із досягненням особою інтересу вчиненням діяння, яке законодавцем забороняється, в багатьох випадках аналогічному інтересу іншої особи заподіюється шкода [5, с. 80]

Сам термін «інтерес» вживається у кількох статтях Загальної і Особливої частин КК для позначення об'єкта кримінально-правової охорони (36, 39, 40, 41, 42, 206, 232, 356 КК України та ін.).

Зокрема, об'єктами правового захисту виступають інтереси, що є позитивними з позиції існуючих у певний історичний період суспільних відносин і не суперечать загальним засадам кримінального процесуального права. Прикладом подібного інтересу є бажання особи бути присутньою при проведенні слідчої дії, факт проведення якої може вплинути на її законні інтереси (ч. 3 ст. 223 КПК). З другого боку, кримінальний процесуальний закон знає випадки, у яких інтерес, не будучи об'єктом правового захисту, виступає як юридичний факт, тобто породжує, змінює або припиняє кримінальні процесуальні правовідносини. Як приклад зазначеного можна навести положення КПК, відповідно до якого у разі якщо інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим (ч. 4 ст. 44) [6, с. 21].

У ч. 1 ст. 364 та ч. 1 ст. 367 КК зазначається, що кримінально-караним є заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. У частині 2 ст. 382 КК «Невиконання судового рішення» вказано про заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб [7].

Крім того, у деяких статтях Особливої частини КК термін «інтерес» вживається для позначення мотивів чи мети вчинення дій, відповідальність за які передбачена цими статтями. Зокрема, статтею 319 КК передбачена відповідальність за незаконну видачу рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах [5].

Законом не врегульовано поняття інтересу як кримінально-правової категорії, а також не визначені конкретні їх різновиди, проте ця категорія є часто застосованою у кримінальному законодавстві.

Відповідно до ст. 2 КПК «завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду» [1].

Охорона прав і свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження поєднує як загальнодержавний інтерес боротьби зі злочинністю, так і приватні інтереси учасників кримінального судочинства, щодо охорони їх прав та свобод. Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування спрямовано на реалізацію публічного інтересу щодо оперативності діяльності право охоронних органів, та приватного інтересу підозрюваного, обвинуваченого [6, с. 27]

Погоджуючись з слушною позицією О.В. Кузнецова [8] , вважаємо за можливе поділ (класифікації, систематизації) інтересів за різними критеріями. Відповідно до КК України інтереси як об'єкти кримінально-правової охорони

поділяються за критерієм суб'єкта (носія) таких інтересів (наприклад, людини і громадянина, державні, громадські, юридичних осіб), на приватні та публічні.

Науковець В. В. Сташис виділяє п'ять груп інтересів як об'єктів кримінально-правової охорони, за якими побудована Особлива частина КК: 1) загальнонаціональні; 2) людства в цілому; 3) особи; 4) громадські; 5) державні [9].

Достатньо обґрунтованою з позиції прихильників теорії «об'єкт злочину – суспільні відносини» щодо поняття «інтерес» та співвідношення цього поняття із поняттям «суспільні відносини» є позиція В.Я. Тація, який зазначає, що «інтерес – це той об'єктивно існуючий соціальний феномен, поява якого зумовлюється функціонуванням суспільних відносин. Тому інтерес є не складовою частиною (основою, ядром тощо) структури суспільних відносин, а самостійним в певній мірі явищем. Однак при цьому не можна повністю відривати інтерес від суспільних відносин. Він є не тільки продуктом суспільних відносин, але й, має, безперечно, свій зворотній на них вплив [5, с. 80] .

В. Я. Тацій не дає визначення поняття «інтерес», а лише констатує, що інтерес як соціологічна категорія являє собою не явище суспільної свідомості суб'єктів, а явище їх суспільного буття. Інтереси являють собою безпосереднє вираження і становище людей у суспільстві, у системі суспільного виробництва і обумовлених цим положенням потреб, та що таке розуміння інтересу цілком прийнятне і для науки кримінального права, зокрема для рішення проблем об'єкта злочину [10, с. 54].

Не можна не обминути того факту, що теорія об'єкта злочину як правового блага обґрунтовувалася з погляду реакційних позицій теорії права німецького юриста К. Іерінга, яка була започаткована ним у другій половині XIX століття. К. Іерінг визначав право як інтерес, що захищається державою. Інший видатний правник Ф. Ліст визначив об'єкт злочину як життєвий інтерес, що захищається правом [11, с. 16].

На думку Є. В. Лащука, поняття «об'єкт злочину» та «об'єкт кримінально-правової охорони» розрізняються за структурою і значенням. Зокрема, об'єкт злочину слугує для з'ясування спрямованості посягання (злочинного впливу) і характеру заподіяної шкоди чи загрози її заподіяння; об'єктом кримінально-правової охорони є всі ті блага, що забезпечуються кримінально-правовою охороною [11, с. 7].

Проте не варто ототожнювати такі поняття, як об'єкт злочину та об'єкт кримінально-правової охорони. У ст. 1 Кримінального кодексу (далі – КК) України законодавець, розкриваючи зміст завдань цього документа, визначає охоронювані ним об'єкти кримінально-правового захисту – права і свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок та громадську безпеку, довкілля, конституційний устрій України, мир та безпеку людства тощо. Відповідно до зазначеного інтереси можуть виступати об'єктом посягання [7].

Кримінально-правове значення інтересу, на погляд Кузнєцова А. В., є полісемічне. Інтерес може бути:

1) об'єктом кримінально-правової охорони (правоохоронюваний, охоронюваний законом, законний інтерес) - це інтерес потерпілого, якому злочинним діянням заподіюється шкода чи створюється загроза її заподіяння;

2) об'єктом правомірного захисту, посягання на який (заподіяння чи створення загрози заподіяння шкоди якому) є підставою для здійснення акту необхідної оборони чи крайньої необхідності. У такій якості інтерес є і об'єктом злочину, на який здійснюється суспільно небезпечне посягання особою, якій заподіюється шкода у стані необхідної оборони.

3) благом, якого хоче досягти особа, що вчинює злочин - об'єктом чи ознакою мотиву або мети вчинення злочину [8, с. 73].

Виходячи з вищезазначеного, можемо визначити ознаки «інтересу» як кримінально-правової категорії:

- виникнення, активізація та усвідомлення особою певної потреби;
- мотив у вигляді побажань, намірів, прагнень;
- здійснюється для досягнення соціальних благ;
- вільний вибір форми його реалізації;
- передбачений правовими нормами кримінального законодавства;
- регламентація інтересу встановлена моральними нормами, традиціями тощо.

Таким чином, можна визначити законний інтерес як кримінально-правову категорію (в т.ч. приватний чи публічний) як усвідомлене прагнення особи чи кількома особами спільно та (або) державою певних соціальних благ для задоволення потреб, які не заборонені законодавством, задоволення яких передбачено або безпосередньо випливає з положень закону.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
2. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М., 1987. – С. 168.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) № 18-рп/2004 від 01.12.2004 року [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04
4. *Усатий Г.О.* Інтерес як об'єкт кримінально-правового конфлікту / Г. О. Усатий // Часопис Київського університету права. – 2014. - № 3. - С. 236-240.
5. *Андрушко П.П.* Категорія «Інтерес» у кримінальному праві [Електронний ресурс] / П.П. Андрушко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. - 2009. - № 81. - Режим доступу: http://www.tnu.in.ua/study/refs/d19/file94032.html
6. *Тітко І. А.* Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія / І. А. Тітко. – Х.: Право, 2015. – 448 с.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
8. *Кузнецов А.В.* Уголовное право и личность / А.В. Кузнецов. – М.: «Юридическая литература», 1977. – С. 27-28.

9. *Сташис В.В.* Загальна характеристика нового Кримінального кодексу України / В.В.Сташис // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: матер. міжнар. наук.-практ. конф. [Харків] 25–26 жовтня 2001 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. – К. – Х.: «Юрінком Інтер», 2002. – С.8.
10. *Тацій В.Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навчальний посібник / В.Я.Тацій. – Харків: УкрЮА, 1994. – С.58.
11. *Лащук Є. В.* Предмет злочину в кримінальному праві України : дис. … канд. юрид. наук / Є. В. Лащук. – К., 2005. – 94 с.

Баєва Лілія Вікторівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Запорізького національного технічного університету,
м. Запоріжжя

УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Гуманізація – це поняття, яке походить, власне, від латинського найменування людини – «human».

Гуманізувати означає: «Вносити гуманність; виявляти гуманізм», в свою чергу, «гуманізм» – це «ставлення людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність»; слово «гуманний» має таке значення: «людяний у своїх діях і ставленні до інших людей» [1; с. 266].

З розвитком суспільних відносин і соціальної думки гуманізм як вчення просувався все далі і все більше огортав нашу цивілізацію. У сучасному світі гуманізація – це облаштування всіх сфер діяльності з максимальною безпекою для залучених до неї людей. Безпекою знову ж таки не тільки для життя і здоров'я, а й для особистих прав.

У свою чергу, гуманізація кримінального законодавства – це тривалий процес, який вивчають фахівці і який полягає у пом'якшенні покарань, заснованому на допущенні думки, що злочинець має певні права і може бути перевиховани більш м'якими методами. Прикладом є скасування смертної кари в багатьох державах світу.

За останні часи в Україні відбулися серйозні зміни у сфері кримінально-правової політики, яка, ґрунтуючись на принципі невідворотності покарання, у той же час характеризується проявом принципів гуманізму й економії заходів кримінально-правового впливу. До одного з таких заходів належить і умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Відповідно до ст. 81 КК України під умовно-достроковим звільненням від відбування покарання слід розуміти звільнення особи від подальшого відбування призначеного їй судом покарання, яке фактично вона вже відбуває,

за умови не вчинення нового злочину протягом строку, який залишився до моменту закінчення відбуття покарання.

З метою правильного застосування судами законодавства про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, Пленум Верховного Суду України Постановою «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» від 26 квітня 2002 року № 2 (далі – Постанова від 26 квітня 2002 р. № 2), звертає увагу на те, що умовно-дострокове звільнення осіб від відбування покарання і заміна невідбутої частини покарання більш м'яким мають надзвичайно важливе значення для виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів, тобто для досягнення мети, передбаченої ст. 50 Кримінального кодексу України [2] .

Чинним законодавством передбачена досить розгалужена та диференційована система заохочувальних пільг для осіб, засуджених за вчинення злочину. У зв'язку з тим що даному питанню присвячено занадто мало уваги, у суспільстві склалося не зовсім правильне ставлення до можливості застосування по відношенню до засудженої особи умовно дострокового звільнення або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, тощо.

Так, до місцевих судів Київської області у 2014 році надійшло та розглянуто 879 клопотань вище зазначеної категорії. З них 832 клопотань задоволено, у 33 клопотаннях відмовлено, 7 клопотань повернуто.

У 2015 році до місцевих судів Київської області надійшло 847 клопотань даної категорії, розглянуто 832 клопотання. З них 570 клопотань задоволено, у 237 клопотаннях відмовлено, 3 клопотань повернуто [3].

Виконання призначеного судом покарання є доцільним тільки за тієї умови, що ним досягається поставлена в законі мета: крім кари ще і виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів. Якщо ця мета може бути досягнута ще до закінчення призначеного судом строку покарання, то в подальшому в його виконанні відпадає необхідність. З огляду на це, закон передбачає можливість застосування судом умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Умовно-дострокове звільнення – це право засудженого, гарантоване йому законом в обмін на повернення до нормального життя у суспільстві.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміна невідбутої частини покарання більш м'яким можливі лише після повного та всебічного вивчення даних про особу засудженого. При цьому при прийнятті судом рішення про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, необхідно довести, що засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення, а для осіб, засуджених до позбавлення волі за злочин, вчинений у віці до 18 років, ще і відповідним ставленням до навчання.

Інших критеріїв чинним законодавством не визначено, так як і чітко не розтлумачено суть даних критеріїв. Більш конкретну інформацію з цього

приводу можна дізнатися лише з узагальнень положень кримінально-виконавчого законодавства: Кримінально-виконавчого кодексу України, підзаконних нормативно-правових актів, розроблених пенітенціарною службою.

Підстава умовно-дострокового звільнення від відбування покарання складається з двох обов'язкових елементів: доведення засудженим свого виправлення – матеріальний елемент (ч. 2 ст. 81 КК України) та фактичне відбуття засудженим певної частини призначеного йому строку покарання – формалізований елемент (ч. 3 ст. 81 КК України).

Доведення засудженим свого виправлення означає досягнення ним такого стану, за якого від даної особи не доводиться очі кувати вчинення в майбутньому нових злочинів. Виправлення засудженого має бути підтверджене його сумлінною поведінкою і ставленням до праці.

Сумлінна поведінка і ставлення до праці є необхідним і достатнім доказом виправлення засудженого. При цьому висновок суду про виправлення засудженого повинен бути заснований на всебічному врахуванні даних про його поведінку і ставлення до праці за весь час перебування покарання, а не за час, який безпосередньо передує настанню строку, по відбуванні якого можливе умовно-дострокового звільнення. У п. 17 Постанови від 26 квітня 2002 р. № 2 зазначено: «Оскільки судовий розгляд питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання справляє великий виховний і запобіжний вплив як на самого засудженого, так і на інших осіб, суди під час судового засідання у справах цієї категорії повинні приділяти особливу увагу поясненням засудженого, представників органу, який відає виконанням покарання, спостережної комісії по суті внесеного подання. Зокрема, слід ретельно з'ясувати ставлення засудженого до вчиненого злочину, праці та навчання, додержання ним вимог режиму, участь у самодіяльних організаціях засуджених виправно-трудової установи, а також його наміри щодо прилучення до суспільно корисної праці та потребу в наданні допомоги при обранні місця проживання і працевлаштування» [4].

Причому, як роз'яснено в п. 13 тієї ж постанови, відсутність у матеріалах даних про можливість працевлаштування засудженого після умовно-дострокового звільнення від відбування покарання не може бути підставою для відмови у задоволенні подання.

Фактичне відбуття засудженим певної частини призначеного йому строку покарання (1/2, 2/3, 3/4) передбачено законодавцем з урахуванням таких критеріїв: тяжкість злочину, форма вини й особа засудженого для того, щоб засуджений: а) мав час і можливість довести своє виправлення і б) дійсно довів, що він вже не потребує подальшого відбування покарання.

На підставі закону умовно-дострокове звільнення можливе за обов'язкової і одночасної наявності в їх сукупності підстав і умов. При цьому основним, вирішальним є не факт відбуття певної частини покарання, а виправлення засудженого.

Виходячи із цього, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання слід віднести до заходів кримінально-правового впливу, пов'язаних з реалізацією кримінальної відповідальності.

Враховуючи викладене, у визначенні поняття звільнення від покарання й звільнення від відбування покарання потрібно враховувати, по-перше, що при цьому особа піддається засудженню; по-друге, що при цьому стосовно неї повністю або в якійсь частині усувається комплекс обмежень, який становив би зміст її покарання в разі його виконання.

Необхідно зауважити, що інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання в Україні має за мету «відновлення» правової поведінки особи як способу боротьби зі злочинністю в цілому в межах кримінальної політики держави.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728с.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. – Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Ба у лін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 5-те вид., допов. – 2013. – 376 с.
3. Узагальнення судової практики розгляду місцевими судами та Апеляційним судом Київської області деяких питань, які вирішуються під час виконання вироків за 2014-2015 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://koa.court.gov.ua/sud1090/uzag/uzagalnennya/uz8/.
4. Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким: пост. Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 3. – Вкладка. – С. 5–8.

Байлов Антон Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального
права і кримінології факультету № 1,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ: PRO AND CONTRA

Реформування правоохоронних органів в Україні, у тому числі Національної поліції України, здійснюється передусім для того, щоб вони почали на практиці виконувати свої основні обов'язки, а саме забезпечувати захист прав і свобод людини, протидію злочинності, надання допомоги особам (у встановлених законом випадках), які її потребують, підтримання законності і

правопорядку в країні. З огляду на те, що протягом тривалого часу реальність була іншою (відомі непоодинокі випадки вимагання, побиття правоохоронцями громадян тощо набуває актуальності питання удосконалення кримінально-правової охорони суспільних інтересів від протиправних посягань з боку працівників правоохоронних органів. Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) містить норми, однією з яких є ст. 365, завдяки дії яких держава гарантує таку охорону.

Перш за все зауважимо, що перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, на жаль, є досить поширеним кримінальним правопорушенням. У той же час слід звернути увагу, що за останні роки простежується тенденція до зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за даною статтею. Так, у 2011 році їх зафіксовано 806, у 2012 р. – 328, у 2013 р. – 747, у 2014 р. – 93, у 2015 р. – 89, у 2016 р. (станом на жовтень місяць) – 96 [1]. Така відмінність між показниками зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 365 ККУ у різні роки (зокрема, у 2013 і 2014) пояснюється певним чином внесенням змін до цієї статті. Пропоную їх простежити. Так, Законом України від 15.04.2008 р. № 270-VI диспозицію ч. 2 ст. 365 ККУ доповнено словами «за відсутності ознак катування». Пізніше Законом України від 11.06.2009 р. № 1508-VI до диспозиції цієї ж частини ст. 365 ККУ внесене доповнення щодо застосування погрози насильства, а також використання спеціальних засобів під час перевищення влади чи службових повноважень службовою особою, а також посилено санкції ст. 365 ККУ, а саме передбачено додаткове обов'язкове покарання у виді штрафу. Проте невдовзі Законом України від 21.12.2010 р. № 2808-VI ці зміни скасовано, а Законом України від 07.04.2011 р. № 3207-VI вони були відновлені. Остання редакція ст. 365 ККУ була закріплена Законом України від 21.02.2014 р. № 746-VI, яким також був визначений спеціальний суб'єкт даного складу злочину (і лише один) – працівник правоохоронного органу і ліквідований штраф як обов'язкове додаткове покарання у санкціях ст. 365 ККУ. Таким чином, було звужено коло осіб, яких можна притягти до кримінальної відповідальності за ст. 365 ККУ, тобто під дію цієї статті потрапляли не всі службові особи, а лише працівники правоохоронних органів. Саме цим пояснюється різке зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень з 747 проваджень (2013) до 93 (2014).

У зв'язку з цим виникає питання, чи дійсно законодавець прагне гуманізації чинного кримінального законодавства щодо відповідальності службової особи за перевищення влади або службових повноважень? Так, але за винятком працівників правоохоронних органів.

Науковці-правозастосовники, аналізуючи зміни (досить суттєві), внесені до статті, що розглядається, вже неодноразово висловлювали власні думки з цього приводу, широко обговорювали їх на наукових заходах, розробляли рекомендації, писали коментарі, але законодавець не сприймав жодних доводів науковців. Більш того, обґрунтовуючи необхідність гуманізації кримінальної

відповідальності, вносить «чергові» зміни до ст. 365 ККУ. Так, Законом України від 13.05.2014 р. № 1261-VII передбачено нову редакцію п.п. 3, 4 Примітки 1 до ст. 364 ККУ, відповідно до положень якої істотна шкода і тяжкі наслідки відтепер повинні проявлятися тільки в матеріальному вимірюванні. Можна сміливо стверджувати, що ці зміни зумовили виникнення серйозних проблем при кваліфікації злочинів, вчинених працівниками правоохоронних органів з перевищенням наданих їм службових повноважень, оскільки істотна шкода і тяжкі наслідки є обов'язковими елементами об'єктивної сторони, а звідси і складу злочину, передбаченого ст. 365 ККУ. Пояснимо. По-перше, не завжди стає можливим обчислити завдані перевищенням влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу збитки, а якщо і вдасться це зробити, то отримана сума може перевищувати 100 та 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян відповідно. По-друге, законодавець не врахував тих випадків, які вже виникають у правозастосовувача під час кваліфікації злочинів, учинених працівником правоохоронного органу при перевищенні влади або службових повноважень. Наприклад, як кваліфікувати дії працівника правоохоронного органу, який перевищив владу або службові повноваження, і це призвело до самогубства потерпілого чи спроби його вчинити? Або у тих випадках, коли цей суб'єкт злочину при перевищенні влади або службових повноважень втягує неповнолітніх у злочинну діяльність, приховує тяжкий або особливо тяжкий злочин, застосує зброю, якою він володів незаконно, тощо?

Шукаючи відповідь на поставлені питання, можна помітити, що перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу аж ніяк не впливає на кваліфікацію, оскільки наслідок вчинення вищеперелічених злочинів враховуватися не може, тому що не має матеріального характеру. І знов виникає питання, чи можна позицію законодавця вважати гуманізацією кримінальної відповідальності? Очевидно, що ні. Переконаний, що перш ніж вести мову про гуманізацію кримінальної відповідальності або вносити зміни (такими темпами) до чинного кримінального законодавства необхідно з'ясувати, що саме ми маємо розуміти під гуманізацією відповідальності, що в це поняття вклав законодавець. Зрозуміло, сказане – це тема окремої розмови, вона мусить розглядатися у рамках ґрунтовного дослідження. Тим не менш вважаю за необхідне акцентувати на тому, що у своїй роботі я виходжу з того, що принцип гуманізму (у кримінально-правовому значенні), який визнає самоцінність людини, її гідність, означає, що держава при застосуванні примусових заходів, позбавлень та обмежень має думати про те, що їх призначення відповідатиме інтересам і суспільства в цілому, і окремої особи. Визначаючи поняття «гуманізм» у кримінальному праві, слід виходити з того, що будь-який захід кримінально-правового впливу повинен бути справедливим. Саме тому, аналізуючи підстави кримінальної відповідальності працівника правоохоронного органу при перевищенні влади або службових повноважень, не можна не враховувати того, що шкода від даного злочину може полягати у заподіянні суспільно

небезпечних наслідків нематеріального характеру, а саме у: порушенні охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність, недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо), підриві авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушенні громадської безпеки та громадського порядку, створенні обстановки й умов, що ускладнюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій, приховуванні злочинів тощо.

Продовжуючи мову про гуманізацію кримінального законодавства, не можна оминути увагою й питання, чому тільки працівники правоохоронного органу (серед усіх категорій службових осіб) підлягають відповідальності за перевищення влади або службових повноважень? З моєї точки зору, є безглуздим обґрунтування законодавця, який у пояснювальній записці до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21.02.2014 р. як єдиний аргумент на користь своєї позиції навів статистичні дані станом на 14.01.2013 р., згідно з якими із 53 засуджених за статтею 365 ККУ 42 вчинили цей злочин у статусі працівників правоохоронних органів.

Отже, окреслюючи у загальних рисах обрану тему, доходжу до наступних висновків:

1. При вирішенні питання про гуманізацію кримінальної відповідальності слід виходити, перш за все, із того, що будь-який захід кримінально-правового впливу повинен бути справедливим.
2. Не можна за статтею, яка є загальною нормою, встановлювати кримінальну відповідальність лише для окремої категорії осіб.
3. До Кримінального кодексу України не бажано часто вносити зміни, особливо недостатньо обґрунтовані, оскільки це призводить до невиправданих помилок при кваліфікації суспільно небезпечного діяння.
4. Стаття 365 ККУ потребує змін, які мають бути внесені лише на підставі результатів окремого комплексного дослідження, метою якого було б удосконалення кримінального законодавства України в частині гуманізації кримінальної відповідальності з урахуванням європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. Статистична інформація Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html.

Балобанова Дарія Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса

ГУМАНІЗАЦІЯ ЧИ ПОСИЛЕННЯ РЕПРЕСІЇ – СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДИНАМІКИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Обов'язковою ознакою, яка підлягає аналізу при дослідженні динаміки кримінального права та законодавства, є напрямок цієї динаміки, тобто та модифікація, яка відбувається на шляху одиниці «від ...до». Дослідження цієї складової динаміки кримінального права України представляє, напевно, найбільший інтерес, оскільки дозволяє встановити, які якісні зміни зазнали одиниці дослідження (кримінально-правова політика, кримінально-правова доктрина і кримінальне законодавство України, правозастосовна діяльність) в різні часові межі, на яких етапах вони зараз знаходяться і які тенденції у розвитку кримінального права нашої держави можуть бути виявлені.

Беручи за точку відліку момент прийняття Кримінального кодексу України 05 квітня 2001 р. та набрання ним чинності 01 вересня 2001 р., можна визначити дві основні, протилежні за суттю, риси розвитку кримінального законодавства. Одна з них визначається пом'якшенням кримінальної репресії (гуманізацією), друга – посиленням відповідальності за деякі злочинні прояви та запровадженням кримінальної відповідальності за певні діяння (криміналізацією та пеналізацією).

В ідеалі, взаємодія цих тенденцій повинна визначатися гнучкістю тактики кримінальної репресії, що змінюється на різних етапах. Об'єм кримінальної репресії залежить від об'єктивних та суб'єктивних факторів. Об'єктивні фактори розуміють під собою врахування стану структури, динаміки та рівні профілактики злочинності; суб'єктивні – рівень правосвідомості та правової культури суспільства [1, с. 37-38].

Об'єктивний фактор повинен слугувати підставою для зміни меж кримінальної відповідальності (їх розширення або звуження) в залежності від кримінологічних показників злочинності. Треба враховувати усі наявні статистичні дані про стан, динаміку та інші характеристики злочинності. Одними з юридико-кримінологічних підстав криміналізації є типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня суспільної небезпеки та страху населення перед злочинністю, та динаміка суспільно небезпечних діянь з урахуванням причин і умов, що їх породжують. Не повинно криміналізуватися діяння, яке не є поширеним, або навпаки – поширеним настільки, що протидія ним кримінально-правовими засобами буде вкрай неефективною.

Більш складним та інколи суперечливим виглядає вплив суб'єктивного фактору. Так, з підвищенням рівня правової культури та правосвідомості суспільства з'являється можливість звуження сфери кримінальної відповідальності та залишення її тільки для протидії найбільш небезпечним проявам людської поведінки (тероризм, насильницькі злочини, торгівля людьми, злочини проти власності, корупційні правопорушення тощо). Але поряд з тим, в деяких випадках, зростання нетерплячості суспільства до деяких злочинів може викликати посилення відповідальності за їх вчинення. Таким прикладом може бути Закон України №1707-VI від 05.11.2009 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості», яким було передбачено внесення змін до КК України в частині посилення відповідальності за злочини, що вчиняються на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі або розбрату (п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129 КК) або пов'язані із порушенням рівності громадян за відповідними ознаками (ст. 161 КК), чи пропагують відповідні ідеї (ст. 300 КК). Або Закон України №1689-VII від 07.10.2014 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини», яким розширюється застосування конфіскації майна як виду покарання та посилюються санкції норм про відповідні злочинні посягання (ч. 1-3 ст. 109, ч. 1-3 ст. 110, ст.ст. 111, 112, 113, 114, ч. 1-3 ст. 258, ч. 1, 2 ст. 258^1, ч. 1, 2 ст. 258^2, ч. 1 ст. 258^3, ч. 1, 2 ст. 258^4, ч. 1-5 ст. 260, ст. 261 КК).

Але, крім громадської правосвідомості та правової культури, суб'єктивний фактор характеризується таким явищем, як законодавча воля. Законодавча воля визначає сутність правового рішення, являє собою задум творця права, що він хоче втілити в змісті права. На жаль, в даний час суб'єктивізм законодавчої волі перетворюється в домінуючий фактор при прийнятті рішень в сфері кримінально-правового регулювання та характеризується намаганням вирішити за допомогою кримінального права та законодавства усі політичні, економічні і соціальні проблеми, що призводить до підвищення рівня криміналізації суспільства, зростання зневаги до кримінального закону та інших подібних негативних наслідків. Таким прикладом можуть слугувати Закон України №629-VIII від 16.07.2015 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» або Закон України №2924-VI від 13.01.2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-комунальному господарстві», якими, керуючись криміналізаційним приводом, законодавець вводить нові статті до Кримінального кодексу України. Й такі випадки непоодинокі.

Другою тенденцією динаміки кримінального законодавства є гуманізація відповідальності. Гуманізм у кримінальному праві – це не тільки мінімум репресії та її максимальна м'якість. Це мінімум та м'якість репресії сумісні з завданнями охорони суспільства від злочинів та злочинців. В кримінально-правовій літературі надмірна гуманізація зазнає виправданої критики, оскільки «загрожує кризою гуманності. Йдеться про те, що вплив на злочинність повинен носити стабільний і поступальний характер. Якщо вчасно не ухвалювати послідовних (у т.ч. жорстких) заходів, то суспільство поступово сповзе в кримінальну кризу – і тоді наджорсткий репресивний метод починає видаватися усім єдиним засобом рятування» [2, с. 63].

Гуманізації кримінальної відповідальності шляхом декриміналізації діянь, пом'якшення санкцій або внесенням змін до Загальної частини КК були присвячені 15 законів, прийнятих за період чинності КК України 2001 р. Незважаючи на таку незначну їх кількість, слід визнати, що деякі з них дійсно підтвердили своє найменування, хоча й не без деяких застережень. Це Закони України №270 від 15.04.2008 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», №4025 від 15.11.2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», поодинокі випадки декриміналізації окремих діянь (№669-IV від 03.04.2003 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» щодо виключення ст. 230 КК; №1723-IV від 18.05.2004 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону України» щодо виключення ст. 331 КК; №1697-VII від 14.10.2014 р. «Про прокуратуру» щодо виключення ст. 381^1 КК) та деякі інші прояви гуманізації (№527-V від 22.12.2006 р. «Про внесення зміни до статті 69 Кримінального кодексу України»; №4016-VI від 04.11.2011 р. «Про внесення зміни до статті 306 Кримінального кодексу України» (хоча депеналізація, яка відбулася, пов'язана з попередньою помилкою у формулюванні санкції цієї статті); №838-VIII від 26.11.2015 р. «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання», тощо). Але частка таких «гуманних» законів у структурі змін та доповнень до КК України є незначною.

В той же час були випадки, коли один й той самий закон одночасно пом'якшував та посилював кримінальну репресію. Так, Законом України №1261-VII від 13.05.2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» були одночасно посилені санкції норм, передбачених ч. 1 ст. 364, ч. 1, 2 ст. 364^1, ч. 1-3 ст. 365^2 КК та пом'якшені санкції норм, передбачених ч. 1, 2 ст. 366 КК.

Аналіз змін, які вже були внесені до КК України на теперішній час та які запропоновані в різного роду законопроектах, свідчать про ухил в бік посилення кримінальної репресії. За період з 2002 по 2016 рр. було прийнято близько 100 законів, які тим чи іншим шляхом посилювали кримінальну репресію. Більшість з них була спрямована на посилення санкцій діючих норм і створення спеціальних складів, що розширюють сферу кримінальних заборон і підсилюють їх каральний вплив. Крім того, посилення кримінальної репресії характеризувалося розширенням окремих ознак вже існуючих складів злочинів, що призводить до втягнення в «орбіту» кримінального закону все більшої кількості осіб. Про законопроекти й годі казати – майже всі вони спрямовані на введення нових статей або посилення відповідальності за вже існуючі злочини, або вказують на інші шляхи підвищення суворості кримінальної репресії. Аналіз законопроектів, зареєстрованих Верховною Радою України за всі сесії VIII скликання, не виявив жодного законопроекту, в якому фігурував би термін гуманізація, тоді як про посилення відповідальності мова йшла (безпосередньо в назві) у 34 законопроектах.

Дослідження динаміки кримінального законодавства дозволяє дійти висновку про певну однобічність відносно рівного його еволюційного розвитку. Надмірність кримінальної репресії не тільки зберігається в КК України, а й постійно зростає.

Список використаних джерел

1. *Квашис В. Е.* Гуманизм советского уголовного права / В. Е. Квашис. – М.: Юрид. литература, 1969. – 151 с.
2. *Дудоров О. О., Хавронюк М. І.* Кримінальне право: навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.

Басиста Ірина Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
та оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх
справ, факультет №3,
м. Івано-Франківськ

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАТРИМАННЯ ЯК ТИМЧАСОВОГО ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ

Слід повною мірою погодитися із тезою про те, що затримання особи без ухвали слідчого судді, суду є другою і основною формою (видом) тимчасового запобіжного заходу в українському кримінальному процесі, мета якого полягає у тому, щоб припинити кримінально протиправне діяння особи, попередити її

уникнення від слідства і суду, запобігти фальсифікації нею доказів та інших спробах завадити кримінальному провадженню [1, с. 452].

Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою (стаття 209 КПК).

Проведеним аналізом статей 207-208 КПК встановлено, що законодавець чітко розділяє підстави для затримання «кожним», хто не є уповноваженою службовою особою, затримання уповноваженою службовою особою та доставляння затриманої особи до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилина) доставлення затриманого та інші відомості.

Також у статті 212 КПК мова йде про четверту категорію осіб, які відповідальні за перебування затриманих і відповідно до частини другої цитованої статті відповідальними за перебування затриманих не можуть бути слідчі.

Хто ж є всіма переліченими вище особами, які можуть здійснювати затримання в порядку статей 207 та 208 КПК? Здавалося б їх кількість повинна бути досить значною…

В першу чергу слід з'ясувати ситуацію із законними затриманням відповідно до статті 207 КПК. Автори науково-практичного коментаря до КПК стверджують, що право затримати будь-яку особу, крім судді і народного депутата України, тепер має «кожен»: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні. Термін «кожен» означає абсолютно кожного, без винятку, будь-яку людину, аби вона не була особою, якій законом надано право здійснювати затримання [1, с. 453].

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не

виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи (стаття 208 КПК) [2].

В свою чергу, уповноваженою службовою особою, яка затримує відповідно до вимог статті 208 КПК, з огляду професора В.О. Попелюшка, який серед іншого є автором глави 18 вище вказаного науково-практичного коментаря, є особа, якій право здійснювати затримання надано «колишнім», вже зараз не чинним Законом України «Про міліцію», Законом України «Про Службу безпеки України» тощо [1, с.455].

З огляду логіки законодавця, заперечити фаховій точці зору професора Василя Олександровича Попелюшка, здавалося б немає жодних підстав. Однак, яку ситуацію ми маємо у практичній діяльності. Хто складає протоколи затримання відповідно до цієї норми КПК?

Щодо діяльності Національної поліції, то це – слідчі. Чому ж так звужено коло цих суб'єктів у порівнянні із унормованістю повноважень у чинному КПК?

Проблема криється у тому, що на сьогодні відомчими нормативними документами таких повноважень процесуального затримання не надано ні патрульній поліції, що було б логічно, ні, для прикладу, оперативним підрозділам. Вони на практиці реалізовують «адміністративне» або ж «фізичне» чи як його ще називають «фактичне» затримання та доставляють особу до органу досудового розслідування чи викликають СОГ на місце події. Це значно обмежує можливості здійснення обшуку затриманої особи та тимчасового вилучення у неї майна відповідно до статті 168 КПК. Проведеним вивченням емпірики встановлено, що вимога частини третьої цієї ж статті щодо складення протоколу про тимчасове вилучення майна та частини першої статті 168 КПК – про його передання, залишається практично «мертвою».

Очевидно законодавцю варто узгодити положення низки відомчих нормативних документів та привести їх у відповідність до чинного КПК, тоді протидія злочинності буде більш ефективною, а діяльність правоохоронних органів - злагодженою.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар [Текст] / [за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила]. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. [електронний ресурс]/ режим доступу: http:rada.gov.ua

Березовська Наталя Леонідівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса

ЗМІНИ І ДОПОВНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ГУМАНІЗАЦІЇ ПОКАРАНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Серед видів покарань, що передбачені для неповнолітніх засуджених (ст. 98 КК України) [1], покаранням, що найчастіше призначається, питома вага якого серед інших покарань досягає в середньому 89,85%, продовжує залишатися позбавлення волі. Недоліки позбавлення волі постійно описуються у науці [2, с. 63-64]. Тому, ми висловлюємо позицію про залишення позбавлення волі в системі покарань неповнолітніх тільки за скоєння тяжких злочинів, пов'язаних із фізичним насильством над особою та особливо-тяжких злочинів.

Обсяги застосування виправних робіт, які довгий час вважалися основною альтернативою позбавленню волі неповнолітніх, в останні роки різко пішли на спад, що пояснюється рядом причин. Так, вони можуть бути призначені лише працюючим особам на момент винесення вироку, які досягли 16-річного віку неповнолітнім. Крім того, надзвичайно серйозною перешкодою широкого застосування виправних робіт є високий рівень безробіття серед молоді. Якщо ми хочемо зберегти виправні роботи як самостійний вид покарання, відмінний від штрафу, слід, по-перше, при призначенні виправних робіт, у кожному конкретному випадку, щоб суд упевнився, що адміністрація й колектив підприємства, де працює засуджений, здатні приймати активну й цілеспрямовану участь у проведенні виховної роботи з ним, і дають відповідну згоду на проведення такої роботи (для цього секретар суду повинен направити повідомлення із такими пропозиціями всім установам, організаціям, підприємствам), тому, у якості однієї з обов'язкових підстав призначення даного покарання в кримінальному законі необхідно встановити одержання згоди з боку адміністрації підприємства, установи, організації на проведення із засудженим виховної роботи. Якщо ж така згода отримана не буде, виправні роботи призначатися не повинні. По-друге, закріпивши як обов'язкову умову призначення виправних робіт одержання судом згоди на проведення виховної роботи з неповнолітнім, необхідно в законі встановити обов'язок адміністрації й трудових колективів проводити виховну роботу із засудженим і передбачити її конкретні форми. По-третє, уявляється, якщо до неповнолітніх засуджених буде змога застосовувати виправні роботи в інших місцях (які б застосовувалися лише для неповнолітніх, які не працюють. Самі роботи могли б бути сезонними або строковими), від чого система покарання неповнолітніх значно

поліпшиться. Введення, а точніше часткове повернення підвиду виправних робіт надасть змогу неповнолітньому за допомогою кримінально-виконавчої інспекції отримати роботу, відчути себе корисним суспільству. Для зацікавленості підприємств, установ, організацій у працевлаштуванні таких неповнолітніх та впливові на них, доречно було б встановити податкові пільги на термін відбування покарання неповнолітнім.

Досить ефективним видом покарання неповнолітніх є громадські роботи, широке застосування яких в умовах кризової соціально-економічної ситуації дозволило б зайняти значну масу неповнолітніх засуджених суспільно корисною працею, відволікти їх від протиправного способу життя, а також одержати чималий економічний ефект на благо суспільства. У результаті застосування до неповнолітніх даного виду покарання відбувається обмеження беззмістовного дозвілля неповнолітніх засуджених і формується відповідальне ставлення до суспільно корисної праці. У той же час, не дивлячись на ряд переваг, громадські роботи усе ще вкрай рідко застосовуються до неповнолітніх злочинців. Серед причин рідкого застосування – незначна кількість санкцій: 40 із 748, відсутність налагодженого механізму виконання, а також суб'єктивна недооцінка карально-виховного потенціалу даного виду покарання суддями. Можна запропонувати кілька шляхів активізації застосування даного виду покарання: збільшення кількості санкцій, що передбачають громадські роботи як основний вид покарання; установлення можливості застосовувати громадські роботи також і в якості додаткового виду покарання, у тому числі й у випадках, коли вони безпосередньо не передбачені в санкції відповідної статті.

При встановленні громадських та виправних робіт слід було б вжити слово «неповнолітній» замість «неповнолітньому у віці від 16 до 18 років2, що дасть змогу суду, при призначенні покарання неповнолітньому, застосувати дані види покарань і особам, які не досягли 16-річного віку при умові дотримання норм трудового законодавства.

У якості одного з видів покарання, пов'язаного з виправно-трудовим впливом представляється обґрунтованим увести в кримінальне законодавство новий вид покарання для неповнолітніх – обмеження волі. Даний вид покарання слід розглядати, насамперед, як альтернативу покаранню у виді позбавлення волі. З метою широкого застосування даного покарання варто створити мережу виправно-виховних центрів для того, щоб вони були в кожному регіоні. З огляду на специфіку вітчизняного трудового законодавства, варто передбачити можливість залучення до продуктивної праці засуджених до обмеження волі неповнолітніх починаючи з 14-річного віку. Для неповнолітніх 14-15 літнього віку трудова діяльність повинна бути обмежена учбово-виробничою практикою й посильними роботами із благоустрою виправно-виховного центру. При цьому основними засобами виправного впливу на неповнолітніх, засуджених до обмеження волі, повинні стати не стільки праця, роль якої не применшується, скільки загальноосвітнє, професійно-технічне навчання й соціально-виховна робота при відсутності строгої ізоляції

засудженого від соціального середовища. Подібне вирішення питання, на наш погляд, сприяло б більш глибокій індивідуалізації покарання неповнолітніх і в певній мірі усунуло б найбільш негативні наслідки масового застосування до неповнолітнього позбавлення волі, більшою мірою сприяло б їх успішній соціальній адаптації.

Нам здається також було б вдалим дещо видозмінити такий вид покарання як арешт. Вважаємо, якщо перетворити арешт на покарання, пов'язане з виправно-трудовим впливом, то цей вид покарання здатен справити позитивний вплив як на самого злочинця, так і на його оточення. У ст. 52 КВК України «Залучення осіб, засуджених до арешту, до праці», зазначено, що засуджені можуть залучатися без оплати праці до робіт з благоустрою арештних домів, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення арештних домів продовольством. Вказано, що до таких робіт засуджені залучаються, як правило, в порядку черговості і не більше як на дві години на день [3]. Це положення було б, на нашу думку, більш вдалим, як би не містило на початку статті слова – можуть. Вважаємо, неповнолітній, якому призначено покарання у виді арешту повинен не просто «відсидіти» свій строк, на нього, на нашу думку, навіть на короткий термін, повинен справлятися виправно-трудовий вплив. Ми пропонуємо вирішення цього питання шляхом доповнення даного виду покарання виправно-трудовим впливом. Щодо віку неповнолітнього, з якого може призначатися арешт, то, враховуючи подібність арешту з позбавленням волі на певний строк (в літературі часто арешт називають короткостроковим позбавленням волі), уявляється, арешт слід застосовувати з 14 років. Вважаємо, слід також піти шляхом творчого запозичення деяких юридичних норм і звернутися до законодавства ФРН, де закон передбачає три види юнацького арешту: короткий (Kurzarrest) – на строк не більше шести днів; арешт на вільний час (Freiheitarrest), тобто на суботу та неділю – строком від однієї до чотирьох субот на неділю; тривалий (Dauerarrest) – строком від одного до чотирьох тижнів [4, с. 29]. Тобто існує диференціація арешту. Вважаємо і в Україні, якщо суд дійде висновку, в залежності від тяжкості вчиненого та особистості засудженого, про доречність призначення неповнолітньому арешту, то він буде мати змогу індивідуалізувати відповідальність кожної особи й вибрати один із видів арешту: короткий, на вільний час (чи – вихідні), або – тривалий. Такий крок дозволить розширити перелік видів покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітнього злочинця, і тим самим повніше реалізувати принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх.

З огляду на те, що санкції статей побудовані без врахування особистості неповнолітнього та фактично виникають ситуації, коли санкція статті не може бути застосована до неповнолітнього, вважаємо, закріпивши неповноліття як пом'якшуючу покарання обставину (п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України), закріпивши окремий розділ, присвячений також особливостям покарання неповнолітніх, законодавець повинен врахувати і особливості призначення покарання

неповнолітнім. На нашу думку, це можна запропонувати не змінюючи санкції кожної кримінально-правової норми Особливої частини КК України. Уявляється, можна закріпити загальну статтю у розділі XV КК України, де і передбачити, які саме види покарань та за злочини якої тяжкості суд може призначити неповнолітньому.

Запропоновані нововведення не суперечать загальним правилам кваліфікації, будуть діяти на підставі п. 2 ч. 1 ст. 65 КК України. При вирішенні питання про строки покарань неповнолітніх, суд буде керуватися тими строками, які вказані в кожній статті розділу XV КК України, тим самим індивідуалізувавши покарання неповнолітнього. Вважаємо, з урахуванням даних змін, система покарань неповнолітніх набуде нового, якісного характеру, що дозволить судам, при вирішенні справи, більш гуманно віднестися до такої категорії засуджених як неповнолітні, дійсно проявити принцип гуманізму покарання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25-26. – 19 червня.
2. Порядок відбування засудженими жінками покарання у вигляді позбавлення волі / В.О.Меркулова // Науковий Вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2001. – № 3. – С.63-69.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України//Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 3-4. – Ст. 21
4. Уголовный кодекс ФРГ/пер и предисл. А. В. Серебренникова. – М.: Зерцало, 2000. – 208 с.

Бойчук Олександр Валерійович,
заступник начальника слідчого управління
ГУНП в Івано-Франківській області,
підполковник поліції,
м. Івано-Франківськ

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗГВАЛТУВАНЬ

Слід погодитися із тими авторами, які стверджують, що огляд місця події – це слідча (розшукова) дія, що полягає в безпосередньому вивченні території, на якій вчинено той або інший злочин, з метою ретроспективного розуміння сутності події, що відбулася, а також здійснювана для виявлення, фіксації й вилучення речових й інших доказів як свідоцтво того що відбувалося. Інформативність результатів, отриманих при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії, є набагато вищою, ніж наприклад обшуку, слідчого експерименту. Від якості та повноти його проведення залежить хід проведення всього розслідування та розкриття злочину [1, с. 144-145].

У випадках документування статевих злочинів доцільно використовувати допомогу потерпілої, оскільки це дасть можливість точніше встановити місце вчинення злочину, виявити сліди і перевірити, чи відповідає обстановка та обставини показанням потерпілої. Залучення потерпілої до проведення огляду місця події надає слідчому можливість в повному обсязі відновити обстановку вчинення зґвалтування, визначити напрямок руху злочинця до зустрічі з потерпілою, безпосереднє місце злочину та шлях його відходу.

При проведенні огляду місця події за участю потерпілої в більшості випадків на практиці встановлюються додаткові обставини вчиненого злочину, що дає можливість слідчому чітко зорієнтуватись на пошуку слідів зґвалтування в певному місці, на тому чи іншому об'єктах. Однак, проведення огляду місця події за участю потерпілої сторони є недоречним, якщо у слідства виникають сумніви щодо правдивості показів потерпілої, коли розглядається версія умисного звинувачення особи у вчинені зґвалтування. Мотиви обмовлення невинуватого можуть бути різними. В більшості випадків так звана потерпіла вчиняє дані дії з метою реабілітації своєї поведінки в очах коханого чоловіка, батьків, для того, щоб виправдати свої відносини з чоловіком з яким вона малознайома та мала випадкові статеві зносини, перебуваючи в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

Огляди місця події по будь-яких злочинах можна розділити на огляди які проводяться на відкритій місцевості, та огляди місць події, що проводяться в приміщеннях, транспортних засобах.

У залежності від місця вчинення зґвалтування, слідчому необхідно звернути увагу на стан навколишніх об'єктів, що відносяться до злочину, і вирішити основне питання: чи могло це місце бути місцем зґвалтування, тобто, наскільки воно багатолюдне, яка освітленість, які підходи до нього, чи густа рослинність і т.д.

При проведенні огляду на відкритій місцевості, необхідно звертати увагу наскільки місце події віддалене від житлових приміщень, чи можливе скупчення людей, який вид і стан ґрунту, трави, кущів. У випадках виявлення на місці події слідів відбитків взуття чи транспортних засобів вони фотографуються та за допомогою залученого спеціаліста робляться гіпсові зліпки. Особливо уважно оглядається місце де саме був здійснений статевий акт. На даному місці слід відшукати сліди біологічного походження, волосся, мікрооб'єкти одягу, об'єкти якими користувався злочинець (недопалки цигарок, засоби гігієни, інше), а також предмети чи деталі одягу, зірвані з потерпілої чи залишені підозрюваним.

В більшості випадків при вчиненні зґвалтувань на місцевості злочинець використовує знаряддя для погроз потерпілої та наносить ними їй тілесні ушкодження з метою полегшення вчинення зґвалтування та подолання опору. Саме виявлення та правильне вилучення таких об'єктів дає гарантію в подальшому ідентифікувати особу злочинця по слідах пальців та ДНК - профілю злочинця.

При необхідності з місця події необхідно брати зразки ґрунту, так як в подальшому вони можуть бути використані в якості зразків для порівняння з аналогічними речовинами, вилученими при огляді одягу та інших слідчих (розшукових) діях.

При проведенні огляду місця події на місцевості важливе значення мають виявлення та вилучення запахових слідів, застосування службово-розшукових собак, так як саме на місцевості де було вчинено статеві злочини є прямий контакт тіла з поверхнями предметів, рослин, землі. Розшукові собаки дають непоганий результат по встановленню напрямку відходу ґвалтівника, що надає можливість розкриття даних злочинів «по гарячих слідах».

Однак, перед застосуванням службово-розшукових собак, слідчому необхідно проінструктувати кінолога та погодити порядок проведення пошукових заходів на місці злочину, щоб не знищити залишені сліди злочинця, які в свою чергу є носіями - слідами джерел запаху.

При проведенні огляду місця зґвалтувань, які вчинені в приміщенні або в автомобілі, необхідно оглядати те місце, де був здійснений безпосередньо статевий акт. На постільній білизні, подушках, ковдрі чи автомобільних сидіннях можуть бути виявлені плями крові, сперми, слини, волосся та інші виділення організму.

Першочерговим завданням при проведенні огляду у приміщенні є встановлення шляху проникнення злочинця в приміщення та вихід з нього. На дверях, вікнах та інших предметах можуть бути виявлені сліди пальців рук, сліди взуття, мікрооб'єкти які походять від одягу ґвалтівника, занесені шматочки бруду та інші важливі для провадження сліди.

При огляді приміщення в протоколі фіксується розташування кімнат, вікон, дверей, розташування меблів. Також вказується в деталях де саме і в якому вигляді порушена обстановка, що дає можливість стверджувати про протиправний характер дій злочинця та вчинення злочину із застосуванням насильства відносно потерпілої.

Під час проведення оглядів місць зґвалтувань як на місцевості, так і у приміщеннях слід використовувати фотозйомку та складання план-схеми з детальним відзначенням місць вилучення предметів та речей, які будуть в подальшому визнані речовими доказами. Також практикою підтверджено ефективність фіксування проведення оглядів місця події із використанням відеозапису. Саме відео фіксація огляду місця події дає повне бачення та розуміння виявлення та вилучення слідів злочину, можливість моделювання обставин вчиненого зґвалтування та поведінки злочинця.

До проведення огляду місця події, пов'язаного із вчиненням зґвалтувань з метою підвищення ефективності по виявленню слідів біологічного походження слід залучати спеціаліста-біолога. Саме даний фахівець, який працює в напрямку встановлення особи за біологічними показниками (групою крові, ДНК – профілем), маючи в своєму розпорядженні відповідні засоби, може кваліфіковано підійти до виявлення та вилучення таких слідів, не

допускаючи помилок, які в подальшому негативно можуть вплинути на хід розслідування.

Отже, огляд місця події при розслідуванні даної категорії кримінальних правопорушень має визначальне значення, тому ретельне і фахове його проведення є запорукою встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. *Цимбалюк В.І.* Процесуальний порядок огляду місця події / В.І. Цимбалюк // Юридичний вісник. – 2014. – №4 (33). – С.144-147.

Бухонський Сергій Олександрович,
аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права ім. В. Сташиса КПУ,
завідувач сектору Херсонського НДЕКЦ МВС України,
м. Херсон

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

У боротьбі зі злочинністю велике увага приділяється збору і зберіганню кримінально-розшукової та іншої криміналістичної інформації, за допомогою якої проводиться групова чи індивідуальна ідентифікація об'єкта, що перевіряється в процесі кримінального провадження (відбитки пальців рук, опис ознак зовнішності злочинців, їх фотографії та ін.).

Важливу роль відіграють експертно-криміналістичні підрозділи, на яких покладено завдання щодо узагальнення та поширення передового досвіду використання техніко-криміналістичних засобів і методів під час кримінального провадження [1, с. 158].

В жодній країні світу неможливо обійтись без налагодженої служби систематизованого обліку об'єктів, що мають правове, криміналістичне та кримінологічне значення.

Формування інформаційно-аналітичного забезпечення за кордоном і в Україні почалося майже одночасно. Порівнюючи методи і форми роботи по боротьбі із злочинністю, які час від часу взаємозбігалися та запозичувалися, слід зазначити, що форми і способи ведення криміналістичних обліків істотно не змінились.

Відбувся етап переходу до широкого використання сучасних автоматичних швидкодіючих комп'ютерних систем. На сучасному етапі, в межах матеріального забезпечення, впроваджується новітнє програмне

забезпечення. В тому числі, повністю комп'ютеризоване робоче місце дослідника (в різних країнах це може бути, слідчий, експерт, аналітик тощо).

Це, насамперед, пояснюється високим зростанням злочинності (національної, міжнаціональної, а у випадках з комп'ютерною злочинністю, шпіонажем, торгівлею людьми, наркотичними засобами, інше – міжнародною), що веде за собою накопичення величезних масивів інформації про злочини і осіб, що їх вчинили. Тому, в європейських країнах постійно розробляються та запроваджуються оригінальні, нові та сучасні автоматизовані комплекси, що в подальшому використовуються для забезпечення відповідних підрозділів поліції інформаційно-аналітичним забезпеченням для розслідування злочинів; а підрозділи спецслужб Сполучених штатів мають для цієї мети цілі містечка відповідних фахівців).

Слід зазначити, що за кордоном рівень оснащеності криміналістичних лабораторій досить високий. Використовуються найсучасніші (часто спеціально виготовлені для дослідження речових доказів) прилади та обладнання, за допомогою якого можна легко провести індивідуальне ототожнення або встановити групову приналежність об'єкта, що перевіряється в процесі розкриття і розслідування злочину (опису ознак зовнішності злочинців, їх фотографії, відбитки пальців тощо), обладнання для мікроаналізу, нові комп'ютерні технології, засоби зв'язку тощо. Надається величезне значення розкриття злочинів «по гарячих слідах», тому в практику поліцейських органів впроваджені різноманітні пошукові прилади, комплекти технічних засобів для виявлення, фіксації і вилучення слідів на місці події, експрес-методи дослідження речових доказів [2, с. 113].

На озброєнні поліції США, ФРН, Франції, Великобританії, Японії та інших країн є пересувні лабораторії, обладнані в автомобілях і вертольотах. Для фотозйомки використовуються автоматичні фотокамери, що виключають процес фотодруку, відео-фотокамери з переглядом відзнятих кадрів на екрані телевізора, відеозапис. Створені і успішно функціонують автоматизовані системи криміналістичної реєстрації, наприклад, дактилоскопічні обліки, коли патрульна поліцейська машина може отримати по комп'ютерній мережі інформацію, потрібну для розшуку і затримання злочинця. Розвиваються криміналістичні засоби запобігання злочинів: різні системи, що контролюють переніс зброї і вибухових пристроїв, наркотичних і вибухових речовин, дорогоцінних металів тощо. Широко застосовуються слідкуючі системи, прилади контролю справжності валют і цінних паперів [3].

Отже, дещо дослідивши зарубіжний досвід у зазначеній проблематиці, слід зазначити, що для України, існує потреба, всебічно вивчивши і водночас зробивши певні висновки, доцільно використовувати деякі з них.

Адже одним із напрямків діяльності Міністерства внутрішніх справ є створення ефективної системи кримінальної реєстрації для успішного кримінального провадження, розшуку і затримання злочинців, а також надання взаємної допомоги у боротьбі з кримінальною злочинністю, яка має

інтернаціональний характер. Рівноправна участь України у розвитку організацій, які попереджують і запобігають злочинам. За принципом, чия техніка сучасніше (злочинця чи правоохоронця), той попереду.

Список використаних джерел

1. *Юнацький О. В.* Криміналістична техніка, її значення і місце в системі техніко-криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів / О.В. Юнацький // Вісник Запорізького юрид. ін-ту. — Запоріжжя, 1998. — Вип. 2. — С. 154—158.
2. *Бухонський С. О.* «Досвід інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування в країнах, які входять до Інтерполу та Європолу» / С.О.Бухонський // Юридичні науки: проблеми та перспективи : матеріали всеукраїнської науково-практична конференції, м. Запоріжжя, 24-25 червня 2016 року. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. – 144 с.
3. Справочник Криминалистика. Криминалистика за рубежом – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.criminal.peterlife.ru/criminal/49.html

Главюк Ірина Василівна,
доктор юридичний наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія», м. Одеса

ТРЕТЯ ОСОБА, ЩОДО МАЙНА ЯКОЇ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО АРЕШТ, ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Норми Кримінального кодексу України (далі – КК) стосовно спеціальної конфіскації потребували нормативної регламентації участі особи, стосовно майна якої може бути застосовано спеціальну конфіскацію, у кримінальному провадженні, оскільки вирішення цього питання без участі такої особи, без сумніву, порушувало б конституційне положення, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності (ст. 41 Конституції України) та ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Відповідно, Законом України від 18 лютого 2016 р. КПК було доповнено статтею 64^2 «Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт», якої регламентовано введено нового учасника кримінального провадження та регламентовано його кримінально-процесуальний статус.

Проте, деякі аспекти нормативно регламентації участі третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, викликають запитання.

По-перше, це стосується визначення функціональної спрямованості діяльності цього учасника кримінального провадження. Аналізуючи п. 25 ст. 3 КПК, можна стверджувати, що законодавцем його не віднесено до сторін, а віднесено до інших учасників кримінального провадження. Проте, це ніяк не

знімає вищенаведене питання. Якщо буквально тлумачити КПК, що функціональну спрямованість діяльності третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, слід визначати як допоміжну кримінально-процесуальну функцію, спрямованість якої характеризується забезпеченням належного здійснення кримінального провадження. Разом з тим, цей попередній висновок може бути підданий сумнівам шляхом сутнісного аналізу статусу цього учасника та тих положень КК, які зумовили його введення у кримінальне провадження. Так, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має права та обов'язки, передбачені КПК для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються арешту майна, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК (ч. 3 ст. 64^2 КПК). Гроші, цінності, в тому числі кошти, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, інше майно, зазначені в цій статті, підлягають спеціальній конфіскації у третьої особи, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості, і знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1-4 частини першої ст. 96^2 КК. Таким чином, діяльність третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може мати таку спрямованість: заперечення набуття майна від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості і того, що вона знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1-4 частини першої ст. 96^2 КК; заперечення вчинення підозрюваним, обвинуваченим злочинів, передбачених у ч. 1 ст. 96^1 КК. Це, як видається, свідчить про захисний напрямок діяльності третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Спрямуванням кримінально-процесуальної функції захисту у кримінальному провадженні є заперечення законності та обґрунтованості кримінального переслідування; виявлення обставин, що спростовують підозру, виправдовують обвинуваченого (підсудного), виключають або пом'якшують його відповідальність, пом'якшують покарання та інші наслідки засудження особи; на охорону особистих та майнових прав; на сприяння застосуванню інституту реабілітації; а також недопущення порушень та необґрунтованих обмежень прав і свобод при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, що реалізується за допомогою кримінально-процесуальних засобів в формі, регламентованій кримінальним процесуальним законодавством. Відповідно,

останній з виділених напрямків однозначно вкладається у це визначення функції захисту, оскільки пов'язаний із запереченням законності та обґрунтованості кримінального переслідування; перший напрямок може бути розглянутий у контексті пом'якшення інших наслідків засудження особи, охорони майнових прав, недопущення порушень та необґрунтованих обмежень прав і свобод при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Те, що третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути віднесена до сторони захисту, побічно вказують і формулювання КПК України щодо відсильного характеру прав та обов'язків цієї особи до права та обов'язків підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна. Таким чином, суб'єктний склад сторони захисту має бути розширений шляхом включення до неї третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, яка є суб'єктом кримінально-процесуальної функції захисту.

По-друге, є ряд питань щодо представництва третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Так, ч. 1 ст. 172 КПК прямо не передбачає участь представника цієї особи у розгляді клопотання про арешт майна, проте, вона можлива, враховуючи формулювання про участь «іншого власника майна» та те, що представник третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, користується процесуальними правами третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інтереси якої він представляє. Це стосується і участі у розгляді клопотань щодо речових доказів, передбачених пунктами 2, 4 та абзацом сьомим частини шостої ст. 100 КПК, порядок розгляду який у ст. 100 КПК не встановлено, але наявна відсилка до статей 171-173 КПК. Проте, речення друге ч. 7 ст. 173 КПК передбачає для третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт право на захисника. Положення про право третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, саме на захисника суперечить ст. 64^2 КПК, яка закріпляє представництво третіх осіб, але не у формі захисту (хоча, враховуючи визначену вище функціональну спрямованість діяльності третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, такий підхід був би більш логічним). Тому в цій частині відповідна норма має бути вилучена.

По-третє, виникає питання про співвідношення статусу третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, та пов'язаної особи. Так, п. 6^1 ч. 9 ст. 100 КПК передбачає, що майно (грошові кошти або інше майно, а також доходи від них) засудженого за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, його пов'язаної особи конфіскується, якщо в суді не підтверджено законність підстав набуття прав на таке майно, і визначає, що пов'язаними особами засудженого є юридичні особи, які при його сприянні отримали у власність чи користування зазначене майно. Проте, по-перше, ст. 96^2 КК згадки про таких осіб не містить; по-друге, у процесуальному контексті, ці особи прямо не визначені як учасники кримінального провадження у ст. 3 КПК, як і в інших статтях. Крім того, ст. 100

КПК оперує назвою «власник (законний володілець) грошей, цінностей та іншого майна», але про ця особа також прямо не визначена як учасник кримінального провадження у ст. 3 КПК, як і в інших статтях.

По-четверте, виникає питання про те, чому участь третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, не забезпечується у судовому провадженні у суді першої інстанції (крім випадків, коли розглядається клопотання про арешт майна, де її участь передбачена). У п. 26 ст. 3 КПК вона передбачена як учасник судового провадження, але у ч. 2 ст. 314 КПК як учасник підготовчого судового засідання вона не указана. Ч. 2 ст. 318 КПК передбачає, що судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК, і. у судове засідання викликаються потерпілий та інші учасники кримінального провадження. Але надалі, у контексті наслідків неприбуття, оголошення складу суду і роз'яснення права відводу, дослідження доказів, виступу у судових дебатах її участь вже не передбачена.

Складно пояснити мотиви такого вирішення питання про неучасть третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у судовому провадженні у суді першої інстанції. Адже ч. 4 ст. 96² КК передбачає: відомості щодо третьої особи (мають на увазі відомості, що вона набула майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості, і знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1-4 частини першої ст. 96² КК), повинні бути встановлені в судовому порядку на підставі достатності доказів. У ч. 10 ст. 100 КПК передбачено, що застосування спеціальної конфіскації здійснюється тільки після доведення в судовому порядку стороною обвинувачення, що власник (законний володілець) грошей, цінностей та іншого майна знав про їх незаконне походження та/або використання. Такі положення, на наш погляд, свідчать про необхідність участі третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у судовому провадженні у суді першої інстанції (і, якщо підходити ширше, це потребує зміни назви цього учасника кримінального провадження, як варіант: третя особа, щодо майна якої може бути застосовано спеціальну конфіскацію). Таким чином, у судовому провадженні особа може наводити доводи щодо неможливості застосування до неї спеціальної конфіскації, зокрема, заперечувати правильність кваліфікації кримінального правопорушення, заперечувати набуття майна від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості і те, що вона знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1-4 частини першої ст. 96² КК, доводити, що

вона є добросовісним набувачем. Безумовно, така діяльність здійснюється і при вирішенні питання про арешт майна, але вона повинна мати місце і при вирішенні питання про спеціальну конфіскацію по суті, бо участі лише у розгляді клопотання про арешт явно недостатньо для захисту майнових прав особи у контексті спеціальної конфіскації. Крім того, гіпотетично можна уявити і ситуацію, коли арешт на майно третьої особи не накладався, але щодо нього було застосовано спеціальну конфіскацію. Тоді майнові права третьої особи будуть абсолютно незахищені.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що вищенаведене вказує на нагальну необхідність удосконалення нормативної регламентації кримінально-процесуального статусу третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, як учасника кримінального провадження по наведених вище позиціях.

Горох Олексій Петрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри галузевих правових наук
Національного університету
«Києво-Могилянська академія», м.Київ

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ШЛЯХОМ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

1. Проблемою гуманізації кримінальної відповідальності турбуються не лише самі злочинці, правозахисні організації, фахівці-вчені, законодавець, а й суди. Саме вони реалізовують (мають реалізовувати) на практиці прогресивні гуманістичні погляди, надбання кримінально-правової доктрини у цій сфері, застосовують «гуманне» (і «не гуманне») законодавство. На правозастосовному рівні гуманізація кримінальної відповідальності полягає, зокрема, і у застосування норм про звільнення від покарання[*].

Передусім зазначимо, що вітчизняне законодавство впевнено можна назвати гуманним в контексті аналізованого інституту. Законодавство кримінального блоку передбачає 43 норми про звільнення від покарання, що можуть застосовуватися при ухваленні вироку або його виконанні [1]. Однак встановити кількість звільнених від покарання за всіма цими нормами, на жаль, не можливо. Державна судова адміністрація України збирає і оприлюднює на своєму веб-ресурсі звітність судів щодо застосування, на жаль, лише окремих з цих норм (8 норм). Вважаємо, що ця ситуація має бути виправлена шляхом внесення відповідних змін у форми статистичної звітності ДСА України (лист з

[*] Якщо у тексті спеціально не застережене йдеться про всі різновиди норм інституту звільнення від покарання (звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання, заміну покарання більш м'яким, пом'якшення покарання).

відповідними пропозиціями нами вже підготовлений).

Аналіз наявних даних Державної судової адміністрації України засвідчує, що вітчизняні суди доволі широко застосовують норми інституту звільнення від покарання у судовій практиці. Так, якщо взяти до уваги показники за 2015 р., то безсумнівним «лідером» у правозастосуванні традиційно залишається звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК). У 2015 р. питома вага осіб щодо яких було застосовано ст. 75 КК від числа всіх засуджених становила 42,7 % (40 462 осіб). Що стосується неповнолітніх, то 2812 осіб (61, 3 % від усіх неповнолітніх засуджених) були звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 104 КК). Призерами у правозастосуванні також є норми про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (11 112 засуджених) і про заміну не відбутої частини покарання більш м'яким (2 168 засуджених). Крім того, у 2015 р. 35 жінок звільнені від відбування покарання на підставі ст. 83 КК, 363 засуджених були звільнені від покарання за хворобою, 2 105 осіб – амністовано [2, с. 3]. У аналізований період також 67 засуджених було помилувано Президентом України.

Підрахунок наведених вище показників дозволяє зробити висновок про те, що у 2015 р. судами на підставі лише норм, передбачених статями 75, 81–84, 86, 87 КК, було звільнено від покарання та його відбування 56 312 повнолітніх засуджених. Таким чином, на 94 798 засуджених у 2015 р. припало 56 312 звільнених від покарання та його відбування (і це без врахування кількості звільнених від покарання на підставі «закону Савченко»). За такого державного підходу до юридичних наслідків злочину, засудженому треба дуже «напружитися», щоб відбути повністю покарання, призначене судом. Можна з впевненістю констатувати своєрідну «інфляцію» у застосуванні норм про звільнення від покарання.

2. Постає питання: чи завжди спостерігалася така ситуація? Розглянемо це питання на прикладі «лідера» у правозастосуванні (ст. 75 КК). Ретроспективний погляд на практику застосування норм про звільнення від відбування покарання з випробуванням протягом 1996-2015 рр. дозволяє констатувати певну динаміку у цій сфері. У 1996 р. частка таких осіб становила 36,9 %[*]; у 1997 р. – 38,7 %; у 1998 р. – 40,3 %; у 1999 р. – 43,5 %; у 2000 р. – 46 %; у 2001 р. – 47,5 %; у 2002 р. – 55,8 %; у 2003 р. – 53,8 %; у 2004 р. – 54, 8 %; у 2005 р. – 52,7 %; у 2006 р. – 58,7 %; у 2007 р. – 55,3 %; у 2008 р. – 52,2 %; у 2009 р. – 48,2 %; у 2010 р. – 47,4 %; у 2011 р. – 41,8 %; у 2012 р. – 41, 7 %; у 2013 р. – 41,9 %; у 2014 р. – 39,4 %; у 2015 р. – 42,7 %.

Наведені показники свідчать про те, що кількість звільнених від відбування покарання з випробуванням серед усіх засуджених у порівняному періоді постійно зростала і досягла пікової межі у 2006 р. з показником 58, 7%

[*] Йдеться про осіб, щодо яких протягом 1996-2001 рр. було застосовано умовне засудження (ст. 45 КК 1960 р.) та відстрочка виконання вироку (ст. 46-1 КК 1960 р.).

осіб. За такої судової практики – застосування норм про звільнення відбування покарання з випробуванням, що мало бути винятком для більшості винуватих, перетворилося в закономірний правовий наслідок вчинення злочину. Вважаємо, що це пояснюється не лише занадто суворими санкціями окремих статей Особливої частини КК, а й переповненням установ виконання покарання у той період і подекуди корумпованістю суддів.

Водночас значне зменшення кількості осіб до яких суди застосовували ст. 75 КК починаючи з 2008 р. можна пояснити, на нашу думку, масштабними змінами в кримінальному законодавстві, що відбулися завдяки Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо *гуманізації* кримінальної відповідальності» (реєстр. № 270 – IV). Цим Законом були внесені зміни не лише до норм Особливої частини (санкції відповідних норм були доповнені менш суворими видами покарання – штрафом, громадськими роботами, виправними роботами, арештом, обмеженням волі, в інших санкціях – виключено, знижено нижню та/або верхню межі покарань у виді обмеження волі, позбавлення волі на певний строк), а й до норм Загальної частини Кримінального кодексу України (статей 45, 46, ч. 1 ст. 97, ч. 4 ст. 53, статей 65, 66, 68, 69^1 КК).

Подальший аналіз даних Державної судової адміністрації України свідчить про те, що у 2015 р. *найчастіше* суди звільняли від відбування покарання з випробуванням засуджених за злочини у сфері *охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації* (89,8 % осіб від усіх засуджених за ці злочини); злочини проти *волі, честі та гідності особи* (70,2 % винуватих); злочини проти *громадської безпеки* (64,3 % осіб); злочини у сфері *використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку* (61,3 % винуватих); і, як не дивно, злочини проти *національної безпеки* (61,3 % винуватих).

У межах проведеного аналізу можна також виокремити *«норми-рекордсмени»* за кількістю звільнених від відбування покарання з випробуванням (щодо всіх або більше 95 % засуджених було застосовано ст. 75 КК). Констатуємо, ст. 75 КК застосовувалася майже до всіх засуджених за: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (частини 2,3 ст. 109 КК), незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ч. 1 ст. 146 КК); торгівля людьми або інша незаконно угода щодо викрадення людини (ч. 1 ст. 149 КК); сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (частини 1, 2 ст. 256 КК); сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (частини 1-3 ст. 303 КК); ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335 КК); службове підроблення, що спричинило тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 366 КК).

Аналізовані статистичні дані піднімають на поверхню проблему обґрунтованості санкцій за ці злочини. Фактична караність, як відомо, є

індикатором обґрунтованості та доцільності надання законодавцем злочину певного виду та міри покарання [4, с. 66; 5, с. 14-15]. Дослідивши фактичну караність в подальшому можна зробити висновок про відповідність судової практики у сфері призначення покарання за певні злочини політиці законодавця щодо встановлення меж караності за ці злочини, зрозуміти чи є обґрунтованими санкції.

Так, якщо в цілому конкретні призначені судами покарання за певні злочини відбуваються (виконуються) засудженими переважно реально, то це свідчить про узгодженість санкції у аналізованому аспекті. Якщо ж у більшості випадків при ухваленні вироку норми про звільнення від відбування покарання за конкретні злочини переважають у правозастосуванні, це може свідчити про надмірність санкції кримінально-правової норми. Варто погодитися з Н. О. Гуторовою, що фактична відмова судів від застосування покарань за певні види злочинів та «перекоси» у застосуванні ст. 75 КК суттєво знижують можливості реалізації соціальної функції кримінального права [6, с. 46]. Способами вирішення цієї проблеми є, на нашу думку, доповнення санкцій певних кримінально-правових норм покараннями, альтернативними позбавлення волі (штрафом, громадськими роботами, виправними роботами, обмеженням волі, арештом), а також збільшення у певних санкціях нижніх меж покарання у виді позбавлення волі на строк більше 5 років (як це було зроблено Законом України № 3826-VI від 6 жовтня 2011 р. в санкціях за злочини, передбачені ч. 2 ст. 306, ч. 2 ст. 307 КК).

3. У контексті аналізованого не можна оминути також увагою і застосування у судовій практиці протягом 2015-2016 рр. норм про звільнення від покарання у порядку зарахування в строку покарання попереднього ув'язнення (ч. 5 ст. 72 КК). Ці гуманні «прогресивні» положення з'явилися у Кримінальному кодексі України завдяки «Закону Савченко». За даними Державної пенітенціарної служби України станом на вересень 2016 р. під дію цього Закону вже потрапили 49 689 осіб, у тому числі, 6 911 осіб були звільнені з місць позбавлення волі. Серед цих осіб: 913 вбивць, 577 засуджених за нанесення тяжких тілесних ушкоджень, 1232 розбійники, 966 грабіжників, 1677 крадіїв, 743 засуджених за «наркотичні» злочини [7]. Чи завершений процес виправлення звільнених достроково у такий спосіб?

Яскравим прикладом поспішності законодавчого рішення у цьому контексті можна назвати резонансний випадок, що відбувся в місті Ладижін Вінницької області у квітні 2016 року. За повідомленням поліції, один з засуджених за зґвалтування та вбивство, що був звільнений з місць позбавлення волі достроково завдяки «Закону Савченко», через декілька тижнів після звільнення зґвалтував та «звіряче» вбив двох жінок [8]. А можливо, проблема не у «Законі Савченко», а у не можливості виправити певних засуджених, у неефективності вітчизняної системи виправлення.

Таким чином, можна з впевненістю констатувати, що протягом 2015-2016 років гуманізація кримінальної відповідальності «буяє» в українському

правовому просторі. Такою політикою задоволені тисячі засуджених, що були звільнені від покарання, правозахисні організації, окремі юристи…

Водночас постає питання: чи задоволене такою гуманністю потерпілі від злочину, суспільство в цілому?

4. Донедавна, треба зазначити, гуманізація кримінального закону пов'язувалася в основному з гуманізацією відповідних заходів (їх визначення, порядку призначення і виконання), що застосовуються до осіб, які вчинили злочин. Однак такий підхід до цієї проблеми залишав відкритим запитання: чому у кримінальному праві, що проголошує своїм завданням охорону суспільно значущих інтересів від злочинних посягань, превалює гуманізм лише щодо злочинця – осторонь принципу гуманізму залишилось гуманне ставлення до потерпілого? чому показником реалізації гуманізму в кримінальному праві постає людське ставлення виключно до злочинця, а не рівень охорони прав і інтересів законослухняних громадян, тобто інтересів суспільства у цілому? Таким чином, у сучасній кримінально-правовій доктрині гуманізм почав розглядатися у його двохсторонній спрямованості – ставленні до людської особистості як до об'єкта не лише кримінально-правового впливу, а й кримінально-правової охорони.

За такого двохсторонньої спрямованості гуманізму вкрай важливим є відшукати справедливий баланс між застосуванням норм про звільнення від покарання та реалізацією соціальної функції кримінального права, забезпеченням невідворотності кримінального покарання, належною охороною інтересів суспільства.

Список використаних джерел

1. *Горох О.П.* Система видів звільнення від покарання за українським законодавством кримінального блоку / О. П. Горох / Evropský politický a právní diskurz. 2015, V.2, Iss.4.
2. Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання за 2015 рік. Форма 6. – Київ: Державна судова адміністрація України.
3. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2015 рік. Форма 1. – Київ: Державна судова адміністрація України.
4. *Коган В. М.* Уровни анализа эффективности уголовно-правовых норм / В. М. Коган // Вопросы борьбы с преступностью. – Вып. 30. – М., 1979. – С. 55 – 56.
5. Курс лекций по Общей части уголовного права: в 2 книгах / А.А.Пинаев. – Книга первая «О преступлении» – Х.: Харьков юридический, 2001. – С. 14–15.
6. *Гуторова Н.О.* Реалізація соціальної функції кримінального права шляхом встановлення і призначення покарання / Н.О. Гуторова // Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2016 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін.. – Х.: Право, 2016. – С. 43-47.
7. Територія каяття. Випуск 52. Закон Савченко: гуманним шляхом - злочинний вибух? // Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=BTtFOWnxX-c. – Назва з екрана.

8. «Закон Савченко» могут пересмотреть. Полиция бьет в набат. – Сегодня. – 2016. – 12 сентября. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.segodnya.ua/criminal/kogo-osvobodili-po-zakonu-savchenko-tysyachi-vorov-razboynikov-i-ubiyc-vyshli-na-svobodu-dosrochno-750863.html

Громко Володимир Ярославович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького, адвокат,
м. Івано-Франківськ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ

Питання гуманізації кримінальної відповідальності було є і як думається буде актуальним ще протягом тривалого періоду часу. Така тенденція зумовлена різними обставинами, це і бажання України приєднатися до країн членів Європейського Союзу, де кримінальне законодавство є більш м'яким ніж вітчизняне, це і зміна сприйняття суспільством відповідності призначеного покарання ступеню тяжкості злочину, це і економічні чинники які мають далеко не останнє значення, а також ряд інших обставин які у своїй сукупності утворюють запит у суспільстві на гуманізацію кримінального законодавства.

Ст.1 Кримінального кодексу України,(КК України) визначає завдання КК України зокрема зазначається, що завданням КК України, є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [1]. Як зазначає Б.М.Грек та Т.Б. Грек для того, щоб зрозуміти суть кримінально-правових процесів в Україні, слід розглянути їх в контексті історичних тенденцій. А вони свідчать про те, що в міру розвитку цивілізації люди все більше переконуються, що жорстокістю побороти злочинність неможливо. Як відомо, були часи, коли за вчинений злочин особу віддавали в рабство. В цьому становищі вона переставала вважатися людиною. Були часи, коли за більшість злочинів передбачалась лише смертна кара або спричинення тілесних ушкоджень. Але це не стримувало злочинців [2, с. 46].

Доповнюючи дане твердження варто також згадати про кримінальний кодекс «Кароліна» який був прийнятий імператором священної Римської імперії Карлом V. Даний кодекс відрізнявся соєю особливою жорстокістю,

зокрема у ньому були прописані такі види покарань як: Четвертування людини, колесування, спалення. В той же час даний кодекс передбачав і так звані «гуманні» види покарання, це удушення, відрізання кінцівок тощо. Таким чином, якщо відстежити еволюцію кримінального покарання протягом десятиліть, то можна дійти до висновку про те, що гуманізація кримінального покарання відбувається.

Як слушно зазначає к.ю.н. Б.М. Грек кримінальний закон і покарання повинні відповідати особливостям життя суспільства, станові економіки, етичним і правовим поглядам, які склалися у суспільстві. Історія дає нам багато прикладів еволюції покарання, яка залежала перш за все від зміни суспільного ладу, а відповідно – й від зміни в етиці, ідеології, виборі засобів протидії злочинності [2, с. 46].

Для більш глибшого розуміння терміну «гуманізація» доцільним є дослідження його походження. Так «Великий тлумачний словник сучасної української мови» термін «гуманізм» визначає, як ставлення до людини пройняте турботою про її благо, повагою, до її гідності, людяність [3]. Виходячи із сухої термінології, термін гуманізм, застосовується до якоїсь визначеної персоніфікованої особи. По своїй суті так само і виходить практика при застосуванні кримінального законодавства. Тобто фактично враховується в першу чергу особа винного. Проте, як думається такий підхід є достатньо вузьким, адже виходячи із ст.1 КК України та задекларованих в ній нормах, кримінальний кодекс України також має на меті охорону громадського порядку та громадської безпеки, довкілля тощо, фактично охорону прав та законних інтересів невизначеного кола осіб. Таким чином варто відмітити позицію тих науковців, котрі розуміють термін гуманізм більш широко, як поняття всеохоплююче, як суспільні відносини так і особу винного [4, с. 16; 5, с. 147].

Головною вимогою гуманізації є забезпечення кримінальним законодавством прав, свобод та законних інтересів людини. У цьому випадку йдеться про законослухняних громадян, причому як про тих, хто став жертвою злочинів (потерпілим), так і про всіх інших [6, с. 45]. Тому кримінальна юстиція повинна мати за мету охорону суспільства від особи, яка вчинила злочин, й одночасне позитивне включення її в систему суспільних відносин [7, с. 150].

Як вже зазначалось раніше, гуманізація кримінального законодавства в цілому в Україні відбувається, через прийняття нового кримінального кодексу України від (05.04.2011р.) внесенням в нього відповідних змін, проте слід зазначити, що є норми в кримінальному кодексі України які ще до цього часу потребують внесення змін пов’язаних з гуманізацією. Зокрема залишається не в повній мірі вирішене питання гуманізації покарання неповнолітніх, виходячи із норм міжнародно-правових акті, неповнолітні займають свого роду привілейоване становище. Цій проблемі приділяють достатньо багато уваги такі науковці як: Бурдін В.М., Баулін Ю.В., Максимова Н.Ю., Хряпінський П.В. та інші, проте питання звільнення неповнолітнього від відбуття покарання, або заміна його на більш дієву форми покарання і що найголовніше, виходячи із

норм кримінального кодексу України і запиту суспільства, виправлення такого неповнолітнього, зміну його ставлення до злочинної поведінки з метою запобігання вчиненню нових злочинів в майбутньому.

Як слушно зазначає к.ю.н. Хряпінський П.В. Проблемам призначення кримінального покарання неповнолітнім особам, звільненню цих засуджених від покарання та його відбування є присвячено достатньо досліджень, проте досліджень саме звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування бракує, потребують переосмислення передумови, підстави та умови застосування окремих різновидів кримінально-правового заохочення, а норми Кримінального кодексу України про звільнення неповнолітніх від призначеного покарання та його відбування подальшої гуманізації [8, с. 94].

Також до певної міри залишилося поза увагою і питання гуманізації кримінальної відповідальності жінок. Не дивлячись на спроби законодавця провести гуманізацію кримінального закону в цій частині, все таки кримінальна відповідальність жінок потребує гуманізації в частині довічного позбавлення волі. Так стаття 64 КК України передбачає випадки коли до особи може бути застосоване покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Натомість частина друга цієї ж статті, передбачає випадки та обставини коли довічне позбавлення волі не застосовується, зокрема: Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку, а також у випадку, передбаченому частиною четвертою статті 68 КК Кодексу. Як випливає із змісту статті, довічне позбавлення волі для жінок, неможливо застосовувати у двох випадках: 1) до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину і 2) до жінок, що були в стані вагітності на момент постановлення вироку. Не заглиблюючись у проблему даного питання, як думається дану норму закону слід змінити в сторону гуманізації і прописати у КК України, що такий вид покарання як довічне позбавлення волі до жінок не застосовується взагалі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України // Закон від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
2. *Грек Б.М.* Гуманізація кримінальної відповідальності як напрям кримінально-правової політики в Україні / Б.М.Грек, Т.Б.Грек //Адвокат №7 (142) /Наука і практика-2012 р. – С.45-48.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / / голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
4. *Виттенберг Г. Б.* Совершенствование законодательства о наказании / Г.Б. Виттенберг // Советское государство и право. – 1980. – № 6. – С. 8-18.
5. *Келина С. Г.* Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний /С. Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права. – М. : Ин-т государства и права АН СССР. –1978. – 187 с.
6. *Загородников В.И.* Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел / В.И. Загородников. – М. : Юрид. лит., 1979. – 100 с.

7. *Келина С. Г.* Некоторые принципиальные идеи, лежащие в основе теоретической модели уголовного кодекса / С.Г. Келина // Проблемы совершенствования уголовного закона. – М. : Ин-т государства и права АН СССР, 1984. – 209 с.
8. *Хряпінський П.В.* Гуманізація звільнення неповнолітніх від призначеного покарання та його відбування / П.В. Хряпінський //Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – №14. – С.94-100.

Губська Діана Олександрівна,
аспірантка Академії Адвокатури України,
юрист, координатор проектів
Української міжбанківської асоціації «ЄМА»,
м. Київ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАТІЖНИХ ІНСТРУМЕНТІВ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків є одним із злочинів, які входять до групи «кіберзлочинів» та належать до таких, що вчиняються у банківські сфері та з використанням платіжних інструментів. Кримінальна відповідальність за цей суспільно небезпечний прояв передбачена **статтею 200 Кримінального кодексу України та кваліфікується залежно від конкретних обставин справи у сукупності з іншими статтями, зокрема ст. 231, 361-1, 361-2, 185, 190 Кримінального кодексу України** [1, с. 131].

Примітним є те, що 17 січня 2012 року набрав чинності **Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності**». Внаслідок цього, за вчинення злочинів, передбачених **статтями 200 і 231** ККУ, було встановлено єдиний вид покарання – **штраф** [4, с. 263]. Раніше альтернативою штрафу по даній статті виступало обмеження або позбавлення волі.

Утім, **зазначені зміни не вплинули позитивно на зменшення кількості злочинів, вчинених з використанням платіжних засобів**. Як свідчить статистика, у 2015 році тільки під час онлайн-платежів шахраї зняли з рахунків українців майже 95 мільйонів гривень. Ще 15,2 мільйона гривень злодії вкрали за допомогою банкоматів, 13,9 мільйона – під час розрахунків у торговельних мережах. За 6 місяців 2015 року Управлінням боротьби з кіберзлочинністю було виявлено 2 385 кіберзлочинів, з яких 956 – правопорушення з використанням платіжних інструментів. При цьому, всього було винесено менш ніж 230 обвинувачувальних вироків за шахрайство в сфері електронних платежів та карткових розрахунків [6]. Зрозуміло, що в такій

ситуації злочинці почуваються безкарними і відважуються знову порушувати закон.

Для порівняння, за інформацією Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України кількість виявлених та припинених випадків «скіммінгу» (викрадення даних платіжного засобу, найчастіше – банківської картки, за допомогою спеціального пристрою – скіммера та подальше використання цих даних у злочинних цілях) зросла: у 2010 році було зафіксовано 9 випадків, у 2011 році – 45 випадків, у 2012 році – 73 випадки, а вже у 2013 році їх кількість збільшилась майже втричі і склала 210 випадків. [6]

Зауважимо також те, що **в усіх країнах-членах Європейського Союзу законодавчо визначене покарання за цей вид злочину складає як мінімум один рік позбавлення волі, що повністю відповідає вимогам «Рамкового рішення Ради Європейського Союзу (2001/413/ЮВС) по боротьбі з шахрайством та підробкою безготівкових платіжних засобів» від 28** травня 2001 року [9]. Отже, гуманізація кримінальної відповідальності за злочини з використанням платіжних інструментів відбулася у розріз з Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [2, с. 367].

Зокрема, термін позбавлення волі за аналогічний злочин в Іспанії складає вісім років (статті 386 і 387 Кримінального Закону Іспанії), а у Польщі – до 25 років (стаття 310 Кримінального кодексу Польщі). У зв'язку з цим, суттєвим аргументом, що стверджує необхідність більш жорстких санкцій є значний рівень участі іноземців у вчиненні таких злочинів саме на території України. Аналіз кримінального законодавства Росії також свідчить про більш жорсткі підходи до встановлення мір покарання за аналогічні українському кримінальному законодавству злочини. Таким чином, світова тенденція у сфері правового регулювання та нагляду за платіжними системами передбачає усунення залежності кожної країни та учасників ринку від факторів та ризиків, які негативно впливають на їхню фінансову безпеку та прагнення контролювати процеси, що відбуваються на цих ринках [8, с. 126].

З огляду на ситуацію, що склалася, доцільним та необхідним виявилося внесення 20 березня 2014 року ініціативною групою народних депутатів на розгляд Верховної Ради України законопроекту **№ 4512 «Про внесення змін до статті 200 Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за незаконні дії з документами на переказ та іншими засобами доступу до банківських рахунків). У листопаді 2014 року законопроект було посилено доповненням ККУ новими статтями 200-1, 200-2, а статті 200 ККУ** - частиною 2 задля **закріплення окремого кваліфікованого складу злочину, об'єктивною стороною якого є несанкціонований вплив на системи дистанційного обслуговування з метою здійснення несанкціонованих переказів** або будь-якої несанкціонованої зміни, спотворення, видалення, доповнення або

отримання інформації про платіжні інструменти та банківські рахунки.

У цілому згідно із положеннями законопроекту пропонувалося **встановити міру покарання, яка у повній мірі відображає рівень суспільної небезпеки, а саме повернути до санкції статті 200 ККУ альтернативний штрафу вид покарання у вигляді позбавлення волі** на строк від одного до трьох років (ч. 1 ст. 200 ККУ); виключно позбавлення волі на строк від двох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років або без такого (ч. 2 ст. 200 ККУ); позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років або без такого (ч.3 ст. 200 КУ).

Але його так і не було проголосовано у такій редакції, і вже у листопаді 2016 року у Верховній Раді України перереєстровано на проект Закону № 5361 «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо регулювання переказу коштів», який має врегулювати ситуацію у небанківському сегменті ринку платіжних послуг України і привести законодавчі норми у відповідність зі світовими стандартами [5].

У розробці законопроекту взяли участь народні депутати, Національний банк України та учасники платіжного ринку, зокрема Українська міжбанківська асоціація членів платіжних систем ЄМА. Необхідність законодавчих змін підтримали Департамент кіберполіції Національної поліції України та Національна академія прокуратури України.

Прийняття законопроекту № 5361 сприятиме попередженню та зниженню обсягів злочинності з використанням платіжних інструментів, поліпшить криміногенну ситуацію, прискорить розвиток електронної комерції та безготівкових розрахунків та допоможе створити умови для виходу на платіжний ринок України міжнародних провайдерів інтернет-розрахунків, а також закладе механізм реального, а не формального притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, забезпечивши ефективну реалізацію функції загальної та спеціальної превенції кримінального права за даними злочинними проявами.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
2. Закон України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 29. - Ст.367.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» від 18 вересня 2012 р.// Режим доступу http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5284-17
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 25. – Ст.263

5. Закон України № 5361 «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо регулювання переказу коштів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60425
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/
7. *Бутузов В.М.* Правові та організаційні засади протидії злочинам у сфері використання платіжних карток. Науково-практичний посібник / В.М. Бутузов, В.Д. Гавловський, К.В. Тітуніна, В.П. Шеломенцев; за ред. І.В. Бондаренка. –К.: 2009. – 182 с.
8. Офіційний переклад нормативних актів Євросоюзу в сфері інформаційно-комунікаційних технологій/ М. Шкарлат, О. Кітайгородська – К.: Інтерньюз Україна, Міжнародний фонд «Відродження», 2007. – 219с.
9. Рамковове рішення Ради Європейського Союзу (2001/413/ЮВС) по боротьбі з шахрайством та підробкою безготівкових платіжних засобів» від 28 травня 2001 року Офіційний сайт Міністерства юстиції України. Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file/31889

Гулкевич Володимир Дмитрович,
кандидат юридичних наук,
начальник відділу прокуратури
Івано-Франківської області,
м. Івано-Франківськ

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ VS ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ: НА ПРИКЛАДІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Сучасне кримінальне право демонструє вражаючий рівень оперативності у процесі адаптації законодавства до постійних змін у соціально-економічних відносинах [1, с. 296]. У вітчизняній доктрині кримінального права висловлюються міркування про невиправданість розширення сфери кримінально-правової заборони.

Криміналізацією визнається процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність, як злочинів. Натомість, декриміналізація полягає у процесі визнання на державному рівні втрати криміналізованим діянням суспільної небезпечності, відсутності необхідності подальшої боротьби з ним за допомогою Кримінального кодексу України та виключенні норм, що передбачають відповідальність за його вчинення, з чинного закону про кримінальну відповідальність [2, с. 20, 27].

Спробуємо розглянути криміналізаційні та декриміналізаційні тенденції у царині кримінально-правової охорони культурної спадщини в Україні.

Основною нормою, яка забезпечує кримінально-правову охорону культурної спадщини, є ст. 298 Кримінального кодексу України (надалі – КК) [3], назва якої у трьох її варіантах упродовж останніх 15 років звучала

наступним чином: «Нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури», «Знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини», «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини». Навіть сам зміст назв ст. 298 КК дозволяє зробити припущення про можливу певну зміну обсягу кримінально-правової охорони культурної спадщини.

Для визначення який процес (криміналізація чи декриміналізація) відбувався під час внесення змін до ст. 298 КК необхідно, насамперед, дослідити об'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого цією нормою у тій чи іншій редакції. Отже, на час прийняття КК 2001 року об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК, була визначена як умисне нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури. Частини 2 та 3 цієї статті передбачали кримінальну відповідальність за кваліфіковані склади цього злочину.

Очевидно, що предмет злочину «пам'ятка історії або культури» законодавець сформулював некоректно, адже на той час уже діяв Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III [4], у якому вказані поняття відсутні. Натомість, у ст. 1, 13 та 14 цього Закону визначено поняття «об'єкт культурної спадщини», «пам'ятка національного значення» та «пам'ятка місцевого значення».

Саме тому, Законом України «Про охорону археологічної спадщини» від 18.03.2004 № 1626-IV [5] внесено зміни у ст. 298 КК та уточнено предмет злочину, яким визнано об'єкт культурної спадщини для дій, передбачених ч. 1 цієї статті, та пам'ятку національного значення – для ч. 2 цієї статті. Цим же законом уточнено кримінально-карані дії, «нищення» замінено на «знищення», «псування» - на «пошкодження».

Подібні зміни та уточнення предмета злочину, кримінально-караних дій не призвели до криміналізації якихось інших діянь, які раніше не визнавались злочином. Також не може свідчити про криміналізацію нових діянь доповнення ст. 298 КК новою частиною, якою передбачено кримінальну відповідальність за вчинення діянь, передбачених ч. 1 та 2 цієї ж статті, з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини. Відповідно, ч. 3 ст. 298 КК у її первинній редакції про вчинення вказаного діяння службовою особою з використанням службового становища стала ч. 4 цієї ж статті.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» від 09.09.2010 № 2518-VI внесено зміни до ст. 298 КК [6]. Зокрема диспозицію ч. 1 цієї статті викладено як незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті архітектурної спадщини. Відповідно, ч. 1-4 ст. 298 КК у попередній її редакції стали ч. 2-5 цієї ж норми.

Діяння, окреслені у ч. 1 нової редакції ст. 298 КК, до внесення у неї змін не охоплювались диспозиціями частин цієї норми у попередній редакції, а також не визнавались злочинами якими-небудь іншими статтями КК. Отже, у цьому випадку можна зробити висновок про криміналізацію незаконного проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті архітектурної спадщини.

Водночас, визнання злочином у ч. 2 ст. 298 КК умисного знищення, руйнування чи пошкодження частини об'єкта культурної спадщини не можна визнати криміналізацією цього діяння, оскільки воно і раніше було кримінально-караним як умисне пошкодження цілого об'єкта культурної спадщини. У цьому випадку можна говорити лише про певну законодавчу деталізацію кримінально-караного діяння, яке вже існувало, можливо, і не зовсім виправдану.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії незаконному обігу архівних документів» від 22.12.2006 № 534-V [7] КК доповнено ст. 298-1 «Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду».

Чи відбулася у цьому випадку криміналізація вказаного діяння? Оскільки предметом злочину, передбаченого ст. 298 КК, були, відповідно до ст. 2 Закону України «Про охорону культурної спадщини», лише нерухомі об'єкти культурної спадщини, тому знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду не могло утворювати склад злочину, визначений зазначеною нормою КК у редакції, яка діяла на той час.

До внесення цих змін у КК у ч. 1 ст. 92-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП) [8] передбачалась адміністративна відповідальність за вчинення, серед інших, таких діянь як недбале псування, знищення, приховування документів Національного архівного фонду. Об'єктивна сторона вказаного адміністративного правопорушення майже збігається з об'єктивною стороною злочину, передбаченого ч. 1 ст. 298-1 КК, яку викладено у такому вигляді: умисне знищення, пошкодження або приховування документів Національного архівного фонду. Після доповнення КК ст. 298-1 диспозицію ч. 1 ст. 92-1 КУпАП змінено, з неї виключено вказане вище формулювання.

Отже, можна зробити висновок про криміналізацію умисного знищення, пошкодження або приховування документів Національного архівного фонду, тобто діяння, яке раніше визнавалось адміністративним правопорушенням.

За період дії чинного КК декриміналізація злочинів проти культурної спадщини не здійснювалась узагалі. Таким чином, проведений аналіз свідчить про досить значний і тривалий процес криміналізації деліктів проти культурної спадщини.

Обґрунтованість та необхідність цього процесу можливо та необхідно вивчити під час прийняття Закону про кримінальні проступки.

Список використаних джерел

1. *Хуан Карлос Ферре Оліве*. Вперед до нового кримінального права? // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Сер.: Юридична. – 2013. – Вип. 57. – С. 296-308.
2. *Фріс Л.П.* Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці // Вісник Асоціації кримінального права України: електрон. наук. фахове вид. – 2014. – № 1 (2). – С. 19-28. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/2_2.pdf (дата звернення: 15.11.2016).
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page (дата звернення: 15.11.2016).
4. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1805-14/ed20160224 (дата звернення: 15.11.2016).
5. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18.03.2004 № 1626-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1626-15 (дата звернення: 15.11.2016).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини: Закон України від 09.09.2010 № 2518-VI. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2518-17/ed20100909 (дата звернення: 15.11.2016).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії незаконному обігу архівних документів: Закон України від 22.12.2006 № 534-V URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/534-16 (дата звернення: 15.11.2016).
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 80-73-X. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20020116/page3 (дата звернення: 15.11.2016).

Гуркова Аліна Вячеславівна,
викладач кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Варто почати з того, що становлення України, як демократичної та правової держави можливе за наявності високорозвиненого інституту місцевого самоврядування. Саме від ефективності та дієвості органів місцевого самоврядування залежить якість прийнятих рішень відповідними органами та їх посадовими особами. В першу чергу це стосується раціональності використання бюджетних коштів місцевого самоврядування, соціально-економічний, культурний розвиток адміністративно-територіальних одиниць.

Важливу роль у дієвості даного механізму відіграє інститут відповідальності посадових осіб за порушення встановлених норм

законодавства у сфері місцевого самоврядування. Посадові особи різних суб'єктів правовідносин часто допускають злочинні порушення у зв'язку із покладеними на них обов'язків. Своїми протиправними діяннями вони серйозно порушують нормальну роботу органів місцевого самоврядування, завдають великої шкоди державним і громадським інтересам, правам та інтересам окремих фізичних чи юридичних осіб, які охороняються законом, підривають авторитет держави, грубо порушують встановлений порядок реалізації повноважень посадовими й службовими особами органів місцевого самоврядування, управлінських структур приватного сектора.

При розгляді питання відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування варто звернутись до статті 74 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [5], та до ст.ст. 23-24 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [6] в яких визначається коло посадових осіб та види відповідальності, що настає за порушення ними національного законодавства.

Аналізуючи вищенаведене законодавство варто відмітити, що єдиним чітко прописаним видом відповідальності є відповідальність перед громадами адміністративно-територіальної одиниці. Так органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами. Територіальна громада у будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони порушують Конституцію або закони України, обмежують права і свободи громадян, не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень [1].

Особи, винні у порушенні законодавства про службу в органах місцевого самоврядування притягуються до цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно із законом. Тож варто зазначити, що дані норми мають здебільшого відсилочний характер.

Розглядаючи поняття відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування у рамках кримінальної відповідальності слід звернутися до Кримінального Кодексу України, який чітко встановлює кримінальну відповідальність за найбільш небезпечні порушення посадовими особами своїх обов'язків [2].

У Розділі XVII Особливої частини КК «Злочини у сфері службової діяльності» передбачено кримінальну відповідальність за діяння, родовим об'єктом яких є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність державного і громадського апарату, а також апарату управління підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності. До кола таких діянь КК відносить зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365), службове підроблення (ст. 366), службову недбалість (ст. 367) [2].

Слід також звернути увагу на те, що Кримінальний кодекс України визначає посадових осіб органів місцевого самоврядування, як суб'єкта злочину

у таких діяннях, як до прикладу ст. 170 ККУ незаконні операції із землею, ст 140 ККУ передбачає відповідальність за відмову у наданні громадянину інформації [2].

Виходячи з вище перелічених статей можна говорити про те, що законодавець у кримінальному кодексі виділив ряд статей у сфері службової діяльності посадових осіб органів місцевого самоврядування, та розмістив їх дещо хаотичному порядку.

Також слід звернути на те, що вид і міра покарання має деякі особливості з огляду на специфіку суб'єкта злочину, так однією із санкцій визначається позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю, що є виправданим і справедливим осудом з боку держави.

Розглядаючи дане питання в рамках іноземного досвіду слід відмітити, що до прикладу розташування норм у Кримінальному кодексі Німеччини побудовані таким чином, що крім поділу злочинів згідно охоронюваними суспільними відносинами враховується суб'єкт вчинення даного злочину, так XXX як елемента Особливої частини КК Німеччини полягає в тому, що німецький законодавець включив в нього злочинні діяння, які характеризуються не тільки специфікою право охоронюваних благ, а перш за все специфікою суб'єкта злочинного посягання (посадова і прирівняна до нього особа). Враховуючи це можна говорити про зручність розмежування відповідальності та як наслідок застосування норм в подальшому [3].

Також варто відмітити, що Україна на даному етапі розвитку йде шляхом реформ. Питання децентралізації, введення нових повноважень та посадових осіб місцевого рівня, зокрема префектів активно обговорюється у наукових колах. Так існує ряд законопроектів, до прикладу «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», проект Закону України внесений Президентом від 01.07.2015 № 2217 у якому пропонується ряд нових повноважень та посадових осіб у сфері місцевого самоврядування [4].

В умовах передачі органам самоврядування нових повноважень та перерозподілу бюджетних коштів та податків на користь муніципалітетів, виникає реальна загроза незаконних дій зі сторони народних обранців місцевого рівня. Функція нагляду переходить під повну відповідальність жителів територіальних громад.

Тобто майбутні префекти уособлюватимуть чи не єдину наглядову інстанцію, за винятком жителів громад, яка контролюватиме, аби обрані нами місцеві депутати та голови рад разом з виконавчими органами рад не виходили за межі закону та, зрештою, не порушували конституційні права.

Отже, враховуючи вищенаведене слід продумати і конкретизувати відповідальність у кримінальному кодексі та дещо розширити межі та рівні відповідальності відповідних посадових осіб з метою деталізації та усунення колізії норм.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к / 96-ВР: [Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ [Електронний ресурс]. Верховна Рада України: офіц.сайт. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
3. Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини [Електронний ресурс] URL: http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102
4. «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» проект Закону України внесений Президентом від 01.07.2015 № 2217 .: [Електронний ресурс] Верховна Рада України: офіц.сайт. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/656-19
5. «Про місцеве самоврядування» Закон України від 21.05.1997 № 24 [Електронний ресурс]. Верховна Рада України: офіц.сайт. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр
6. «Про службу в органах місцевого самоврядування» Закон України від 07.06.2001 № 2493-ІІІ [Електронний ресурс]. Верховна Рада України: офіц.сайт. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2493-14

Гуцуляк Микола Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ

«ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ПОЛОЖЕНЬ, У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ЗАХИСНИКА ДО ОСОБИ, ЯКА МАЄ ПРАВО НА ЗАХИСТ»

Беззаперечним є той факт, що окремі галузі українського права одночасно є засобом юридичного супроводження процесу становлення Державної кримінально-виконавчої служби України і за своїм змістом відповідають вимогам розвитку сучасної правової демократичної держави. В процесі відбування кримінальних покарань адміністрація установ виконання та відбування покарань, в першу чергу, повинна спрямовувати зусилля на реалізацію мети покарання, яка відображена в ст. 50 КК України, а саме: виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [4]. Безумовно, що впровадження дієвих заходів забезпечення мети покарання повинно реалізовуватись уже з моменту поміщення особи, яка підозрюється у вчиненні злочину у ІТТ, СІЗО та направлення її для відбуття покарання у виправні колонії.

Нашу наукову дискусії ми хочемо присвятити окремим пропозиціям, які відображені в Проекті Закону України «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо забезпечення доступу захисника до особи, яка має право на захист», реєстр № 5054 від 13.08.2016 р.[1]. Загалом внесені зміни є позитивним кроком зі сторони законодавчого органу і виступають свідченням впровадження в пенітенціарну практику України європейських стандартів поводження із засудженими. Однак, на наше переконання, реалізувати окремі положення запропонованих змін, м'яко кажучи буде складно і вони можуть спричинити значні труднощі, в першу чергу для виконавців зі сторони установ виконання покарань. В цілому ключовим питанням законопроекту є врегулювання процедури доступу захисника до підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, інших осіб в кримінальному провадженні за їх місцем перебування, однак вони не позбавлені дискусії.

По-перше: вважаємо за доцільне виключити із тексту поняття «законний представник» і замінити на поняття «захисник», так як правову допомогу засудженим, чи особам, узятим під варту повинні надавати лише фахівці, які мають юридичну освіту, або працюють в галузі права, а не будь-яка особа, яка вправі представляти інтереси. Тим більше у відповідності до ст. 45 КПК України захисником який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого може бути винятково адвокат, а не законні представники [5].

Окрім цього, за таких реалій в категорію «законний представник» може попасти будь-яка фізична особа, в тому числі і особи з кримінальним минулим і негативним спрямуванням. Відвідування ними установ в практично необмеженому режимі може значно ускладнювати, в першу чергу, оперативну обстановку в місцях позбавлення волі.

По-друге: як показала практика минулих років, може бути практика безперешкодної участі в статусі «законного представника» родичів ув'язнених чи засуджених, друзів, чи будь-яких інших осіб, які окрім як використання права на побачення у необмеженій кількості, жодної правової допомоги не надавали. Така практика мала місце до прийняття нового КПК-2012 р. і породжувала значні труднощі, як в плані забезпечення режимних заходів в установах, так і в плані безпосередньої організації таких зустрічей.

По-третє: необхідно все ж таки закріпити обмеження в кількості і тривалості права на побачення з адвокатом, захисником.....і т.д. засуджених і осіб, узятих під варту під час перебування в карцері[1]. В іншому випадку таке стягнення втратить свій зміст і знівелюється власне його виховний процес. Адже законний представник, яким може бути подруга, чи родич особи приходитиме на побачення з 7 до 20 години щодня під час виконання покарання у вигляді поміщення в карцер і таке покарання фактично буде замінено перебуванням в більш комфортних умовах відповідного приміщення для побачень, так як реально в карцері особа буде перебувати лише в період сну.

Також незрозуміло в чому логіка запропонованих пропозицій п. 2 Законопроекту....., адже в ч. 6 ст. 8 КВК України йдеться про зовсім відносини,

а саме відповідальність керівника адміністрації установи виконання покарань за розміщення засуджених, що прибули до установи[2].

Не позбавлений критики і п. 3 документу, адже запропоновані зміни спровокують масу проблем і колізій правового характеру, тому що за таких реалій незрозуміло яким чином адміністрація установи зуміє у 24-годинний термін направити повідомлення адвокату, захиснику…..і т.д. при зміні правового статусу засудженого (наприклад поміщення його в дисциплінарний ізолятор чи карцер), якщо в особовій справі поміщеної особи така інформація буде відсутня?

Не можемо залишити поза увагою і пропозиції змін до Закону України «Про попереднє ув'язнення» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 35, ст.360), в частині гарантії права на правову допомогу, конфіденційні юридичні консультації з адвокатом, захисником, законним представником……[3]

Ми вважаємо, що необхідно виключити поняття «законний представник», тому що до цієї категорії може бути віднесена будь-яка зацікавлена фізична особа. Негативний приклад так званих захисників система вже проходила після внесення змін у старому КПК-1960. На той час, в якості так званих захисників до ув'язнених і засуджених приходили батьки, дружини, друзі, сусіди і всі, хто цього бажав і оформив у судді чи слідчого відповідний документ, який підтверджував їх статус. Такі захисники займали практично всі приміщення, відведені для роботи слідчих, адвокатів і проводили там цілі дні із своїми «підзахисними», в тому числі займаючись любовними утіхами.

Необмежена кількість таких побачень з необмеженим часом їх тривалості приводить до скарг зі сторони бажаючих (в основному родичів, які оформили відповідний статус) через нехватку приміщень, в яких такі побачення надаються. Адже фізичні можливості будь-якої установи забезпечити відповідну кількість таких приміщень завжди будуть меншими, ніж кількість бажаючих.

Узаконена норма щодо часу відвідування підзахисних з 7 до 20 години не може бути виконана без порушень встановлених правил роботи установи. Вся інформація щодо правового статусу особи, а також про те, хто являється її адвокатом, захисником чи законним представником, тощо, знаходиться в її особовій справі чи картотеці, яку ведуть працівники підрозділу контролю за виконанням судових рішень. Чергова частина таких даних не зберігає. Тому для забезпечення норми щодо відвідування підзахисних в період з 7 до 20 години та в будь-який день, включаючи вихідні та святкові потрібно переводити частину персоналу установи на цілодобовий чи 16-ти годинний режим роботи без вихідних.

В контексті запропонованих змін до КПК України викликає занепокоєння питання включення до КПК України поняття «законний представник» [5], з причин, які попередньо нами обґрунтовувались.

Із запропонованих змін випливає, що затримана особа має право на зустріч без обмеження в часі та кількості з захисником, законним представником одразу на її вимогу в робочі, вихідні, святкові, неробочі дні в будь-який час за власною ініціативо та/або ініціативою захисника, законного представника. Незрозуміло, в який час доби особа, яка має право на захист може скористатись цим правом?, чи це в робочий час, наприклад – з 8.00 до 18.00, чи це з 7.00 до 20.00, як пропонується у змінах до КВК України [1], чи це в будь-який час доби, в тому числі і в нічний період.

За таких реалій виникне маса проблем, в першу чергу, в контексті забезпечення такого права зі сторони адміністрації? Як в нічний період, чи вихідні або святкові дні можна реалізувати таке право, коли фізично забезпечити реєстрацію і безпосередній доступ до інформації про правовий статус особи, з'ясування питання наявності допуску до зустрічей із особою взятою під варту чи засудженого того чи іншого адвоката, захисника тощо. Така інформація не може бути перевірена негайно, особливо у неробочий час (вихідні, святкові чи безпосередньо в нічний час).

Окрім цього поняття «будь-який час» без вказівки на період є порушенням права засудженого на безперервний сон [2]. У зв'язку із вищезазначеним, в частині внесення змін до КПК України, у всіх пропозиціях, на нашу думку необхідно обов'язково відобразити або окрему норму чи вказівку, яка стосується визначення періоду відвідування захисником установи, проведення зустрічей, побачень тощо.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення доступу захисника до особи, яка має право на захист (реєстр № 5054 від 13.08.2016 р.). [Текст] // [Електронний ресурс] – режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59910
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. [Текст] // [електронний ресурс] – режим доступу: http: // zakon2. rada. gov. ua /laws/show/ 1129-15
3. Закон України «Про попереднє ув'язнення» від 30.06.1993 р. [Текст] // [електронний ресурс] – режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua /laws/show/3352-12
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Текст] // [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Текст] // [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

Гуцуляк Юрій Васильович,
викладач кафедри кримінального процесу факультету №1
Інституту підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів

ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Кримінальний процесуальний кодекс 2012 поповнив процес пізнавальної діяльності слідчого, прокурора на стадії досудового розслідування новим інститутом пізнавальної діяльності – негласними слідчими (розшуковими) діями.

Негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню за винятком випадків, передбачених кримінально-процесуальним законом. Особливостями проведення таких слідчих (розшукових) дій є невизначеність процесуальної форми їх проведення, негласного характеру таких дій, що може бути передумовою для можливого порушення прав та інтересів особи, щодо якої вони проводяться та близьких до неї осіб. Тому виникає закономірна необхідність забезпечення дотримання законності під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.

Аналізуючи положення Кримінального процесуального кодексу України, на наш погляд, можемо виділити кілька процесуальних інститутів і положень, дотримання котрих виступатиме окремими гарантами дотримання прав та законних інтересів учасників конкретного кримінального провадження[1, с.150].

Однією з таких ознак є визначеність переліку негласних слідчих (розшукових) дій – вичерпність такого переліку. І хоч науковці та практики не дійшли спільного висновку про вичерпність такого переліку [2, с.270-276; 3, с.553, 4, с.36], аналізуючи чинне кримінально-процесуальне законодавство та наукові напрацювання, на нашу думку, негласними слідчими (розшуковими) діями є ті, які передбачені ст.ст. 260, 261, 262, 263, 264, 267, 268,269,269-1, 270. 271, 272, 274, 275 КПК України. Виходити за межі переліку видів таких дій закон не дозволяє, тим самим забезпечуючи дотримання прав та свобод учасників досудового розслідування.

Наступною гарантією є вимога норми ч.2 ст.246 КПК України є вимога про те, що вони проводяться лише у випадках неможливості отримання інформації про особу та обставини вчинення кримінального правопорушення. Тобто є заходами винятковими для застосування в кримінальному провадженні. Неможливим є проведення негласних слідчих (розшукових) дій в

кожному кримінальному провадженні на ряді із слідчими (розшуковими) діями в будь-яких випадках за ініціативою слідчого, лише виходячи з необхідності отримання даних про особу чи злочин.

Нагляд прокурора за дотриманням законності на стадії досудового розслідування – окрема гарантія дотримання прав та свобод учасників досудового розслідування. Яка включає загальний нагляд, а також участь прокурора у прийнятті рішень щодо можливості їх проведення, а також виконання вимог передбачених ч.3 ст. 246 КПК України – повідомлення слідчим про проведення таких дій і право прокурора на заборону проведення їх або проведення.

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а випадках, передбачених КПК України – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого погодженим з прокурором. Тобто слідчий суддя дає дозвіл на проведення таких, дій а не приймає сам рішення про її проведення [5, с.130]

Підставою для проведення є рішення слідчого судді, як форма судового контролю у даній сфері є ухвала .

Визначення чітких строків на проведення окремих слідчих розшукових дій (ч.5 ст. 246 КПК України) – гарантія дотримання прав та свобод їх учасників. Тобто унеможливлення безпідставного в часі обмеження прав та свобод осіб, котрі можуть бути учасниками чи бути «об'єктами», на котрі спрямовані відповідні дії.

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться лише щодо розслідування злочинів віднесених до категорії тяжких та особливо тяжких.

Список використаних джерел

1. *Лукянчиков Є.Д.* Негласні слідчі (розшукові) дії та їх класифікація / Є.Д.Лукянчиков, Б.Є. Лукянчиков // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4 (20). – 2013. – С.149-153.
2. *Погорецький М.А.* Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів в доказуванні / М.А.Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1 (5). – С.270-276.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар; за заг. ред. проф. В.Г.Гончаренка, В.Т.Нора, М.Є.Шумила. – К.: Юстініан. 2012. – 1224с.
4. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі (розшукові) дії у схемах: посіб. – К.: Нац. акад. внут. справ, 2012. – 280 с.
5. Колесник В.А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій / В.А.Колесник // Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. – 2013. – 1(5). – С.129-134.

Давтян Люсинє Гагіковна,
здобувач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету,
м. Одеса

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОДАТКОВІ ЗЛОЧИНИ

Проголошений курс на зближення України з Європою актуалізував питання гуманізації та демократизації у сфері кримінальної юстиції загалом та , стосовно кримінальної відповідальності за податкові злочини, зокрема.

Вагомим внеском у цей процес стало прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», який набув чинності 18.01.2011 р [1]. Крім цього, указом Президента України № 276/2015 від 20 травня 2015 р. було схвалено «Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів» на 2015–2020 роки [2]. Стратегія була узгоджена з порадами від Європейського Союзу, Ради Європи та країн, що надають допомогу на двосторонній основі (наприклад, урядів Норвегії та Швейцарії). Головні напрямки гуманізації кримінальної відповідальності у Стратегії визначені в наступних формах: запобігання злочинності, індивідуалізоване виправлення правопорушників і реформі пенітенціарних установ. Поряд із цим в Україні ухвалено Закон «Про пробацію». Запровадження інституту пробації розширює можливості гуманізації у напрямках: зміцнення системи альтернативних покарань, скорочення кількості ув'язнених, вивід з-під кримінальної відповідальності правопорушників із низьким ризиком рецидивної злочинності, модернізація системи умовно-дострокового звільнення для правопорушників, до яких застосовується позбавлення волі тощо.

Гуманізація кримінальної відповідальності за податкові злочини виявляється у переважанні покарання у виді штрафу, але при цьому значно зросли його розміри: наприклад, покарання у виді штрафу від 2 тис. до 3 тис. НМДГ з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років замінило штраф від 500 до 2000 НМДГ або виправні роботи строком до двох років, або обмеження волі строком до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (санкція ч. 2 ст. 212 КК) [3].

На перший погляд, такі заміни обґрунтовані: особа, яка вчинила економічний злочин, має компенсувати економічний збиток державі. Але чи можливо ототожнювати вплив покарання у виді позбавлення волі і штрафу? Адже чим більш тяжким є злочин, чим більш суспільно небезпечним він є, тим більш суворішим має бути покарання.

Запобігання податковим злочинам повинно бути гуманістичним та випереджальним у тому сенсі, що акцент має бути зроблений на недопущенні вчинення злочину, а не на покарання за нього. Але ми не повинні зовсім відміняти немайнове покарання, тому що воно несе в собі не тільки каральну функцію, а й метою своєю має запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

На сьогодні штраф визначається як найменш суворий вид покарання в системі покарань. Конфіскація ж встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини. Їх поєднання у санкції ч. 3 ст. 212 КК України видається неоднозначним:

з одного боку, злочин, передбачений ч. 3 ст. 212 ККУ, є тяжким;

з іншого – в санкцію даної норми одночасно включаються штраф як основне покарання і конфіскація як додаткове, які відносяться до однієї групи покарань майнового характеру.

На наш погляд, алогічно поєднувати подібні способи досягнення компенсаційної мети санкції, адже і штраф, і конфіскація майна передбачає обернення стягнення на грошові кошти винної особи. І якщо виконати штраф, то при цьому зменшиться обсяг майна, яке підлягає конфіскації.

Кримінальна відповідальність за податкові злочини не повинна зводитись виключно до майнових покарань, а розвиватись шляхом диференціації та застосування різних видів покарання, як це відбувається у країнах ЄС. Законодавство країн ЄС, зокрема Франції, Естонії та ін. за податкові правопорушення, крім штрафу, передбачаються і більш суворі види покарання. Згідно останніх досліджень в країнах ЄС одним із напрямків розв'язання проблеми запобігання злочинності є запровадження альтернативних засобів реагування на злочини та інші правопорушення, у тому числі й шляхом введення відмінних від звичайного кримінального провадження процедур [4]. Наприклад, в Естонії окремо для злочинів і проступків визначені дія кримінального закону, види покарань, можливість умовно-дострокового звільнення, давність, караність співучасті (співучасть у проступку не карається), караність приховування злочинів і недонесення про злочини, форми вини (у разі вчинення проступку не має значення, умисно його вчинено чи через необережність) тощо [5].

На наш погляд, конструкцію санкцій злочинів у ст. 212 КК України необхідно скоригувати, щоб включити до нього види покарання, які довели свою ефективність. Також доцільно звернути увагу на потенціал пробації як нового кримінально-правового інституту.

Важливим є питання про принципову можливість переведення податкових злочинів до категорії кримінальних проступків

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» № 2897 від 3 червня 2015 р. [6] передбачає значні зміни у законодавстві України, згідно з якими податкові злочини переводяться до категорії «кримінальних проступків».

Метою законопроекту, як це зазначено у Пояснювальній записці до нього, є реалізація державної політики із гуманізації кримінальної відповідальності, наслідком якої стане суттєве зменшення кількості судимих осіб і осіб, які позбавлятимуться волі. Головною ідеєю є: «запровадження двох систем кримінальних покарань – за вчинення злочинів та за вчинення проступків та диференційованої системи розмірів штрафів, які будуть кратні «штрафним ставкам» [6]

На погляд експертів, нагальної необхідності у запровадженні кримінальних проступків немає. Фактично такі «проступки», виходячи із виду та розміру покарань за їх вчинення, що передбачені у проекті, є нічим іншим, як злочинами невеликої тяжкості [7].

Незважаючи на те, що введення поняття «кримінальний проступок» сприяло б гуманізації кримінально-правовий системи, однак деякі положення законопроекту суперечать усталеним положенням національної кримінально-правової доктрини. Це стосується і такого специфічного правового наслідку як судимість. За цією ознакою кримінальна відповідальність відрізняється від інших видів юридичної відповідальності (адміністративної, дисциплінарної тощо). Проте щодо кримінальних проступків судимість не передбачається. У такому випадку логічно виникає питання: який сенс у притягненні особи за вчинення діянь, що відносяться до кримінальних проступків, саме до кримінальної відповідальності, адже види, розміри та наслідки кримінальних покарань за них майже нічим не відрізняються від адміністративних стягнень, передбачених КУпАП?

На сьогодні немає переконливих аргументів щодо переводу податкових злочинів у розряд проступків, на наш погляд, їх суспільна небезпечність і феномен податкової злочинності у кримінологічному вимірі не свідчать про доцільність подібного рішення.

Гуманізація кримінальної відповідальності за податкові злочини повинна враховувати досвід вирішення цієї проблеми у країнах ЄС, але вивчення досвіду не повинно бути простим копіюванням без врахування вітчизняної специфіки.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2012. - № 25. - ст.263.
2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/276/2015
3. Кримінальний Кодекс України: в редакції від № 116-VIII від 15.01.2015 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. - ст.131.
4. *Хоменко В.П.* Гуманізація кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): вітчизняний та зарубіжний досвід / В.П. Хоменко // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.naiau.kiev.ua/scientbul/images/documents/vupysk_1_2015/6.pdf

5. Karistusseadustik Vastu võetud 06.06.2001 RT I 2001, 61, 364 jõustumine 01.09.2002 (Пенітенціарний Кодекс Естонії) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.riigiteataja.ee/akt/123122014016&leiaKehtiv
6. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» № 2897 від 3 червня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214
7. *Борденюк В.І.* Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» / В.І. Борденюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214

Дацюк Віталій Богданович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін та
міжнародного кримінального права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород

БЕЗПІДСТАВНА ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ ЯК НАСЛІДОК НАДМІРНОЇ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку суспільства та держави одним із основоположних та загальноприйнятих принципів правотворення є принцип гуманізму (з лат. humanus – людський, людяний). У кримінальному праві цей принцип має дві взаємодоповнюючі сторони: 1) гуманізм по відношенню до людей та суспільства в цілому, що проявляється у забезпеченні охорони прав і свобод людини від злочинних посягань та 2) гуманізм по відношенню до особи, що вчинила злочин (злочинець також є людиною, а тому і ставлення до нього має бути людяним, покарання не може мати на меті завдання фізичних страждань чи приниження людської гідності). При цьому слід зауважити, що забезпечення рівноваги між цими умовними шальками терезів гуманізму є гарантією ефективності кримінально-правових норм. Порушення такої рівноваги може призвести або до карально-репресивної спрямованості кримінального права та сприяти встановленню антидемократичних, авторитарних режимів, або навпаки до надмірної лібералізації кримінальної відповідальності, наслідком чого може стати відчуття безкарності та, як результат, продукування криміногенної поведінки учасників суспільних відносин, відтворення криміногенних процесів тощо.

У зв'язку із цим варто констатувати, що негативною тенденцією реформування кримінального законодавства стала саме лібералізація кримінальної відповідальності. Це викликано внесенням низки так званих

«гуманних» змін до КК України, які, однак, позбавлені системності, порушують фундаментальні засади та принципи кримінальної відповідальності (серед яких: принцип відповідності покарання ступеню тяжкості злочину, принцип соціальної справедливості та рівності громадян перед законом, принцип економії кримінально-правової репресії тощо) та призводять до безпідставної декриміналізації суспільно небезпечних діянь [1, с. 408-409].

Свого часу саме безпідставна декриміналізація низки злочинів, відповідальність за які була передбачена розділом VII Особливої частини КК зумовила необхідність дослідження нами криміногенних процесів, а не злочинності у сфері корпоративних відносин. Зокрема нами було встановлено, що з огляду на широкий діапазон способів та технологій вчинення суспільно небезпечних посягань на корпоративні права, криміногенний потенціал сфери корпоративних відносин включає в себе як криміналізовані (статті 206, 206-2, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 232-1, 232-2 КК та ін.), так і некриміналізовані (окремі діяння, пов'язані з рейдерством, корпоративним шантажем тощо), а також безпідставно декриміналізовані (статті 202, 218, 220, 221, 223, 235 КК), але суспільно небезпечні діяння, які відображають криміногенну поведінку у вказаній сфері [2, с. 31]

Так, діяння, які були передбачені статтями 202 (порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю, у тому числі професійною діяльністю на ринку цінних паперів, здійснення операцій небанківських фінансових установ без державної реєстрації чи одержання спеціального дозволу тощо), 218 (фіктивне банкрутство), 220 (приховування стійкої неплатоспроможності) та 221 КК (незаконні дії у разі банкрутства), досі використовуються у шахрайських схемах фінансових посередників на ринку корпоративних прав та капіталів [2, с.93-96]. Крім того, діяння, пов'язані з кримінальним банкрутством, нерідко використовуються у рейдерських схемах і тим самим сприяють відтворенню криміногенної поведінки учасників господарських відносин, продукують відповідні псевдолегальні чи відверто кримінальні форми захоплення бізнесу [2, с.107-108].

Діяння, що було передбачене ст. 235 КК (недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання) також не втратило своєї масовидності, а його суспільна небезпечність проявляється у «самодіяльності» новоспечених власників приватизованих та корпоратизованих підприємств у питаннях розподілу прибутку, розрахунку з інвесторами (у т.ч. з державою), виплаті дивідендів, порушенні становища працівників підприємства (у т.ч. безпідставному скороченні штату або заміні незручних кадрів на більш лояльні, скороченні заробітної плати тощо) [2, с.88-89].

Так само не було підстав для декриміналізації діяння у вигляді розміщення цінних паперів без реєстрації випуску або порушення порядку здійснення емісії цінних паперів (ст. 223 КК), адже це діяння безпосередньо

пов'язане із введенням в обіг «технічних» акцій, як одного із способів фінансового шахрайства, відповідальність за яке не передбачена жодною іншою нормою КК. До того ж суспільна небезпека вказаного діяння посилюється і тим, що воно нерідко є поживним середовищем для вчинення корупційних злочинів, шахрайства, інших різноманітних зловживань, що в свою чергу сприяє поширенню корупції та тінізації економіки [2, с. 97-98; 3, с. 20–21; 4, с. 164].

При цьому з огляду на механічне перенесення в КУпАП кримінально-правових кваліфікуючих ознак вказаних вище декриміналізованих діянь законодавець практично підтвердив наявність значної суспільної небезпеки в цих діяннях. Це такі ознаки, як: отримання доходу у великих розмірах (ч.2 ст. 163-7, ч.2 ст.164, ст.ст. 166-8, 166-17 КУпАП); *завдання великої матеріальної шкоди* (ст.ст. 164-15, 166-16, 166-17 КУпАП); *значний розмір* (ст.163 КУпАП).

У зв'язку із цим нами було виведено поняття ***криміногенних процесів у сфері корпоративних відносин***, під яким слід розуміти сукупність фонових явищ злочинності та криміногенних, але некриміналізованих чи безпідставно декриміналізованих законодавцем суспільно небезпечних діянь, а також сукупність виявлених, зареєстрованих і латентних незареєстрованих злочинів у певній сфері суспільних відносин. При цьому під ***безпідставно декриміналізованими діяннями*** маються на увазі суспільно небезпечні діяння, декриміналізовані з порушенням підстав та принципів декриміналізації [5].

Для того, щоб розкрити сутність підстав та принципів декриміналізації діянь слід визначити підстави та принципи криміналізації. Як відзначає В.М. Кудрявцев, процес криміналізації полягає у з'ясуванні цілей, підстав становлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння, в результаті чого формується сукупність норм кримінального права, які містять перелік злочинів і передбачених за них покарань, а також підстав та умов притягнення винних до відповідальності чи звільнення від неї [6, с. 86]. На основі аналізу досліджень сучасних авторів (Д.О. Балобанової, О.М. Готіна, А.М. Орлеана, В.М. Поповича та ін.) серед ключових підстав та принципів криміналізації діянь можна виділити наступні: 1) існування суспільно небезпечної поведінки, яка потребує кримінально-правової заборони; 2) достатня поширеність (масовидність) суспільно небезпечних діянь; 3) наявність причин та умов, які зумовлюють масове відтворення суспільно небезпечних діянь; 4) можливість та необхідність впливу на суспільно небезпечну поведінку саме кримінально-правовими засобами; 5) домірність санкції та економія репресії при встановленні кримінальної відповідальності [7, с. 11; 8, с. 97; 9, с. 9; 10, с. 254].

З вказаного випливає, що необхідність декриміналізації діяння може бути виправдана виключно тоді, коли вона зумовлена втратою підстав його криміналізації. Відтак безпідставною є декриміналізація тих діянь, які: 1) зберігають високий ступінь суспільної небезпечності, несуть за собою реальну загрозу безпеці громадян, суспільству, перешкоджають або взагалі

унеможливлюють реалізацію певних прав людини; 2) є відносно поширеними (масовидними) діяннями; 3) щодо яких не усунуто причини та умови, які зумовлюють масове відтворення декриміналізованих діянь; 4) щодо яких зберігається можливість та доцільність впливу кримінально-правовими засобами, а інші засоби є неефективними або малоефективними; 5) покарання за які відповідає принципу домірності санкцій та економії кримінально-правової репресії.

Список використаних джерел

1. *Дацюк В.Б.* Гуманізація кримінального законодавства України: проблеми, виклики та загрози / В.Б. Дацюк, В.М. Попович // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 56. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. – С. 405-410. – Режим доступу: http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/10484
2. *Дацюк В.Б.* Криміногенні процеси у сфері корпоративних відносин: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Дацюк В Б.; ДНДІ МВС України. – Київ, 2015. - 254 с.
3. *Щавінський В.Р.* Кримінальна відповідальність за незаконну емісію недержавних цінних паперів: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / В.Р. Щавінський. – Київ, 2004. – 189 с.
4. *Грідчіна М.В.* Корпоративні фінанси (зарубіжний досвід і вітчизняна практика) : навч. посіб. – 2-ге вид., стереотип. – К. : МАУП, 2002. – 232 с.
5. *Дацюк В.Б.* Особливості розуміння змісту та сутності понять «криміногенні процеси» та «криміногенні прояви» у сучасних кримінологічних дослідженнях / В.Б. Дацюк // Наука і правоохорона. – К.: ДНДІ МВС України, 2016. – №1. – С.212-217. – Режим доступу: http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/10483
6. *Кудрявцев В.Н.* Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / В.Н. Кудрявцев.– М.: Наука, 1982.–304 с.
7. *Балобанова Д. О.* Теорія криміналізації : автореф. дис… канд. юрид. наук: спец.12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д.О. Балобанова. – Одеса, 2007. – 17 с.
8. *Готін О.* Підстави криміналізації діянь / О. Готін // Право України. – 2005. – №2. – С. 95-98
9. *Орлеан А.М.* Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А.М. Орлеан. – Х., 2003. – 20 с.
10. *Попович В.М.* Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку: монографія / В.М. Попович. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 384 с.

Дорохіна Юлія Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Київського національного торговельно-
економічного університету, м. Київ

ДО ПИТАННЯ ВІДНЕСЕННЯ ОКРЕМИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

На сучасному етапі існує нагальна потреба вирішення ряду теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із впровадженням у вітчизняне законодавство категорії «кримінальний проступок». Реалізація зазначеного можлива різноманітними шляхами, проте, на нашу думку, вирішення питання щодо проступку в межах окремого нормативно-правового акту доцільно визнати найбільш логічним рішенням зазначеної проблеми, що буде спрямовано на гуманізацію кримінальної відповідальності, передусім за протиправні посягання на власність.

Проведений нами аналіз статистичних даних вказує на досить невеликі кількісні показники щодо посягань, які запропоновано виключити з розділу VI КК України. Наприклад, за даними ДСА за 2013 р., за всіма частинами ст. 197 було засуджено 27 осіб. У зв'язку з викладеним окремі вчені вказують на «мертві» норми [1, с. 231], що не діють, під якими в науці кримінального права розуміють норми КК України, які характеризуються конструктивними недоліками, незавершеністю законодавчої регламентації елементів складу злочину, передбачають неіснуючі умови реалізації кримінально-правових норм, які не знаходять правозастосування. Проте в цьому аспекті доречним видається вислів А.Ф. Зелінського про те, що робити висновок про стан злочинності за судовою статистикою – це те саме, що робити висновок про кількість риби у водоймі за кількістю зловленої риби [2, с. 34]. Так, доцільно підтримати підхід П.С. Дагеля, який вказував, що законодавець установлює караність діянь, які в правозастосувальній практиці не виникають, передбачаючи можливість їх вчинення. Це здійснюється ним або для захисту життєво важливих суспільних відносин (у нашому випадку – відносин власності), або на підставі міжнародних договорів [3, с. 69].

Слушною та обґрунтованою видається думка про недоцільність декриміналізації злочинних посягань на власність [4, с. 56], передбачених п. 1 ст. 188-1, п. 1 ст. 192, ст. 195, ст. 197, п. 1 та п. 4 ст. 197-1 КК України. У зв'язку з викладеним вбачається за доцільне запропонувати віднести до кримінальних проступків проти власності ті діяння, що на сучасному етапі втратили суспільну небезпечність, а саме діяння, передбачені ст. 193 та ст. 196 КК України. Віднесення цих складів до кримінальних проступків, безперечно, потребує аргументації, насамперед тому, що фактично йдеться про декриміналізацію

суспільно небезпечних діянь, які мають наслідком завдання тяжких тілесних ушкоджень або загибель людей (ст. 196 КК України). Проте кримінальний закон містить достатньо складів, які передбачають кримінальну відповідальність за необережне заподіяння смерті (зокрема ст. 119, ч. 2 ст. 134, ч. 3 ст. 135, ч. 3 ст. 136, ч. 2 ст. 137, ч. 2 ст. 139 КК України).

У зв'язку з цим перше, на що, на наш погляд, потрібно звернути увагу, це – механізм заподіяння шкоди основному безпосередньому об'єкту цих правопорушень, а саме праву власності. Як уже зазначалося, право власності є одним з найголовніших об'єктів кримінально-правової охорони. Його соціальне значення відображено в ст. 1 КК України, у якій вказані найважливіші цінності, правова охорона яких становить завдання закону про кримінальну відповідальність. Серед таких цінностей на другому місці після прав і свобод людини та громадянина законодавець позначає власність. Викладене підкреслює ставлення до неї як найважливішого для людини, суспільства й держави соціального, економічного та правового блага.

Аналізуючи склади злочинів передбачених ст. 193 та ст. 196 КК України, зазначимо, що ці правопорушення порушують право власності не прямо, а «похідним, вторинним чином», тобто «опосередковано». Так, аналіз складів злочинів, передбачених ст. 193 та ст. 196 КК України, дає підстави стверджувати, що на відміну від злочинів так би мовити «прямого і безпосереднього» механізму завдання злочинної шкоди об'єкту кримінально правової охорони (крадіжка, грабіж, розбій, шахрайство тощо), ці діяння мають, певною мірою, менш суспільно небезпечний «похідний, вторинний» характер завдання шкоди власності як основному безпосередньому об'єкту злочину. Наведене дає підстави вказувати на те, що суспільна небезпека незаконного привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї, та необережного знищення або пошкодження майна більшою мірою притаманна саме кримінальним проступкам, а не злочинам проти власності.

Крім того, у спеціальній літературі фахівці звертають увагу на непослідовну позицію законодавця, який у випадку дрібного викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати встановлює адміністративну відповідальність у вигляді штрафу від десяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративного арешту на строк від п'яти до десяти діб (викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян) (ст. 51 КпАП). Натомість щодо незаконного привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї, він цього не робить.

До очевидних недоліків складу злочину, передбаченого ст. 193 КК України, також належать певні обов'язкові ознаки предмета злочину – «майна або скарбу, які мають особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність»

– культурної власності. На наш погляд, саме таке визначення майна, що є предметом злочину, у сукупності із випадковим характером цього злочину є нелогічним. Додатковим аргументом на користь обстоюваної позиції є запропоновані нами положення щодо захисту культурної власності шляхом закріплення окремих складів у статтях розділу VI КК України.

Отже, з метою гуманізації кримінальної відповідальності та відповідної гармонізації міжгалузевих зв'язків вбачається за доцільне віднести діяння, передбачені ст. 193 та ст. 196 КК України, до кримінальних проступків. Зокрема, аналіз практики показав, що суспільна небезпека досліджуваних злочинів незначна, а відтак – можуть виявитися достатніми й заходи примусу, що передбачені в проекті Кодексу про кримінальні проступки, що не пов'язані з обмеженням чи позбавленням волі винного. Так, здебільшого вони повинні мати компенсаційний, майновий характер.

Наведені пропозиції щодо декриміналізації відповідальності за окремі злочини проти власності доцільно розглядати, з одного боку, як практичні кроки щодо гуманізації кримінального законодавства, а з іншого – як позбавлення чинного КК «мертвих норм», які своїм існуванням ставлять під сумнів обґрунтованість встановлення кримінальної відповідальності за вказані правопорушення.

Список використаних джерел

1. *Дмитрук М.* «Мертві норми» КК України: спроба наукового пояснення поняття та причин виникнення / М. Дмитрук // Право України. – 2010. – № 6. – С. 226 – 231.
2. *Зелінський А.Ф.* Корислива злочинність / А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський. – К.: Генеза, 1998. – С. 34.
3. *Дагель П.С.* Условия установления уголовной наказуемости / П.С. Дагель // Известия ВУЗ «Правоведение». – 1975. – № 4. – С. 69.
4. *Газдайка-Василишин І.Б.* Некорисливі злочини проти власності: монографія / І.Б. Газдайка-Василишин. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 212 с.

Зварич Роман Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА

Сучасний етап розвитку державно-правової системи в Україні супроводжується демократичними тенденціями в сфері правового регулювання

суспільних відносин. В цьому аспекті важливе значення має юридичне закріплення механізму регулятивної функції права.

В загальнотеоретичній науці регулятивна функція права визначається як одна з юридичних функцій права, що спрямована на закріплення чи забезпечення стабільного розвитку суспільних відносин. Тобто в основі механізму дії регулятивної функції права закладені два аспекти: статики і динаміки, які є критеріями розмежування цієї функції на регулятивно-статичну і регулятивно-динамічну.

У здійсненні регулятивно-статичної функції права особливе значення має конституційне закріплення основних засад Української держави та державно-політичних інститутів. З цієї позиції суспільні відносини обмежуються рамками права.

Суть регулятивно-динамічної функції права полягає в тому, що вона спрямована на впорядкування і розвиток суспільних відносин, визначення конкретних напрямків поведінки людей, реалізацію ними своїх прав і обов'язків. На даний час в Україні це є одним з особливо важливих напрямків розвитку ринкових відносин і демократії.

Весь механізм дії регулятивної функції права побудований на юридичному закріплення велінь і дозволів. При цьому, регулювання може бути як загальним, де об'єктом є поведінка широкого кола невизначених суб'єктів (для прикладу, обов'язкова реєстрація політичних партій, чи встановлення розміру податків), так і індивідуальним – у випадках коли регулюється поведінка конкретної особи (наприклад, судовим рішенням у конкретній справі), тобто через акти застосування права [2, с. 187].

Регулятивно-статична функція права найбільш чітко відображена у конституційному регулюванні суспільних відносин. Конституційно-правові відносини є найбільш суттєвими суспільними відносинами, які виникають у сфері здійснення влади народом країни. Всі інші суспільні відносини є підпорядкованими конституційним відносинам [3, с. 64].

Регулятивно-статична функція Конституції України проявляється в тому, що на базі її приписів будується національне законодавство. Тут роль Основного Закону визначається такими його властивостями як верховенством, вищою юридичною силою, застосуванням особливих форм захисту. Норми Конституції є нормами прямої дії, застосовуються на всій території України. Закони та інші правові акти, що суперечать їй, не мають юридичної сили і повинні бути відмінені. Також, на підставі регулятивно-статичної функції Конституції встановлюються основи для інших галузей права [9, с. 22].

Завдяки регулятивно-динамічній функції право юридично закріплює та гарантує суспільні відносини, які об'єктивно відповідають інтересам особи і держави, а також сприяють розвитку суспільного прогресу.

В трудовому праві регулятивно-динамічна функція права закріплена в нормах права, які регулюють відносини в сфері праці. Основою структури системи трудового права є норми, які регулюють трудові і пов'язані з ним

правовідносини. В цілому, такі норми утворюють правові інститути трудового права, що в подальшому являтимуть собою більш складні елементи регулятивної дії. А основним і первинним структурним елементом системи трудового законодавства виступає нормативно-правовий акт. Водночас, конкретні приписи, що входять у систему трудового права відображаються в положеннях трудового законодавства, що в сукупності утворює систему правового регулювання трудових правовідносин [5, с. 90].

На рівні галузі цивільного права регулятивна функція проявляється у позитивному регулюванні цивільних відносин, наданні прав і обов'язків їх учасникам та у встановленні правил поведінки суб'єктів цивільного права [10, с. 162-163]. Наприклад, регулятивна функція цивільно-правового договору зумовлена тим, що він безпосередньо визначає взаємні права та обов'язки сторін зобов'язальних правовідносин. Ця функція договору також зумовлює його організаційне значення у відносинах між учасниками цивільного обороту [1 , с. 9].

Адміністративне право розмежовує регулятивно-статичну та регулятивно-динамічну функцію. Так, регулятивно-статичний прояв полягає у впливі на суспільні відносини шляхом встановлення прав, обов'язків, заборон, обмежень, повноважень суб'єктів адміністративного права. У свою чергу, регулятивно-динамічна функція проявляється у впливі на суспільні відносини шляхом закріплення у законодавстві адміністративно-правових процедур [4, с. 194].

Регулятивна функція у кримінальному праві відображається у впливі кримінально-правових норм на поведінку людей, конкретних заборон, які закріплені в Кримінальному кодексі. В такому аспекті регулятивна функція допомагає кримінально-правовим нормам формувати законослухняну поведінку осіб. Дана функція базується не тільки на заборонах щодо вчинення конкретних злочинів, але й спрямована на формування законослухняної свідомості [7, с. 454].

Процесуальні галузі права та судова діяльність також є різновидом регулятивного управління, змістом якої є здійснення судової влади. Судове управління розглядається як функція судової влади, внутрішні та зовнішні прояви якої доповнюють одне одного, а в єдиній функції судової влади визначають специфічне місце цієї гілки державної влади України в регулюванні суспільних відносин [8, с. 41–42]. Отже, в процесуальних галузях права та в судочинстві юридично закріплюється регулятивно-динамічна функція права.

Об'єктом регулятивної функції господарського процесуального права є суспільні відносини, що виникають між судом і учасниками процесу. Тобто, господарське процесуальне право визначає межі поведінки суб'єктів процесуальних відносин, їх суб'єктивний склад і змістовну сторону їх діяльності [6, с.135].

Таким чином, юридичне закріплення регулятивної функції права визначається конкретним галузевим предметом правового регулювання. Його

метою є встановлення позитивних правил поведінки учасників суспільних відносин та покладення на них юридичних обов'язків, а також вставлення демократичних форм взаємовідносин між суб'єктами державно-правового регулювання.

Список використаних джерел

1. *Алексєєв І. С.* Поняття та функції цивільно-правового договору / І. С. Алексєєв // Форум Права. – 2013. – №2. – С. 7–10.
2. Загальна теорія держави і права / [В. Д. Гончаренко, А. П. Заєць, В. В. Копєйчиков та ін.]. – Харків: Право, 2012. – 428 с.
3. Конституційне право України / [В. Ф. Погорілко], О. В. Городецький, О. Ф. Фрицький та ін. – Київ: Наукова думка, 2003. – 731 с.
4. *Миколенко О. М.* Види регулятивної функції адміністративного права / О. М. Миколенко // Науковий Вісник Херсонського державного університету. – 2014. – С. 191–195.
5. *Могілевський Л.* Співвідношення системи трудового права та системи трудового законодавства Уккраїни / Леонід Могілевський // Підприємництво, господаврство і право. – 2016. – №2. – С. 87–91.
6. *Ніколенко Л. М.* Характеристика функцій господарського процесуального права як складової частини системи права / Людмила Миколаївна Ніколенко // Наше право. – 2013. – №11. – С. 132–137.
7. *Оцяця А. С.* Дефеніція функції кримінального права / А. С. Оцяця // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://apdp.in.ua/v60/09.pdf.
8. *Смородинський В.* Проблема систематизації функцій судової влади / В. Смородинський. // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – №3. – С. 34–42.
9. *Тодика Ю. М.* Функції Конституції України та її загальна характеристика / Ю. М. Тодика // Вісник Академії правових наук України. – Х.: Право, 1997. –№ 1(8). – С. 20–28.
10. *Харитонов О. Є.* Категорії «Приватне право», «Цивільне право України» та «Цивільне законодавство України»: до проблеми співвідношення / О. Є. Харитонов // Наукові праці НУ ОЮА. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/733.

Иванчина Ольга Николаевна,
кандидат философских наук, доцент,
заведующий кафедрой уголовно-правовых дисциплин
УО «Брестский государственный
университет имени А.С. Пушкина»,
г. Брест, Республика Беларусь

КРИЗИС УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ: ПРИНЦИПЫ И МЕТОДЫ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ

Целью уголовного наказания всегда являются, во-первых, восстановление социальной и гуманитарной справедливости, во-вторых, исправление преступника, его ресоциализация. Если первая цель в принципе достижима

(при раскрытии преступления и поимке преступника), то проблема ресоциализации становится в настоящее время одной из самых обсуждаемых среди криминологов на самых разных конференциях и симпозиумах. Поэтому вопрос о возможности исправления человека, преступившего уголовный закон, является очень актуальным для всей системы права. Многие криминологи и психологи, пытаясь ответить на вопрос о причинах преступного поведения, стремятся разрешить проблему ресоциализации бывших заключённых.

На уровне глобальной проблемы называют «гуманитарный кризис» или «кризис человеческой духовности». Практически во всём мире сегодня говорят о том, что человек – по-прежнему самая большая тайна на Земле. Понять его духовную сущность, работать с его мировоззрением, его психикой намного сложнее, чем провести какую-либо хирургическую операцию. Отсутствие высокой системы нравственных ценностей является самой базовой причиной для различных девиаций. Поэтому пытаться исправить преступника только посредством труда и тюремного режима практически невозможно. К этому добавляются не только тяжёлые эмоционально-психологические и материально-бытовые условия содержания заключённых. Относительно длительных периодов заключения (5–6 лет) в одиночной камере психологи свидетельствуют, что в психике человека происходят необратимые негативные изменения. Кроме того, существует мнение, что доля рецидива является стабильной для каждого государства, несмотря на жёсткие меры наказания и значительные усилия по превенции. Я. И. Гилинский [1] утверждает, что ситуация кризиса в системе уголовного наказания вынуждает искать новые подходы, методы, принципы к решению проблемы уголовного наказания.

В экономически развитых странах (Япония, Германия, Швеция) значительную часть (80–95 %) составляют штрафы и только 3,5–20 % – реальное тюремное заключение. В современной Российской Федерации из 13 видов уголовного наказания тюремное заключение составляет 60 % [2]. Экономисты подсчитали, что содержание заключённого в тюрьме обходится государству примерно в 8 раз дороже, чем меры превенции или замена лишения свободы иным наказанием. Поэтому система штрафов за ненасильственные преступления намного продуманнее и выгоднее государству: во-первых, не происходит стигматизации человека (на нём не ставят клеймо зека), во-вторых, такая форма наказания не только не разоряет государственный бюджет, но пополняет его. В 2014–2015 гг. в Российской Федерации доля повторно судимых лиц составляла до 63–64 %, хотя до 2012 г. не превышала 50–53% [3]. Каждое второе расследованное преступление в 2015 г. в России было совершено повторно. Доля преступлений, совершённых судимыми лицами в Республике Беларусь в 2014 г. составила около 40 %.

Я.И. Глинский считает, что в постсоветской юриспруденции необходим переход от «возмездной юстиции» (retributive justice) к юстиции возмещающей, восстанавливающей (restorative justice) [1], где главный механизм в разрешении конфликта – примирение посредством третьей, независимой стороны. Во всём

мире экономическая преступность составляет около 85 %. Этот факт говорит о том, что нанесение материального ущерба всегда необходимо компенсировать материальным возмещением вреда, а не тюремным заключением. От этого выиграет и общество, и государство в целом. Разумеется, если речь идёт о насильственных преступлениях, то тюремное заключение будет являться адекватным наказанием в таких случаях. Разграничение суровости закона в зависимости от степени вреда выступает важным принципом уголовно-исполнительного права.

Среди методов, которые можно использовать для предупреждения рецидива, можно выделить следующие:

– государственная политика по обязательному обеспечению работой бывших заключённых;

– сокращение максимальных сроков наказания и замена части наказания альтернативными способами наказания (штраф, общественные работы, ссылка, общественное порицание и др.);

– уменьшение составов преступлений, за совершение которых предусматривается лишение свободы;

– введение обязательной психологической работы с осуждёнными (тренинги, тестирование, моделирование проекта работы над собой, конституирование новой жизненной парадигмы и т. д.);

– введение в пенитенциарных учреждениях обязательного обучения какой-либо востребованной специальности, чтобы освободившийся человек мог ресоциализироваться;

– детальная разработка и использование института медиации в уголовном праве как восстановительного правосудия.

На наш взгляд, данные методы можно применить как экспериментальные, подвергнув их предварительно криминологическому анализу и прогнозированию. После их использования криминологический анализ позволит сделать выводы об эффективного того или иного метода для населения конкретного государства. Уголовные ограничения должны быть сообразуемы с нормами, традициями и менталитетом конкретного народа, а также соотноситься с социально-экономическим укладом жизни государства. Данные взаимосвязи нельзя игнорировать, т. к. они отражают важные тенденции правовой социализации и правопослушного поведения населения.

Список использованных источников

1. *Гилинский Я.* «Кризис наказания» и его последствия / Я. Гилинский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rodon.org/society-080630145740; Дата доступа: 16.11.2016
2. Дикаев М. С. Назначение и исполнение уголовных наказаний в России: криминологический анализ: дисс. … канд. юрид. наук /М. С. Дикаев. – СПб., 2016. – С. 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.kantiana.ru/upload/iblock/89b/dissertatsiya_dikaeva-m.s..pdf; Дата доступа: 16.11.2016.

3. Статистика по осуждённым. Институт проблемы современного общества / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://i-pso.ru/2016/04/05/299/; Дата доступа: 16.11.2016.

Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри трудового, екологічного та аграрного права,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ДЕМОКРАТИЗМ ТА ГУМАНІЗМ ЯК ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

З огляду на загальнотеоретичне визначення поняття «принцип», принципами кримінально-виконавчої політики України слід іменувати керівні ідеї, положення, на основі яких втілюється в життя діяльність Української держави у сфері виконання покарань.

Відповідно, як принципи кримінально-виконавчого права віддзеркалюють його характерні ознаки, так і принципи кримінально-виконавчої політики відображають її основну суть.

Враховуючи традиційний у науковій літературі поділ принципів на загальноправові, міжгалузеві та галузеві, можемо визначити загальноправові принципи як керівні начала, на основі яких вибудовується правова політика Української держави загалом та кримінально-виконавча політика в тому числі. Як правило, ці принципи закріплені на рівні Конституції України.

Серед них центральне місце займають принцип демократизму та принцип гуманізму.

Щодо принципу демократизму, передбаченому ст. 1 Конституції України, у кримінально-виконавчому праві Р. В. Корольов зазначав, що це обумовлена закономірностями суспільного розвитку основоположна ідея, що характеризує ступінь впливу державних і громадських інститутів, окремих громадян на кримінально-виконавчу політику та її реалізацію в законодавстві та практичній діяльності органів та установ, які виконують кримінальні покарання, що ґрунтується на засадах відкритості та гласності перед народом, правосуб'єктності засуджених, оптимальному поєднанні їх свободи та відповідальності [1, с. 126].

На думку О. Є. Скакуна, принцип демократизму виявляється у практичному виконанні волі громадян держави через свої представницькі органи влади. Демократизм знаходить свій вияв також у тому, що діяльність установ і органів, які виконують покарання, здійснюється під наглядом громадських організацій. Громадськість має можливість брати широку участь у

безпосередній роботі, спрямованій на досягнення мети деяких кримінальних покарань (наприклад, виправні роботи) [2, с. 58].

А. М. Шейна стверджує, що сутність принципу демократизму полягає в тому, що кримінально-виконавча політика охоплює здійснення волі народу, діяльність органів та установ, яка спрямована на виконання покарання та контроль певних громадських організацій (служб) у справах неповнолітніх, спостережних комісій. Останні виконують безпосередню роль у перевихованні та виправленні засуджених [3, с. 28].

Принцип гуманізму знайшов своє відображення у ст. 28 Конституції України, де зазначено, що кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

У ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України закріплений цей конституційний принцип шляхом конкретизації, а саме: кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

Т. В. Рудник встановлено, що зміст принципу гуманізму в кримінально-виконавчому праві тісно пов'язаний з положеннями Конституції України та міжнародно-правових актів з прав людини та поводження з в'язнями і включає такі елементи: заборону катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання; повагу й охорону прав, свобод та законних інтересів засуджених; ставлення працівників установ виконання покарань до засуджених з повагою до їх гідності; належні умови тримання засуджених; соціальну і правову захищеність засуджених; особисту безпеку засуджених; відповідальність за катування, інше жорстоке поводження із засудженими [4, с. 9].

Закріплення на рівні Конституції України відповідних загальноправових принципів та їх відображення у галузевому законодавстві, що є джерелом політики у сфері боротьби зі злочинністю загалом та кримінально-виконавчої політики зокрема, є свідченням імплементації міжнародних, у тому числі європейських, норм і стандартів у чинне національне законодавство. А шляхом дотримання проаналізованих загальноправових принципів кримінально-виконавчої політики на практиці можна досягти ефективної реалізації мети кримінальної відповідальності у процесі виконання-відбування покарань.

Список використаних джерел

1. *Королев Р. В.* К вопросу о понятии принципа демократизма в уголовно-исполнительном праве / Р. В. Королев // Бизнес в законе. – 2007. – № 4. – С.125–126.

2. *Скакун О. Є.* Про принципи кримінально-виконавчого права України / О. Є. Скакун // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 41. – С. 55–62.
3. *Шейна А. М.* Філософсько-правові засади принципу демократизму у праві: дис. … кандидата юрид. наук : 12.00.12. / Шейна Андрій Миколайович . – Львів, 2016. – 217 с.
4. *Рудник Т. В.* Реалізація принципу гуманізму при виконанні та відбуванні покарання у виді позбавлення волі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»/ Т. В. Рудник – К., 2010. – 22 с.

Кісілюк Едуард Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
м.Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ

Кваліфікація злочинів займає важливе значення в діяльності багатьох правозастосовчих органів. Як відомо, кваліфікувати злочин означає встановити точну відповідність між ознаками фактично вчиненого суспільно небезпечного діяння і ознаками складу злочину, передбаченого конкретною кримінально-правовою нормою. Для правильної кваліфікації дуже важливо точно встановити всі ознаки елементів складу злочину, які виписані у кримінально-правовій нормі. Важливе значення у цьому процесі займає встановлення і визначення шкоди, яку заподіює злочинне діяння.

Говорячи про види злочинних наслідків, потрібно сказати, що найбільш характерним є їх розподіл на матеріальні та нематеріальні. У свою чергу матеріальні наслідки полягають у спричиненні фізичної та майнової шкоди, а нематеріальні – у спричиненні моральної шкоди.

Стосовно визначення розмірів майнової шкоди, то тут здавалося б все просто і зрозуміло. Розміри такої шкоди формально визначені законодавцем у кримінально-правових нормах, а саме у примітках до статей Особливої частини Кримінального кодексу України. У цих примітках чітко виписані розміри «значної шкоди», «істотної шкоди», «великий розмір шкоди», «особливо великий розмір шкоди», «тяжкі наслідки» і т.д., якщо вони мають майновий характер. У Кримінальному кодексі України ці розміри визначаються у неоподаткованих мінімумах доходів громадян. Згідно законодавства України один неоподаткований мінімум доходів громадян становить 17 гривень. Тобто, потрібно лише перемножити розмір вказаний у примітці до певної статті на 17 грн. і ми отримаємо суму, яка й визначає встановлений законодавцем розмір

шкоди, характерний для даного злочину. Так і було раніше. Проте з 2004 року порядок визначення майнової шкоди зазнав змін.

Усе почалося з прийняття 22 травня 2003 р. Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб». Згідно п. 22.5 ст. 22 цього Закону, якщо норми інших законів містять посилання на неоподаткований мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума у розмірі 17 грн., крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації правопорушень або злочинів, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 цього ж Закону для відповідного року, але з урахуванням положень п. 22.4 ст. 22 даного Закону. Це положення вказувало на те, що при кваліфікації злочинів визначаючи розмір майнової шкоди потрібно брати до уваги розмір податкової соціальної пільги, а не неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Нічого не змінилося й з прийняттям Податкового кодексу України (ПК). Так, відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу 5 XX «Перехідні положення» ПК в частині кваліфікації злочинів або правопорушень сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1. пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього кодексу для відповідного року. У свою чергу відповідно до розділу XIX «Прикінцеві положення» ПК України, підпункт 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 ПК набирає чинності з 1 січня 2015 р. До 31 грудня 2014 р. з метою застосування цього підпункту податкова соціальна пільга надавалася в розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку. Дія цього положення була продовжена на 2015 рік Законом України від 28 грудня 2014 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи». Остаточно розмір соціальної пільги в розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку для всіх наступних років був закріплений Законом України від 24 грудня 2015 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році».

Що ж стосується правомірності підміни у кримінальному праві поняття неоподаткований мінімум доходів громадян на податкову соціальну пільгу, то тут потрібно звернути увагу на декілька моментів. Перш за все вкажемо на Постанову Пленуму Верховного Суду України від 28 травня 2004 р. № 9 «Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності Законом України від 22 травня 2003 р. «Про податок з доходів фізичних осіб», у якій

рекомендовано судам застосовувати при визначенні шкоди у кримінальному праві саме розмір податкової соціальної пільги. Ця ж постанова роз'яснює, що у податкових соціальних пільгах визначається лише розмір шкоди, а аж ніяк не розмір покарання у вигляді штрафу. Крім того, у постанові вказано на необхідність враховувати, що для вирішення питання про наявність складу злочину в діяннях, які були вчинені до 1 січня 2004 р., а також для їх кваліфікації положення вище зазначеного Закону не застосовуються, а розрахунки проводяться виходячи з неоподаткованого мінімуму доходів громадян в розмірі 17 грн. Положення стосовно розміру соціальної пільги взагалі не мають зворотної дії в часі навіть коли пом'якшують відповідальність особи, себто незалежно від того, що кожен рік розмір податкової соціальної пільги змінюється і відповідно розмір шкоди постійно збільшується, переглядатися кваліфікація злочинів у кримінальних провадженнях не буде. Це вже суперечить нормам кримінального права, які передбачають, зокрема ч. 1 ст. 5 КК України, можливість зворотної дії закону у часі, якщо він пом'якшує відповідальність особи.

На цьому суперечності не закінчуються. Згідно ст. 3 КК України законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України. Всі інші закони України про кримінальну відповідальність, прийняті після набуття чинності Кримінальним кодексом, включаються до нього після набрання ними чинності. Тобто, з прийняттям певного закону, який має відношення до кримінального права, він повинен бути включений до Кримінального кодексу України. Між тим, положення Податкового кодексу України ніяк не відображені у Кримінальному кодексі. Законодавці, приймаючи нові кримінально-правові норми, продовжують визначати у законах розмір шкоди у неоподаткованих мінімумах доходів громадян.

Залишаються певні протиріччя у цьому питанні і в проектах змін кримінального законодавства у зв'язку з запровадженням інституту кримінальних проступків. Так, п. 10 Примітки до Розділу ІІІ Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» «Кримінальне правопорушення, його види та стадії» встановлює, що одна розрахункова одиниця при визначенні майнової шкоди дорівнює 30 гривням. Оскільки метою проекту Закону є реалізація державної політики із гуманізації кримінальної відповідальності, дане положення законодавчо закріплене і реалізоване бути не може. У випадку його запровадження кримінальне законодавство не стане гуманнішим, а навпаки буде спрямоване на посилення кримінальної репресії. Адже, на сьогодні, встановлюючи кримінальну відповідальність за певні злочини проти власності, у сфері господарської діяльності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг та ін., правозастосовні органи керуються розміром соціальної податкової пільги, яка у цьому році становить 689 грн. Відповідно, зменшення цієї суми до 30 грн. означатиме

необхідність притягнення до кримінальної відповідальності більшої кількості осіб і, як наслідок, посилення кримінальної репресії

Підводячи підсумок викладеного вище, можна сказати, що хоча розміри майнової шкоди у кримінальному праві формально визначені у кримінально-правових нормах, проблеми у її встановлені при кваліфікації злочинів все ж таки існують. І полягають вони, як правило, у невідповідності положень різних правових норм, які використовуються при визначенні шкоди.

Ковальчук Сергій Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора Івано-Франківського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ

ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ ДО МАЙНА ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМ ОСІБ ЯК СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ ДОЛІ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ЗА КПК УКРАЇНИ

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18.04.2013 р. № 222-VII [1] було запроваджено новий для вітчизняного права інститут спеціальної конфіскації, яка за своєю правовою природою у кримінально-правовому аспекті являє собою один із заходів кримінально-правового впливу, а у кримінально-процесуальному аспекті – один із способів вирішення долі речових доказів [2, с.190]. У процесі подальшого реформування кримінального та кримінального процесуального законодавства інститут спеціальної конфіскації зазнавав неодноразових змін, відсутність системного характеру яких призвів до істотних відмінностей у закріпленні його норм у Кримінальному кодексі України і Кримінальному процесуальному кодексі України. Зокрема, це стосується норм, які врегульовують застосування спеціальної конфіскації до грошей, цінностей та іншого майна інших, окрім засудженого, осіб.

Пункт 1 частини 4 статті 96-2 Кримінального кодексу України передбачає можливість застосування спеціальної конфіскації до грошей, цінностей та іншого майна третьої особи, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи [3]. Пункт 6 частини 4 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України передбачає можливість застосування спеціальної конфіскації до грошей, цінностей та іншого майна, що одержані

фізичною або юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від нього, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено, а пункт 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України – можливість її застосування до майна особи, пов'язаної із засудженим за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [4].

У цілому підхід вітчизняного законодавця щодо нормативного врегулювання застосування спеціальної конфіскації до майна третіх осіб ґрунтується на європейських стандартах її застосування, визначених статтями 4 – 6 Директиви 2014/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 03.04.2014 р. про заморожування та конфіскацію коштів і доходів, здобутих злочинним шляхом, в Європейському Союзі. Зокрема, вказані положення, поряд із застосуванням конфіскації до коштів і доходів засудженого або його майна, вартість якого відповідає вартості таких коштів чи доходів (частина 1 статті 4 Директиви), і розширеної конфіскації до майна засудженого за вчинення корупційних злочинів, участь у злочинній організації, залучення дітей до порнографії, незаконне втручання в інформаційні системи і незаконне використання даних із таких систем, якщо вартість такого майна не відповідає його законним доходам (частина 1 статті 5 Директиви), передбачає застосування конфіскації до майна третьої особи (частина 1 статті 6 Директиви). Відповідно до частини 1 статті 6 вказаної Директиви, держави-члени повинні вжити необхідних заходів для конфіскації доходів або іншого майна, вартість якого відповідає доходам, які, прямо або побічно, були передані підозрюваним чи обвинуваченим третім особам, або які були придбані третіми особами від підозрюваного чи обвинуваченого, по крайній мірі, якщо ці треті особи знали або повинні були знати, що мета передачі або придбання полягала в уникненні конфіскації, на підставі конкретних фактів та обставин, у тому числі, що передачу або придбання було здійснено безкоштовно або в обмін на суму, значно нижчу за ринкову вартість [5].

Закріплюючи можливість застосування спеціальної конфіскації до майна третіх осіб, пов'язаних із засудженим за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вітчизняний законодавець оперує терміном «пов'язані особи засудженого» (пункт 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України). Водночас, більш коректно використовувати термін «пов'язані із засудженим особи», який дозволить відобразити зв'язок цих осіб із засудженим.

Аналізуючи норму пункту 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України, І.В. Гловюк, Є.Л. Стрельцов та І.І. Чугуников відзначають, що, по-перше, стаття 96-2 Кримінального кодексу України відомості про таких осіб не містить, а, по-друге, у процесуальному контексті ці особи прямо не визначені як учасники кримінального провадження у статті 3 Кримінального процесуального кодексу України і, відповідно, виникає питання про співвідношення їх статусу із статусом третіх осіб [6, с.7]. Хоча законодавець

у статті 96-2 Кримінального кодексу України не згадує про пов'язаних із засудженим осіб, проте у частині 1 статті 96-1 Кримінального кодексу України він визначає вичерпне коло злочинів, вчинення яких виступає підставою для застосування спеціальної конфіскації, та відносить до їх числа корупційні злочини і легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. У зв'язку з цим застосування спеціальної конфіскації до майна особи, пов'язаної із засудженим за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, доцільно розглядати в якості одного із часткових випадків її застосування до майна третіх осіб.

З урахуванням норми частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України, питання про застосування спеціальної конфіскації до пов'язаних із засудженим осіб вирішується судом під час ухвалення судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження, а у разі закриття кримінального провадження слідчим або прокурором – ухвалою суду на підставі відповідного клопотання. Як вказує О.В. Козаченко, «алгоритм діяльності суду при вирішенні питання про спеціальну конфіскацію вимагає, по-перше, встановлення підстав для повернення грошей, цінностей або майна їх власнику (законному володільцю); по-друге, якщо гроші, цінності або майно не підлягають поверненню, суд вирішує питання про можливість за їх рахунок здійснити відшкодування завданої шкоди; по-третє, за відсутності підстав для першого або другого рішення суд застосовує спеціальну конфіскацію тільки за умови, що сторона обвинувачення доведе, що власник (законний володілець) грошей, цінностей та іншого майна знав про їх незаконне походження та/або використання» [7, с.24]. Крім того, судове рішення про застосування спеціальної конфіскації до пов'язаних із засудженим осіб, з урахуванням норм пункту 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України, може бути прийняте лише у разі дотримання сукупності таких умов: 1) спеціальна конфіскація підлягає застосуванню виключно до пов'язаних із засудженим осіб, коло яких визначається наведеною нормою – юридичних осіб, які при сприянні засудженого отримали у власність чи користування грошові кошти або інше майно, а також доходи від них; 2) спеціальна конфіскація підлягає застосуванню до пов'язаних із засудженим осіб лише у разі засудження його за вчинення окремих, визначених вказаною нормою, злочинів – корупційних злочинів і легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 3) спеціальній конфіскації підлягає майно пов'язаної із засудженим за вчинення вказаних злочинів особи, яке складають грошові кошти або інше майно, а також доходи від них; 4) спеціальна конфіскація підлягає застосуванню до пов'язаних із засудженим осіб лише у випадках, якщо в суді не підтверджено законність підстав набуття прав на таке майно.

Дотримання наведених умов дозволяє застосувати спеціальну конфіскацію до грошей, цінностей, іншого майна та доходів від них, які отримані пов'язаними із засудженим особами, у повному обсязі, за винятком таких випадків: 1) у разі визнання судом відсутності законних підстав набуття

прав на частину майна спеціальній конфіскації підлягає лише ця частина майна (пункт 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України); 2) у разі неможливості виділення частини майна, щодо якої судом встановлено відсутність законних підстав набуття прав, спеціальній конфіскації підлягає її вартість (пункт 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України); 3) у разі неможливості спеціальної конфіскації майна, законність підстав набуття прав на яке не було підтверджено, на засудженого покладається обов'язок сплатити вартість такого майна (пункт 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України); 4) у разі якщо гроші, цінності, інше майно та доходи від них були повністю або частково перетворені в інше майно, конфіскації підлягає повністю або частково перетворене майно (частина 2 статті 96-2 Кримінального кодексу України); 5) у разі, якщо конфіскація грошей, цінностей, іншого майна та доходів від них на момент прийняття судом рішення про спеціальну конфіскацію неможлива внаслідок їх використання або неможливості виділення з набутого законним шляхом майна, або відчуження, або з інших причин, суд виносить рішення про конфіскацію грошової суми, що відповідає вартості такого майна (частина 2 статті 96-2 Кримінального кодексу України).

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 18.04.2013 р. № 222-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-18
2. *Ковальчук С.О.* Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
5. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of the European Union of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union [Electronic resource]. – Regime of access: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0042
6. *Стрельцов Є.* Спеціальна конфіскація у світі кримінально-правових та кримінально-процесуальних постулатів / Є. Стрельцов, І. Гловюк, І. Чугуников // Юридичний вісник України. – 2016. – № 16 (1085). – 22-28 березня 2016 року. – С. 6-7.
7. *Козаченко О.В.* Спеціальна конфіскація в системі заходів кримінально-правового впливу / О.В. Козаченко // Новітні кримінально-правові дослідження – 2015: Збірник наукових праць / відп. ред. О.В. Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2015. – С. 21-25.

Козич Ігор Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
навчально-наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
ім.В.Стефаника», м. Івано-Франківськ

ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Термін «функція» походить від латинського «functio» – виконання, здійснення. У правовій науці він служить для позначення ролі, яку виконує певний інститут або процес по відношенню до відповідної сфери регулювання. У загальній теорії держави і права існує багатоваріантність тлумачення поняття «функції права». Якщо проаналізувати різні наукові позиції з цього питання, то стає ясно, що можна виділити три основні підходи до розуміння даного правового явища: 1) під функціями права розуміють його соціальне призначення; 2) напрямки впливу права на суспільні відносини; 3) об'єднує перший і другий підходи, згідно з яким «функція» є напрямком впливу (впливу) на реальну дійсність, де відображаються сутність явища, його призначення та закономірності розвитку [1, с.191]. У цьому контексті варто погодитись із позицією А.С.Оцяці, яка у своїх публікаціях наводить визначення функції кримінального права як явище, яке представляє собою основні напрямки кримінально правового впливу на суспільні відносини за допомогою яких можливе досягнення цілей і вирішення задач кримінально-правового регулювання на даному етапі розвитку суспільства [2, 198].

Зазвичай, науковці рідко включають у перелік функцій кримінального права інформаційну функцію, переважно говорячи про охоронну, регулятивну, превентивну та виховну функції. Однак у сучасних умовах стрімкого розвитку науково-технічного прогресу і становлення інформаційного суспільства важко переоцінити важливість інформаційної функції держави в цілому та її галузей зокрема. При цьому слід враховувати, що ці поняття взаємопов'язані між собою і повинні розглядатися комплексно.

Інформаційну функцію кримінального права можна розглядати в трьох аспектах.

1. Кримінальне право є своєрідним способом зберігання, накопичення, переробки інформації, в першу чергу, нормативного характеру. З цього боку про інформаційну функцію можна говорити як про *акумулюючу функцію*.

2. Кримінальне право можна розглядати як спосіб пізнання дійсності, оскільки воно фіксує різноманітну інформацію в сфері регулювання та охорони найбільш важливих суспільних відносин, використовуючи свою законодавчу термінологію, певні прийоми і правила. І при такому підході інформаційна функція кримінального права є *пізнавальною функцією*.

3. Право виступає і як засіб доведення правової інформації (наприклад, обов'язок доведення законів до відома громадян закріплений у Конституції України) та дво- чи багатостороннього спілкування у галузі кримінально-правового регулювання та охорони. В цьому контексті слід говорити про *комунікативний* характер інформаційної функції кримінального права.

Виходячи з того, що будь-яка функція для досягнення певних цілей повинна відображатися у конкретних завданнях (задачах), слід окреслити найбільш важливі завдання інформаційної функції кримінального права на сучасному етапі.

Завдання перетворення і передачі інформації включає в себе такі процеси, як продукування, зберігання, поширення, захист, пошук, отримання, вибірка, відбір, структурування, трансформування, передачу інформації в сфері кримінально-правового регулювання та охорони.

Завдання виявлення недоліків кримінального законодавства і практики його застосування. В умовах сучасного безсистемного, зазвичай заради політичної доцільності, «ямкового ремонту» законодавства саме внаслідок ефективної комунікації між науковцями, законодавцем та правозастосовними органами можливе «реально працююче» удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність.

Завдання надання публічності. Сучасний комунікаційний простір у галузі кримінального права має сенс виключно при наявності у відповідних кримінально-правових відносинах, інститутах, явищах і процесах певного ступеня публічності, гласності, інформаційної відкритості та прозорості.

Завдання врахування громадської позиції. У будь-якій комунікації існує адресат інформації, який формує зворотну реакцію на відповідний інформаційний вплив. Кримінальне право при регулюванні та охороні суспільних відносин також створює громадську думку, позицію в тій чи іншій сфері. Однак при реалізації даного завдання слід мати на увазі, що мова йде, власне, про врахування громадської думки, а не вигідне комусь її формування. Держава при реалізації кримінально-правової політики повинна забезпечувати необхідний баланс між впливом на громадську думку з метою її формування і її врахуванням при реалізації конкретних завдань.

Завдання інноваційного розвитку. Розвиток соціальних комунікації у галузі кримінального права повинен здійснюватися з постійним врахуванням новітніх досягнень науково-технічного прогресу. В багатьох випадках це значно економить кошти, зусилля і затрати часу при реалізації то чи іншого процесу.

Завдання інтеграції. Формуючи власний інформаційний простір, комунікаційні процеси кримінально правової політики повинні враховувати, що законодавство про кримінальну відповідальність – це лише складова загальнонаціонального законодавства (а також національний прояв світового законодавства в сфері протидії злочинності). Тому слід вести мову про функціонування загальнодержавного і глобального інформаційного суспільства

(чи інформаційного простору), в яких реалізація інформаційної функції є інтегрована між всіма їх галузями і сферами.

Завдання підтримання стабільності суспільства можливе лише при наявності постійно діючих інформаційно-комунікаційних взаємодій між громадянським суспільством і державною владою.

Список використаних джерел

1. *Алексеев С.С.* Общая теория права: в 2 т. – Т. 1. – М., 1981. – 360 с.
2. *Оцяця А.С.* Визначення функції кримінального права / А. С. Оцяця // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2013. – Вип. 3. – С. 192-199.

Колінько Олена Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
Київського кооперативного інституту
бізнесу і права, м. Київ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ ДЕРЖАВАХ ЄС

Підлітковий вік є одним із найскладніших періодів в онтогенезі людини. У цей час відбувається перебудова психологічних структур, виникають нові утворення, закладаються основи свідомої поведінки, вирізняється спрямованість особистості у формуванні моральних норм і соціальних установок. У підлітковому віці найбільш виражені неврівноваженість, імпульсивність дій, упертість, нерозвиненість почуттів, бідність емоційного життя, брехливість, егоїзм, самолюбство, вузькість світогляду, відсутність чи низька якість знань щодо людської культури, оволодіння якою повинно бути нормою для даного віку, примітивізм і зіпсованість потреб, неприйняття соціально визнаних способів задоволення бажань і не володіння ними, схильність до асоціально спрямованих видів діяльності, спрощена мотивація поведінки і діяльності.

Підлітковий вік називають «критичним», «складним», «конфліктним» через ряд фізіологічних, психологічних, соціальних змін, які викликають переживання, що згодом відбиваються на поведінці підлітка, ставленні до самого себе та до інших [2, с. 318; 4, с. 213–223]. Саме тому законодавці та практики переймаються питанням створення таких умов для перевиховання й впливу на неповнолітніх правопорушників, які б змогли одночасно покарати й ресоціалізувати підлітків. Для розроблення певних програм щодо гуманізації

кримінальної відповідальності підлітків, необхідно звернутися до досвіду інших держав. Так, ми спробували проаналізувати процеси гуманізації кримінальної відповідальності за останні 30 років таких європейських держав, як Данія, Норвегія, Швеція та Фінляндія й співставити їх з українським досвідом.

За вітчизняним законодавством (ч. 1 ст. 22 КК України), кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилось шістнадцять років [1, с. 12]. Відповідно до ч. 1 ст. 97 КК України, неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках може бути застосовані такі види примусових заходів виховного характеру: застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заміняють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує 3-х років [1, с. 46].

В державах, досвід яких ми досліджували, кримінальній відповідальності підлягають особи, які вчинили злочини у віці від п'ятнадцяти років. Варто зазначити, що хоча всі держави переймаючись питанням перевиховання «юних злочинців» робили спроби гуманізувати кримінальну відповідальність, в кожному окремому випадку застосовувались різні методи і засоби. Так, у Фінляндії служба пробації несе відповідальність за виконання альтернативних покарань, до яких відносять і спеціальні покарання по відношенню до неповнолітніх, засуджених до умовного позбавлення волі.

В 1996 р. Парламент Фінляндії прийняв закон № 1058 / 1996 щодо експерименту по введенню спеціального виду покарання для неповнолітніх. Головне завдання – усунення насідків вчинення злочину, відновлення соціальної рівноваги: необхідно підштовхнути дитину до розуміння негативного характеру злочину і його наслідків як для потерпілого, так і для правопорушника. В даному покаранні підкреслювалась не реакція держави на вчинення злочину, шляхом настання негативних наслідків для правопорушника, а його осуд суспільством.

Замість реального позбавлення волі до неповнолітніх застосовувався спеціальний вид покарання, який являв собою модифікацію суспільно корисних робіт та включав в себе: обов'язкові роботи та нагляд інспектора служби пробації. Обов'язкові роботи підбиралися під кожного окремого підлітка залежно від його вікової групи, а головний обов'язком інспектора служби пробації полягав у підтримці неповнолітнього, який потрапив у складну ситуацію і забезпечення його інтеграції в суспільство.

Даний вид покарання застосовувався до підлітків, які вчинили, у віці від 15 до 18 років, такий злочин, за який штраф вважався м'яким покаранням, а реальне позбавлення волі – надто суворим.

Рівень рецидивізму неповнолітніх, засуджених до даного виду покарання, виявився набагато вищий, ніж цей же показник в осіб аналогічного віку, яким було призначено покарання у виді реального або умовного позбавлення волі. Але данні експерименту не є цілком однозначними. Вони лише демонструють, що такий вид покарання застосовувався до представників однієї з найпроблемніших груп неповнолітніх правопорушників [3, с. 147].

На противагу цьому, в Данії, кримінальні справи підлітків віком від 15 років розглядаються за тією ж процедурою, що й аналогічні справи повнолітніх осіб. В свою чергу, служба пробації займається справами неповнолітніх у випадках:

1) якщо вони відбувають покарання у хостелах (через наркотичну або інший вид залежності);

2) якщо до них застосовують такий альтернативний судовий розгляд, як – умовне зняття обвинувачення;

3) якщо неповнолітнього поміщають під нагляд до суду замість попереднього ув'язнення.

Гуманізація кримінальної відповідальності в Данії полягає в активізації превентивних заходів. Так, в 1971 році була створена Рада з попередження злочинності, яка розробила концепцію попередження злочинності по відношенню до неповнолітніх. В свою чергу, для забезпечення відповідної ефективної діяльності було об'єднано сили трьох сторін – школи, соціальних служб і поліції (SSP), які є відповідальними за добробут і виховання дітей, та створення між ними стійких партнерських відносин. Діяльність даних інститутів мала концентруватись на виявленні причин злочинності серед неповнолітніх та усуненні даних причин.

Служба пробації долучилась до цього процесу та проявила свою діяльність реалізацією превентивних заходів, таких як проведення роз'яснювальних лекцій в учбових закладах [3, с. 170].

З 1999 року до неповнолітніх у Швеції, які вчинили злочин у віці з 15 до 18 років, за який мало призначатись покарання у вигляді ув'язнення, почало застосовуватись позбавлення волі, яке вони повинні були відбувати у реабілітаційних центрах закритого типу для неповнолітніх строком від 14 діб до 4 років без права на умовно-дострокове звільнення. Дані центри підвідомчі Національній раді закритих реабілітаційних закладів, на базі яких були створені центри для неповнолітніх з девіантною поведінкою, куди до 1999 року поміщались лише неповнолітні направлені за рішенням адміністративного суду за клопотанням місцевих служб соціальної допомоги.

Засуджені неповнолітні спочатку поміщаються в приймальне відділення строгого режиму, де працівники центру разом з соціальними працівниками аналізують індивідуальні потреби підлітка і визначають режим його

подальшого утримання. Так, до неповнолітнього можуть бути застосовані такі умови утримання: поміщення в реабілітаційні відділення строгого режиму (засуджені на тривалий строк та ті, які становлять небезпеку); поміщення в реабілітаційні відділення звичайного режиму; перебування в реабілітаційному відділенні на вільних умовах проживання; поміщення неповнолітнього до центрів сімейного типу [3, с. 184].

В Норвегії, до осіб, які вчинили злочин невеликої тяжкості та / або якщо злочин вчиняється вперше у віці з п'ятнадцяти до вісімнадцяти років, застосовується або умовне покарання, або позасудове звільнення від відповідальності та поміщення неповнолітніх під нагляд місцевих служб соціальної допомоги дітям.

Політика Норвегії спрямована на гуманізацію кримінальної відповідальності шляхом призначення покарань у вигляді суспільно-корисних робіт, та таких, що не пов'язані з ізоляцією від суспільства [3, с. 191].

Таким чином, на основі проведеного дослідження, можна стверджувати, що кримінальна відповідальність неповнолітніх за українським законодавством має більш гуманний характер ніж у певних західних країнах, адже в більшості випадків застосовуються заходи виховного характеру без ізоляції від суспільства. В свою чергу, ми вважаємо доречним більш глибинне вивчення інституту пробації й запровадження певних його елементів в процес реалізації превентивних заходів по відношенню до неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 3 січня 2016 р. – С.: ТОВ «ВВП НОТІС», 2016. – 200 с.
2. *Максимова Н. Ю.* Проблема соціальної дезадаптації неповнолітніх у парадигмі девіантології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. – К., 2009. – 516 с.
3. Обзор законодательства скандинавских и балтийских стран по службе пробации (уголовному надзору). Серия «Права человека». – СПб. Составитель – Санкт-Петербургская общественная правозащитная организация «Гражданский контроль», 2005. – 220 с.
4. *Carney J. V.* Bullied to death, Perceptions of peer abuse suicidal behaviour during adolescence / J. V. Carney // School Psychology International. – 2000. – Vol. 21. – P. 439 – 447.

Коропецька Сніжана Орестівна,
здобувач кафедри криміналістики і судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ

МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ПРИ ВІДІБРАННІ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ст. 241 та ч. 3 ст. 245 Кримінального процесуального кодексу слідчий або прокурор вправі відібрати у потерпілого, свідка чи підозрюваного біологічні зразки для експертизи. Найчастіше відбираються зразки крові, слини, волосся та інші біологічні речовини з метою їх порівняння з раніше виявленими та вилученими на місці події або в інших місцях подібними слідами біологічного походження та встановлення таким чином їх тотожності або групової належності.

У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подане стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово [1, с. 129].

В юридичній літературі найбільше дискусій точиться саме з приводу того, в яких межах допустимим є втручання у сферу основних прав і свобод людини; які саме дії вважати примусом, а які ні; чи має місце примус в тому випадку, коли особа погоджується виконати певні дії добровільно; чи можна деякі біологічні зразки відбирати взагалі.

Є усі підстави стверджувати, що під час отримання зразків примус може полягати у фізичному або моральному (психологічному) впливі державного органу на учасника кримінального провадження, в якого відбираються зразки; отримання зразків для експертизи пов'язане з обмеженням права особи на особисту недоторканність, а також права на повагу до людської гідності.

Слід враховувати, що саме під час провадження цієї слідчої (розшукової) дії слід бути обачним із застосуванням примусу, оскільки саме її виконання вже може бути пов'язане із спричиненням моральної шкоди, в основі якої є широко розповсюджені уявлення про приниження гідності самим фактом отримання зразків і пов'язаними із цим медичними маніпуляціями. Як зауважує І.О. Антонов, ця дія сприймається громадянами як дещо образливе і принизливе, з чим не можна не рахуватись [2, с. 158].

Петрухін І.Л. зазначає, що застосування примусу при отриманні зразків головним чином залежить від того, які це зразки і який метод застосовується при їх отриманні. На його думку, примусово можливо отримати такі зразки для експертизи, як кров з пальця (в усіх випадках) і кров з вени (у випадках, коли таке втручання є виправданим з огляду на вирішення завдань кримінального провадження) із залученням медичного працівника і дотриманням медичних

правил; а також відбитків пальців, долонь, губ, чола, стоп. Інші зразки – сперми, слини, екскрементів, на думку автора, примусово отримати практично неможливо [3, с. 187].

Проблема застосування примусу і меж його застосування піднімається також російським процесуалістом Ю.А. Кудрявцевою, яка у своїй дисертаційній роботі сформулювала підстави, що виправдовують застосування примусу під час відібрання зразків для експертизи. В якості таких підстав, на її думку, можуть виступати публічні інтереси щодо захисту громадян від особливо тяжких злочинів, що визначається безпосередньою тяжкістю злочину, його поширеністю, суспільною небезпечністю, загрозою для нормального розвитку суспільства і держави. При цьому примус не повинен бути надмірним і загрожувати життю і здоров'ю особи, в якої відбираються зразки [4, с. 6]. Не заперечуючи неприпустимості надмірності примусу, не погоджуємося з думкою щодо можливості застосування примусу тільки в разі вчинення особливо тяжких злочинів, адже згідно статті 2 КПК України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства, держави від усіх кримінальних правопорушень незалежно від ступеня тяжкості.

Як стверджує П.С. Єфімічев, примусове отримання зразків для порівняльного дослідження слідчий може здійснити лише у тих випадках, коли неможливо обійтись без отримання цих зразків, коли від їх отримання залежить можливість встановлення істини у справі, а в кінцевому підсумку – правильне вирішення кримінальної справи [5, с. 262]. Таким чином, при прийнятті рішення щодо доцільності застосування примусу слідчим суддею до уваги слід брати усі обставини справи, наявність чи відсутність можливості довести той чи інший факт за допомогою інших наявних у справі доказів, необхідність здійснення зазначеної процесуальної дії для забезпечення повного (в контексті ст. 2 КПК України) розслідування кримінального правопорушення. Важливе значення має дотримання закріпленого в рішеннях Європейського суду з прав людини принципу пропорційності, основна ідея якого полягає в тому, що мета обмеження прав людини має бути достатньо суспільно цінною і вагомою, а засіб її досягнення найменш обтяжливим для особи, чиї права обмежуються [6, с. 24].

Існує думка, що примус припустимий, якщо одержання зразків пов'язане із пасивною поведінкою суб'єкта (одержання проб крові, волосся тощо), і неприпустимий, якщо він передбачає його активну поведінку [7, с. 145-146]. Однак, як цілком вірно зауважує І.Л. Петрухін, особа може поводитись пасивно і під час застосування дуже складних і ризикованих для життя і здоров'я методів одержання зразків (наприклад, спинномозкова пункція) або таких процедур, які він вважає принизливими. Не дивлячись на пасивність такої особи, примус є неприпустимим з міркувань, пов'язаних з ризиком для життя та здоров'я, приниженням людської гідності та процесуальним становищем суб'єкта [3, с. 189]. Зразки, пов'язані з активною поведінкою особи, в будь-якому разі не можуть бути відібрані примусово.

Таким чином, біологічні зразки можуть бути поділені на дві групи на підставі можливості здійснення їх примусового відібрання, обмежуючи, однак не порушуючи право особи на особисту (тілесну) недоторканність, повагу до людської гідності: 1) зразки, які можливо отримати примусово, дотримуючись певних умов (зразки крові, слини, сечі тощо); 2) зразки, які неможливо отримати примусово, не порушуючи право особи на особисту (тілесну) недоторканність, повагу до людської гідності (спинномозкова рідина, шлунковий сік, сперма тощо).

Висновки. Як вбачається, критеріями, що треба враховувати при прийнятті рішення щодо застосування примусу під час отримання біологічних зразків для експертизи, є такі: значення обставин, встановлених за допомогою експертного дослідження, для забезпечення виконання завдань кримінального провадження; відсутність можливості довести чи спростувати факт, що має значення у справі, за допомогою інших наявних у справі доказів; вид біологічних зразків; наявність ризику для життя і здоров'я особи, в якої відбирають зразки, його ступінь; принизливість процедури з точки зору існуючих у суспільстві моральних принципів; процесуальний статус учасника провадження, в якого необхідно отримати зразки; мотиви і підстави відмови надати зразки добровільно; вжиття всіх заходів для того, щоби переконати особу надати зразки добровільно.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2016. – 200 с.
2. *Антонов И. А.* Нравственно-правовые критерии уголовно-процессуальной деятельности следователей / И.А. Антонов. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 236 с.
3. *Петрухин И. Л.* Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. Общая концепция. Неприкосновенность личности / И.Л.Петрухин. – М. : «Юридическая литература», 1985. – 239 с.
4. *Кудрявцева Ю. А.* Получение образцов для сравнительного исследования в уголовном судопроизводстве России (процессуальная природа, порядок, доказательственное значение) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность" / Ю. А. Кудрявцева. – Челябинск, 2013. – 30 с.
5. *Ефимичев П. С.* Расследование преступлений: теория, практика, обеспечение прав личности / П. С. Ефимичев, С. П. Ефимичев. – М. : Юстицинформ, 2009. – 504 с.
6. *Тертишник В. М.* Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання /В. М. Тертишник. – К. : Алерта, 2014. – 440 с.
7. *Швидкова О. В.* Процесуальні повноваження оперативних підрозділів на стадії досудового розслідування / О. В. Швидкова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2013. – Том 26 (65). – № 2-1 (Ч. 2). – С. 377–383. – (Серия «Юридические науки»).

Кравченко Крістіна Станіславівна,
аспірант кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ

ПРАВА ПОТЕРПІЛИХ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Захист прав і свобод потерпілих осіб, створення і функціонування системи надійних правових гарантій з метою забезпечення права на судовий захист при здійсненні кримінального провадження має надзвичайно важливе значення.

З підвищенням рівня злочинності і збільшенням кількості вчинення кримінальних правопорушень правоохоронні органи не встигають на належному рівні розкривати вчинені злочини і тому, як наслідок, безпосередньо страждають потерпілі особи, які мають право на відшкодування фізичної, моральної та майнової шкоди.

Відповідно до статистичних даних Генеральної Прокуратури України на період з січня по жовтень 2016 року було відкрито 49268 кримінальних проваджень, пов'язаних із злочинами проти життя та здоров'я особи, з яких 6955 – особливо тяжких і 1988 – тяжких злочинів. З них, кримінальних проваджень у яких особам повідомлено про підозру - 15689, кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом – 13097; кримінальних проваджень, направлених до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру – 139; кримінальних проваджень, направлених до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру – 57; кримінальних проваджень, направлених до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності – 90. Кількість кримінальних проваджень у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято складає – 34058.

Також, варто зазначити, що на період з січня по жовтень 2016 року було відкрито 373821 кримінальних проваджень за злочини проти власності, з яких 5521 – особливо тяжких і 152796 – тяжких злочинів. З них, кримінальних проваджень у яких особам повідомлено про підозру - 72633, кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом – 65012; кримінальних проваджень, направлених до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру – 370; кримінальних проваджень, направлених до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру – 143; кримінальних проваджень, направлених до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності – 134.

Кількість кримінальних проваджень у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято складає – 305613 [6].

Отже, як бачимо із наведеної статистичної інформації, питання захисту прав потерпілих осіб є надзвичайно актуальним.

Дослідженню проблематики участі потерпілих осіб у кримінальному судочинстві та захисту їх прав присвячено праці багатьох вчених, серед яких можна назвати: О.С.Александрова, М.І. Гошовського, О.П. Кучинської, В.Т.Маляренка, Т.І. Присяжнюк, М. В. Сенаторова, В.М. Савицького та інших. Проте, варто враховувати, що зазначене питання не втрачає своєї актуальності і існують певні проблемні питання, які потребують подальшого дослідження.

Правовий статус потерпілої особи, його права та обов'язки закріплено у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України. Так, відповідно до ст. 55 КПК Украї¨ни, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної¨, фізичної¨ або маийнової¨ шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової¨ шкоди [3].

Закріплення зазначених прав має на меті забезпечити активну участь потерпілого як у досудовому, так і в судовому провадженнях, що в свою чергу є важливим як для з'ясуванням обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, так і для виконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК Украї¨ни в цілому.

Варто зазначити, що хоча чинний Кримінальний процесуальний кодекс України певною мірою врегулював правовий статус потерпілого, проте, деякі проблемні питання залишися.

Так, зокрема, при розслідуванні кримінальних правопорушень, у протоколах проведення слідчих (розшукових) дій, виявлені непоодинокі випадки використання терміну «жертва» злочину, який чинним Кримінальним процесуальним кодексом не визначений. Як наслідок виникає проблема, яка потребує усунення шляхом внесення відповідних змін до КПК України і закріплення поняття «жертва злочину» у законодавстві.

Для прикладу, варто зазначити, що на відміну від українського законодавства у міжнародній судовій практиці термін «жертва злочину» є поширеним. Так, відповідно до п. 1 додатка № 53 (A/40/53) Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 1985 р., жертвами злочину є особи, яким індивідуально або колективно було спричинено шкоду, в тому числі тілесні ушкодження або моральну шкоду, емоційні страждання, матеріальні збитки або істотне обмеження їхніх основних прав внаслідок дій або бездіяльності органів державної влади, які порушують чинні національні кримінальні закони держав-членів, включаючи закони, що забороняють злочинне зловживання владою [1, с. 270].

П. 2 зазначеної Декларації передбачено, що особа може вважатися жертвою незалежно від того, чи був установлений, заарештований, відданий до

суду або засуджений правопорушник, а також незалежно від родинних відносин між правопорушником і жертвою. До жертв злочину, у відповідних випадках, можуть відноситись близькі родичі або утриманці безпосередньої жертви та особи, яким було спричинено шкоду при спробі надати допомогу жертвам злочину [1, с. 272].

Окремої уваги заслуговує питання відшкодування потерпілому моральної, фізичної та майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок Держави.

Відшкодуванню у кримінальному провадженні підлягає моральна та майнова шкода, так як фізична шкода визначається як сукупність змін, які об'єктивно відбулися в стані людини внаслідок вчинення кримінального правопорушення. До складових фізичної шкоди належать тілесні ушкодження, розлад здоров'я, фізичні страждання, а тому їх фактичне відшкодування є неможливим. Витрати на відновлення фізичного здоров'я вираховуються в грошовому еквіваленті та відносяться до майнової шкоди [7, с. 144].

Чинне на сьогодні законодавство передбачає можливість реалізації норми цивільного законодавства про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок Державного бюджету лише у випадку, коли кримінальне правопорушення вчинено спеціальним суб'єктом (працівник правоохоронного органу, прокуратури або суддя) і набуло вигляду незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна [4].

Проте, не врегульованими на законодавчому рівні залишаються випадки, коли кримінальне правопорушення вчинено іншим суб'єктом, – не службовою особою. А тому необхідною є регламентація зазначеного питання, шляхом прийняття спеціального закону.

Список використаних джерел

1. Декларація «Про основні принципи правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою» від 29.11.1985 р. // СССР и международное сотрудничество в области прав человека. Документы и материалы. – М.: Междунар. отношения, 1989. – С. 270-272;
2. Европейская̆ конвенция по возмещению ущербӑ жертвам насильственных преступлений от 24 ноября 1983 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_319
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. Електронний ресурс. - [Режим доступу]: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17;
4. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 01.12.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80;

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 02.07.2004 №13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів»// www/ court.gov.ua
6. Статистичні дані Генеральної прокуратури України //:http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id
7. Кримінальний процес: підручник. / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д. П. Письменного. – К.: Центр учбової літератури, 2013.– 544 с.

Лемішко Юлія Юріївна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Аналіз останніх публікацій у галузі кримінального права свідчить, що науковці занепокоєні неконтрольованим та безсистемним реформуванням кримінального законодавства, що спостерігається протягом останніх десяти років в Україні. При цьому досить помітною є тенденція до впровадження найбільш резонансних змін до Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК) під гаслом гуманізації кримінальної відповідальності. Реалізація цих змін на практиці свідчить: те, що законодавець називає гуманізацією за своєю сутністю далеко не завжди є такою. У зв'язку із цим постає питання: які ж риси (ознаки) притаманні такому явищу кримінального законодавства України як його «гуманізація»?

Для того, щоб відповісти на нього, потрібно, з одного боку, встановити зміст цього поняття у словосполученні «гуманізація кримінального законодавства», а з іншого, – з'ясувати кримінально-правові наслідки хоча б деяких законів, прийнятих під гаслом цього принципу. Під гуманізацією у тлумачному словнику розуміється поширення та утвердження гуманістичних принципів у якій-небудь сфері суспільного життя [1, с. 266]. Д. О. Балобанова, досліджуючи змістовне навантаження таких термінів, як «гуманізм, гуманізація, гуманність» у кримінальному праві, приходить до висновку, що на сучасному етапі законотворчої діяльності, їх потрібно вживати у значенні ставлення до людей, що характеризується чуйністю, повагою, справедливістю, піклуванням, любов'ю, співчуттям [2, с. 500]. Принцип гуманізму кримінального закону має дві взаємодоповнюючі сторони: а) гуманізм відносно людей та суспільства в цілому, що проявляється у забезпеченості охорони прав і свобод людини від злочинних посягань; б) гуманізм відносно особи, що вчинила злочин [3, с. 406]. Підсумовуючи сказане, можна прийти до висновку, що гуманізація кримінального законодавства

має місце там, де: 1) відбувається «вторинна пеналізація [*] », яка полягає у пом'якшенні санкцій; 2) розумна декриміналізація окремих найменш суспільно небезпечних діянь; 3) розширення кола заходів, альтернативних покаранню, тощо. Визначальною ознакою гуманізації є спрямованість цих заходів на забезпечення інтересів як окремої особи, так і суспільства в цілому.

За нашими підрахунками, із часу набрання чинності КК, було прийнято понад 166 Законів України (далі – ЗУ), якими до нього вносилися зміни та доповнення. І хоча багато із них були спрямовані на гуманізацію, лише у назві двох із них законодавець використовував це поняття: в ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» від 15.04.2008 р. № 270-VI та ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 р. № 4025-VI. Як відомо, лише перший із названих законів дійсно є прикладом вдалої гуманізації кримінального законодавства, чого не можна сказати про зміни, внесені до КК ЗУ від 15.11.2011 р. Аналіз його положень свідчить про посилення кримінальної відповідальності за низку злочинів у сфері господарської діяльності (йдеться про внесення змін до санкцій статей 205, 212, 212-1, 213, 222 КК, тощо). Не вдаючись до подробиць, оскільки ця ситуація була темою обговорення серед багатьох науковців, відзначимо, що прийняття цього закону стало свідченням того, що *гуманізація, як гасло законодавця, виступає своєрідною «ширмою», якою прикривається по суті посилення кримінальної відповідальності, а у ряді випадків це використовується для узаконення ухилення від кримінальної відповідальності за вчинення діянь, які за рівнем (ступенем) своєї суспільної небезпечності повинні визнаватися злочинами* (наприклад, зміни, внесені до ст. 201 КК, якими було декриміналізовано так звану «товарну» контрабанду).

Аналіз пояснювальних записок до деяких ЗУ, що передбачали найбільш «гучні» новели до КК, також свідчить, що вони спрямовані на гуманізацію кримінальної відповідальності, хоча в їх назві це поняття і не використовується. Сказане повною мірою стосується ЗУ «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26.11.2015 р. № 838-VIII, більш відомим громадськості під назвою «Закон Савченко», яким ч. 5 ст. 72 КК була викладена у новій редакції. Як свідчить текст Пояснювальної записки, цей закон покликаний покращити стан забезпечення та захисту прав і свобод людини, що перебуває під слідством, сприяти відновленню прав і законних інтересів людей, засуджених до позбавлення волі, права яких були значно обмежені під час утримання під вартою та зменшити можливості для безпідставного тривалого утримання осіб у слідчих ізоляторах. На перший погляд, він є проявом гуманізації, оскільки відображає чуйне та справедливе ставлення до особи, яка вчинила злочин

[*] Під «вторинною пеналізацією» такі науковці, як Н. О. Гуторова та Ю. А. Пономаренко, пропонують розуміти зміни, як вносяться до санкції за діяння, яке було і продовжує залишатися злочинним [Див.: 4]

чи підозрюється у його вчиненні. Але криміногенна обстановка, що склалася після набрання чинності цим законом, засвідчила, що цей закон навряд чи можна визнати гуманним. Він дозволив особам, які перебували у попередньому ув'язненні, уникнути частково відбування покарання у вигляді позбавлення волі протягом строку, призначеного судом, оскільки день його попереднього ув'язнення зараховується за два дні позбавлення волі. Як наслідок, значна кількість суспільно небезпечних осіб, які тривалий час були попередньо засуджені, бо недобросовісно користувалися процесуальними правами та зловживали ними, затягували досудове розслідування, не співпрацювали зі слідством, затягували судовий розгляд, в результаті отримали можливість фактично строк позбавлення волі зменшити у двічі. Значна кількість осіб, засуджених за тяжкі та особливо тяжкі злочини, була звільнена з місць позбавлення волі, та більшість із них знову стало на злочинний шлях. Підсумовуючи сказане, «Закон Савченко» хоча і був спрямований нібито на гуманізацію, проте навряд чи є її проявом, оскільки в ньому не дотримане розумне співвідношення між інтересами винного і суспільства.

Ще одна «спроба» гуманізації очікується в кримінальному законодавстві у зв'язку із введенням до нього категорії «кримінального проступку», вперше про появу якої стало відомо після прийняття у 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України. Незважаючи на те, що з дня набрання чинності зазначеним документом (19.11.2012 р.) минуло чотири роки, законодавцю й досі не вдалося втілити цю ідею у життя. На сьогодні у Верховній Раді України очікує розгляду вже сьомий, доопрацьований Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» № 2897 від 19.05.2015 р., внесений на розгляд народними депутатами України (далі – Проект) [5]. Його метою, як свідчить текст Пояснювальної записки, є реалізація державної політики із гуманізації кримінальної відповідальності, наслідком якої стане суттєве зменшення кількості судимих осіб і осіб, які позбавлятимуться волі. Цей законопроект був предметом обговорення серед науковців і піддавався, на наш погляд, обґрунтованій критиці. Оскільки до кримінальних проступків пропонується віднести не лише окремі злочини невеликої тяжкості, але й деякі адміністративні правопорушення, то включення категорії кримінального проступку до Особливої частини КК, як це пропонується в Проекті, призведе до криміналізації, що в свою чергу, не є проявом гуманізації кримінального законодавства. І хоча автори законопроекту стверджують, що в Проекті цього закону судимість не визнається наслідком вчинення кримінального проступку, проте низка його статей містить вказівку на таку кваліфікуючу ознаку, як повторність, яка щодо проступків визначена поняттям «протягом року з моменту вчинення кримінального проступку». Це дає можливість зробити висновок про те, що стан судимості у такої особи фактично зберігається, а тому ця вказівка проекту не повною мірою відповідає ідеї гуманізму як основи формування інституту кримінального проступку [6]. У зв'язку із цим, доцільно було б піти іншим шляхом – визнати кримінальними проступками злочини невеликої тяжкості, встановивши при цьому поділ злочинів за ступенем тяжкості на менш тяжкі злочини, тяжкі та особливо

тяжкі або прийняти окремий нормативно-правовий акт, який би передбачав відповідальність за вчинення кримінального проступку.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 250000 слів / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
2. *Балобанова Д. О.* Значення терміна "гуманізм" у законотворчій діяльності / Д.О. Балобанова // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 11-12 жовт. 2012 р. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", НДІ вивч. пробл. злочинності ім. В. В. Сташиса, Нац. акад. прав. наук України, ВГО "Асоц. кримін. права". – Х. : Право, 2012. – С. 497-500 .
3. *Попович В. М.* Гуманізація кримінального законодавства України: проблеми, виклики та загрози / В. М. Попович, В. Б. Дацюк // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. – Вип. 56. - С. 405-410.
4. *Гуторова Н. О.* Пеналізація злочинів як напрямок кримінально-правової політики / Н. О. Гуторова, Ю. А. Пономаренко // Вісник Асоціації кримінального права України [Електронний ресурс] : електрон. наук. фах. вид./ Всеукр. громад. орг. "Асоці. кримін. права", Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : Всеукр. громад. орг."Асоці. кримін. права", 2013 - . - Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua, вільний (дата звернення: 03.11.2016). - Назва з екрана.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків [Електронний ресурс] : Проект Закону від 19 квіт. 2015 р. № 2897 // Законодавство України : офіц. веб-портал Верхов. Ради України. – http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2897&skl=9.
6. *Тацій В. Я.* Виклики сучасності і кримінальне право / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, Ю. А. Пономаренко // Голос України : газ. Верхов. Ради України. – 2016. – N 16 (29 січня). – С. 6-7.

Леоненко Максим Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету, м. Запоріжжя

ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІДЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Основним показником якості кримінального судочинства на сьогодні є його відповідність світовим стандартам, правосвідомості суспільства. Тому не викликає жодних сумнівів, що одним з головних напрямків удосконалення кримінального процесуального законодавства України є демократизація кримінально-процесуальної процедури і її підпорядкування завданню і механізму захисту прав, свобод, честі і гідності особи, орієнтації кримінального процесу на розширення можливості активної участі сторін у кримінальному судочинстві. Повний і об'єктивний розгляд питань, пов'язаних з підвищенням

гарантій і прав учасників кримінального судочинства, сприятиме формуванню почуття справедливості, рівності всіх перед законом і судом.

Безперечно, ідея демократизації впевнено закріпила за собою статус головного ідеологічного принципу політичної перебудови світу. Багато сфер соціального життя прийняли цей принцип в якості ідеологічної опори для свого вдосконалення. Не залишилася осторонь і сфера юридична. Однак ідея демократизації, не будучи позбавленою парадоксів і протиріч у своєму загальному значенні, і в юридичному контексті викликає чимало запитань. Наприклад, що означає сьогодні ідея демократизації в контексті організації та реформи кримінального судочинства? Що ми розуміємо під «демократичними засадами (принципами)»? Чи може ця ідея оцінюватися в правовому контексті виключно як позитивне явище і яку мету вона переслідує?

На наш погляд, саме в сфері ідеології ідея демократизації знаходить своє найадекватніше вираження і інструментальне застосування. З цієї причини ми вирішили подивитися на проблеми демократизації в сфері кримінального судочинства через призму ідеологічного підходу.

Так, правова ідеологія може бути визначена як сукупність правових ідей, теорій, поглядів і норм, що в концептуальному вимірі відображають, оцінюють та ціле орієнтують процес соціальних змін [1].

Відповідно до цього, ідеологічний підхід в першу чергу повинен виражатися в розгляді об'єкта як ідеї, втіленої в праві і діяльності. Причому сама ідея, на наш погляд, повинна бути осмислена в розвитку. Якщо виходити з того, що ідеологію в найзагальнішому вигляді можна витлумачити як уявлення про ідеальний устрій суспільства, то ідеологічна місія «демократизації» якраз і полягатиме в тому, щоб надати сфері кримінального судочинства ореол досконалості і ідеальності. Тому процедурне вдосконалення кримінального процесу можна замінити вдосконаленням ідеологічним, головне «зв'язати» кримінальне судочинство з демократичними принципами та ідеалами.

Варто визнати, що сучасний етап реформування системи кримінальної юстиції та судочинства не вирізняється ідейною повнотою, стратегічною і світоглядною чіткістю, є недостатньо адекватним ментальності суспільства, перспективам його розвитку, що загалом негативно позначається на змістовних аспектах законодавчого процесу, характері й змісті законів, їхньому доктринальному, аксіологічному спрямуванні.

Очевидно, що реформування будь-якої сфери суспільного життя, в тому числі й всієї системи вітчизняного кримінального судочинства, полягає не лише в нестачі економічних передумов, фінансів, а в першу чергу в ідеології процесу. Можна побудувати нові суди, прийняти нові закони, але якщо не буде змінено нашу правосвідомість, насамперед, професійну, то перспективи цього реформування будуть вельми невизначеними. Фактично мова йде не просто про зміну термінологічного апарату, яким оперує нове законодавство, а про доктринальні зміни сутності всієї системи кримінального судочинства України.

Разом з тим, реформу кримінального процесу не можна розуміти вузько, як і ставиться тільки до відповідних змін у становищі та діяльності слідчого, прокурора чи судді, або відноситися до неї як до окремих змін і доповнень до чинного законодавства. Це корінне перетворення всієї системи правоохоронних органів, які тісно пов'язані у своїй діяльності з судом.

З цієї причини, кардинальне реформування кримінального процесуального законодавства в деяких випадках тягне за собою не стільки подолання і вирішення застарілих проблем правозастосовної діяльності, скільки додало до них нові, не менш важкі для вирішення питання. Наприклад, функціональні зміни в діяльності прокурора на стадії досудового розслідування, запровадження реальних змагальних конструкцій, посилення судового контролю, відмова від інституту додаткового розслідування, розширення прав захисника в доказуванні, впровадження інституту угод та інше, поки що не дозволяє говорити про усталенні тенденції в процесі реалізації на практиці цих безперечно корисних для кримінального процесу новел.

Отже, кримінальне судочинство можна вважати індикатором рівня демократичного розвитку суспільства, ступінь цивілізованості взаємин особистості і держави. При всіх складностях кримінально-процесуальних процедур, при всіх їх різноманітностях, принципова схема реалізації призначення кримінального судочинства лежить в основі правової форми вирішення соціального конфлікту, що виник у зв'язку з вчиненням будь-ким кримінально-караного діяння, а призначення цієї процедури - надати цивілізований характер відносин, пов'язаних з вирішенням такого конфлікту, захистивши всіх учасників процесу від незаконних засобів впливу на них.

Безперечно, в межах кримінального судочинства взаємодія особистості і держави складається в екстремальних умовах, коли допускається і реально здійснюється найбільш енергійне вторгнення носіїв державно-владних повноважень в сферу основних прав і свобод людини. Екстремальність умов такої взаємодії помітно загострює, перебільшує, робить більш помітними всі відомі проблеми взаємин особи і держави. Очевидно, що саме у площині кримінально-процесуальних правовідносин, як ні в якій іншій соціальній сфері, потрібен постійний пошук балансу інтересів носіїв різних процесуальних статусів (баланс між сторонами кримінального провадження).

Припустимо, що ідея демократизації в контексті кримінального процесу може розглядатися як конкуренція професійного і непрофесійного. Тоді ключова демократична ідея кримінального судочинства, яку представляють в історичній ретроспективі, як раз і полягає в пошуку балансу між професійними (слідчий, суд, прокурор) та непрофесійними началами (суд присяжних, інститут народних засідателів, громадське обвинувачення). Цей баланс, в сою чергу, певною мірою пов'язаний з вибудовуванням гармонійних відносин між публічними і приватними началами. Не даремно, професор Александров О.С., визначає ідеологічний нерв кримінального процесу, як сплетіння двох протилежних волокон: публічного (покарати винного: "impunitum non relinqui

facinus) і приватного (створити систему гарантій цивільних прав і свобод на захист: innocentem non condamnari) [2, с.158]. Але основна суть демократичної ідеї полягала в тому, щоб професіоналізм (в першу чергу учасників, які ведуть процес та наділені владними повноваженнями) стримувався непрофесійними (народними) компонентами. Задум подібного підходу цілком зрозумілий, оскільки вища мета кримінального процесу полягає у встановленні соціальної справедливості.

В контексті вищенаведеного, хотілось згадати висловлювання Вінстона Черчилля, що «демократія - найгірша форма правління, однак нічого кращого людство не вигадало» [3, с.67]. Цей афоризм в кримінальному процесі нерідко перефразується з перекладом на змагальність, в тому сенсі, що краще змагальності для кримінального судочинства нічого немає, і ніколи не було.

Ідеї процедурної рівності і змагальності були втілені в життя і розвивалися як стійка система цінностей в країнах загального права. Як загальні цінності вони цілком прийнятні і для країн континентального права (тобто й для України), але слід акцентувати увагу на тому, що виникли вони в іншому правовому середовищі, яке передбачає принципово інші способи їх реалізації. Звідси і виникають певні проблеми під час перенесення цих цінностей на континентально-правовий ґрунт. Звідси й виникає необхідність пошуку такого шляху розвитку, при якому б фундаментальні права і свободи мали повагу, але кримінальний процес докорінно не змінювався. Тому у Франції і Німеччині упор в більшій мірі робиться на гуманізацію кримінально-правової політики, ефективний процесуальний контроль, високі професійні та етичні стандарти інше. Вважаємо, що такий шлях є цілком притаманний й для вітчизняної моделі кримінального судочинства.

Підсумовуючи відзначимо, що нововведення, якщо вони не підтримуються, ідеологічно, політично і організаційно не забезпечені, то вони будуть неминуче відторгнуті практикою, що в свою чергу негативно вплине на ефективність протидії злочинності.

Список використаних джерел

1. *Недюха. М* Світоглядно-теоретичні засади правової ідеології [Текст]: [Електронний ресурс] / М.Недюха. – Режим доступу: http://www.viche.info/journal/1724/
2. Уголовное судопроизводство: теория и практика /под ред. Н.А. Колоколова. – М.: Юрайт, 2011. – 1038 с.
3. *Уинстон Черчилль*. Афоризмы /Сост.: Ю.Криницкий. – М.: Фолио, 2009. – 256 с.

Леоненко Тетяна Євгенівна,
доктор юридичних наук, доцент
завідувач кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права
юридичного факультету
Інституту управління та права
Запорізького національного технічного університету,
м. Запоріжжя

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА РЕЛІГІЙНОМУ ГРУНТІ: ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ

Гуманізм втілився в праві як одна із найбільш суттєвіших, органічно властивих праву якостей [1, с. 660], з яким пов'язаний вимір права як явища духовного життя суспільства. Саме право переводить гуманістичні ідеали і принципи із соціально-етичної реальності в юридичну, внаслідок чого гуманність набуває статусу правового поняття, тому сучасне право іноді визначають як обіцянку людяності надану однією частиною людей іншій та гарантовану законом. Тому, без всяких сумнівів гуманізм є однією з основних засад позитивного права [2, с. 127-128].

Гуманізація законодавства про кримінальну відповідальність – це процес зміни кримінального закону та практики його застосування, що здійснюється з метою підвищення ступеня кримінальної безпеки людини, утвердження принципів рівності, справедливості та людяності шляхом відмови держави щодо застосування смертної кари, встановлення санкцій, що відповідають рівню суспільної небезпеки вчинених злочинів, декриміналізація деяких злочинних діянь, де основним об’єктом виступають конституційні права громадян на життя, здоров’я та особисту свободу, розширення підстав для звільнення від кримінальної відповідальності, введення і застосування покарань, що є альтернативними позбавленню волі.

Ідея гуманізації кримінальної відповідальності в глобальному розумінні не викликає сумнівів але чи повинна вона бути тотальною?

Гуманізація кримінальної відповідальності за будь який злочин повинна бути обґрунтованою, тому законодавець має правильно оцінити суспільну небезпечність злочину, а також інші ознаки, які його характеризують.

Злочинність на релігійному ґрунті є соціально-правовим явищем, пов’язаним з сутністю і структурою суспільства, що корениться в його суперечностях і розвивається з їх поглибленням. Такі суперечності виникають внаслідок недоліків політики держави в галузі вирішення міжконфесійних та етнічних суперечностей; погіршення соціально-економічного стану в країні; ідеологічної й духовної кризи; цілеспрямованого збудження релігійної ненависті в релігійних установах з боку духовних наставників; релігійної упередженості

людей, їх нетерпимості до представників окремих релігій; необ'єктивного висвітлення релігійних питань у ЗМІ; утиску прав і інтересів окремих релігій; відсутності єдиної політики релігійного виховання громадян; вульгарного атеїзму, який розкриває безпредметний механізм заперечення релігії та без аргументів руйнує предмет критики, супроводжуючи це фізичним знищенням культурних пам'яток – храмів і молитовних будинків.

Про доцільність гуманізації кримінальної відповідальності та покарання щодо злочинів, вчинених на релігійному ґрунті, можна вести розмову лише проаналізувавши всі проблемні аспекти, які пов'язані з соціально-політичною та кримінально-правовою характеристикою злочинів, адже основною причиною їх вчинення є нездатність самого суспільства й держави регулювати складні соціально-політичні процеси та міжрелігійні відносини.

Зупинимось на основних з них.

1. Неузгодженість норм Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України щодо визначення мотиву злочинів, що вчиняються на релігійному ґрунті.

Специфіка злочинів, вчинених на релігійному ґрунті полягає в їх мотиві. Мотив релігійної ненависті або ворожнечі розглядається в сучасному кримінальному законодавстві з різних позицій: як складоутворювальний елемент, як обставина, що обтяжує покарання, як кваліфікуюча ознака злочинів проти особи і як ознака злочинів терористичної спрямованості. Різне використання цього мотиву вимагає його однакового розуміння та тлумачення його сутності.

В кримінальному законодавстві України застосовуються поняття «релігійна ненависть або ворожнеча» (ст. 161 ККУ), «релігійна нетерпимість» (п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 122 ККУ, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127 ККУ), «релігійна ворожнеча або розбрат» (п. 3 ч. 1 ст. 67 ККУ) як обставина, що обтяжує покарання.

Розглянемо зміст цих понять. «Ворожнеча – відносини і дії, пройняті неприязню, ненавистю. Ворогувати – знаходитися у стані напруженої неприязні або війни або знаходитися в стані давньої ворожнечі. Ненависть – почуття сильної ворожнечі, злоби» [3, с. 102, 408]. Ворожнеча, як правило, розглядається як відкритий прояв ворожості. Тобто ворожнеча повинна мати внутрішнє підґрунтя – неприязнь, ненависть, однак не всяка ненависть має зовнішнє вираження у вигляді ворожнечі. Таким чином, ворожнечу й ненависть слід розглядати як категорії різного рівня. Ворожнеча – об'єктивна, ненависть – суб'єктивна.

Під релігійною нетерпимістю можна розуміти відмову суб'єкта або певної групи терпимо ставитися до конкретних осіб чи групи осіб на підставі їх ставлення до релігії. Тобто, «нетерпимість» - це небажання, невміння ставитись терпимо до кого-небудь, нетерпиме ставлення [4, с. 618]. Таким чином, нетерпимість – це зовнішній прояв ворожості, який не завжди може бути пов'язаний з мотивом релігійної ненависті, як почуття неприязні, пов'язаного з

відношенням до релігії іншої особи. Нетерпимість може виступити як результат на дії або слова жертви, на її демонстративну поведінку. При цьому, особа злочинця, насправді, може і не відчувати релігійної ненависті конкретно саме до цієї особи або групи осіб і, навіть, може не в повному розумінні усвідомлювати до якої саме конфесії належить жертва, яке вона має віросповідання і чи взагалі вважає себе жертва релігійною особою. Таким чином, релігійну нетерпимість можна вважати на рівні з «ворожнечею» або «розбратом» саме зовнішнім проявом реалізації мотиву, який не завжди пов'язується саме з правом на свободу совісті або свободу віросповідання іншої особи.

«Релігійна ворожнеча або розбрат» (п. 3 ч. 1 ст. 67 ККУ) як обставина, що обтяжує покарання також має проблеми при їх тлумаченні. Ворожнеча – це відносини й дії між ким-небудь, пройняти ненавистю, недоброзичливістю, а розбрат – ворожнеча, розлад між ким-небудь [4, с. 158] або незгода між будь-ким [5]. Таким чином, як ми бачимо, релігійна ворожнеча і релігійний розбрат мають майже однаковий зміст, що є прямим порушенням законодавчої техніки. Виникає питання: чому в ст. 67 ККУ як обтяжлива вину обставина не вказується мотив релігійної ненависті? Адже саме релігійна ненависть і є тим почуттям, тим психічним ставленням суб'єкта до злочину, яке відображає суспільну небезпеку вчиненого діяння. Виходячи зі змісту ст. 67 ККУ, в нашій державі злочини з мотиву релігійної ненависті не вчиняються. Єдиний випадок, де законодавець вказує, що проблема релігійної ненависті в державі існує – це ст. 161 ККУ.

Тому ми вважаємо, що перш ніж ставити питання про гуманізацію кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на релігійному ґрунті, необхідно привести у відповідність норми Загальної та Особливої частин закону України про кримінальну відповідальність з метою уникнення неоднозначного тлумачення норм КК України.

2. *Відношення до вчиненого діяння та до особи потерпілого від злочину, як криміногенні ознаки, що характеризують особу злочинця та їх вплив на ступінь суспільної небезпечності злочинів, вчинених на релігійному ґрунті.*

Злочини, вчинені на релігійному ґрунті містять яскраві приклади негуманного, неповажного ставлення до конкретних людей – до жертв злочинів. Такі індивіди вчинюють злочини найчастіше у зв'язку з накопиченою агресивністю стосовно тієї чи іншої людини, не вбачаючи при цьому (або не бажаючи бачити) конструктивних способів розв'язання виниклих конфліктів. Кримінолого-психологічні дослідження свідчать про те, що більша частина правопорушників, які вчинюють злочини на релігійному ґрунті, знаходиться на певній соціально-психологічній дистанції від суспільства і його цінностей. Вони ніби відсторонені, відчужені і від суспільства, і від малих соціальних груп (сім'ї, трудових колективів, друзів тощо) або істотно послабили зв'язок з ними. Це визначає своєрідну мотивацію злочинної поведінки, специфіку реагування на життєві ситуації, особливості виховного впливу суспільства на таких людей. Більшість злочинів на релігійному ґрунті передбачає дегуманізацію жертви –

це таке явище, коли людина або група людей відносяться до певних осіб не як до людей, а як до об'єктів, і відповідно з ними поводяться, жертви злочинів розглядаються, як безликі й такі, що не мають цінності, об'єкти [6, с. 359-360].

Нав'язування іншим людям своїх ідеологічних думок, релігійних почуттів або атеїстичних принципів призводять до того, що представники інших віросповідань, невіруючі або атеїсти починають сприйматися як ворожі й агресивні. Здійснюючи акт насильства над суб'єктом нав'язування, злочинець вважає, що таким чином відстоює «справедливість», захищає ідеологічні інтереси або «очищує» свою віру. Але є й такі особи, відсоток яких незначний, які змінюють своє ставлення до вчиненого, тому, ми не наполягаємо принципово на тезі, що особи злочинця, що вчиняють злочини на релігійному ґрунті мають однакові психологічні риси і однаковий рівень усвідомлення вчиненого.

Виходячи з того, що мета кримінальної відповідальності полягає у виявленні соціальної необхідності та ефективності такої відповідальності, а як показує практика і наші багаторічні дослідження у цій галузі, такі злочинці, здебільшого, нажаль, не піддаються перевихованню, в них немає докорів сумління і вони чекають звільнення з місць позбавлення волі для продовження своєї «праведної» ходи. Такі особи не вважають себе винуватими, а притягнення їх до кримінальної відповідальності сприймають як помсту «невірних», як розплату ворогів за їх «святу» справу.

3. *Суспільна небезпечність злочинів, вчинених на релігійному ґрунті або злочинів ненависті (hate crime) на міжнародному рівні.*

Рівність прав і свобод людини і громадянина незалежно від релігійних переконань або ставлення до релігії, а також неприпустимість дискримінації осіб за цими ознаками встановлені в конституціях багатьох країн, а також країн Європейського Союзу, включаючи країни Балтії. У законодавстві цих держав міститься заборона на розпалювання релігійної ворожнечі, дискримінацію громадян, а також передбачено кримінальну відповідальність за подібні діяння.

Конституції Грузії, Казахстану, Туркменістану, Узбекистану, Литви містять положення про те, що здійснення прав і свобод не має порушувати права і свободи інших осіб. Обов'язок поважати права, свободи і законні інтереси інших громадян закріплений в основних законах Білорусі, Молдови, Таджикистану, Узбекистану, Латвії, Франції.

Законодавці Азербайджану, Естонії, Італії гарантували вільне виконання релігійних обрядів за умови, що ця діяльність не порушує громадський порядок, здоров'я або суперечить суспільної моральності. В основних законах Азербайджану, Естонії, Литви йдеться про те, що переконання, у тому числі релігійні, не виправдовують правопорушення.

У Конституціях ряду країн (Азербайджану, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Молдови, Туркменістану, Узбекистану, Латвії, Іспанії) в загальних нормах проголошено наявність у особи громадянських обов'язків і необхідність їх виконання. Спеціальні норми, що встановлюють неможливість звільнення особи

від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань, передбачені в конституціях Вірменії, Казахстану, Латвії, Литви, Німеччини, Іспанії.

Разом з тим дослідження соціологів свідчать, що існуючі юридичні механізми не забезпечують належного правового захисту рівності прав і свобод людини і громадянина, а також не є достатньо ефективною перешкодою для вчинення злочинів на релігійному ґрунті. Останніми роками фіксується високий рівень інтолерантності (нетерпимості) суспільства, фахівці відзначають зростання ксенофобії та агресивності у свідомості людей, поширення націоналістичної, расистської та інших екстремістських ідеологій на ґрунті негативних соціальних, економічних та політичних чинників, що живлять розбрат в міжнаціональних і міжконфесійних відносинах.

На цій підставі, констатуючи той факт, що проблема вчинення злочинів саме на релігійному ґрунті є найбільш актуальною для Європейських країн і цей аспект пов'язується саме з рівнем релігійності громадян, питання гуманізації кримінальної відповідальності та покарання за вчинення відповідних злочинів, на нашу думку є недоцільним.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія: в 6 томах / Редколегія Ю.С. Шемшученко та інші. – К: Укр.енцикл., 1998. – Т.1: А-Г. – 660с.
2. *Грищук О.В.* Формування і розвиток ідеї гуманізму в праві : монографія / О.В. Грищук, А.І. Гелеш. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. – С. 127-128, 288с.
3. *Ожегов С. И.* Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – 3-е изд. стереотип. – Москва : АЗЪ, 1996. – 408 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач В. Т. Бусел. – Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
5. Толковый словарь украинского языка : онлайн версия[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.classes.ru/all-ukrainian/dictionary-ukrainian-explanatory-term-153453.htm.
6. *Шнайдер Г. И.* Криминология / Г. И. Шнайдер ; пер. с нем. ; под общ. ред. и предисл. Л. О. Иванова. – Москва : Прогресс : Универс, 1994. – С. 359–360.

Лотоцький Михайло Васильович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНИХ УМОВ ЛІКУВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Серед численних прав, котрі передбачені Конституцією України, можна виділити право людини на охорону здоров'я та право на медичну допомогу. Відповідно до ст. 49 Основного Закону, держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування [4, с. 12].

Відповідно, особи, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, перебувають у СІЗО, мають таке ж право на належну медичну допомогу та лікування, як і всі інші громадяни.

Надання медичної допомоги особам які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі та до яких застосовано запобіжний захід тримання під вартою регулюється рядом нормативно правових актів. Зокрема с відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України, засуджені мають право на охорону здоров'я в обсязі, встановленому Основами законодавства України про охорону здоров'я, за винятком обмежень, передбачених законом [6].

Більш детально надання медичної допомоги регулюється спільним Наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі» від 15.08.2014 № 1348/5/572 [11].

Положення національного законодавства, які регулюють питання надання медичної допомоги засудженим та взятим під варту особам, не спроможні повною мірою гарантувати отримання належного лікування та своєчасного медичного обстеження в умовах «несвободи», оскільки навіть існуючі законодавчі приписи часто не виконуються адміністрацією установ де особи відбувають покарання у вигляді позбавлення волі чи тримаються під вартою. Підтвердження цього можна назвати безліч справ про порушення права на медичну допомогу, які розглядаються чи розглядалися Європейським судом з прав людини (далі - ЄСПЛ) за позовами громадян України.

В ст. 9 Конституції України передбачено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [4, с. 4]. Відповідно до цього положення частиною національного законодавства України є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі ЄКПЛ) та Протоколи до неї. Ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики

Європейського суду з прав людини» передбачає, що під час розгляду справ суди застосовують ЄКПЛ та практику ЄСПЛ, як джерело права. Що стосується практики ЄСПЛ то вона застосовується не лише в рішеннях, що стосуються України, а і інших держав. Причому, на законодавчому рівні діє принцип примату норм міжнародного права у випадку, якщо вони суперечать нормам національного законодавства України [10].

ЄСПЛ неодноразово у своїх рішеннях вдавався до аналізу належності умов та адекватності медичної допомоги, яка надавалася хворим засудженим, що її потребували. У зв'язку

Чинне законодавство України, зокрема ст. 84 КК України передбачає звільнення особи від відбування покарання, яка під час його відбування захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, а також яка після вчинення злочину або постановлення вироку захворіла на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання [5].

На основі аналізу належності умов та адекватної медичної допомоги яка надавалася засудженим та особам до яких застосовано запобіжний захід тримання під вартою ЄСПЛ було сформульовано низку правових позицій, що стосуються перебування хворої людини в ув'язненні та надання їй медичної допомоги.

У своїй правовій позиції щодо перебування в ув'язненні хворої людини без належних умов ЄСПЛ висловив у справах «Мельник проти України» [8], «Дибеку проти Албанії» [3]. Відповідно до наведених рішень ЄСПЛ визначає, що складовими, які необхідно розглядати при прийнятті рушення про доцільність тримання хворої особи в місцях позбавлення волі є:

- медичний стан особи,
- адекватність медичної допомоги, яка надається в умовах ув'язнення,
- доцільність ув'язнення з огляду на стан здоров'я в'язня.

У рішенні ЄСПЛ «Кудла проти Польщі», Суд вказав, що, держава має забезпечити особу умовами утримання, які б не порушували її людську гідність, щоб спосіб та метод виконання міри покарання не зумовлювали страждання або труднощі такої міри, які б перевищували неминучий рівень страждань в'язня та щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення його здоров'я та добробут були забезпечені [7].

Щодо надання достатньої допомоги ув'язненим особам ЄСПЛ виразив у рішенні у справі «Гумматов проти Азербайджану». Суд встановив, що лише той факт, що особу під вартою оглянув лікар та призначив певний вид лікування, автоматично не може призвести до висновку, що медична допомога була достатньою. Забезпечення регулярності та систематичності нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою лікування хвороб ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів [2].

ЄСПЛ також покладає на державні органи влади обов'язок забезпечити докладне документування стану здоров'я ув'язненої особи та його або її

лікування протягом ув'язнення, рішення у справі «Худобін проти Росії» [12]. Оперативність та точність діагнозу і лікування, рішення у справі «Мельник проти України» [8]. ЄСПЛ вказує, що лікування повинно бути регулярним, а нагляд має бути систематичним. А також має бути наявність плану терапевтичних заходів з метою лікування хвороб ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів (рішення у справі «Попов проти Росії» [9].

Окрім позитивного обов'язку держави забезпечити належне медичне лікування та догляд за хворими в ув'язненні, на державні органи влади також розповсюджується презумпція доведення у суді виконання цього обов'язку. Так у рішенні у справі «Голомійов проти Молдови» (заява № 30649/05) ЄСПЛ постановив, що державні органи влади також повинні довести, що були створені умови, необхідні для фактичної реалізації призначеного лікування[1].

Застосування практики ЄСПЛ при забезпеченні права на належну медичну допомогу особам які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, чи перебувають під вартою дасть можливість органам, які відповідають за надання такої допомоги, судам усунути прогалини у чинному законодавстві України, забезпечити надання належної медичної допомоги.

Список використаних джерел

1. Голомійов проти Молдови. Рішення ЄСПЛ Заява № 30649/05 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://blog.liga.net/user/agnatenko/article/24211.aspx
2. Гумматов проти Азербайджану. Рішення ЄСПЛ від 3 грудня 2009 року. Заява № 9852/03 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_514
3. Дибеку проти Албанії. Рішення ЄСПЛ від 18 грудня 2007 року. Заява № 41153/06 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/vWWWGroupParam1/_lawextua_old!OpenDocument&classcode
4. Конституція України: зі змінами і доповненнями станом на 23.06.2016 р. - Харків: Весна, 2016. - 49 с.
5. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
6. Кримінально-виконавчий кодекс України України. Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1129-15
7. Кудла проти Польщі. Рішення ЄСПЛ від 26 жовтня 2000 року. Заява № 30210/96 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://docs.pravo.ru/document/view/19381560/17526715/
8. Мельник проти України. Рішення ЄСПЛ від 28 березня 2006 року. Заява № 72286/01 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_049
9. Попов проти Росії. Рішення ЄСПЛ 13 липня 2006 року. Заява № 26853/04 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/popov-protiv-rossii-postanovlenie-evropejskogo-suda/
10. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15

11. Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі. Наказ Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2014 № 1348/5/572 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14
12. Худобін проти Росії. Рішення ЄСПЛ 26 жовтня 2006 року. Заява № 59696/00 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO4867.html

Лукашевич Віталій Григорович,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, завідуючий кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права ім. В. Сташиса КПУ, м. Запоріжжя

Калюга Каріна Вікторівна,
кандидат юридичних наук, заступник завідуючого кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права ім. В. Сташиса КПУ, м. Запоріжжя

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

Однією з основних складових предмета науки криміналістики є вчення про особу злочинця. Без нього неможливо до кінця з'ясувати всі інші наукові та практичні проблеми, що торкаються розробки рекомендацій криміналістичної тактики та методики розслідування злочинів.

Особа злочинця привертала увагу вітчизняних дослідників з різних галузей юридичної науки: кримінального права, кримінології, юридичної психології, криміналістики, пенітенціарної теорії тощо. Серед них: Ю.М.Антонян, Р.С. Бєлкін, Ю.Д. Блувштейн, І.В. Борисенко, В.Л. Васил'єв, І.О.Возгрін, В.К. Гавло, Я.І. Гілінський, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, В.Г.Гончаренко, І. Н. Даньшин, А. І. Дворкін, В.Є. Емінов, Д. В. Жмуров, В.А.Журавель, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелинський, І.І. Карпець, О.Н. Колесниченко, В.О. Коновалова, В.М. Кудрявцев, С.І. Курганов, В.Г. Лукашевич, Є.Д.Лук'янчиков, С.П. Митричев, В.О. Образцов, І.Ф. Пантєлєєв, А. Ратинов, М.В. Салтевський, А.Б. Сахаров, Л.О. Сергєєв, В.Г. Танасевич, В.Ю. Шепітько, В.І. Шиканов, М. П. Яблоков та ін.

Репрезентоване дослідження присвячено аналізу сучасних підходів до визначення змісту та ролі окремого криміналістичного вчення про особу злочинця в сучасних реаліях науки криміналістики.

Досліджуючи вчення про особу злочинця, криміналістика змушена спиратися на теоретичні та практичні положення широкого спектру наук: філософії, психології, психіатрії, соціології, педагогіки, циклу медичних наук, біології, військової науки тощо. Але, все-таки, прослідковується помітна тенденція розглядати особу злочинця в криміналістичних дослідженнях переважне крізь призму напрацювань кримінології.

На нашу думку, свого часу, більш продуктивною була пропозиція науковців-криміналістів (В. Г. Лукашевич, М. В. Салтевський – 1984 р.), які обґрунтовано вважали, що особа, яка вчинила злочин, наділена певною сукупністю соціальних, фізико-біологічних і психологічних властивостей, що відрізняє її від усіх інших. Під час вчинення злочину всі ці три види властивостей відображаються матеріально, в оточуючому середовищі, та суб'єктивно – у памяті людей і стають джерами інформації, яка сприяє виокремленню кола осіб, причетних до цього злочину.

У набір біологічних якостей, властивостей і особливостей людини включаються анатомо-фізіологічні, генетичні явища, нервово-мозкові й інші процеси організму людини, а також прояви складного механізму спадковості. У генетичному коді людини запрограмовано інформацію, яка обумовлю його тілесну організацію (зріст, зовнішня будова, хода, колір очей, волосся тощо), будова його внутрішніх органів, мозку та нервової системи, навіть в певній мірі його здібності. Тим часом, тут мова може йтися не про конкретні специфічні здатності, а лише про певні тенденції до формування цих здатностей.

Під психічною складовою особи розуміється його душевно-внутрішній світ: свідомі і несвідомі процеси, відчуття, сприйняття, переживання, вольові, інтелектуальні й емоційні особливості, темперамент і характер. Деякі з цих якостей і властивостей мають природну основу. Всі вони відносно стійкі та індивідуальні, що не виключає їхнього розвитку та під час біологічної зміни людини продовж усього його життя, й під впливом конкретних життєвих умов (ситуацій), як наслідок захворювань тощо. Але найбільше вони змінюються під впливом виховання і перевиховання. Ось чому дана складова особистості є, по суті, не чисто психічний початок, а розвиток його психосоціальних властивостей.

Треба наголосити й на тому, що психічна діяльність людини в повному обсязі можлива за умови активного його спілкування з іншими людьми і соціальними групами.

Таким чином, основний обумовлюючий бік особистості людини зводиться до його суспільної сутності, що складається під впливом суспільства, членом якого він є. Особистість – це продукт і суб'єкт суспільних відносин, сукупність останніх.

Соціальний зміст особистості людини залежить від конкретно-історичних умов її розвитку та існування.

Точніше кажучи, він визначається системою виробничо-матеріальних відносин, моральних і культурних цінностей, що складають суспільне буття і суспільну свідомість конкретної спільноти.

Кожна людина індивідуальна і унікальний. Індивідуальна неповторність впливає на вибір людиною того чи іншого способу життя, тієї чи іншої лінії поведінки. При цьому вона зовні проявляється в його справах і вчинках, в результатах обраної ним життєдіяльності.

Особистість злочинця визнається тим, що це осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності та вчинила суспільно небезпечне діяння. Незважаючи на свої негативні якості, він залишається учасником суспільних відносин, продовжує взаємодіяти з іншими людьми і суспільством в цілому. Факт засудження не позбавляє його повністю прав громадянина, а лише обмежує певною мірою деякі з них, не звільняє його від обов'язків, а видозмінює їх.

Існують навіть окремі думки науковців, в яких вони ставили під сумнів правомірність конструювання поняття «особистість злочинця» на тій підставі, що нібито не існує загальних ознак, які були б застосовні до будь-якого злочинця, що нібито не існує будь-яких специфічних криміногенних властивостей і якостей.

Однак ці судження видаються непереконливими. Така позиція означає ігнорування логіки пізнання. Адже без узагальнень, без створення загальних понять, не можна всебічно усвідомити особливе і окреме. Без конструювання загального поняття особистості злочинця неможливо взагалі створити теорію особистості злочинця.

Розглянемо поняття особи з різних векторів її визначення.

У філософському розумінні особа – продукт соціального розвитку, єдність загального, особливого і одиничного. Вона являє собою підсумок еволюції всього людського роду, успадковує і відображає соціальний досвід усіх попередніх поколінь. Разом з тим, особа вбирає в себе ознаки певного соціального устрою, до якого вона відноситься, які проявляються в її свідомості, світогляді, політичних ідеалах тощо. Отже, особа наділена неповторними ознаками і якостями, які відображають індивідуальний життєвий досвід людини, її буття, обумовлені конкретним змістом її сімейних, виробничих, побутових та інших відносин і зв’язків, тим мікросередовищем, в якому вона живе. Людину як особу формує вся сукупність економічних, політичних, ідеологічних, моральних, правових, побутових, культурних, естетичних та інших умов, які складають зміст громадського та індивідуального буття, їх відображення в суспільній та індивідуальній свідомості.

Закономірно постає запитання: з якого часу можна говорити про особу злочинця і коли така можливість відпадає, тобто в яких межах існує особа злочинця? Відповідаючи на нього, треба враховувати кримінально-правовий, соціологічний, кримінологічний і криміналістичний аспекти поняття особи злочинця. У кримінально-правовому аспекті особа злочинця виникає після

визнання її судом винною та вступу вироку суду в законну силу і триває до моменту відбуття покарання та погашення (зняття) судимості. Таке положення має важливе значення, оскільки дає можливість вірно визначити напрями й межі вивчення особи злочинця і саме тих її властивостей, які відіграли вирішальну роль у вчиненні злочину.

Кримінологічна характеристика такої особи теж нерозривно пов'язана із злочином, який вона вчинила. Але кримінологів більше цікавить ґенеза особи злочинця, тобто процес її становлення і розвитку, який розкриває детермінанти її формування. Такий інтерес зникає, коли дана особа перестає бути антисоціально орієнтованою. Таким чином, антисуспільні властивості, які характеризують особу злочинця, існують до злочину і обумовлюють його вчинення, проте визнання конкретної особи злочинцем можливе лише після і у зв'язку з вчиненням нею злочину.

Так, багато обставин, що характеризують особу злочинця (вік, осудність, попередня судимість, службове становище тощо), відносяться законодавцем до ознак складу злочину. Ступінь вини й індивідуалізація покарання залежать від пом'якшуючих чи обтяжуючих відповідальність обставин (ст.ст. 39, 40, 41, 44, 45 КК України). Кримінологічні дані про особу злочинця допомагають правильно вирішити питання про її звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 51 КК) або покарання (ч. 2 ст.50 КК), про заміну кримінального покарання примусовими заходами виховного характеру (ч. 3 ст.10 КК) тощо. Відомості про особу злочинця відіграють важливу роль при провадженні досудового розслідування, виявленні причин і умов вчинення злочину та застосуванні заходів щодо їх усунення.

Як бачимо, вчення про особу злочинців має як науково-пізнавальне, так і практичне значення, конкретизуючи у собі проблеми детермінації злочинності та боротьби з нею.

Особі злочинця притаманна система ознак, властивостей, якостей, що визначають її як людину, яка вчинила злочин. Будучи різновидністю особи взагалі, особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіта, соціальний стан, роль у суспільстві), а також властиві лише особі злочинця специфічні ознаки, які визначають і відбивають характер і ступінь її суспільної небезпеки.

Соціально-демографічні ознаки особи злочинця включають стать, вік, освіту, місце народження і проживання, громадянство та інші відомості демографічного характеру. Ці ознаки властиві будь-якій особі і самі по собі не мають криміналістичного значення. Але у статистичній звітності стосовно осіб, які вчинили злочини, соціально-демографічні ознаки дають важливу інформацію, без якої неможлива повна криміналістична характеристика особи злочинців. Так, враховуючи таку ознаку, як стать, ми можемо дійти висновку, що злочинність чоловіків значно переважає жіночу, особливо при вчиненні тяжких насильницьких злочинів. Зокрема, співвідношення вбивств, вчинених жінками і чоловіками, складає 1 до 11, тяжких тілесних ушкоджень – 1 до 35.

Але варто зазначити, що рівень жіночої злочинності в Україні поступово зростає.

Така ознака, як вік злочинців, дозволяє виявити криміногенну активність різних вікових груп населення (неповнолітніх, молоді, осіб зрілого віку). Освітня характеристика вказує на залежність злочинної поведінки від рівня освіти й інтелектуального розвитку особи, які значною мірою впливають на потреби й інтереси людини. Скажімо, для тих, хто вчинив хуліганство, грабежі, посягання на особу, характерний низький освітній та інтелектуальний рівень. Місце проживання часто визначає географію злочинності (міська чи сільська), а також характер злочинності у курортних зонах, «спальних» районах міст, новобудовах тощо.

Кримінально-правова характеристика особи злочинця — це дані не лише про склад вчиненого злочину, але й спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, форму співучасті (виконавець, організатор, підмовник, пособник), інтенсивність кримінальної діяльності, наявність судимостей тощо. Така характеристика дає уявлення про особу злочинця з кримінально-правових позицій. Ця група ознак виражає якості, властиві саме особі злочинця, а не якій-небудь іншій особі, наприклад, аморальній, порушника трудової дисципліни чи законослухняній людині.

Соціально-рольові характеристики розкривають функції індивіда, обумовлені його становищем у системі існуючих суспільних відносин, належність до певної соціальної групи, взаємодію з іншими людьми та організаціями в різних сферах громадського життя (робітник чи службовець, рядовий виконавець чи керівник, неодружений чи глава сім'ї, працездатний чи непрацездатний, безробітний тощо). Ці дані показують місце і значимість особи у суспільстві, яким ролям вона віддає перевагу, а які ігнорує, розкривають її соціальну чи антисоціальну орієнтацію.

Розповсюдженими ознаками осіб, які вчиняють злочини, є низька престижність їх соціальних ролей, відчуженість від навчальних чи трудових колективів і разом з тим орієнтування на неформальні групи з антисуспільними формами поведінки, завищені претензії, для задоволення яких доводиться ігнорувати правові норми. Зрозуміло, що соціально-демографічні ознаки і соціальні ролі характеризують особу злочинця зовнішньо, не розкриваючи її внут-рішнього змісту. Вони найбільше проявляються у мораль-но-психологічних особливостях особи злочинця і допомагають з'ясувати, чому дана особа вчинила злочин і яке її внутрішнє ставлення до цього.

Моральні властивості особи включають її світогляд, духовність, погляди, переко-нання, установки та ціннісні орієнтації. Злочинці відрізняються негативним або байдужим ставленням до виконання своїх громадських обов'язків, додержання правових норм, вибором незаконних засобів задоволення особистих потреб, егоїзмом, ігноруванням суспільних інтересів тощо.

Психологічна характеристика особи злочинця включає особливості її інтелектуальних, емоційних і вольових якостей. Інтелектуальні властивості передбачають: рівень розумового розвитку, обсяг знань, життєвий досвід, широту або вузькість поглядів, зміст і різноманітність інтересів тощо. Кримінологічні дослідження показують, що більшість осіб, які вчинили злочини, особливо насильницькі, характеризуються зниженим рівнем загальноосвітніх знань, вузьким світоглядом, а то й розумовою відсталістю, обмеженими здібностями до якоїсь суспільно корисної діяльності.

До емоційних властивостей особи відносять рівновагу і рухомість нервових процесів (вид темпераменту); ступінь емоційного збудження; силу і темп реагування на різні зовнішні подразники, ситуації тощо. Особам, які вчинили насильницькі злочини, притаманні нестриманість, необдуманість вчинків, агресивність, конфліктність, мінливість у стосунках з іншими людьми. Вольові властивості особи полягають у вмінні свідомо регулювати свою поведінку, здатності приймати і вико-нувати правильні рішення, досягати поставленої мети. Треба зазначити, що певній частині злочинців притаманні сильні вольові якості, але вони спрямовані на задоволення антисуспільних потреб та інтересів. Інші злочинці характеризуються слабовіллям, піддатливістю, неспроможністю протистояти впливу осіб, які втягують їх у злочинну діяльність.

Розглянуті нами ознаки, що характеризують особу злочинця, перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності. Так, соціально-демографічні ознаки особи значною мірою визначають її соціальні ролі і разом з останніми є вирішальним фактором у формуванні моральних і психологічних якостей особи. Низка ознак може носити альтернативний характер, тобто одночасно їх можна віднести до кількох груп (наприклад, громадянство, партійність).

Комплексне вивчення особи злочинців не повинно обмежуватися встановленням окремих ознак, які часто поверхово характеризують особу, а має проводитись з необхідною глибиною у їх взаємодії, що є гарантією більш повного виявлення чинників генезиси особи злочинця.

Таким чином, сучасні теоретичні криміналістичні знання стосовно особи злочинця покликані забезпечити напрацювання ефективних тактичних і методичних практичних рекомендацій з якісного розслідування злочинів.

Лукашкіна Тетяна Василівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса

НАЛЕЖНЕ ДЖЕРЕЛО ЯК ОДИН З КРИТЕРІЇВ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Чинний КПК визначає допустимість доказів у загальному вигляді в ст. 86, де вказано, що доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом, і далі – недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. Питанням допустимості та недопустимості доказів присвячені і ст.ст. 87 – 90 КПК. Проблеми пов'язані з визначенням критеріїв (умов, елементів, аспектів) допустимості доказів і, відповідно, визнанням певних даних недопустимими, є предметом постійної уваги науковців та практиків. Більшість авторів, які розглядали зазначене питання, до умов допустимості доказів відносять: одержання їх належним суб'єктом, який уповноважений провести процесуальні дії, спрямовані на збирання доказів; одержання доказів з належного джерела; одержання доказів шляхом проведення належних процесуальних дій (у належному процесуальному порядку); належна фіксація проведення процесуальної дії та одержаних результатів [Див. 1, с. 5; 2, с. 249-254; 3, с.227-230; 4, с. 184].

Розглядаючи зміст умов (критеріїв) допустимості доказів, автори менше уваги зазвичай приділяють такій умові як належне джерело, обмежуючись вказівками на те, що докази можна одержати тільки з джерел, передбачених КПК, не можуть бути визнані допустимими дані, джерело яких невідомо, одержані з анонімних повідомлень, чуток [див. 5, с. 43].

На наш погляд, значення цієї умови допустимості доказів набагато глибше. Перш за все, зазначимо, що під джерелом доказів ми маємо на увазі матеріальний носій, на якому містяться певні відомості, які можуть бути використані у кримінальному провадженні як докази. Отже джерело, так би мовити, створюється під час проведення відповідної процесуальної дії, яка спрямована на збирання чи перевірку доказів. Регламентуючи порядок проведення конкретної слідчої (розшукової) дії (а саме вони найчастіше використовуються як засоби збирання доказів) законодавець повинен забезпечити створення такої процесуальної форми, яка буде виконувати відповідні завдання: забезпечуватиме можливість одержання відомостей певного роду, по можливості, достовірних, до того ж відомостей, які можна буде перевірити (до речі, деякі автори до умов допустимості відносять саме можливість перевірки достовірності та законності одержання фактичних даних)

[див. 6, с. 57]; матиме гарантії від безпідставного обмеження прав та інтересів осіб, які залучаються до такої слідчої (розшукової) дії.

Таким чином, якщо для з'ясування певних обставин, які необхідно встановити у кримінальному провадження, потрібні спеціальні знання, належним джерелом буде висновок експерта. Для відомостей, які може повідомити свідок, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, належним джерелом будуть показання, а відповідно до ст. 95 КПК показання – це відомості, що надаються **під час допиту** підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Точніше було б визначити показання як **матеріальний носій** тих даних, відомостей, що одержані під час проведення **допиту** або очної ставки (яка розглядається як різновид допиту) тобто, протокол або носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовано відповідні відомості. Саме процесуальна процедура допиту «пристосована» для одержання відомостей, які може повідомити особа. Тому не можна погодитись з думкою деяких науковців [7, с. 17-18; 8, с. 81], які вважають, що показання можна одержати під час проведення інших слідчих (розшукових) дій.

Хибною, на нашу думку, є практика деяких слідчих, прокурорів, які на перших етапах досудового розслідування відбирають у підозрюваного так звану «явку з повинною», яку прокурор як документ подає в суді, посилаючись на те, що підозрюваний визнавав себе винуватим та пояснював, як саме він вчинив злочин. Такий «документ» не може розглядатися як належне джерело відомостей, які повідомляє підозрюваний, обвинувачений, свідок [9].

На жаль, практика «заміни» одного джерела іншим не обійшла і Верховний Суд України. Розглядаючи справу за заявою засудженого про перегляд ухвали Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ з мотивів неоднакового застосування однієї і тієї самої норми кримінального процесуального права (п. 2 ст. 445 КПК), Судова палата у кримінальних справах у своїй постанові від 9 червня 2016 року зазначила таке. Вироком Деснянського районного суду м. Києва від 16 жовтня 2014 року заявника засуджено за ч. 2 ст. 286 КК за порушення правил дорожнього руху, що призвело до наїзду керованого ним автомобілю на пішохода, який від отриманих тілесних ушкоджень помер на місці події. Водій (заявник) себе винуватим не визнавав, стверджував, що він правил не порушував, тому на першому етапі досудового розслідування слідчий допитав його як свідка, а потім з його участю та участю запрошеного ним адвоката провів слідчий експеримент для з'ясування обставин наїзду та перевірки показань водія (останній взяв участь у слідчому експерименті як свідок та пояснював, як відбувалися події). Докази, одержані під час проведення слідчого експерименту, були використані як вихідні дані при проведенні автотехнічної експертизи, відповідно до висновків якої надані заявником відомості щодо обставин ДТП визнані неспроможними з технічної точки зору. Після одержання такого

висновку, слідчий склав та вручив заявникові повідомлення про підозру. Заявник вважає, що дані, які містяться у висновку експертизи слід визнати недопустимим, оскільки вони засновані на його **показаннях**, які він як **свідок** давав під час проведення слідчого експерименту. Оскільки в подальшому він був визнаний підозрюваним, показання його як свідка відповідно до ст. 87 КПК слід визнати недопустимими. А згідно з ч. 1 ст. 87 КПК, інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, теж слід визнати недопустимими. Заявник посилається на рішення Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ, в якому було визнано недопустимими дані одержані з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним. Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України відмовила у задоволенні заяви, запропонувавши таке тлумачення п. 6 ч. 2 ст. 87 КПК в редакції від 13 квітня 2012 року (зараз відповідне положення міститься у ч. 3 ст. 87 КПК), відповідно до якого суд зобов'язаний визнати істотним порушенням прав людини діяння з отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний у цьому провадженні підозрюваним чи обвинуваченим. Зміст цієї норми, на думку суддів, вказує на те, що вона має застосовуватись за умови, коли на час отримання показань від свідка уже існували дані, що його буде визнано підозрюваним чи обвинуваченим, але всупереч наявності у такої особи права на мовчання та свободи від самовикриття слідчий чи прокурор вчиняє дії, спрямовані на отримання показань від неї. Оскільки на момент проведення слідчого експерименту слідчий перевіряв твердження заявника про відсутність його вини у порушенні правил дорожнього руху, перед проведенням слідчого експерименту заявникові було роз'яснено його право не свідчити проти себе, суд не вбачає в таких діях порушення прав людини.

Незважаючи на те, що такі аргументи, на наш погляд, не дуже переконливі, звернемо увагу на інше – суд вважає пояснення, які дає особа під час проведення слідчого експерименту, **показаннями,** що суперечить визначенню показань у ст. 95 КПК. Провівши слідчий експеримент, слідчий одержав не показання, а інше джерело доказів – документ, оскільки за чинним КПК протоколи слідчих (розшукових) дій розглядаються як різновид документів (п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК). І хоч слідчий експеримент був проведений для перевірки показань свідка, він являє собою самостійну слідчу (розшукову) дію, не засновану на показаннях свідка, під час проведення слідчого експерименту здійснюється безпосереднє пізнання, а не опосередковане, як під час допиту, отже створюється окреме джерело доказів. Оскільки, як зазначено у наведеному нами рішенні, під час проведення слідчого експерименту ніяких порушень процесуального законодавства не було, то й дані, що містяться у одержаному документі (протоколі слідчого експерименту), є допустимими.

Таким чином, належне джерело, як критерій допустимості доказу означає, що створено (одержано) таке джерело внаслідок проведення тих дій, які пристосовані для одержання інформації певного роду (для показань – це допит,

а не інша слідча дія, для даних про можливість вчинення певних дій (бачити, чути, подолати якусь відстань) – слідчий експеримент) тощо.

Список використаних джерел

1. *Кипнис Н.М.* Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве / Н.М. Кипнис. – М. Юристъ, 1995.- 128 с.
2. Кримінально-процесуальне право України: підручник / за загальною редакцією Ю.П. Аленіна. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2009 – 816 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одіссей, 2013. – 1104 с.
4. *Лобойко Л.М.* Кримінальний процес : навчальний посібник / Л.М.Лобойко, О.А. Банчук. – Ваіте, 2014. – 280 с.
5. *Орлов Ю.К.* Основы теории доказательств в уголовном процессе: научно-практическое пособие / Ю.К.Орлов. – М. : «Проспект». 2000. – 144 с.
6. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів/ Антонов К.В., Сачко О.В., Тертишник В.М., Уваров В.Г. / За заг. ред.д.ю.н. професора Тертишника. – К.: Алерта, 2015.– 294 с.
7. *Повзик Є.В.* Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження): монографія / Є.В. Повзик. – Х.: Право, 2014 – 185 с.
8. *Давидова Д.В.* Показання як джерело доказів/ Д.В.Давидова // Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса 17 квітня 2015 р.) відп.ред. Ю.П. Аленін. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015.
9. Кримінальна справа № 521/3016/14-к Архів Малиновського районного суду м. Одеси.

Лутчак Тетяна Василівна,
здобувач кафедри кримінального
права та кримінології
Юридичного інституту
Івано-Франківського державного
університету ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ПИТАННЯ МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 359 КК УКРАЇНИ

В зв'язку з технічними можливостями сучасних засобів спостереження питання правильності незаконного використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (далі – СТЗНОІ) потребують постійного удосконалення та оновлення, адже від правильності кваліфікації залежить точне встановлення наявність у діяннях особи наявності (або відсутності) складу кримінального правопорушення. «Звернення до питань кримінально-правової кваліфікації підтверджує вже неодноразово проголошену тезу про те, що більшість труднощів, з якими стикаються в ході кримінально-правової

кваліфікації слідчі, прокурори, судді, викликані неясністю і суперечливістю чинного законодавства» [1, с. 78].

Як вказує А.Н. Симиненко, повторність як одна з форм множинності злочинів є визначеною системою стійких зв'язків, має своєрідну структуру та певні способи вираження у кримінальному законі.При визначенні видів повторності цей автор пропонує зосередити увагу на відповідній правовій регламентації, на видах повторності, виділених у КК [2].

Оскільки за ст.32КК України вчинення двох або більше злочинів, передбачених різними статтями КК, визнається повторним лишеу випадках, передбачених в Особливій частині КК України та ч. 2 ст. 359 не передбачає таку можливість, наголосимо, що не можна визнавати незаконне використання СТЗНОІ повторним, якщо йому передували інші дії, навіть подібні за об'єктивною стороною, але кваліфіковані за іншими статтями КК. За ч. 4 ст. 32

КК повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято. Виникає питання щодо того, як кваліфікувати неодноразове незаконне використання СТЗНОІ, якщо перше вчинення цих дій відбулося до вступу в дію КК України 2001 р., а друге – після. Вважаємо, що у цьому разі незаконне використання СТЗНОІ треба кваліфікувати за ч. 2 ст. 359 КК, оскільки КК України 1960 р. також передбачав кримінальну відповідальність за незаконне використання СТЗНОІ.

Важливо, що кримінально-правова доктрина відносить повторність, разом зі сукупністю та рецидивом злочинів, про які йдеться у ст. ст. 32–34 КК, до різновидів множинності злочинів, під якою розуміють вчинення однією особою двох або більше злочинів [3, с. 61]. Повторність виникає незалежно від того, чи була винна особа засуджена раніше за вчинення одного чи кількох злочинів, які утворюють повторність; поняттям повторності охоплюється і рецидив злочинів (ст. 34). Повторність злочинів виникає і у тих випадках, коли один, декілька або й усі злочини, які її утворюють, вчинено у співучасті або коли якісь із вчинених злочинів є незакінченими і кваліфікуються як замахи чи підготовка.

Слід відрізняти повторне використання СТЗНОІ від продовжуваного злочину, передбаченого ч. 1 ст. 359, що іноді може становити особливу складність. Наприклад, Л.Б. Ільковець вважає, що повторним є незаконне використання СТЗНОІ (прослухування), «якщо буде встановлено, що протягом невеликого проміжку часу в один день прослуховувалось кілька розмов громадянина, навіть якщо його співрозмовником була одна й та ж людина» [4, с. 718]. Вважаємо наведений приклад саме продовжуваним незаконним використанням СТЗНОІ, а не його повторним вчиненням. Кожне з незаконних використань СТЗНОІ, які становлять повторність, передбачену ст. 32 КК, має бути визнаним самостійним злочином. Наявність ознак продовжуваного злочину з точки зору кваліфікації діяння означає, що воно розглядається як

один злочин, а не як їхня повторність. П.С. Берзін твердить, що незаконне використання особою спочатку переносного рентгенотелевізійного пристрою для негласного огляду документів громадянина, а потім використання тією ж особою схованої камери-передавача для негласного візуального спостереження за діями іншого громадянина слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 359 КК за ознакою повторності. Водночас якщо така особа використовує декілька разів (наприклад, з різних позицій) одну й ту ж саму або різну спеціальну техніку для отримання певної інформації про дії однієї особи, П.С. Берзін пропонує кваліфікувати вчинене за ч. 1 ст. 359 як продовжуваний злочин; якщо ці особи були різними, то вчинене, на його думку треба кваліфікувати за ч. 2 ст. 359 КК України [4]. Загалом погоджуючись із наведеними прикладами, наголосимо, що розмежування повторності та продовжуваного злочину при незаконному використанні СТЗНОІ слід проводити, спираючись насамперед не на об'єктивні ознаки складу вчиненого, а на його суб'єктивні риси, зокрема, умисел, мотивацію, мету незаконного використання СТЗНОІ тощо.

Незаконне використання СТЗНОІ у багатьох випадках буде мати характер продовжуваного злочину, що зумовлюється специфікою багатьох СТЗНОІ, зокрема стаціонарних. У таких випадках (наприклад, закладання «жучка» у певне приміщення) вчинені дії будуть мати загальне місце, час, суб'єкт матиме загальний умисел, мету тощо. Єдиний умисел на вчинення продовжуваного злочину має виникнути у винного ще до вчинення першого із діянь, які складають продовжуваний злочин. Відмінною рисою продовжуваних злочинів є внутрішній зв'язок між діяннями, що є етапами продовження того самого злочину, єдність намірів і способу їхнього здійснення, наявність загальної мети. При неодноразовості кожний зі вчинених злочинів є самостійним діянням, що має склад, мету, форму провини, наслідки. Злочини, що продовжуються, мають єдині предмет і місце здійснення, а повторні можуть бути вчинені в різних місцях і мати різний предмет [5, с. 19].

Встановлення того факту, що особа вчинила не один, а декілька злочинів, тотожних або, в окремих випадках, однорідних, ставить перед судовими та слідчими органами відповідні правові питання, пов'язані з розмежуванням окремого (одиничного) злочину від декількох, правильною оцінкою вчиненого, призначенням справедливого покарання. Для запобігання подібних питань кваліфікації відносно злочинів, що мають тривалий характер (наприклад, ст. 164, 165 КК), кваліфікуючою ознакою законодавець встановив не повторність, а спеціальний рецидив. Утім, важаємо, що питання доцільності заміни ознаки повторності на ознаку наявності судимості за злочин, передбачений ст. 359 КК, можна буде розв'язати лише за наявності великої кількості судової практики щодо незаконного використання СТЗНОІ.

Окремі автори виділяють два види повторності: повторність, передбачену в Загальній частині КК, і повторність, передбачену в Особливій частині КК. Вони зумовлюють це віднесенням норм, що регламентують повторність, до Загальної чи Особливої частини КК. При цьому вони вказують, що повторність,

передбачена нормами Загальної частини КК, впливає на оцінку суспільної небезпеки особистості і її вчинків, що виражається в кваліфікації, а отже, впливає на міру покарання за здійснення повторного злочину, а повторність, передбачена Особливою частиною КК, виражається зокрема в неодноразовості і спеціальному рецидиві злочинів, систематичності злочину, у здійсненні злочину у виді промислу. Зауважимо, що Особлива частина КК України передбачає повторність виключно як кваліфікуючу (а не основну) ознаку багатьох складів злочинів.

У статтях Особливої частини КК, що передбачають повторність як кваліфікуючу ознаку злочинів, поняттям повторності злочинів охоплюється як наявність судимості, так і її відсутність. В іншій категорії статей КК кваліфікуючою ознакою є колишня судимість особи за такий же злочин, а ознака повторності відсутня. Як вказує Є.І. Майорова, у таких статтях передбачені випадки спеціального рецидиву, що включає судимість за аналогічний злочин. Отже, законодавець розділяє випадки повторності і спеціального рецидиву злочинів за ознакою судимості, що деякі автори зумовлюють тим, що при повторності ступінь суспільної небезпеки нижче, ніж при рецидиві злочинів, оскільки є імовірність, що винний, який не піддавався покаранню, після застосування до нього примусового заходу може бути виправлений і не зробить надалі нових злочинів, а при наявності в особи судимості така імовірність невелика [5, с. 14].

Кваліфікація повторного вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 359 КК, має бути саме за ознакою повторності, разом з іншими доведеними кваліфікуючими ознаками.

Список використаних джерел

1. *Навроцький В. О.* Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999. – 418 с.
2. *Симиненко А. Н.* Совершение преступления группой лиц по предварительному сговору / А. Н. Симиненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://lawtech.agava.ru/pub/asgovor.htm
3. *Бєляков К. І.* Інформаційні технології як чинник терористичного акту / К. І. Бєляков, В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – К. : МНДЦ, 2003. –№ 8. – С. 90-97.187
4. *Берзин П. С.* Уголовная ответственность за незаконное использование специальных технических средств негласного получения информации / П. С. Берзин [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://www.crime-research.ru/library/Berzin17.htm213
5. *Майорова Е. И.* Неоднократность преступлений по уголовному праву : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Е. И. Майорова. – М., 1999. – 22 с.

Луцик Василь Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Львівського національного університету
імені Івана Франка, м. Львів

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Міжнародні правові стандарти характеризуються тим, що: а) вони визначаються на основі тенденцій і потреб соціального прогресу; б) вони є загальновизнаними, формально визначеними міжнародно-правовими нормами (звичаєвими і договірними), які закріплюють права і свободи, що підлягають неухильному дотриманню з боку держави та суспільства; в) існують виключно як правова регламентація їх можливого та допустимого обмеження [1, с. 77].

Коли ж ми говоримо про європейські стандарти, то варто погодитися з думкою, що саме в ході розвитку «стандартизації» в європейському праві відбувається своєрідне відпрацювання методів регулювання суспільних відносин у ЄС. Це зумовлено тим, що право Європейського Союзу перебуває у площині між міжнародним і національним правом, і тому йому притаманні своєрідні методи регулювання. Слід зазначити, що в міжнародному праві найбільш прийнятним є метод координації та узгодження, а в національному, особливо в публічній сфері, переважає імперативний метод. Відповідно, у праві Європейського Союзу ці методи поєднуються: учасники цього об'єднання спочатку домовляються та координують свої позиції, а потім у своїй діяльності строго слідують досягнутим домовленостям. Результатом цього є формування норм, що за своєю правовою природою є нормами-стандартами [2].

Розглядаючи європейські стандарти діяльності прокурора в кримінальному провадженні варто зауважити, що вони мають свою специфіку формування та імплементації. Так, з одного боку, такі стандарти встановлюються у документах Ради Європи, а з іншого боку дані стандарти розвиваються у національному законодавстві країн членів ЄС, і найкращі моделі діяльності прокуратури у кримінальному провадженні, згодом, знаходять своє відображення у стандартах. Такий напрямок найбільш явно проявляється у Висновках та звітах Європейської комісії «За демократію через право».

Новим етапом розробки та уніфікації європейських стандартів стало створення Європейської прокуратури. Європейська комісія 13 липня 2013 р опублікувала проект Регламенту про створення Європейської прокуратури [3]. При підготовці проекту Регламенту Комісія зіткнулася з протидією низки держав-членів. Так, Німеччина і Франція за підтримки низки інших направили

лист, згідно з яким їх позиція по майбутньої Європейської прокуратурі зводилася до двох основних аргументів, структура Європейської прокуратури повинна мати схожість зі структурою Євроюсту, а її повноваження мають визначатися відповідно до національного кримінально-процесуального законодавства держав-членів [4, с. 74-75].

Так, проект Регламенту Європейської прокуратури передбачає наділити Європейську прокуратуру повноваженнями здійснення функції кримінального переслідування в компетентних судах держав-членів щодо злочинів, віднесених до компетенції Європейської прокуратури, в тому числі з правом направлення обвинувального акту в національні суди. Таким чином, Європейська прокуратура об'єднає в собі функції щодо розслідуванню кримінальних правопорушень та підтримання обвинувачення в судах, які зазвичай розділені між органом досудового розслідування та прокуратурою в кримінально-процесуальних системах держав членів ЄС.

Якщо розглянути рівень імплементації стандартів діяльності прокурора в кримінальному провадженні на прикладі конкретних держав, то можна зробити висновок, що в сучасних умовах проходить гармонізація кримінального процесуального права країн континентальної та англійської системи в частині діяльності прокуратури у кримінальному провадженні.

Зокрема, англійська система державного обвинувачення є унікальною в європейських умовах і досі розвивається. Її міцність полягає в тому, що гнучкість англійської системи, побудованої на керівних принципах (guidelines) і загальному праві, дозволяє системі правосуддя розвиватися більш гнучко і, ймовірно, швидше, аніж у більш формальних правових системах, де для напрацювання змін в кримінальний закон потрібно багато років.

Негативна риса англійської прокуратури полягає в тому, що її повноваження все ще відносно обмежені. Незважаючи на те, що функцію державного обвинувачення передано прокуратурі, і є більше можливостей для внесення нею пропозицій щодо ходу розслідування, не існує реальних владних повноважень щодо нагляду та керівництва за діяльністю поліції під час досудового розслідування. Відносини з судами ускладнюються тим фактом, що більшість тих посадових осіб, що призначають покарання, залишаються «аматорами» в контексті європейських юрисдикційних термінів, аніж професійними суддями: у нижчій інстанції, магістрати (мирові судді) – в основному непрофесійні представники громадськості; в коронному суді, судді в основному – особи похилого віку, які провели значну частину свого життя як успішні юристи, часто не у сфері кримінального права.

У Франції тривалий час серед науковців триває дискусія щодо співвідношення компетенції прокурора та слідчого судді. В ході досудового розслідування при передачі справи до слідчого судді, прокуратура констатує встановлені факти і їх юридичну кваліфікацію у вступному обвинувальному акті (що є письмовим документом) і слідчий суддя повинен визначити межі розслідування (для сторін обвинувачення і захисту) відповідно до цих фактів.

Якщо будь-які нові факти будуть виявлені, то прокуратура повинна вказати, чи будуть вони долучені до матеріалів провадження. В кінці судового слідства, слідчий суддя знову звертається до прокуратури, чи пред'явлене нею обвинувачення підтримується. Прокуратура видає свій остаточний обвинувальний акт, і слідчий суддя завершує розслідування або шляхом видання ухвали про закриття провадження (ordonnance de non-lieu) закриває провадження або шляхом видання ухвали про направлення справи до суду (ordonnance de renvoi) передає справу до компетентного суду (суду асизів за тяжкі злочини, кримінального суду за злочини середньої тяжкості або поліцейського суду за злочини невеликої тяжкості). Прокуратура може оскаржувати в апеляційному порядку усі ухвали слідчого судді, особливо ті, якими закривається провадження. У разі прямого обвинувачення, прокуратура самостійно вирішує, які обвинувачення підтримувати і представляє державу в суді, іноді вживає спільних заходів з адміністративними органами у певних спеціалізованих сферах (у справах щодо податків, митних платежів або об'єктів суспільного надбання і т.д.) [5, с. 172].

До специфічних особливостей шведського кримінального процесу, в порівнянні з іншими системами, є широкі судові повноваження прокуратури. За допомогою наказу про призначення покарання (strafföreläggande) прокуратура може накладати стягнення на підозрюваних. Будь-яке погодження судом такого наказу не вимагається. Таким чином, наказ про призначення покарання, якщо є згода підозрюваного, являє собою остаточне рішення про кримінальну відповідальність і як таке записується в кримінальному реєстрі. Наказ про призначення покарання може бути виданий за умови, що: особа є підозрюваною у вчиненні злочину, за який серед покарань передбачений штраф; конкретне правопорушення не заслуговує суворішого покарання, ніж штраф або умовне засудження (умовне засудження є видом покарання, яке може бути призначене підозрюваному, якщо вчинений злочин насправді заслуговує тюремного ув'язнення, але з різних причин покарання, що не передбачає позбавлення волі, ще може бути застосоване. Тобто, умовне засудження є альтернативою покаранню у виді позбавлення волі.). За допомогою наказу про призначення покарання прокурор може також прийняти рішення щодо цивільного позову потерпілого, якщо предмет позову складає вимога про виплату коштів або конфіскацію майна, якщо це вмотивовано вчиненням злочину [6, с. 251].

Розглянувши три моделі діяльності прокурора у кримінальному провадженні можна прийти до висновку, що у континентальній системі стандартами діяльності прокурора є наявність владно-розпорядчих повноважень у відносинах з поліцією, широка дискреція прокурора в ході вирішення питань про закриття кримінального провадження та направлення справи до суду, незалежність прокурора. В англійській моделі органи прокуратури перебувають на етапі становлення та імплементації континентальних стандартів в умовах змагального процесу.

Список використаних джерел

1. *Уваров В. Г.* Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України : монографія / В. Г. Уваров. – Харків : НікаНова, 2014. – 416 с.
2. *Київець О.В.* Європейські правові стандарти як міжнародно-правова категорія // Європейські студії і право. – 2012. – № 1. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eurolaw.org.ua/11-ukrainian-journal-of-european-studies/1-5-2012/44-2011-12-29-14-40-03
3. Proposal for a Council Regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office (COM (2013) 534 final, Brussels, 17.7.2013) – [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013PC0534.
4. Erkelens L.H., Meij A.W.H., Pawlik M., The European Public Prosecutor‘s Office: An extended arm or a Two-Headed dragon? – The Hague: Springer-Verlag, 2015. – 285 p.
5. Jehle J.-M., Wade M. Coping with Overloaded Criminal Justice Systems: The Rise of Prosecutorial Power Across Europe. – Berlin, Heidelberg: Springer, 2006. – 333 p.
6. Gilliéron G. Public Prosecutors in the United States and Europe. – Zurich, Springer International Publishing, 2014. – 362 p.

Луцький Андрій Іванович,
доктор юридичних наук, доцент
ректор Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Розвиток сучасної української держави відбувається в рамках значного ідеологічного впливу, що зумовлюється з одного боку пострадянською спадщиною, а з іншого – євроінтеграційними устремліннями та пошуками нової, демократичної, ліберальної ідеї розвитку суспільства, системи права і законодавства. Закономірно, що сучасна українська правова ідеологія є позитивістською за своїм змістом, а це призводить до поширення певних правових догм та «інквізиційності». Звісно «інквізиційність» не є тим пережитком минулого, що мав місце у радянську епоху і навіть раніше, але проявляється у надто суворих нормах кримінального та кримінально-процесуального законодавства. Необхідність переходу України на засади ідеології лібералізму виникає проблема гуманізації та лібералізації національного законодавства, особливо у сфері кримінальних правопорушень

Аналіз причинно-наслідкової обумовленості етапів розвитку українського суспільства і держави, а також окремих державно-правових інститутів дав можливість визначити ідеологічно-правову складову найбільш важливих процесів державотворення та ступінь відображення у самій ідеології правовідносин, які пропонують реалії життя нещодавнього та поточного

періодів становлення України, сучасна правотворча, правореалізаційна, правозастосовча та правоохоронна практика. Власні саме правоохоронна і правотворча практика вимагають планомірного реформування в бік гуманізації та лібералізації. Саме кримінальне законодавство, що покликане розв'язувати правозастосовчу і правоохоронну практику є тим вектором довкола якої повинна змінюватися правова ідеологія України з позитивістської в бік лібералізму.

Сучасна правова ідеологія, яка раніше формувалась під впливом старих соціальних регуляторів, тепер повинна орієнтуватись на нові цінності. При цьому, вагомим фактором, що може справляти вплив на розвиток сучасної правової ідеології, можуть стати норми інститутів громадянського суспільства – норми політичних партій, громадських організацій, норми інших соціальних утворень тощо. За рахунок цього формуватиметься змістовна частина правової ідеології, а відповідно і засади соціально-правової держави. Специфікою останньої, є наявність в її правовій системі соціального права, ядро якого становлять соціальні права людини у ролі провідного компонента цієї системи. Соціальне право включає в себе соціально-економічні та культурні права людини, регулює відносини у соціальній сфері і становить собою єдину галузь законодавства – соціальне законодавство.

На нашу думку, роль правової ідеології полягає тут у тому, що саме вона визначає, яка модель взаємодії держави і громадянського суспільства реалізується у кожному конкретному випадку (це, зі свого боку, визначає й властивості самого громадянського суспільства). Це визначає її особливу значущість як для держави, так і для громадянського суспільства.

Якщо в цьому контексті розглядати норми кримінального права, то ідея гуманізації та лібералізації, повинна передбачати насамперед ідею звільнення людини і суспільства від соціальних обмежень, сприяння соціальному прогресу. Як слушно зауважує з цього приводу І. А. Павленко, що лібералізм – це система ідей та ідеалів, політичних та економічних програм, які ставили собі за завдання ліквідацію державних інститутів примусу і проголошення народу єдиним сувереном влади і носієм свободи [2, с. 3].

Як слушно зауважила українська дослідниця Н.А. Орловська, що кримінальне законодавство – один із наріжних каменів будь-якої правової системи, воно втілює кумулятивний ефект всього національного правового регулювання, як позитивних, так і негативних аспектів останнього [1, с. 93]. Виходячи з такого визначення ,можна вкотре переконатися, що кримінально-правові норми просякнуті недоліками та протиріччями, що притаманні позитивізму і відповідно позитивним сферам регулювання. Виходом з цієї ситуації повинна стати саме правова ідеологія держави. Оскільки, державна кримінально-правова політика є складною за своєю суттю системою, що поєднує політичну та юридичну складові. Правова ідеологія держави відповідає саме за політичний блок, оскільки дозволяє сформувати стратегію кримінально-правового запобігання злочинності, а юридичний блок

«перетворює» політичну доцільність у нормативний текст при дотриманні певних юридико-технічних правил [1, с. 93]. Слушною є думка П.Л. Фріса, що кримінально-правова політика формулює основні задачі, принципи і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, а також засоби їх досягнення, і виражається в нормах кримінального права, актах їх застосування, актах тлумачення кримінально-правових норм [3, с. 159]. Тобто, таке формулювання, дає підстави стверджувати, що правова ідеологія у сфері лібералізації та гуманізації кримінального права, повинна виходити за межі політичної сфери, і сприяти забезпеченню саме юридичних норм, що впливають на процес правотворення та праворозуміння.

Таким чином, дотримання принципів покликаних забезпечити гуманізацію та лібералізацію у сфері кримінальних та кримінально-процесуальних відносин і відповідного законодавства, дозволить впровадити очікувані державно-правові реформи та сприятиме розвитку соціально-політичної ситуації в нашій країні.

Сучасна правова ідеологія України характеризується загалом прагненням до справедливості правовідносин, соціальної захищеності, недоторканності природних прав людини; високим моральним потенціалом громадянського суспільства, який реалізовується за допомогою законодавчих засобів (поділ влади, багатопартійність, врахування інтересів різних соціальних інтересів), хоча в ньому є й помилкове відображення дійсності (некритична покірливість, бажання й далі підтримувати незбалансованість важелів соціального захисту тощо). Все це повинно забезпечуватися і у сфері кримінально-правових відносин та відповідного дотримання прав людини, як ключової ідеологічної запоруки держави.

Список використаних джерел

1. *Орловська Н. А.* Лібералізація чи гуманізація: до питання про тренд розвитку кримінального законодавства України / Н. А. Орловська // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України – 2016. – № 6. – С. 93-100.
2. *Павленко І. А.* Історико-філософська реконструкція лібералізму Дж. Ролзом : параметри розуміння справедливості : автореф. дис. … канд. філос. наук / І. А. Павленко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 16 с.
3. *Фріс П.Л.* До питання про рівні кримінально-правової політики України / П.Л. Фріс // Міжнар. журнал «Право і суспільство»; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В.А. Васильєвої. – Вип. 2. – Ів.-Франк.: Фоліант, 2015. – С. 157-165.

Луцький Мирослав Іванович,
доктор юридичних наук, доцент.
перший проректор Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗУНР

Проголошення ЗУНР започаткувало активну правотворчу діяльність. Незважаючи на постійні військові дії, керівництво держави на чолі з Є. Петрушевичем доклало чимало зусиль для організації ефективного державного апарату. Сферою основних інтересів законотворців ЗУНР були норми земельного законодавства, актуального для селянства, а також норми цивільно-правових та кримінально-правових відносин.

У цьому контексті важливим є те, що уряд ЗУНР свідомо погоджувався на використання норм австрійського й угорського законодавства, що було закономірним у зв'язку з обмеженими термінами та умовами для власного правотворення. За короткий час був також накопичений значний масив власних законодавчих та підзаконних актів, які регулювали різноманітні правові сфери, в тому числі й кримінально-правові відносини.

З перших днів проголошення ЗУНР діяльність УНРади у сфері кримінального законодавства мала регулятивний характер і являла собою видання нормативно-правових актів, що продовжували дію австрійського кримінального законодавства або уточнювали його дію. Так, 30 листопада 1918 р. видано розпорядження «Про запровадження доказових судів», яке містило норми, що уточнювали групу злочинів, установлених Австрійським кримінальним кодексом 1852 р., за вчинення яких передбачалася смертна кара, а саме: вбивство (§ 134–138.); грабіж (§ 190–196); підпал (§ 166–168); шпигунство (§ 321) і злочини проти війська (§ 337) – Військового кримінального процесуального кодексу 1912 р. [8, с. 7]. Розпорядження визначало і те, що доказові суди мають бути створені при військових польових судах. Адже в умовах військового часу основні групи злочинів, пов'язані з кримінальним законодавством, розглядалися саме військовими судами.

Діяло також видане 30 листопада 1918 р. розпорядження «Про карну відповідальність цивільних осіб за окремі злочини перед військовими судами». Це розпорядження, як і проаналізоване нами, передавало юрисдикцію цивільного судочинства військово-польовим судам, які, зрештою, були дієвішими. У ст. 1 цього розпорядження вказувалося, що основною причиною передання компетенції цивільного судочинства військовому є захист «життя і майна горожан Західно-Української Народної Републики» [9, с. 7–8], а передаються ті злочини, за вчинення яких передбачена смертна кара як найвища міра покарання.

У ст. 2 розпорядження наводилися основні види злочинів, за котрі передбачалася смертна кара (за основу бралися і норми Австрійського кримінального кодексу 1852 р., і Військового кримінального процесуального кодексу 1912 р.). Загалом виділялося 11 видів злочинів: державна зрада; повстання; заворушення; нанесення шкоди об'єктам залізниці; важкі кримінальні правопорушення, що призводили до небезпечної ситуації; навмисне пошкодження телеграфу та державного зв'язку; злочини, пов'язані з насильством проти осіб, які перебували на державній службі; вбивство та побиття; підпал; сприяння у організації наведених злочинів, а також вербування, клеврета і схиляння до правопорушення військовослужбовців ЗУНР [9, с. 7].

Отже, залишивши в дії норми австрійського кримінального законодавства, в тому числі й військового кримінального процесуального, УНРада поновила тільки окремі види злочинів, за які передбачалася смертна кара – найвища міра покарання. Особливість забезпечення та розгляду кримінальних правопорушень досліджуваного періоду полягало в тому, що вони належали до компетенції військового судочинства.

Одним із перших законодавчих актів, що містив норми кримінальної відповідальності, було видане 1 грудня 1918 р. розпорядження Державного секретаріату фінансів «Про продаж тютюнових виробів». Воно чітко регламентувало вартість акцизного збору, а також забороняло «продаж фабрикатів тютюневих під голим небом або через розношеннє по хатах» (ст. 7) [5, с. 8–9]. Основним покаранням, яке передбачене за порушення норм цього Закону, був штраф у розмірі 10 тис. корон і арешт на 6 місяців (ст. 8). У ст. 9 визначалося: головні заходи під час кримінального доведення вчиненого правопорушення здійснює Повітова фінансова дирекція, яка і виконує встановлені вироки. Основним органом, що може скасувати прийняте рішення або винести остаточний вердикт, є Державний секретаріат фінансів [5, с. 8–9]. Головними органами, які здійснювали контроль за дотриманням норм даного розпорядження, були органи жандармерії.

Згодом, 19 грудня 1918 р., видано чергове розпорядження Державного секретаріату фінансів, яке регулювало порядок перевезення тютюнових вироків. У ст. 9 розпорядження установлювався грошовий штраф у розмірі 10 тис. корон або арешт на шість місяців. Указувалося також, що «кожда особа, притримана з непозволеним привозом сих фабрикатів з заграниці, буде карана на підставі постанов закону карного скарбового» [7, с. 12–13].

Особливістю регулювання кримінального права періоду ЗУНР було те, що УНРада на засіданнях приймала рішення про зміну вироку, які були прийняті в період Австро-Угорщини та в перші місяці функціонування українського національного уряду. Так, 1 березня 1919 р. на засіданні УНРади керівник військової управи у Коломиї В. Підлесецький доповів про зміну покарання для старшини Марянського, який учинив дезертирство. Замість передбаченої Кримінальним кодексом 1852 р. смертної кари за цей кримінальний злочин, було встановлено покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі [3, с. 76]. На

тому ж засіданні В. Підлесецький доповідав про виконання та зміну інших кримінальних вироків, які винесені військовослужбовцям за вчинені правопорушення. Він, зокрема, повідомив, чотаря (військове звання) А. Калинця заарештовано на 4 тижні за недотримання військової субординації; жандарма І. Цюпу було виправдано судом у Станиславові у справі про вбивство.

Заслуговують на увагу норми права, що регулювали призначення смертної кари як найвищої міри покарання. На засіданні доповідалося, що суд у Білчі, зі згоди місцевої жандармерії, змінили смертний вирок громадянинові Ф. Смиковичу-Рубачу, який заподіяв шкоду українським збройним силам [3, с. 76]. На жаль, у стенограмі засідання УНРади не міститься інформації про ступінь заподіяної шкоди українським військовим, хоча військові злочини, зазвичай, каралися надзвичайно жорстко і часто – через смертну кару. Так, смертна кара як міра покарання була застосована до Й. Хомича з Бродів та М. Павліковського (останнього розстріляли) [3, с. 76].

Окремі засади кримінального законодавства простежувалися у законах і розпорядженнях, що регулювали земельні відносини. Для прикладу, в розпорядженні «Про примусове використання землі» від 21 лютого 1919 р. передбачалося: власник землі, який «нарочно затаїть пригожі до управи ґрунти, припаси насіня, живий та мертвий інвентар або з розмислом чи в злосливий спосіб, унеможливить управу, підпадає – о скілько не заходить провина підлягаюча карному законові» піддається покаранню через арешт від 1 до 6 місяців і штрафу в розмірі від 100 до 50 тис. крон [4, с. 19]. Закон передбачав також інші види фінансового покарання, зокрема за необробіток землі, за відсутність під час зборів повітових і громадських земельних рад.

На засіданні УНРади 4 квітня 1919 р. обговорювалося питання щодо приналежності злочинів, які вчинені зі землею, наприклад самовільне вивласнення земельних наділів, нищення лісів та самовільний поділ земельних ділянок. Оскільки вчинені порушення на належали до компетенції Кримінального кодексу 1852 р., їх пропонувалося вирішувати через установлення грошового штрафу в розмірі до 10 тис. крон, а основними органами влади, які розв'язували дані правопорушення та визначали відповідний штраф, були місцеві адміністрації [3, с. 290].

Суттєва міра покарання встановлювалася за злочини, що стосувалися навмисного знецінення національної одиниці – гривні. У прийнятому 4 квітня 1919 р. Законі «Про запровадження в обіг гривень і карбованців» передбачався для порушників арешт до 2 років або грошовий штраф у розмірі 100 тис. крон. Натомість відмова прийому гривень як грошової одиниці кваліфікувалося адміністративним правопорушенням, що передбачало обмеження волі на 6 місяців та штраф – 50 тис. грн [2, с. 55].

Зацікавлює у сенсі аналізу норм кримінального законодавства розпорядження Державного секретаріату внутрішніх справ «Про боротьбу з хабарництвом», видане 22 квітня 1919 р. Основою цього нормативно-правового акта став законодавчий акт від 24 липня 1917 р. Причиною прийняття такого

розпорядження є зростаючі акти корупції та хабарництва у повітових органах влади, війську, жандармерії та системі судочинства.

За згаданим розпорядженням під хабарництвом розумілася злочинна дія, під час якої особа в процесі виконання державного чи громадського обов'язку приймає або дає (безпосередньо чи опосередковано) «законно неоправдану заплату або яку-небудь иншу користь, хоч би се була лиш принука до правильного сповнюваня» [6, с. 63]. Особливістю прийняття такого розпорядження стало те, що в австрійському законодавстві давання чи отримання хабара не кваліфікувалося у вигляді кримінального злочину, а зараховувалося до системи адміністративних правопорушень.

Серед членів секретаріату тривали жваві дискусії стосовно питання про кваліфікацію хабарництва як кримінального злочину, але з огляду на необхідність зміни всієї структури Кримінального кодексу 1852 р. було прийнято рішення й надалі кваліфікувати такий вид правопорушення як адміністративний [1]. У ст. 5 розпорядження вказувалося на збереження дії австрійського Закону від 12 серпня 1918 р., що регламентував основні заходи, спрямовані на боротьбу з хабарництвом. Якою ж була міра покарання? Розпорядженням від 22 квітня 1919 р. передбачалося стягнення з порушника грошового штрафу в розмірі до 10 тис. грн чи арешту терміном до 3 місяців, а у випадку рецидиву злочину штраф становив 20 тис. грн або арешт на півроку [6, с. 63]. У цьому нормативно-правовому акті чітко визначалося: кошти, вилучені у вигляді хабара чи інші матеріальні речі, конфіскувалися на користь держави.

Отже, підґрунтя кримінального законодавства ЗУНР становили Австрійський кримінальний кодекс 1852 р., Кримінальний процесуальний кодекс 1873 р. та Військовий кримінальний процесуальний кодекс 1912 р. Практичне застосування задекларованих у них норм права зумовлене і відсутністю часу для формування національного законодавства, і нестачею належного фахового досвіду.

До основних проблем, пов'язаних із нормами кримінального законодавства, належала боротьба з хабарництвом, недотриманням державного регулювання у сфері промислового виробництва та реалізації тютюнової, горілчаної продукції, а також хліба і м'яса.

Список використаних джерел

1. *Бойко І. Й.* Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.) : [навч. посіб.] / І. Й. Бойко. – Львів : Видавн. центр Львів. нац. ун-ту, 2014. – 904 с.
2. Закон Української Національної Ради про запровадження в обіг гривень та карбованців // Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республики.– Станіслав, 1919. – Вип. 8. – 30 квіт. – С. 55.
3. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923 рр. Документи і матеріали : у 5 т. Т. 2. Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси. / за ред. О. Карпенка ; укл. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – 712 с.

4. Про примусове використання землі в 1919 році // Вістник державних законів і розпорядків Захіцної Области Української Народної Республики.– Станіслав, 1919. – Вип. 3. – 2 берез. – С. 18–20.
5. Про продаж тютюнових виробів // Зб. законів, розпорядків та обіжників проголошених Державним Секретаріятом Зах. Укр. Нар. Республики. – Станіслав, 1918. – С. 8–9.
6. Розпорядок Державного секретаріяту внутрішніх справ про боротьбу з хабарництвом // Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республики. – Станіслав, 1919. – Вип. 8. – 30 квіт. – С. 63.
7. Розпорядок Державного секретаріяту фінансів про порядок перевезення тютюнових виробів // Збірник законів, розпорядків та обіжників проголошених Державним Секретаріятом Зах. Укр. Нар. Республики. – Станіславів, 1918. – С. 12–13.
8. Розпорядок ради Державних секретарів про запровадження доразових судів // Збірник законів, розпорядків та обіжників, проголошених Державним Секретаріятом Зах. Укр. Нар. Республики. – Станіславів, 1918. – С. 7.
9. Розпорядок ради Державних секретарів про карну відповідальність цивільних осіб за окремі злочини перед військовими судами // Збірник законів, розпорядків та обіжників проголошених Державним Секретаріятом Зах. Укр. Нар. Республики. – Станіславів, 1918. – С. 7–8.

Мазур Марта Романівна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального процесу
та криміналістики,
Львівського національного університету
імені Івана Франка, м. Львів

МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

Реформування кримінального процесуального законодавства в останні десятиліття характеризується пошуком найбільш ефективних механізмів не лише у боротьбі зі злочинністю, а й для досягнення інших важливих цілей, зокрема: ефективного відновлення прав потерпілого, в тому числі відшкодування завданої шкоди, відновлення порушеного порядку в результаті злочину, забезпечення швидкого провадження та процесуальної економії, тощо.

Традиційний кримінальний процес не завжди дозволяє успішно вирішувати вказані завдання. Застосування кримінальної відповідальності і призначення покарання – як найбільш ймовірний результат кримінального судочинства – це прямий, але не завжди ефективний спосіб вирішення конкретного кримінально-правового конфлікту. Значна кількість кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості, високий рівень злочинності в цілому, в тому числі і злочинності неповнолітніх, недостатня захищеність

інтересів потерпілих, необхідність індивідуального підходу до кожного випадку вчинення кримінального правопорушення, – ці та багато інших причин зумовлюють потребу у виробленні нових, сучасних і актуальних механізмів вирішення кримінально-правових конфліктів.

З огляду на зазначені завдання, особливої актуальності набуває інститут медіації (від англ. Mediation – посередництво), тобто вирішення спору шляхом переговорів за участю третьої особи, в якості якої виступає посередник-медіатор.

На даний час Україна знаходиться лише на етапі формування вітчизняної моделі медіації. Проте, необхідність запровадження інституту медіації у вітчизняній системі права підтримується широким колом фахівців, як науковців, так і практиків. Така підтримка ґрунтується, насамперед, на позитивних результатах практики застосування медіації у багатьох країнах світу, які свідчать про його ефективність.

Сьогодні медіація активно застосовується в багатьох зарубіжних країнах для вирішення кримінально-правових конфліктів. Як показує практика, карально-репресивний підхід щодо протидії вчиненню злочинів не є достатньо ефективним, тому необхідно впроваджувати механізми альтернативних процедур врегулювання конфліктів [1, с. 18].

Досвід зарубіжних держав у застосуванні медіації для вирішення кримінально-правового конфлікту дає змогу зробити висновок про наявність двох моделей медіації. Ці моделі відрізняються залежно від передумов виникнення медіації та впровадження її в правозастосовчу практику: 1) англо-саксонська модель, в рамках якої - медіація є проявом теорії відновної юстиції; розглядається як альтернативний спосіб вирішення кримінально-правового конфлікту, тому, як правило, не має чіткого законодавчого закріплення (до вказаної групи держав можуть бути віднесені Великобританія, США, Канада, Нова Зеландія та інші країни); 2) континентальна модель, в рамках якої - медіація є процесуальним інститутом і, як правило, закріплена в законодавстві; ця модель медіації втілює собою одну з можливих альтернатив кримінальному переслідуванню (до цієї групи країн відносяться Франція, Німеччина, Португалія, Австрія, Норвегія та інші держави) [1].

Ще одним підтвердженням поширення медіативних процедур в кримінально-правовій сфері є наявність чималої кількості Рекомендацій, Декларацій та Резолюцій ООН і Ради Європи. Найбільш значущі серед них: Рекомендація № R (85) 11 про статус жертви в рамках системи кримінального права; Рекомендація № R (92) 16 Про Європейські правила про загальні санкції та заходи, які виступають альтернативою позбавлення волі і сприяють реінтеграції правопорушника в суспільство; Рекомендація № R (99) 19 про основні принципи застосування медіації у кримінальних справах.

Рекомендація № R (99) 19 характеризує медіацію як гнучке, всеохоплююче, спрямоване на вирішення проблем доповнення або альтернативу традиційному судовому розгляду [2, с. 50-53] і закликає держави -

члени Ради Європи сприяти розвитку та проведення програм посередництва між потерпілим та правопорушником в якості загальнодоступної послуги. Крім того, в Рекомендації № R (99) 19 містяться певні вказівки, які визначають умови передачі справ на медіацію, а також підходи до вирішення питань, що виникають після закінчення процесу медіації. Особливе значення для застосування медіативних процедур має Рамкове рішення Ради Європи «Про становище жертви у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року. На його підставі всі країни Європейського Союзу зобов'язані поширити медіативні процедури в кримінальних справах і забезпечити їх прийняття до розгляду будь-якої угоди між жертвою і правопорушником, досягнутої в процесі медіації [3].

В зарубіжних державах протягом тривалого часу застосовується інститут медіації, який довів на практиці свої переваги. Українське законодавство також містить передумови для запровадження медіації у кримінальне процесуальне законодавство. Однак для запровадження медіації перш за все, на нашу думку, необхідно ухвалити спеціальний закон та внести відповідні зміни до кримінального процесуального законодавства.

Як відомо, нещодавно (3 листопада 2016 року) на засіданні Верховної Ради України було прийнято за основу проект Закону України № 3665 «Про медіацію», яким пропонується запровадити інститут медіації в Україні та визначити правові основи позасудового вирішення спорів.

Згідно з пояснювальною запискою до документа, його метою є запровадження на законодавчому рівні інституту медіації в Україні «шляхом впровадження кращих європейських та світових стандартів медіації». Проект закону визначає правові основи надання послуг медіації на професійних засадах, поширення практики мирного вирішення спорів несудовими методами з метою розвантаження судів та забезпечення збалансованих взаємовідносин між інститутом медіації та судовою системою.

Зокрема, законопроект №3665 дає визначення термінів «медіація» і «медіатор», визначає основні принципи медіації, правові засади проведення процедури медіації, умови набуття статусу медіатора, особливості проведення процедури медіації під час судового або третейського розгляду, механізми контролю за якістю надання послуг медіації та принципи державної політики у сфері медіації.

Відповідно до законопроекту, «медіація - альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення їх спору».

Проектом закону пропонується встановити, що «медіація може застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також в кримінальних провадженнях та справах щодо адміністративних правопорушень».

Впровадження та застосування медіації у кримінальну провадженні має низку переваг, зокрема: сприятиме гуманізації та демократизації правової системи, кримінальної політики, вдосконаленню та спрощенню кримінального провадження, забезпечить доступність правосуддя, підвищить рівень довіри та поваги до суду та правоохоронних органів; сприятиме дотриманню прав і законних інтересів потерпілого та правопорушника; уможливить профілактику злочинності та забезпечить уникнення подальшої криміналізації осіб, що вчинили злочин у місцях позбавлення волі, тощо.

Безумовно, наслідком прийняття цього законопроекту стане підвищення ефективності роботи судових органів внаслідок їх істотного розвантаження, удосконалення правових механізмів забезпечення права особи на захист своїх прав і законних інтересів та приведення чинного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів. Однак, слід погодитися з багатьма науковцями і практиками, що даний законопроект містить досить загальні норми. А це свідчить про те, що з практичною реалізацією деяких моментів можуть виникнути проблеми.

Список використаних джерел

1. Арутюнян А.А. Медиация в уголовном процессе : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / А.А. Арутюнян. – М., 2012. – 24 с.
2. Рекомендація № R (99) 19 (від 15.09.1999 р.) Комітету міністрів ради Європи державам-членам «Про медіацію в кримінальних справах» // Відновне правосуддя в Україні: Щоквартальний бюлетень. – 2005. – №1-2. – С. 50-53.
3. Про положення жертв у кримінальному судочинстві: Рамкове рішення ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 р. // Голос України. – 2001. – № 3. – 15 квітня.
4. Закон України «Про медіацію» (Проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463

Максимович Роман Львович,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету
внутрішніх справ, м. Львів

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

«Гуманізація – поширення та утвердження гуманістичних принципів у якій-небудь сфері суспільного життя» [1, с. 266].

Видається, що гуманізація кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності, зокрема, проявилась у фактичному її частковому пом’якшенні чи усунені для окремих категорій осіб. Для ілюстрації цього

візьмемо для порівняння Кримінальний кодекс (далі – КК) України 1960 року [2] і КК України 2001 року [3].

У ст. 165 КК України 1960 року було передбачено відповідальність за зловживання владою або посадовим становищем з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб. Натомість відповідно до ст. 364 КК України 2001 року зловживання владою або службовим становищем – це умисне суспільно небезпечне діяння, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи. Таким чином, коло можливих типових способів вчинення цього злочину зменшено. Скажімо, раніше як таке зловживання оцінювались, зокрема, потурання вчиненню злочинів підлеглими, підконтрольними працівниками чи іншими особами чи незаконні дії з документами, які не охоплювались спеціальною нормою, що містилась у ст. 172 КК України 1960 року.

Окрім цього, в ст.ст. 165-167 КК України 1960 року істотна шкода могла полягати в заподіянні матеріальних і нематеріальних збитків, а в ст.ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 367 КК України 2001 року цей суспільно небезпечний наслідок може полягати тільки в заподіянні матеріальних збитків. Тобто, суспільно небезпечні діяння, які є ознакою об'єктивної сторони зазначених складів злочинів діючого КК України, що не заподіяли матеріальних збитків не можуть бути кваліфіковані за цими статтями.

Традиційно суб'єктом перевищення влади або службових повноважень була службова особа (з 1995 року до 2001 року посадова особа), а зараз цей злочин може бути вчинено лише спеціально-конкретним суб'єктом – працівником правоохоронного органу.

Також в діючому кримінальному законі реалізована ідея про диференціацію відповідальності за зловживання повноваженнями службових осіб юридичних осіб публічного права (ст. 364 КК України) і службових осіб юридичних осіб приватного права (ст. 364-1 КК України). Зокрема, для останніх передбачено менш суворі види і розміри покарання.

Відповідно до ч.5 ст. 164 КК України 1960 року повторним у статтях 168-170 визнавався злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями. Це була так звана повторність однорідних злочинів. Натомість у ст.ст. 368 і 369 КК України 2001 року у яких передбачено відповідальність за аналогічні склади злочинів, повторність наявна тільки тоді, коли вдруге вчинене суспільно небезпечне діяння, яке передбачене у відповідній статті. Тобто, зараз наш законодавець вважає обставиною, що обтяжує кримінальну відповідальність лише повторність тотожних злочинів, що більш сприятливо для винної особи. Ба більше, у ст. 370 КК України 2001 року така кваліфікуюча ознака взагалі відсутня.

В КК України 1960 року за вчинення таких злочинів як «одержання хабара», «дача хабара» і «провокація хабара» могло бути призначено тільки покарання у виді позбавлення волі на певний строк. В той же час в КК України 2001 року за вчинення таких злочинів як «Прийняття пропозиції, обіцянки або

одержання неправомірної вигоди службовою особою», «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» і «Провокація підкупу» можуть бути призначені також такі види покарань як «штраф» і «обмеження волі».

Також варто відзначити, що окремі категорії осіб на даний час не можуть бути визнані службовими, оскільки є особами, які надають публічні послуги в силу прямої вказівки законодавця у ст. 365-2 КК України 2001 року. Зокрема, раніше арбітражний керуючий міг бути визнаний службовою особою за ознакою виконання організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських обов'язків за спеціальним повноваженням, яким була ухвала суду. Аудитор міг бути визнаний службовою особою тоді, коли він був керівником аудиторської фірми за ознакою виконання організаційно-розпорядчих обов'язків. Нотаріус також міг бути визнаний службовою особою тоді, коли він очолював нотаріальну контору за ознакою виконання організаційно-розпорядчих обов'язків. Ці особи зараз знаходяться в кращому становищі, оскільки за вчинення злочину «зловживання владою або службовим становищем» можуть бути призначені більш суворі види і розміри покарань, ніж за «зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги».

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) /Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.
2. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1961. – № 2. – Ст. 14.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

Мартинишин Галина Романівна,
кандидат юридичних наук,
в.о. доц. кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Львівського інституту економіки і туризм,
м. Львів

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АМНІСТІЇ В УКРАЇНІ

Останніми роками політика нашої держави спрямована на інтеграцію з Європейським Союзом. У зв'язку з чим розпочато процес гармонізації національного законодавства з правом ЄС, що проявляється у широкому впровадженні в законодавство України принципу гуманізму, який, зокрема, реалізовується і через інститут амністії.

Питання правового регулювання інституту амністії в Україні стало предметом досліджень таких відомих вчених, як: В.М. Бурдін, С. Б. Гавриш, О. О. Дудоров, М. Й. Коржанський, О.В. Лєвашова, П. С. Матишевський,

А.А. Музика, Т.Б. Ніколаєнко, А.Н. Осяк, С.Н. Рзаєва, Е.В. Скутіна, А.П. Фільченко, О.В. Чепелюк, С.М. Школа та ін. Однак в кримінально-правовій літературі на сьогодні немає єдності думок щодо поняття, правової природи амністії та порядку її застосування. Зокрема, науковці сперечаються: чи амністія повинна бути безумовним прощенням особи, чи все ж таки до поведінки особи після застосування амністії мають висуватися певні вимоги.

Так, П.С. Матишевський вважає, що акт амністії – це виявлення гуманізму, милосердя та прощення з боку держави щодо певної категорії людей, які вчинили злочини, що здійснюється у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності і покарання індивідуально невизначеного кола осіб, винних у вчиненні злочинів [5, с. 309]. На думку С. Б. Гавриша, амністія являє собою повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності і покарання певної категорії осіб, винних у вчиненні злочинів [3, с. 361–362]. Коржанський М.Й. зазначає, що амністія – це юридичний акт кримінально-правового характеру, котрий стосується певної категорії осіб, винних у вчиненні злочинів, або певної категорії злочинців [2, с. 329–330]. Своє визначення поняття амністії пропонує О.О. Дудоров і вважає, що амністією слід визнавати правовий акт, який, не скасовуючи і не змінюючи відповідного кримінального закону, передбачає звільнення індивідуально невизначеної категорії осіб, винних у вчиненні певних злочинів, від кримінальної відповідальності та покарання» [4, с. 277].

Долучаючись до обговорення у науковій літературі поняття амністії, С. М. Школа наголошує на тому, що формулюючи визначення цього поняття, слід враховувати те, що амністія, як і помилування займає своєрідне, особливе місце в системі існуючих у кримінальному праві різноманітних видів звільнення осіб, які вчинили злочин, від кримінальної відповідальності і покарання, і її сутність полягає насамперед у державному прощенні осіб, які вчинили злочини, звільненні їх від кримінальної відповідальності та покарання. Підсумовуючи, вчений пропонує таке визначення цього поняття: «амністія – це спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності та/чи покарання (повне або часткове) індивідуально невизначених категорій осіб, винуватих у вчиненні злочинів, що здійснюється судом на підставі відповідного акта (закону про амністію), прийнятого Верховною Радою України [7, с. 36, 50-51]. Як правильно зазначає вчений, акт амністії не усуває злочинності діянь осіб, які підпадають під його дію, а лише припиняє реалізацію каральних наслідків [7, с.34].

Не заперечуючи того, що амністія є своєрідним актом прощення державою особи, котра вчинила злочин, В.М. Бурдін має інше бачення з цього питання. На його думку, застосування амністії як самостійного виду звільнення від покарання або його відбування не є ефективним засобом специфічного ліберального реагування держави на осіб, які вчинили злочини. Не зрозумілою, на думку вченого, є позиція законодавця у тій частині, коли він допускає звільнення від покарання чи його відбування на підставі закону про амністію,

не висуваючи вимог до поведінки особи і фактично виводячи засудженого зі сфери кримінально-правового впливу, ігноруючи при цьому його майбутню поведінку. Вчений схиляється до думки про необхідність запровадження умовного звільнення від покарання чи його відбування на підставі закону про амністію і вважає, що такі зміни суттєво зменшать рецидив серед амністованих осіб [1, с.336]. Такої ж позиції дотримується А.Н. Осяк [6, с. 10–11]. Ми поділяємо позицію В.М. Бурдіна та А. Н. Осяка і вважаємо, що у випадку звільнення особи на підставі закону про амністію до поведінки такої особи повинні висуватися певні вимоги, як от строк, протягом якого особа повинна утриматися від вчинення злочину, тим самим підтверджуючи кредит довіри, який був їй наданий державою.

Підсумовуючи вищенаведене, приходимо до висновку, що амністія не повинна бути безумовним прощенням особі вчиненого суспільно-небезпечного діяння, в іншому випадку це тільки породжуватиме відчуття безкарності і сприятиме рецидивній злочинності.

Список використаних джерел

1. *Бурдін В.* Окремі проблеми застосування амністії в Україні / Володимир Бурдін // Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид. – 2011. – Вип. 54. – С. 335–337.
2. *Коржанський М.Й.* Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій. – К.: Атіка, 2001. – 432 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ–Харків: Юрінком Інтер–Право, 2001. – 416 с.
4. Кримінальне право України: Заг. частина: Підручник / Александров Ю.В., Антипов В.І., Володько М.В. та ін.; Відп. ред. Кондратьєв Я.Ю.; Наук. ред. Клименко В.А. та Мельник М.І. – К., Правові джерела, 2002. – 432 с.
5. *Матишевський П.С.* Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. – К.: А.С.К., 2001. – 352 с.
6. *Осяк А.Н.* Інститут амнистии в российском уголовном праве: диссерт… канд. юрид. наук. – Ростов-на-Дону, 2006. – 205 с.
7. *Школа С. М.* Кримінально-правові проблеми застосування амністії та здійснення помилування в Україні: дис. канд. юрид. наук. – Київ, 2003. – 248 с.

Масюк Василь Васильович,
кандидат юридичних наук, адвокат,
м. Івано-Франківськ

ПИТАННЯ ЗАРАХУВАННЯ СТРОКУ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ У СТРОК ПОКАРАННЯ

Як свідчить практика останніх законодавчих змін, кримінальне право та кримінальний процес стають особливо значущими в законотворчій площині, що безпосередньо впливає на стан дотримання прав та свобод в державі. Звичайно, не всі новації сприймаються суспільством як належне, справедливе і доцільне, а тому підлягають ретельному науковому дослідженню навіть постфактум, задля привернення уваги, а також, уникненню таких ситуацій в подальшій нормотворчій діяльності.

Однією, з відносно останніх новел Кримінального кодексу України стала поява норми, стосовно можливості зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

Наслідком реалізації вимог закону стало звільнення з місць позбавлення волі в короткий проміжок часу значної кількості осіб, які вчинили тяжкі і особливо тяжкі злочини.

Мотивацією законодавця до прийняття вказаного закону стала констатація факту поганих умов утримання в слідчих ізоляторах, через невідповідність їх санітарним нормам, забезпечення житловою площею та особистими речами. На вказане неодноразово звертав і Європейський суд з прав людини, зокрема, у справі «Бєляєв та Дігтяр проти України» у 2012 році.

Звичайно, що ця норма вплинула на ріст злочинності, через одномоментне звільнення значної кількості осіб, які б за її відсутності звільнялися б в розміреному темпі. Також, прийняття закону співпало з найбільшим реформуванням системи правоохоронних органів за всю історію незалежності України, що також негативно вплинуло на стан правопорядку в державі.

Парадоксальна ситуація, коли особа щодо якої не постановлено обвинувального вироку та ще й під захистом принципу невинуватості, знаходиться в умовах утримання гірших, ніж у місцях відбування покарання – кримінально-виконавчих установах, безумовно стала причиною до реагування на неї на законодавчому рівні. Проте, вбачається, що такий підхід не є виправданим та справедливим, з точки зору дотримання, перш за все, прав людини і громадянина.

Підхід до прийняття вказаного закону, з мотивів припиненням негативної практики тривалого утримання в слідчих ізоляторах осіб на стадії досудового розслідування кримінальних проваджень, не витримує критики. Законодавець замість того, щоб впливати на першопричини, через вдосконалення процедури досудового розслідування бореться з наслідками такої негативної тенденції.

Вказане суперечить принципам та ідеям закладеним доктриною кримінального права і потребує ретельного доопрацювання, як усією науковою спільнотою, так і законодавцем.

Більше того, закон обумовив виникнення цілого ряду проблем стосовно процесуальних моментів його реалізації самими засудженими, питання підсудності, правової допомоги особам, на яких поширюється дія вказаної законодавчої норми.

Як варіант, що потребує окремого дослідження та обговорення шляхами виходу із вказаної проблемної ситуації може бути покращення умов утримання в СІЗО, зменшення строків позбавлення волі шляхом внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України, впровадження альтернативних покарань взамін позбавленню волі, не поширення дії закону на особливо тяжкі злочини і цілий ряд інших. Презюмуємо, що в подальшому, ст. 72 Кримінального кодексу України зазнаватиме значних змін, виходячи з викладених міркувань, в контексті зазначених нами пропозицій.

Звичайно, закон має і ряд своїх позитивних аспектів, зокрема в більш чіткій конкретизації ст.72 Кримінального кодексу України. Наприклад, прямо у законі вказано що у строк попереднього ув'язнення включається і строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду.

Таким чином, можна зробити висновок, що норма стосовно можливості зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання в існуючій редакції, підлягає доопрацюванню. Політична доцільність, ні в якому разі, не може мати місце у нормотворчій діяльності, щодо як кримінального права, так і кримінального процесу.

Махарадзе Анзор,
професор Батумского государственного университета имени Шота Руставели,
г. Батуми, Грузия

ВОССТАНОВИТЕЛЬНОЕ ПРАВОСУДИЕ КАК ИНСТИТУТ ГУМАНИЗАЦИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА

Во многих государствах мира использование восстановительного правосудия приобретает широкомасштабный характер. В зарубежных странах опыт проведения примирительных мероприятий и их изучение показывает, что в сфере уголовного права значение идеи восстановительного правосудия состоит в том, что при решении уголовно правовых конфликтов в центре внимания должы быть, в первую очередь, интересы участвующих сторон.

Понимание наказуемых мероприятий привело к разработке множеством современных криминологических школ идеи восстановительного правосудия, в рамках которого речь идет о необходимости перехода от ретрибитивной

«наказуемой» юстиции (retributive justice) к ресторационной «восстановительной» юстиции (restorative justice).

Восстановительное правосудие представляет собой новую модель реагирования на преступление, во время которого учитывается баланс между нарушителем, пострадавшим и общественными интересами. Одной из его целей является возмещение принесенного ущерба пострадавшему и реинтеграция правонарушителя в общество. Идеей восстановительного правосудия является тот факт, что правонарушитель, совершая нарушение, сам должен исправить сложившуюся ситуацию. Это процесс, с помощью которого участвующие стороны в конкретном нарушении, стараются определить свое поведение и установить как вести себя в будущем. В борьбе с нарушениями, вместе с работой правозащитных органов, важен процесс подключения и общества, целью которого является разработка единого подхода борьбы против правонарушений.

Термин «восстановительное правосудие» объединяет юридический, социальный и психологический характер мероприятий, составляющей частью которых является медиация. Медиация как форма восстановительного правосудия, признана как одна из эффективных форм влияния общества на нарушителя. В процессе медиации происходит не обострение конфликта, а социальная реинтеграция нарушителя и пострадавшего в общество, что напрямую связано с защитой прав человека и основными тенденциям международного права.

Институт посредничества или медиации ведет свое начало с древних времен (напр., в Вавилоне и Древней Греции; римское право, в частности кодекс Юстиниана и т.д.).

Медиация в своем современном виде распространилась в 20 веке в странах англо-саксонского права – Соединенных Штатах Америки, Австралии, Великобритании, а затем распространилась в Европе.

Следует подчеркнуть, что грузинское правовое мышление, особенно распространенной в средние век традиции кровной мести, противопоставило более эффективное средство примирения сторон в форме «медиативного суда». Мудрость медиаторов и авторитет обуславливал процесс правильного поведения в социальных отношениях, общество принимало во внимание их слова, считалось с ними, для конфликтующих сторон они имели необходимую силу и значение.

Медиацию в правосудии необходимо считать альтернативным способом любого типа наказания, более того, что для ученых уже не представляется спорным тот факт, что репрессия уголовного правосудия, как средство воздействия на правонарушения неэффективна. Длительное нахождение лиц в местах лишения свободы приводит к необратимым изменениям в их психике, в итоге большая часть этих людей, выйдя на свободу, продолжают криминальную деятельность на более профессиональном уровне. В разных странах сформировалось восстановительное правосудие, в частности различные модели

медиации, однако их общей идеей является отношения нарушитель-пострадавший, примирение и возмещение ущерба.

В Грузии 15 ноября 2010 года впервые была задействована программа отвлечения и медиации несовершеннолетних от уголовной ответственности. Законодательная дефиниция данной программы была регламентирована 5 и 6 частью 105 статьи уголовно-процессуального Кодекса Грузии (основание для прекращения следствия или/и отказа от начала уголовного преследования), которая дает прокурору полномочия оформить договор с несовершеннолетним в соответствие со специальными указаниями [*] указа министра юстиции. В соответствии с четвертой частью этой же статьи, если имеется обоснованное предположение, о том, что лицо совершило менее тяжкое или тяжкое преступление и, на момент совершения преступления, ему не было 18 лет, прокурор полномочен, обоснованным постановлением принять решение не начать уголовное преследование или в случае начала уголовного преследования, прекратить уголовное преследование в связи с отсутствием публичных интересов.

Отвлечения и медиация являются частью восстановительного (ресторационного) правосудия, основной целью которого является взятие подростком на себя ответственности за соверщенные действия и возможность быстрой интегрирации в общество, что помешает повторному совершению преступления. Использованием восстановительного правосудия выигрывает как жертва и общество, так и преступник.

Так, например, по статистическим данным с 15 ноября 2010 года до 2015 год включительно по отношению к несовершеннолетним было использовано 734 программа отвлечения и 304 отвлечения - медиации[†]. Всего 1038 дела. Среди данного количества показатели рецидива 4% всего 37 дел. Этот низкий показатель свидетельствует об положительных последствиях использования восстановительного правосудия.

Отметим, что в соответствии с требованиями международных правовых актов, Парламент Грузии 12 января 2015 года принял новый правовой акт: «Кодекс правосудия несовершеннолетних», в котором вопрос отвлечения несовершеннолетних регулируется по-новому. 38-48 статьи данного Кодекса регулируют именно вопросы медиации и отвлечения несовершеннолетних. По 38 статье данного Кодекса сказано: 1. Если существует обоснованное предположение, что несовершеннолетний совершил преступление (менее

[*] Указ #120 министра юстиции Грузии от 1 февраля 2016 года «программа отвлечения несовершеннолетних от уголовной ответственности и использование правил медиации, об утверждении основных условий предупредительного договора между сторонами». Указ #181 от 8 октября 2010 года «Об утверждении общей части использования принципов политики уголовного права».

[†] Парламент Грузии 9 октября 2009 года принял в новой редакции процессуальный Кодекс уголовного права, который вошел в силу первого октября 2010 года. Данный Кодекс представляет собой англо-саксонскую (общее право) модель правовой системы.

тяжкое или тяжкое), в первую очередь, рассматривается возможность применият отвлечения и оценивается, обеспечит или нет программа отвлечения ресоциализацию-реабилитацию несовершеннолетнего, а также избежание нового преступления. 2. Прокурор уполномочен, установленным правилом, принять обоснованное решение о не начале уголовного преследования или прекрашении начавшегося уголовного преследования и принять решения отвлечения. 3. При принятии прокурором решения отвлечения, суд, при рассмотрении дела собственной инициативой, используя отвлечения учитывает интересы несовершеннолетнего, характер и тяжесть совершенных действий, возраст несовершеннолетнего, характер виновности, ожидаемый приговор, причиненный ущерб, превенциальное влияние уголовного преследования, последующее поведение преступника, совершенные несовершенолетним в прошлом преступления и, соответственно, подготовленный отчет индивидуальной оценки.

Новацией данного законодательства является то, что программа отвлечения и медиации также используются по отношению к лицам от 18 до 21 лет. Отвлечения служит тому, чтобы дать подростку шанс исправится и избежать необратимого процесса формирования его криминальным элементом в стенах тюрьмы. Целью отвлечения является защита подростка от стигматизации правосудия, наименьшая эмоциональная нагрузка подростка, использование меньшего количества экономических затрат.

Отвлечения является формой освобождения несовершеннолетнего от уголовной ответственности, альтернативный механизм уголовного преследования, цель которого – соответственное развитие несовершеннолетнего и содействие его интеграции в общество, избежание новых преступлений. Отвлечения несовершеннолетнего зависит от дискреционной уполномоченности прокурора.

Использование программа отвлечения возможно в следующих условиях:

а) когда существуют достаточные доказательства обоснованного предположения, что несовершеннолетний совершил менее тяжкое или тяжкое преступление; б) несовершеннолетний не имеюшии судимости; в) несовершеннолетний не был включен в программу отвлечения-медиации; г) несовершеннолетний признает вину; д) внутренним убеждением прокурора/суда, учитывая наилучшие интересы несовершеннолетнего, отсутствие публичных интересов прекратит уголовного преследования; е) если несовершеннолетний и его законный представитель выразят письменное информационное согласие на использование отвлечения.

Определяя публичный интерес, прокурор учитывает истинные интересы несовершеннолетнего и оценивает, каковым будет влияние программы на несовершеннолетнего. Прокурор встречается с пострадавшим и объясняет ему причины и цели отвлечения. Объясняет пострадавшему, почему полезным для него является о участие в процессе отвлечения, какие положительные стороны будут для него при подключении к медиации. Отказ пострадавшего от участия в

отвлечении и медиации не препятствует процессу отвлечению. Прокурор принимает решение об отвлечении после встречи с пострадавшим и несовершеннолетним.

Согласно указу 120 министра юстиции, сказано в случае принятия предварительного решения об отвлечении несовершеннолетнего, прокурор выносит постановление о начале процесса отвлечения по отношению к несовершеннолетнему. В случае согласия несовершеннолетнего и его законного представителя, прокурор выносит постановление в срок 3 рабочих дня, с целью подготовки индивидуального отчета. Обращается в национальное агентство пробации, которое данное дело в течение двух рабочих дней передает социальному работнику. Если к делу подключается пострадавший, прокурор о начале процесса отвлечения по отношению к несовершеннолетнему, до выноса решения за 3 рабочих дня, обращается в ООО «Центр превенции преступления», который даное дело в течение 2 рабочих дней передает медиатору.

На основе индивидуального оценочного отчета прокурор с социальным работником и в случае с медицией – с медиатором, определяют условия соглашения. В процессе составления условий прокурор, социальный работник и медиатор учитывают интересы несовершеннолетнего и пострадавшего.

Целью медиатора является примирение несовершеннолетнего и пострадавшего, исправление материальных и эмоциональных последствий совершенного преступления и восстановление справедливости. Центральную роль в медиации исполняет медиатор, лицо, с надлежащей квалификацией, которое ведет весь процесс. Решение о примирении будет принято на заключительной конференции в форме письменного соглашения медиации, в котором фиксируется согласованный план возмещения нанесенного ущерба и другие права и обязанности сторон.

Необходимо отметить, что данные новые нормативные акты внесли важную новацию в нашу систему правосудия, которая заложила основу введения института классической медиации и ее осуществление на практике, что, бесспорно, является проявлением гуманизации законодательства. Указанные нормы, несомненно, означают расширение прав пострадавшего, однако, отказ пострадавшего от участия в отвлечении и процессе медиации не препятствует осуществлению процесса по отношению к правонарушителю. Исходя из данного определения, правоверно отметить, что включение в процесс медиации пострадавшего, может оказать позитивное изменение в развивающихся отношениях между ним и, совершившим преступление, несовершеннолетним лицом. К сожалению, примирение с пострадавшим не возможно для совершеннолетнего лица, совершившего преступление, что противоречит идее восстановительного правосудия, которое предусматривает концептуально другое целенаправление уголовноправовой юстиции и считает, что вместо принципа неотвратимости наказания необходимо разработать принцип неотвратимости возмещения ущерба, который в первую очередь,

служит защите прав пострадавшего. Положительными сторонами примирения пострадавшего с виновным лицом, можно сформулировать образом:

- меньшая затрата экономических средств и человеческих ресурсов со стороны правоохранительных органов;
- быстрое и справедливое решение конфликтов;
- у пострадавшего исчезнет страх вины;
- виновный осознает личную ответственность перед пострадавшим и обществом в целом;
- примирение пострадавшего с виновным носит воспитательный характер и эффект социализации;
- возможность основательно решить существующий конфликт между пострадавшим и виновным.

Необходимо отметить, что положением на сегодняшний день в процессуальном законодательстве нет регламентированных регулятивных норм примирения пострадавшего с совершеннолетнего виновным. Однако, в действующем уголовном процессуальном Кодексе, вследствие законодательных изменений, внесенных в 21.06.2011, укоренился институт отвлечения. Прокурор имеет возможность прекращения дискреции уголовного преследования, путем использования условного отвлечения. Для создания альтернативного механизма либеральной политики законодательства уголовноправовой ответственности сначала стали создавать специальные постановления по отношению к несовершеннолетним виновным, позже законодательная регуляция отвлечения расширилась и охватила совершеннолетних виновных и стала регулироваться, созданным общим постановлением.

Согласно статье 168/1 Уголовного Кодекса Грузии, прокурор может не начать или прекратить начатое уголовное преследование по отношению к лицу (субъект отвлечения), если оно исполнит одно или несколько установленных законом условий:

а) передаст государству незаконно приобретенное имущество или возместит стоимость имущества;

б) признает свою виновность или/и передат государству изъятый объект гражданского оборота;

в) полное или частичное возмещение ущерба, нанесенного вследствии его действий;

г) выплата денежной суммы в пользу государственного бюджета в минимальном размере 500 лари;

д) выполнение бесплатных общественно полезных работ в размере от 40 до 400 часов;

е) в случае семейного преступления – с целью ориентирования на исправление насильственных отношений и поведения, прохождение обязательных обучающих курсов. Предложение лицу отвлечения (субъекту отвлечения) осуществляется письменной формой. Она содержит условия отвлечения, время их исполнения, место и средства. Лицу (субъекту

отвлечения) письменно разъясняется, что выполнение условий отвлечения является добровольным, и он пользуется всеми правами обвиняемого.

В виде заключения необходимо отметить, что отвлечения и медиация являются составной частью либеральной уголовно правовой политики, которая осуществляется в Грузии с 2011 года. Истинный интерес несовершеннолетнего подразумевает необходимость использования альтернативных мероприятий, вместо лишения свободы, что изначально предотвратит стигматизацию, общественную изоляцию ребенка и взаимоотношение его с криминальной средой.

Медицький Ігор Богданович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Навчально-наукового Юридичного інституту
Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ГУМАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ У ЗАКОНОПРОЕКТНІЙ РОБОТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ПАРЛАМЕНТУ

Проголосивши на конституційному рівні побудову правової держави та визнавши людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищими цінностями (ст. 3 Конституції України), Україна здійснила гуманістичне спрямування усіх своїх право- та державотворчих процесів. Не винятком є й правові перетворення, що тривають у сфері кримінального судочинства. Затверджена у 2008 році Концепція реформування кримінальної юстиції України містить кілька нормативних положень щодо необхідності гуманізації кримінальної юстиції сучасної України. Так, у Розділі 1 «Загальні положення» мова йде про гуманізацію кримінального законодавства як про зміст та напрям реформування кримінальної юстиції, так і про принципи її побудови. Відповідно Розділ 2 «Зміст та напрями реформування кримінальної юстиції України» наголошує на одному із підходів подальшої гуманізації кримінального законодавства – трансформуванні певної частини злочинів у кримінальні (підсудні) проступки, тобто на необхідності поділу кримінально караних діянь на злочини та проступки [7, с.144]. Додатково наголошується на необхідності обмеження сфери застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, із наступною їх заміною, до прикладу, на штрафні санкції.

На виконання задекларованих напрямів вітчизняним законодавцем прийнято ряд нормативно-правових документів, які підставно можна вважати прикладами гуманізації кримінального законодавства. Найбільш об'ємним за змістовним наповненням та наслідками прийняття є Закон України від

15.11.2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», на підставі якого із Кримінального кодексу України (надалі по тексту – КК України) було виключено 16 статей (ст.ст. 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234 і 235). Законодавець переслідував мету змінити існуючу ситуацію в державі, пов'язану з підвищеним рівнем криміналізації господарських правопорушень, випадками зловживань з боку правоохоронних органів, погіршенням інвестиційного клімату в державі та зниженням підприємницької активності населення [2, с.603]. Принагідно варто зауважити, що вказану мету, в силу тих чи інших обставин, не вдалося реалізувати повністю, на що уже неодноразово звертали увагу провідні науковці та практики.

Видається, що реалізація гуманістичних спрямувань повинна відбуватися у сфері загального кримінально-правового впливу, а не обмежуватись окремими питаннями точкового характеру, наприклад, гуманізації кримінальної відповідальності, яка займає лише окреме місце у системі відповідних заходів. Уже сьогодні більшість розвинених держав світу, відзначає М.І. Хавронюк, поступово відступаючи від постулатів неокласичної школи кримінального права і виходячи із мети ресоціалізації винного як основної мети кримінального закону, у своїй кримінально-правовій політиці дотримується дуалізму покарань та інших заходів кримінально-правового впливу. Насамперед, так званих «заходів безпеки» (у різних кримінальних кодексах останні іменуються також як «кримінально-правові заходи», «заходи виправлення і безпеки», «заходи впливу», «інші заходи кримінально-правового характеру», «особливі правові наслідки злочину», «інші правові наслідки злочину» тощо) [цит. за 8, с.123-124]. У контексті зазначеного важливо не допускати ототожнення «кримінально-правового впливу» та «кримінально-правового регулювання», «кримінальної відповідальності», «форм реалізації кримінальної відповідальності». Кримінально-правовий вплив є більш широкою категорією і не вичерпується лише засобами кримінально-правового характеру, за допомогою яких досягається очікуваний державою результат у справі протидії злочинності.

Існуюча правотворча діяльність у галузі кримінального законодавства вражає своєю бурхливою стрімкістю та розмахом. За даними В.Я. Тація, В.І.Тютюгіна та Ю. А. Пономаренко «За чотирнадцять років чинності КК України (станом на 01.12.2015 р.) зміни та доповнення до нього вносилися вже аж 669 разів. Було виключено з кодексу 35 статей, причому 14 з них – це ті статті, якими КК було доповнено вже після набрання ним чинності. За цей період КК було доповнено 86 статтями, повністю чи частково змінено чи викладено в новій редакції 295 його статей, що становить понад 65% його норм. При цьому деякі приписи змінювалися неодноразово [6]. Як зазначає М.І. Мельник, абсолютна більшість такого роду законодавчих ініціатив спрямована *на розширення сфери дії кримінального закону та посилення кримінальної*

відповідальності (курсив мій – І.М.) [5, с.7-8]. Проведене науковцями Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка опитування експертів демонструє, що 80% із них уважають негативним чинником кримінально-правового регулювання його необґрунтоване розширення [3, с. 13]. Тобто, необхідність скорочення обсягу кримінально-правового регулювання є очевидною.

Позиція законодавця (у бік збільшення «суворості» кримінально-правових заходів впливу) здійснює екстраполяцію на громадську думку. Згідно з даними проведеного моніторингу населення України школою «Інтелект» більшість опитаних підтримують розширення арсеналу засобів кримінально-правового впливу на правопорушників, висловлюють думку про повернення до смертної кари, виступають за ізоляцію злочинців і не поділяють застосування до осіб, які вчинили тяжкі й особливо тяжкі злочини, альтернативних видів покарань. Застосування останніх, на думку опитаних, не стимулює та не спонукає винного до суспільно корисної, правильної поведінки, адже він не бажає стати на шлях виправлення [1, с. 136].

Інформаційна вставка. Станом на 17.11.2016 р. на опрацюванні Комітету ВРУ з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності (головний виконавець) перебуває 326 законопроектів, з яких 134 – стосуються внесення змін до КК України. Останні можна поділити на декілька різновидів: 1) посилення кримінально-правового впливу – 110 (82%), з яких: нова редакція статей – 47; криміналізація суспільно небезпечної поведінки – 35; зміна санкцій – 18, інше – 10; 2) гуманізм кримінально-правового впливу (заміна покарання більш м'яким, звільнення від кримінальної відповідальності, гуманізація системи покарань, запровадження кримінальних проступків та ін.) – 12 (9%); законопроекти змішаного та нейтрального характерів – 12 (9%).

Окремі із вказаних законопроектів вступають у безпосередню конфронтацію із міжнародними стандартами, досягнутими домовленостями та угодами, чому можна навести ряд прикладів. Так, ПАРЄ у прийнятій Резолюції 1577(2007) «До декриміналізації наклепу» закликає переглянути існуюче національне законодавство про наклеп, вважаючи плюралізм медіа необхідною умовою плюралістичного суспільства та плюралістичної політичної системи. Натомість законопроектом №5034 від 19.08.2016 р. пропонується доповнити КК України статтями 151^1 та 151^2 й закріпити кримінальну відповідальність за наклеп та образу. ПАРЄ закликає законодавчі органи держав-учасниць, чиє кримінальне законодавство, як і раніше, включає в себе надто широкі положення щодо зловживання службовим положенням, розглянути питання про їх скасування або зміну з метою обмеження сфери застосування (Резолюція 1950 (2013); наголошує на необхідності відокремлення політичної та кримінальної відповідальності (Резолюція 1950 (2013), тоді як вітчизняні парламентарі, обґрунтовуючи кримінальну відповідальність за порушення порядку реєстрації та особистого голосування народними депутатами України,

пропонують повернутися до ст.365-3 «Перевищення влади або службових повноважень».

Передача державами із своїх національних правових систем в правову систему європейського співтовариства (надалі по тексту – ЄС) прав і обов'язків тягне постійне обмеження їх суверенних прав, над якими не може привілеювати ніякий нормативний односторонній акт, що не узгоджується із правом ЄС. З позиції кримінально-правового розуміння принципу верховенства права, смертна кара в Україні у 1999 р. була відмінена, саме тому, що діяв принцип права міжнародного співтовариства.

Але сьогодні в КК України вносяться зміни, які не викликані необхідністю застосування принципу верховенства права ЄС. В більшості випадків вони викликані не потребами суспільства, а політичними амбіціями народних депутатів, які таким чином бажають залишити свій «слід в історії» (наприклад, впровадження смертної кари як виду покарання за корупційні злочини, законопроект № 2159авід 24.06.2015 р., ініціатор – Каплін С.М.), вносяться хаотично і безсистемно, що призводить до руйнування основних теоретичних конструкцій в науці кримінального права.

Як слушно зауважує С.Я, Лихова, іноді окремі країни (наприклад, Україна) приносять «у жертву» політичній ідеї і європейським стандартам доктринальні положення власних національних правових систем. Сьогодні державам вже треба думати не про те, як найкраще інтегруватися в ту чи іншу глобальну систему, а як зберегти при цьому індивідуальні і традиційні риси власної правої системи [4, с.40].

Список використаних джерел

1. *Богатирьов І.* Кримінальна відповідальність як сучасна проблема кримінального права України / І. Богатирьов, А. Савченко // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – №2. – С.133-137. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pgip_2016_2_27.pdf
2. *Дудоров О.О., Хавронюк М.І.* Кримінальне право: навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.
3. *Карчевський М.В.* Ефективність кримінально-правового регулювання в Україні: інформаційно-аналітичні матеріали за результатами опитування експертів [Електронний ресурс] / М.В. Карчевський // Злочини в сфері використання ІТ. – 26.09.2015. – Режим доступу : http://it-crime.at.ua/load/analitichna_dovidka_za_rezultatami_opituvannja_ekspertiv_efektivnist_kriminalno_pravovogo_reguljuvannja_v_ukrajini/1-1-0-20
4. *Лихова С. Я.* Верховенство права Європейського Союзу як одна із причин реформування кримінального законодавства України / С.Я. Лихова // Новітні кримінально-правові дослідження – 2016 : збірник наукових праць / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. О. В. Козаченко. – Миколаїв : Іліон, 2016. – С.40-43
5. *Мельник М.І.* Вступне слово / Швець В.Д., Грицак В.М., Василькевич Я.І. та ін. // Законодавча реалізація кримінально-правової політики: аналіз законопроектної

діяльності Верховної Ради України V скликання з питань кримінального права. – К.: Атіка, 2008. – 244 с.
6. *Тацій В.* Виклики сучасності і кримінальне право / Тацій В., Тютюгін В., Пономаренко Ю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.golos.com.ua/article/263719
7. *Яремко О.М.* Інститут кримінальних проступків у контексті гуманізації кримінальної юстиції сучасної України / О.М. Яремко, І.О. Ониськів // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2012. – №4(25). – С.143-148. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npnau_2012_4_31.pdf
8. *Ященко А.М.* Класифікація заходів кримінально-правового характеру / А.М. Ященко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2013. – Випуск 3. – Том.2 – С. 123-127. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/pravo03/part_2/36.pdf

Мелихова Анжела,
доктор юридических наук,
директор учебного центра: "ABCONSULT ÕPPEKESKUS MTÜ", Социально-гуманитарный институт, Таллиннский университет, Таллинн, Эстонская республика

ГУМАНИЗМ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ЭСТОНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ И УКРАИНЫ

Эстонская республика является членом Евросоюза с 2004 года, то есть уже больше 10 лет. Сейчас ми можем говорить, что наше уголовное право и другие отрасли права формируются под влиянием актов Европейского союза. Есть определенные положительные моменты с точки зрения определения понятия преступления и административного проступка, объема ответственности за их совершение. То есть, на сегодняшний день, есть определенные позитивные моменты в части гуманизации уголовного права.

В связи с этим, определенный интерес представляет сравнительная характеристика отдельных положений Уложения о наказаниях (Пенитенциарного кодекса) Эстонской республики и Уголовного кодекса Украины, особенно тех положений которые уже реализованы в законодательстве Эстонии, но продолжают быть предметом научных споров в Украине.

Уложение о наказаниях в Эстонии вступило в силу 01 сентября 2002 года, но наибольшее количество законодательных актов, которыми вносили изменения припадает на годи после вступления Эстонии в Евросоюз, а именно – 2004 – 6; 2005 – 3; 2006 – 7; 2008 – 12; 2009 – 9; 2010 – 10; 2011 – 12; 2012 – 3; 2013 – 8; 2014 -5; 2015 -5.

Элементы, которые относятся к принципу гуманизации, мы встречаем с первых статей документа – «Никто не может быть признан виновным и

наказан за деяние, которое согласно закону, действовавшему во время его совершения, не являлось виновным деянием (ст.2)»; «Никто не может быть повторно наказан за одно и то же виновное деяние, вне зависимости от того, было ли наказание назначено в Эстонии или в каком-либо другом государстве(ст.2)»; «Закон, исключающий наказуемость деяния, смягчающий наказание или иным образом улучшающий положение лица, имеет обратную силу в отношении лица, которое не наказывалось за это деяние вступившим в силу приговором. Закон, исключающий наказуемость деяния и наказание тюремным заключением, или сокращающий срок тюремного заключения, имеет обратную силу также в отношении лица, отбывающего тюремное заключение, назначенное ему вступившим в силу приговором, или лица, в отношении которого обращается к исполнению тюремное заключение, назначенное вступившим в силу приговором. В таком случае наказание уменьшается до верхнего предела наказания, предусмотренного новым законом за подобное деяние, или если деяние больше не является наказуемым в качестве преступления, лицо освобождается от тюремного заключения (ст.5)» и др.

Положения, которые относятся к гуманизации, мы встречаем и в других статьях Уложения о наказаниях, в той или иной мере. Следует отметить, что принцип гуманизма, как основание уважения к человеку, включает и другие аспекты, а именно: точное знание перечня наказуемых деяний (преступления или проступки не имеет значения) и точное определения субъектов, которые будут нести ответственность за такие деяния.

Законодательство Эстонии в этом случае может быть примером для Законодательства Украины.

Например: кроме общего положения статьи 2 «Деяние не может быть признано виновным деянием по аналогии закона», которое существует в большинстве развитых стран, статья 5 предусматривает «Виновными деяниями являются преступления и проступки. Преступлением является виновное деяние, предусмотренное настоящим Кодексом, за совершение которого в качестве основного наказания для физического лица предусмотрено денежное взыскание или тюремное заключение, а для юридического лица – денежное взыскание. Проступком является виновное деяние, предусмотренное настоящим Кодексом или иным законом, за совершение которого в качестве основного наказания предусмотрены штраф, арест или лишение права управления транспортными средствами». В этом случае уголовное законодательсво Эстонии предусматривая преступления и проступки, в качестве уголовно наказуемых деяний, ограничивает тем самым судебное усмотрение, чего пока нет в Украине, хотя научные дискуссии по этому поводу существуют несколько лет и было несколько законопроектов которые предусматривали такое разграничение.

Кроме того, статья 14 предусматривает ответственность юридического лица, а именно юридическое лицо несет ответственность в предусмотренных

законом случаях за деяние, совершенное его органом, членом этого органа, руководящим работником или компетентным представителем в интересах юридического лица и привлечение юридического лица к ответственности не исключает привлечение к ответственности физического лица, совершившего виновное деяние.

Такое трактование юридического лица четко определяет его статус на протововесие законодательству Украины, где раздел 14-1 «меры уголовно-правового характера в отношении юридических лиц», где такой статус не определен.

В качестве заключения следует отметить, что уголовные законодательства Эстонии и Украины в своем большинстве имеют нормы, что определяют составляющее принципа гуманизма, главное их правильное применение на практике.

Мельник Петро Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького, Івано-Франківськ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ ТА ЕСТОНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Кримінальні кодекси України і Естонської Республіки є ровесниками, оскільки вони прийняті у 2001 році: 5 квітня 2001 року і 6 червня 2001 року. Кримінальний кодекс України (далі - КК України) набрав чинності 1 вересня 2001 року, а Кримінальний кодекс Естонської Республіки (далі - КК Естонської Республіки) 1 вересня 2002 року. КК Естонської Республіки ще називають Пенітенціарним кодексом і базується він на положеннях німецької кримінально-правової доктрини.

Кримінально-правовий захист довкілля є актуальним питанням для України та Естонської Республіки. Тому у кримінальних кодексах цих держав злочини проти довкілля виділені в окремий розділ і главу. Зокрема, у главі 20 «Винні діяння проти довкілля» КК Естонської Республіки об'єднано 27 статей (ст.ст. 352-370) [1], які встановлюють кримінальну відповідальність за злочини проти довкілля. У КК України дані злочини закріплені у розділі VIII Особливої частини «Злочини проти довкілля» (ст.ст. 236-254) [2].

З моменту прийняття КК Естонської Республіки глава 20 «Винні діяння проти довкілля» зазнала змін і доповнень. Зокрема, було криміналізовано умисне і необережне порушення заборони на викид зі судна в море забруднюючих речовин (ст.365-1 і ст.265-2), умисне і необережне порушення вимог міжнародного перевезення відходів (ст. 368-1 і ст.368-4), умисна і необережна незаконна експлуатація підприємств (ст.368-2 і ст.368-5), умисне і

необережне поводження з речовинами і продукцією, які заборонені з метою захисту озонового шару (ст. 368-4 і ст.368-6). А також декриміналізовано пошкодження знаків землевпорядкування і геодезичної мережі (ст. 371). Із 19 інших статей КК Естонської Республіки, які утворюють главу 20, 10 статей в тій чи іншій мірі зазнали змін чи доповнень. 9 статей (354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 369, 370) цього кодексу відображені у редакції, яка була чинна на момент його прийняття. Тобто можна відмітити значну зацікавленість законодавчого органу питаннями кримінально-правової охорони довкілля.

Більшість складів злочинів проти довкілля в аналізованих кримінальних кодексах є подібними. Зокрема, здійснюється кримінально-правова охорона земель (ст.ст. 239, 239-1, 239-2, 254 КК України і ст.ст. 359, 360 КК Естонської Республіки), рослинного світу (ст.ст. 245,246,247 КК України і ст.ст. 354, 355, 356 КК Естонської Республіки), тваринного світу (ст.ст.248, 249, 251 КК України і ст.361 КК Естонської Республіки), вод (ст.ст. 242, 243 КК України і ст.ст. 365-1, 365-2, 369, 370 КК Естонської Республіки), атмосферного повітря (ст. 241 КК України і ст.ст. 368-3, 368-6 КК Естонської Республіки), особливо охоронюваних природних об'єктів (ст.252 КК України і ст.ст. 357, 358 КК Естонської Республіки).

Проте є особливості України і Естонської Республіки у підходах до кримінально-правової охорони довкілля, зокрема, на відміну від українського кримінального законодавства в Естонській Республіці до злочинів проти довкілля віднесено порушення вимог перевезення, зберігання, використання продуктів природного походження (ст.362), порушення вимог використання, поводження, перевезення хімічних речовин та відходів (ст.ст. 367, 368, 368-1).

Особлива увага у КК Естонської Республіки приділена забрудненню довкіллю (ст.ст.364, 365, 366, 367-368-6).

Слід відмітити те, що КК Естонської Республіки чітко встановлює форму вини у статтях, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти довкілля. Зокрема, більшість статей КК Естонської Республіки, які передбачають склади злочинів з однаковою об'єктивною стороною, відрізняються лише формою вини. Такий підхід до закріплення складів злочинів є позитивний, оскільки це спростовує будь які дискусії щодо форм вини відносно конкретних складів злочинів, що не можна сказати про українське кримінальне законодавство.

На відміну від України суб'єктом злочинів проти довкілля в Естонії, крім фізичних осіб, є й юридичні особи, до яких застосовується покарання у виді штрафу або грошового стягнення. Кримінальна відповідальність юридичних осіб передбачена у всіх статтях глави 20 КК ЕР.

Проаналізувавши санкції статей глави 20 «Винні діяння проти довкілля» КК Естонської Республіки, можна відмітити системний і структурований підхід до їх формулювання, що не можна сказати про санкції розділу VIII Особливої частини КК України. Зокрема, в основному, за заподіяння шкоди довкіллю, відповідно до КК Естонської Республіки, наступає кримінальна відповідальність

у виді грошового стягнення або тюремного ув'язнення. Найбільш поширені випадки, коли за умисне діяння проти довкілля санкції статей передбачають грошове стягнення або тюремне ув'язнення на строк до трьох років (ст. 354, ст. 359, п.1 ст. 361, ст. 364 і т.д.). А за ці ж діяння, вчинені з необережності (ст. 355, ст. 360, п.2 ст.361, ст. 364) винні можуть бути покарані грошовим стягненням або тюремним ув'язненням на строк до одного року. Найсуворіше покарання у виді тюремного ув'язнення до п'яти років передбачене за порушення вимог використання та охорони особливо охоронюваних об'єктів, яке заподіяло істотну шкоду цьому об'єкту (п.1 ст. 357 КК Естонської Республіки) і незаконний викид у довкілля речовин та відходів та спричинення понаднормового шуму, які заподіяли велику шкоду водам, грунтам, атмосферному повітрю, тваринному чи рослинному світу (п.2.1 с. 364 КК Естонської Республіки).

У ст. 352 (Створення пожежонебезпечної обстановки у довкіллі), ст. 353 (Діяльність, що загрожує рослинності), ст. 362 (Порушення вимог перевезення, зберігання і перероблення продуктів природного походження) і ст. 366 (Порушення порядку ведення обліку природокористування і забруднення) КК Естонської Республіки санкції передбачають покарання у виді штрафу або арешту.

При аналізі покарання за злочини проти довкілля в Естонській Республіці, потрібно також відмітити, що ст. 52 КК Естонської Республіки передбачено, що при вчиненні злочину, пов'язаного з порушенням права полювання або рибальства, суд може застосувати додаткове покарання у виді позбавлення винного права полювання і рибальства на строк до трьох років.

Отже, на підставі вищевикладеного слід відмітити актуальність кримінально-правової охорони довкілля в Україні та Естонській Республіці. У кримінальних кодексах цих держав злочини проти довкілля виділені в окремі структурні частини (глава 20 «Винні діяння проти довкілля» КК Естонської Республіки і розділ VIII Особливої частини «Злочини проти довкілля» КК України). Більшість злочинних діянь проти довкілля є подібними у кримінальних кодексах України і Естонської Республіки. Заслуговує уваги удосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля в Україні враховуючи положення КК Естонської Республіки щодо конкретизації форми вини у статтях Особливої частини, а також системного підходу встановлення видів та строків покарання у санкціях.

Список використаних джерел

1. Кримінальний (Пенітенціарний) кодекс Естонської Республіки від 06.06.2001р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1_01.05.2015.pdf

2. Кримінальний кодекс України : Закон, кодекс від 05.04.2001р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

Миколенко Олена Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова,
м. Одеса

СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

На виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України № 222-VII, Верховною Радою України 18 квітня 2013 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України» [1], якій закріпив у Кримінальному кодексу (далі – КК України) та Кримінальному процесуальному кодексу України (далі – КПК України) положення щодо спеціальної конфіскації. Згідно з приписами цього закону, розділ XIV Загальної частини КК України був доповнений ст. 96-1 «Спеціальна конфіскація», ст. 96-2 «Випадки застосування спеціальної конфіскації», а сам розділ змінив назву на «Інші заходи кримінально-правового характеру» []. В КПК України ст. 100 також змінила назву на: «Зберігання речових доказів і документів та вирішення питання про спеціальну конфіскацію» []. З цього часу спеціальна конфіскація майна почала належати до одного з найбільш обговорюваних та проблематичних інститутів кримінального та кримінального процесуального права.

Полеміка навколо правового інституту велася щодо його правової природи, предмету та способів реалізації спеціальної конфіскації тощо. Так, М.І.Хавронюк, К.П. Задоя вважають, що спеціальна конфіскація це вид кримінального покарання. С.Г. Келіна, І.М. Горбачова, Ю.А. Пономаренко, В.ВШпиляревич розглядають спеціальну конфіскацію як інший захід кримінально-правового характеру. Інші автори, зокрема, С.Я. Бурда, І.М.Гальперин, В.К.Грищук, В.М. Мельникова-Крикун, Ю.Б. Мельникова, О.С.Міхлін відносять спеціальну конфіскацію до кримінальних процесуальних заходів примусу. Про подвійну правову природу спеціальної конфіскації (кримінально-правову та кримінальну процесуальну) у своїх працях говорять А.М. Ященко, С.О.Ковальчук і інші. Таким чином, діапазон думок з приводу інституту спеціальної конфіскації досить широкий. Здавалося б, найпростішим виходом для науковця, який намагається розібратись в окресленій проблематиці, є приєднання до однієї з названих точок зору. Але вважаємо, що правова природа спеціальної конфіскації повністю залежить від волі

законодавця та цілей, які він переслідує додаючи такій захід правового примусу в діюче законодавство України.

Отже, якщо основна мета таких змін законодавства - покарати злочинця, то немає необхідності в існуванні спеціальної конфіскації ні в КК України, ні в КПК України. Такий додатковий вид покарання як загальна конфіскація в повному обсязі справляється з поставленою метою.

Якщо ж метою закріплення спеціальної конфіскації є попередження злочинів або попередження порушень прав громадян в майбутньому, то ця мета, на нашу думку, може розглядатися як додаткова, а не основна, оскільки всі заходи правового примусу переслідують якісь основні цілі, а попередження злочинів завжди виступає лише додатковою метою по відношенню до основної. Наприклад, ч. 2 ст. 50 КК України закріплює, що покарання має на меті не тільки кару (основна мета), але і виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами (додаткові цілі). У КПК України основною метою застосування примусових заходів є досягнення дієвості кримінального провадження, а попередження, так само як і в кримінальному праві, може виступати лише додатковою метою при застосуванні окремих примусових заходів, наприклад, запобіжних заходів (ст. 177 КПК України).

Якщо метою закріплення в національне законодавство спеціальної конфіскації є припинення протиправного володіння, користування і розпорядження майном, яке, по-перше, було придбано злочинним шляхом, по-друге, використовується для фінансування тероризму або для досягнення інших злочинних цілей, то в даному випадку виникає необхідність розмежування конфіскації як покарання (інститут кримінального права) та конфіскації як заходу кримінального процесуального примусу (інститут кримінального процесуального права). Саме в межах кримінального провадження виникають всі необхідні передумови і підстави для застосування спеціальної конфіскації як заходу кримінального процесуального примусу. Для кримінального права незмінним є положення про індивідуалізацію покарання, обмеження і вилучення виключно власності засудженого. Спеціальна конфіскація не завжди пов'язана з суб'єктом злочину, а також майном, яке виступає в якості предмета, знарядь і засобів вчинення злочину, що притаманне нормам кримінального права. Вона може бути застосована і щодо майна третіх осіб, а також доходів, які були отримані засудженим шляхом використання майна, здобутого їм незаконним шляхом. В цьому випадку, кримінальне процесуальне право регулює підстави та порядок застосування примусових заходів, які не мають ніякого відношення до суб'єкта злочину, предмету, знарядь і засобів вчинення злочину, однак мають відношення до протиправного діяння, яке підпадає під ознаки злочину. Аналізуючи норми кримінального та кримінального процесуального права слід констатувати їх неузгодженість між собою. Вважаємо, що кримінальне процесуальне право, яке не пов'язане принципом індивідуалізації покарання на відміну від кримінального права України, має в

своєму правовому арсеналі заходи примусу, підстави застосування яких виникають в процесі збирання, перевірки та оцінки доказів, і які можуть застосовуватися до широкого кола учасників кримінального провадження (зокрема, до третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт).

Якщо факт появи спеціальної конфіскації в КК України та КПК України обумовлений політичними або економічними факторами (що може негативно позначитися на цілісності кримінального та кримінального процесуального права), то тоді спеціальна конфіскація перетворюється на один із засобів усунення конкурентів у політичній і комерційній сферах, а також стає одним з правових засобів поповнення державного бюджету. В такому випадку, не має сенсу вести розмову про праву природу цього інституту.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: Закон України від 18 квітня 2013 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 46. – Ст. 2046.
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. - Ст. 131.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.

Михайліченко Тетяна Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального та
адміністративного права і процесу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Полтава

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГУМАНІЗАЦІЇ (на прикладі злочину, передбаченого ст. 229 КК України)

Загальновідомо, що Законом України від 15.11.2011 р. № 4025 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» (далі – Закон № 4025) була здійснена так звана «гуманізація» кримінальної відповідальності за рахунок декриміналізації частини злочинів та віднесення їх до адміністративних правопорушень, а також заміни в ряді випадків таких покарань як обмеження чи позбавлення волі, а в деяких випадках і виправних робіт, на штраф або взагалі виключення цих покарань. Крім того, були суттєво

підвищені розміри штрафів за майже всі злочини у сфері господарської діяльності: мінімальне підвищення відбулося до розміру в 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.), максимальне – в 50 000 н.м.д.г. Хоча більшістю науковців новели, особливо стосовно покарань, критикувалися та вказувалися недоліки такої гуманізації (приміром, Ф. Веніславським, Н. Гуторовою, Я. Романчуком, З. Топорецькою, О. Шаповаловою та ін.), зокрема часто відмічалося, що вказаний Закон передбачає не пом'якшення відповідальності, а лише надає їй яскраво вираженого майнового характеру. Однак окремі з дослідників (приміром, Д.О. Балобанова), доволі схвально віднеслися до таких нововведень, вказуючи, що дана гуманізація кримінальної відповідальності сприятиме реалізації конституційного права громадян на заняття підприємницькою діяльністю, відповідатиме існуючим міжнародним стандартам та досвіду іноземних держав відносно відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності тощо [1, с. 215].

Отож, нині вже майже 4 роки як вищевказаний Закон № 4025 діє, що дає можливість проаналізувати та встановити чи досягається мета, яка була поставлена перед ним. Задля цього нами були проаналізовані обвинувальні вироки, які містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень та виносилися судами України в період з 2011 по листопад 2016 рр. за незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України).

Насамперед слід звернути увагу, що кількість вироків за вказаною статтею має тенденцію до зростання. Так, якщо у 2011 р. та 2012 р. було винесено лише 3 та 4 обвинувальних вироки відповідно, то у 2013 р. – це 16, у 2014 р. – 20 (лише 1 з яких виправдувальний), у 2015 р. – 10, за січень-жовтень 2016 р. – 11 обвинувальних вироки.

Примітним є й те, що особам, яким призначалося покарання в межах редакції ст. 229 КК України до набрання Законом № 4025 чинності[*] (всього 23 особи), зазвичай присуджували сплату штрафу (17 випадків), з яких у 88 % випадках його розмір зменшували завдяки застосуванню ст. 69 КК України. Цікавим фактом є й те, що в декількох випадках сума штрафу була знижена у 30 разів відносно мінімальної межі санкції [2]! У 6 ж вироках хоча судом і було призначено такий вид покарання як позбавлення волі, однак у жодному з цих випадків засуджені його не відбували: двічі осіб звільняли від покарання з

[*] Тобто коли незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару або інше умисне порушення права на ці об'єкти каралося:

- штрафом від 200 до 1000 н.м.д.г. або виправними роботами на строк до 2 років, або позбавленням волі на той самий строк (ч. 1 ст. 229 КК);
- штрафом від 1000 до 2000 н.м.д.г. або виправними роботами на строк до 2 років, або позбавленням волі на строк від 2 до 5 років (ч. 2 ст. 229 КК);
- штрафом від 2000 до 3000 н.м.д.г. або позбавленням волі на строк від 3 до 6 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3років або без такого (ч. 3 ст. 229 КК).

випробуванням (ст. 75 КК України) із призначенням іспитового строку в 1 рік і 4 особам суд врахував строк тримання під вартою, який співпадав з присудженою мірою покарання.

Якщо ж проаналізувати міри призначених судами покарань після набрання чинності Законом № 4025, то близько 54 % осіб призначається штраф у межах нижньої межі відповідної санкції, причому зазвичай це випадки засудження за ч. 1 ст. 229 КК України. Крім того, 14 особам покарання призначалося нижче від найнижчої межі (ст. 69 КК). Тобто загалом осіб, яким призначають достатньо низькі міри штрафу – понад 78 % від загальної кількості засуджених. Такі показники наводять на думку, що законодавець в гонитві за бажанням перейняти іноземний досвід неправильно розрахував нижню межу штрафу. В результаті чого суди, керуючись принципом індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання, намагаються призначати якомога менші розміри стягнень, особливо з урахуванням того, що достатньо часто цивільні позови про відшкодування матеріальної та (або) моральної шкоди задовольняються у повністю чи частково.

Показовим є й те, що «лазівка» уникнути такого покарання як штраф все ж залишилася за рахунок призначення покарань за сукупністю злочинів шляхом поглинання, що, як видається, абсолютно не відповідає принципу справедливості. Так, наприклад, одним із судів була визнана винною ОСОБА_2 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 199, ч. 1 ст. 204, ч. 3 ст. 229 КК України. Згідно із судовим рішенням за злочин, передбачений ч. 2 ст. 199 КК України їй призначили покарання у вигляді 5 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 204 КК України – штраф у розмірі 1000 н.м.д.г.; і за ч. 3 ст. 229 КК України – штраф у розмірі 10 000 н.м.д.г. На підставі ж ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим ОСОБІ_2 остаточно було призначене покарання у вигляді 5 років позбавлення волі та із застосуванням ст. 75 КК України засудженого було звільнено від відбування призначеного покарання з випробуванням строком на 3 роки [3]. Тобто, особа, яка вчинила три злочини, один з яких – тяжкий, de-facto уникає майже всіх негативних наслідків засудження, на відміну від особи, яка вчиняє лише злочин, передбачений ч. 3 ст. 229 КК України, і згідно з даними здійсненого аналізу зазвичай засуджується до сплати штрафу або в межах мінімуму даної санкції (10 000 н.м.д.г.), або ж межах завданої шкоди (в порядку ч. 2 ст. 53 КК України).

Отож, в контексті дослідження даної норми, можна відмітити, що майновий характер відповідальності мав місце як до так званої гуманізації, так і після неї; суди як раніше, так і нині за певних механізмів звільняють винних від реального відбування покарання. Крім того, проблема необґрунтованості завищеного рівня криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності, що є перепоною для розвитку підприємництва, на нашу думку, згідно даних аналізу судової практики, залишається й нині. Тому впевнено сказати, що існуючі нині межі покарання досягають поставлених цілей важко.

Як справедливо відмічає Н.О. Гуторова, оптимальна модель кримінального покарання, повинна містити комплекс заходів кримінально-правового характеру, які б були необхідними і достатніми для зменшення кількості суспільно небезпечних посягань на найбільш важливі суспільні відносини [4, с. 45]. Однак навіть у теорії кримінального права нині не розроблена загальноприйнята теорія техніко-юридичної побудови санкцій. До того ж хоча науковцями й робилися спроби обґрунтувати розрив між мінімальною і максимальною межами, так звану «вилку» покарання (І. І. Карпець, М. Й. Коржанський, О. Михаль, В.О. Туляков та ін.), в основному це здійснювалося для обмеження та позбавлення волі. Відносно ж майнових покарань це майже не досліджувалася.

Отож, на підставі викладеного, можна зробити висновок, що як видається, поспішність українського законодавця в перейнятті зарубіжного досвіду без врахування українських реалій не виправдала себе. Із врахуванням нововведень, якими було змінене значення штрафу (в розрізі ст. 12 КК України), варто було більш детально продумати розрив між мінімальними і максимальними межами такого покарання для злочинів у сфері господарської діяльності, оскільки в нинішньому варіанті ті недоліки, які законодавець намагався викорінити шляхом так званої гуманізації не дали бажаного ефекту, пор що свідчать аналіз судової практики.

Список використаних джерел

1. *Балобанова Д. О.* Щодо деяких аспектів гуманізації відповідальності за господарські злочини / Д. О. Балобанова. // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук. конф., 20-21.04.2012. – О. : Фенікс, 2012. – Т. 2. – С. 215-217.
2. Вирок Володимирецького районного суду Рівненської області від 15.07.2011 р., справа № 1-15/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17900923; вирок Володимирецького районного суду Рівненської області від 11.04.2014 р., справа № 1702/1473/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55747605.
3. Вирок Біляївського районного суду Одеської області від 08.07.2014 р., справа № 496/713/14-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39893504.
4. *Гуторова Н.О.* Реалізація соціальної функції кримінального права шляхом встановлення і призначення покарання / Н.О. Гуторова // Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13.10.2016. / редкол. : В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2016. – С. 43-46.

Назаренко Павло Григорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного
та міжнародного права
Запорізького національного технічного університету,
м. Запоріжжя

ЗАРАХУВАННЯ СУДОМ СТРОКУ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ У СТРОК ПОКАРАННЯ ЯК ШЛЯХ ДО ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Судочинство – самостійна галузь діяльності держави та багатогранна, специфічна сфера, в якій провідну роль відіграють суди – державні органи, що мають закріплене конституційно (стаття 124 Конституції України) виключне повноваження здійснювати правосуддя в Україні [1].

Загалом судочинство має на меті здійснення правосуддя – відновлення справедливості в законний спосіб шляхом постановлення судом обґрунтованого рішення та його виконання.

Україна тривалий час перебуває в стані реформування судової системи та суміжних правових інститутів, декларуючи реформи приведення сфери судочинства у відповідність із міжнародними, європейськими стандартами. У цьому напрямку були й значні позитивні зрушення.

Проте варто визнати, що реалізація ініціатив реформування судової системи нерідко відповідала європейським стандартам більше за формою, ніж за змістом, здійснювалася копіюванням певних частин закордонних моделей без урахування особливостей національної правової та судової систем України. Зазначене призвело до того, що якість та ефективність функціонування існуючої зараз моделі судової системи перестали задовольняти очікування українського суспільства. Отож, сфера судоустрою потребує глибинного реформування й ми маємо історичний шанс для його проведення та побудови якісно нової моделі судової системи України.

Судовий захист прав і свобод людини та громадянина – той надзвичайно важливий державний інститут, за ефективність функціонування якого несе відповідальність держава.

Законом України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26 листопада 2015 року № 838-VIII [2] викладено у новій редакції ч. 5 ст. 72 КК України, зокрема, зазначено, що строк попереднього ув'язнення у разі засудження особи до позбавлення волі в межах того самого кримінального провадження, у межах якого до особи було застосовано попереднє ув'язнення, зараховується судом із розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі [3].

Відповідно до Прикінцевих положень цього Закону, його положення застосовуються до всіх осіб, щодо яких на момент набрання чинності цим Законом набрав законної сили обвинувальний вирок, покарання за яким не відбуто повністю.

Відповідно до ч. 5 ст. 72 КК України (в редакції Закону від 26 листопада 2015 року), у строк попереднього ув'язнення включається строк:

а) затримання особи без ухвали слідчого судді, суду;

б) затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання;

в) тримання особи під вартою як запобіжний захід, обраний суддею, судом на стадії досудового розслідування або під час судового розгляду кримінального провадження;

г) перебування обвинуваченого у відповідному стаціонарному медичному закладі при проведенні судово-медичної або судово-психіатричної експертизи;

д) перебування особи, яка відбуває покарання, в установах попереднього ув'язнення для проведення слідчих дій або участі у судовому розгляді кримінального провадження.

Вищий Спеціалізований Суд України у своїх роз'ясненнях щодо застосування окремих положень Закону України №838-VIII від 26.11.2015 року «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання», у п. 3 зазначив: «…Правила, закріплені у ст. 72 КК, розповсюджуються лише на осіб, яким призначено строковий вид покарання. Довічне позбавлення волі до переліку таких покарань не відноситься. Не застосовуються ці правила й у випадку заміни засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі внаслідок акта про помилування.» [4].

Як показує судова практика, такий висновок Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з приводу застосування судами ч.5 ст.72 КК України, носить лише рекомендаційний характер.

Зі змісту ч. 1 ст. 72 КК України вбачається, що правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення розповсюджується на всі види покарань, у тому числі і на довічне позбавлення волі, оскільки законом ніяких виключень не передбачено.

Частина 5 ст. 72 КК України (в редакції Закону від 26 листопада 2015 року) не містить обмежень щодо застосування Закону України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання», до осіб засуджених до довічного позбавлення волі, так як вказаний Закон не обмежує наведені правила лише покаранням у виді позбавлення волі на певний строк, на відмінність від норм КК України, таких як ст. ст. 81, 82 КК України, де таке розмежування проведено.

Разом з тим, ст. 87 КК України передбачає помилування, яке здійснюється Президентом України стосовно індивідуально визначеної особи, яке передбачає індивідуальне державно-владне веління у формі пробачення особі, яка вчинила злочин будь-якої тяжкості.

Частиною 2 ст. 87 КК України, передбачено, що актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років.

Згідно з п. 4 Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого Указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015, у випадку засудження особи до довічного позбавлення волі, клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання [5].

Аналіз нормативно-правових актів свідчить, що застосування до засудженого до довічного позбавлення волі, положення Закону України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України» щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26 листопада 2015 року, не може бути обмежено, оскільки передбачені ним правила зарахування у строк покарання строку фактичного відбування покарання та використання ним права на звернення з клопотанням про помилування.

Таким чином, при вищевикладених обставинах, суди зараховують засудженим у строк фактично відбутого покарання у вигляді довічного позбавлення волі, призначеного за вироком строк попереднього ув'язнення з дня фактичного затримання до дня набрання вироком законної сили із розрахунку 1 день попереднього ув'язнення відповідає 2 дням позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print1441554096154328 .
2. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання : Закон України від 26 листопада 2015 року № 838-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/838-19.
3. Кримінальний кодекс України [Текст] : закон України від 5 квітня 2001 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1477932429415970.
4. Роз'яснення Вищого Спеціалізованого Суду України щодо застосування окремих положень Закону України від 26 листопада 2015 року № 838-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaporizhya.legalaid.gov.ua/ua/konsultatsii-z-typovykh-zvernen/roz-iasnennia-shchodo-pererakhuvannia-stroku-vidbuvannia-pokarannia-zakon-savchenko.

5. Положення про порядок здійснення помилування [Текст] : Указ Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/223/2015.

Неледва Наталія Василівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету,
м. Одеса

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ПРІОРИТЕТНІСТЬ ІНТЕРЕСІВ ПОТЕРПІЛОГО ЯК НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ

Судовий процес, безперечно, є найбільш дієвим способом захисту законних прав, проте, в окремих випадках винесення судового рішення ще не означає дійсного розв'язання конфлікту, а навпаки зумовлює його ескалацію [1, с. 37]. Так, в Україні існує гостра проблема щодо виконання судових рішень, і саме впровадження несудових механізмів зменшення надходження скарг на невиконання судового рішення до ЄСПЛ, що у свою чергу також зменшить штрафні санкції, які важким тягарем лягають на бюджет України. Нажаль, вжиття багатьох заходів щодо оптимізації роботи судової системи: постійна зміна законодавства, спрощені процедури розслідування та розгляду кримінальних справ та інші новації не дозволили вирішити питання розв'язання кримінально-правового конфлікту, та остаточного задоволення інтересів обох сторін кримінального процесу.

Ми маємо чудову нагоду, спостерігати за етапом становлення компромісних правовідносин в кримінальному процесі України. Розв'язання кримінально-правових конфліктів можливо за рахунок законодавчого та правового регулювання, діяльності судових та правоохоронних органів в результаті чого приймається судове рішення яке встановлює кримінальну відповідальність однієї із сторін. Але такі дії не призводять до вирішення конфліктної ситуації, адже судові рішення виносяться в інтересах держави та на основі принципу публічності. В межах сучасних підходів розв'язання кримінально-правових конфліктів каральний підхід змінюється на відновлюючий. Відновлюючий підхід заснований на взаємовигідних умовах та угоді двох сторін під час досудового слідства, судове рішення яке приймається за таких умов не порушує інтереси держави та одночасно врегульовує суперечки між сторонами обвинувачення та захисту.

Зміст відновного правосуддя в кримінальному процесі не може бути вивчено без відображення його в засадах кримінального процесу, які за визначенням у сучасній юридичній літературі представлені як керівні засади

(ідеї¨), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Безумовно засади кримінального провадження які закріплені в главі 2 КПК України поширюються на всі форми кримінального провадження, але кримінальне провадженя на підставі угод потребує дії спеціальних принципів: принцип пріоритетності інтересів потерпілого, принцип процесуальної економії та доцільності.

Кримінально-процесуальне законодавство реалізує в своїх інститутах і приписах норми міжнародно-правових актів та правові позиції Європейського суду з прав людини, що є доказом вагомості, зокрема: Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою (прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року), Резолюції Економічної і Соціальної Ради ООН 2000/14 «Основні принципи застосування програм відновлювального правосуддя в кримінальних справах» від 27 липня 2000 року, Рамкового рішення Ради Європейського Союзу «Про становище жертв злочину у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року, Рекомендації № R (87) 18 «Відносно спрощення кримінального судочинства» (прийнята Комітетом міністрів Ради Європи від 17 вересня 1987 року), Рекомендації № R (99) 19 «Посередництво у кримінальних справах» (прийнята Комітетом міністрів Ради Європи від 15 вересня 1999 року).

Принцип пріоритетності інтересів потерпілого, - як зазначає В. М. Тертишник, – який зараз відроджується в національному законодавстві, відповідає ідеям гуманізму. З урахуванням значної кількості щорічно розслідуваних справ та того факту, що значна частина з них є справами про злочини невеликої тяжкості, можна стверджувати, що Україні потрібна процесуально-правова технологія, яка визначала б умови і межі компромісу у кримінальному процесі, критерії й гарантії забезпечення справедливого вирішення справи та захисту прав і свобод учасників процесу [2, с. 315].

Кримінальний процес повинен розвиватися не тільки по шляху посилення процесуальних гарантій, та гуманізації, а й у бік свого спрощення, прискорення і здешевлення. Необхідно розумне поєднання обох процесів. Підкреслимо ще раз – спрощення процедури, як правило, супроводжується відмовою від окремих процесуальних гарантій. Але вони є необхідною умовою таких правовідносин адже кримінальне провадження на підставі угод є різновидністю спрощеного кримінального судочинства, що дозволяє досягти суттєвої процесуальної економії під час якого ніяк не обійтись без таких умов.

На нашу думку, принцип процесуальної економії тісно пов'язаний із запровадженим у новому Кримінально-процесуальному кодексі інститутом укладання угод, адже кримінальне провадження на підставі угод має на меті максимальне прискорення порядку та вирішення кримінальних справ. При цьому скорочені процедури досудового розгляду та судового провадження не повинні обмежувати чи скасовувати гарантовані Конституцією України права та свободи людини і громадянина.

В юридичній енциклопедії принцип процесуальної економії визначається як керівна ідея, що полягає в тому, щоб налаштувати учасників процесу на максимальне використання процесуальних прав, які звільняють їх від невиправданих формальностей і процедур, і тим самим скоротити час, необхідний для надання судового захисту, і зменшити обсяг засобів, що витрачаються на ведення справи в суді [3].

Принцип процесуальної економії не має формального закріплення в кримінально-процесуальному законодавстві, але це не применшує його важливості. Принцип процесуальної економії – це принцип кримінального процесу, відповідно до якого здійснюється раціональне використання сил, засобів та часу, при цьому забезпечуються основні права та гарантії учасників процесу. Чим швидше буде здійснюватися розгляд кримінальних справ та раціональніше будуть використовуватися засоби та сили, тим ефективнішим буде кримінальне судочинство.

М.В. Махмутов пропонує закріпити в процесуальному законі норму про те, що судочинство здійснюється з розумною економією залучених сил і засобів і в можливо скорочені строки, а також положення про те, що не підлягають задоволенню вимоги учасників процесу, задоволення яких завідомо призведе до невиправданого залучення сил і засобів або затягування процесуальних строків. Автор вважає, що без економії залучених сил і засобів неможливе ефективне досягнення цілей процесу [4].

Також, однією з основних тенденцій розвитку кримінального судочинства різних країн світового співтовариства є принцип доцільності. Принцип доцільності поступово витісняє принцип законності з кримінального судочинства західних держав (Франції, Бельгії, Норвегії та ін.). Так, якщо відповідно до принципу законності компетентна особа зобов'язана порушити кримінальну справу по кожному злочину, то відображенням принципу доцільності є можливість такої особи у кожному конкретному випадку вирішувати питання щодо доцільності і необхідності порушення справи [5, с. 480]. Відомо, що поняття доцільності в офіційних джерелах не закріплено, але на це питання дає відповідь філософія. У філософській науці доцільність визначається як відповідність явищу чи якомусь відносно завершеному процесу, матеріальна або ідеальна модель якого виступає як ціль. Доцільність відповідає цілі, наміру, бажанню.

Ріст ефективності кримінально-процесуальної діяльності, поєднання швидкості та ефективності, з однієї сторони, та забезпечення прав і свобод учасників кримінального процесу з іншої сторони – задача давня та складна, яка стоїть перед багатьма державами світу. Пріоритетність інтересів потерпілого, процесуальна економія та доцільність сприяють поверненню потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого) в суспільство та відновленню соціальних зв'язків які були порушені через кримінально-правовий конфлікт.

Список використаних джерел

1. *Аболонин Г.О.* Посредничество при разрешении споров как альтернатива судебной тяжбе / Г.О.Аболонин //Юрист. –2001. – №5. – С. 36-38.
2. *Тертишник В. М.* Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : монографія / В.М.Тертишник. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009;. – С. 315.
3. *Харламов А.* Принцип процессуальной экономии / А. Харламов // Веб-сайт Национальной юридической энциклопедии. – Режим доступа к документу: http://determiner.ru/dictionary/631/word/procesualnoi-yekonomi-princip.
4. *Махмутов М. В.* Принцип процессуальной экономии – начало положено / М.В.Махмутов // Законность. – 2010. – № 12 [Электронный ресурс] / Веб-сайт Юридической библиотеки «Юристлиб». – Режим доступа к документу : http://www.juristlib.ru/book_8066.html.
5. *Чельцов-Бебутов М.А.* Курс уголовного-процессуального права / М.А. Чельцов-Бабутов. – СПБ.: Альфа; Равена. 1995. – С. 480-481.

Нікіфорова Тетяна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та процесу Хмельницького університету
управління та права, м. Хмельницький

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАЙМАНСТВО

Одним із напрямків гуманізації кримінальної відповідальності та демократизації кримінального судочинства в Україні є закріплення в КК заохочувальних норм, тобто норм, які спонукають осіб, які вчинили або вчиняють злочин до припинення своїх суспільно-небезпечних діянь та позитивної посткримінальної поведінки, спрямованої на відшкодування завданих злочином збитків або відвернення потенційної шкоди, швидке та якісне розкриття та розслідування злочину в обмін на певні пільги щодо відповідальності цих осіб. До таких норм відносяться більшість норм про звільнення від кримінальної відповідальності. І в останні роки спостерігається збільшення спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, тобто відповідних норм закріплених в статтях особливої частини КК. Так, зокрема, Законом України від 6 жовтня 2015 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства» статтю 447 КК України «Найманство» було викладено в новій редакції, якою передбачено звільнення від кримінальної відповідальності найманця за участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, якщо він до притягнення до кримінальної відповідальності добровільно припинив участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях та повідомив про свою участь у

конфлікті, воєнних або насильницьких діях або іншим чином сприяв припиненню або розкриттю злочинів, передбачених частинами першою-третьою цієї статті, якщо в його діях немає складу іншого злочину [1]. Прийняття ст. 447 КК України в новій редакції обумовлене в першу чергу проведенням на сході України антитерористичної операції, тобто наявністю на території України збройного конфлікту. А як відомо жоден збройний конфлікт не проходить без використання найманців. Використання найманців у війнах та збройних конфліктах є болючим питанням для міжнародного права.

Підстава звільнення від кримінальної відповідальності за найманством, як і інших спеціальних видів звільнення, складається з комплексу позитивних посткримінальних дій, які повинні бути вчинені до певного процесуального моменту. В ч. 5 ст. 447 КК України таким моментом визначено час до притягнення особи до кримінальної відповідальності. Згідно п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України притягнення до кримінальної відповідальності — це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення[2]. Тобто до пред'явлення особі підозри про вчинення нею злочину, передбаченого ч. 4 ст. 447 КК України за наявності відповідного комплексу позитивних посткримінальних дій така особа підлягає обов'язковому звільненню від кримінальної відповідальності. Про обов'язковість такого звільнення свідчить формулювання ч. 5 ст. 447 КК України, а саме: «Найманець *звільняється* від кримінальної відповідальності …».

Комплекс позитивних посткримінальних дій, які складають підставу звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 447 КК України сформульовано наступним чином: «… добровільно припинив участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях та повідомив про свою участь у конфлікті, воєнних або насильницьких діях або іншим чином сприяв припиненню або розкриттю злочинів, передбачених частинами першою-третьою цієї статті, якщо в його діях немає складу іншого злочину».

Добровільне припинення найманцем участі у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях означає безповоротне припинення особою своєї участі у відповідних діях з власної волі (без примусу з боку інших осіб) з різних мотивів, при усвідомленні можливості продовження участі в них. Тобто, якщо найманець припиняє свою участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях у зв'язку з тим, що його затримали через підозру у вчиненні цього злочину, то таке припинення участі не можна визнати добровільним. Оскільки в ч. 5 ст. 447 КК України не вказано куди найманець має повідомити про свою участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, адресатом повідомлення може бути будь-який орган державної влади чи місцевого самоврядування. Тобто, навіть якщо правоохоронним органам відомо про участь відповідної особи у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях як найманця, але невідомо його місцезнаходження, то якщо особа до притягнення її до кримінальної

відповідальності добровільно припинила участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях та повідомила про це є усі підстави для звільнення її від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 447 КК України.

Окрім того, особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності за найманство, якщо вона сприяє припиненню чи розкриттю злочинів, передбачених ч.ч. 1–3 ст. 447 КК України, тобто сприяє припиненню чи розкриттю дій пов'язаних із вербуванням, фінансуванням, матеріальним забезпеченням, навчанням найманців з метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використанням найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях (ч. 1), у тому числі якщо вони вчинені службовою особою з використанням службового становища (ч. 2) або призвели до загибелі людини (ч. 3) [3]. Тобто особа може повідомити правоохоронні органи про відповідні дії та осіб, які їх вчиняють, вказати на їх місцезнаходження, надати будь-яку іншу інформацію про вчинення відповідних злочинів, яка є корисною для їх розкриття, брати участь у операціях щодо припинення відповідних злочинів тощо. Оцінка дій особи, як таких що сприяли припиненню чи розкриттю відповідних злочинів здійснюється судом у кожному конкретному випадку залежно від обставин справи.

Усі вище вказані позитивні посткримінальні дії можуть визначатися підставою для звільнення від кримінальної відповідальності за найманство лише у випадку якщо в діях найманця немає складу іншого злочину. Тут мається на увазі те, що найманець під час своєї участі у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях не вчинив дій, які охоплюються іншими статтями КК України та не охоплюються ч. 4 ст. 447 КК України. Це зокрема можуть бути злочини проти основ національної безпеки, військові злочини, інші злочини проти миру та безпеки людства.

Список використаних джерел

1. Закон України від 6 жовтня 2015 року № 716-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/716-19.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651–VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

Новікова Катерина Андріївна,
кандидат юридичних наук, науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
асистент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

СИСТЕМА ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ЕСТОНІЇ

В сучасному кримінальному праві більшості європейських країн головними заходами кримінально-правового впливу є покарання, а також інші обмеження прав і свобод людини, що можуть застосовуватися до особи, яка вчинила злочин, замість покарання. Саме такі заходи кримінально-правового впливу містяться і в кримінальних законах України та Естонії. При цьому часто різноманітні кримінально-правові заходи за своїм змістом мають суттєву кількість спільних ознак. Через це подібні за змістом або назвою заходи в кримінальному законодавстві різних держав належать або до видів покарання, або до заходів безпеки, або до інших заходів кримінально-правового характеру.

На відміну від України естонський законодавець не визначає поняття покарання та його мету, що ускладнює відмежування останнього від заходів, які застосовуються замість покарання. Стаття 56 КК Естонії [*] містить лише положення про можливість впливу на засудженого з метою його відмови від вчинення винних діянь у подальшому. На мій погляд, у кримінальному законодавстві має міститись не тільки поняття покарання, а й поняття тих заходів, які застосовуються замість покарання, у тому числі, поняття інших заходів кримінально-правового характеру. Це дозволить визначати їх родові ознаки і правову природу. На жаль, законодавець такого підходу не дотримується і, як правило, починає відповідний розділ з видів або підстав застосування зазначених заходів.

Система покарань за КК Естонії має складну структуру, що обумовлена наявністю у національному законодавстві цієї країни інституту кримінального проступку, кримінальної відповідальності юридичних осіб тощо і передбачена главою 3 КК Естонії, що має назву «Види і заходи покарання». Так,

[*] Кримінальний закон Естонії має назву «Пенітенціарний кодекс». Тим самим зосереджується увага на інституті покарання, а не на інституті злочину, як це прийнято в українському законодавстві. Про це свідчить і аналіз самого тексту закону, який починаючи з перших статей переносить акценти на покарання та підстави його призначення тощо. Проте я використовую тут і в подальшому назву «КК Естонії», як таку, що відповідає усталеній термінології вітчизняної науки кримінального права.

законодавець розрізняє основні покарання, які застосовуються за злочин (розділ 1 глави 3 КК Естонії) – грошове стягнення (ст. 44 КК Естонії) та тюремне ув'язнення (ст. 45 КК Естонії); основні покарання, які застосовуються за проступок (розділ 2 глави 3 КК Естонії) – штраф (ст. 47 КК Естонії), арешт (ст. 48 КК Естонії) та позбавлення права управляти транспортними засобами як основне покарання (ст. 48^1 КК Естонії). Крім того, виділяються ще додаткові покарання, які застосовуються до фізичної особи за винні діяння (розділ 3 глави 3 КК Естонії) – заборона діяльності (ст. 49 КК Естонії), заборона на зайняття підприємницькою діяльністю (ст. 49^1 КК Естонії), позбавлення права управляти транспортними засобами (ст. 50 КК Естонії), позбавлення права володіння зброєю і боєприпасами (ст. 51 КК Естонії), позбавлення права полювання та рибної ловлі (ст. 52 КК Естонії), позбавлення права допуску до державної таємниці чи засекреченої зовнішньої інформації, а також позбавлення права обробки даних, які складають державну таємницю або є засекреченою зовнішньою інформацією (ст. 52^1 КК Естонії), заборона на утримання тварин (ст. 53^2 КК Естонії), майнове покарання (ст. 54 КК Естонії) та видворення (ст. 55 КК Естонії). Нарешті, КК Естонії передбачає додаткові покарання, які застосовуються до юридичної особи за винні діяння (розділ 4 глави 3 КК Естонії) – позбавлення права обробки даних, які складають державну таємницю або є засекреченою зовнішньою інформацією на умовах, передбачених ст. 52^1 КК Естонії та заборона на утримання тварин, яка встановлена ст. 52^2 КК Естонії (ст. 55^1 КК Естонії).

Такий підхід до визначення системи покарань, з мого погляду, може бути вразливим для критики. Перш за все, через відсутність єдиного законодавчого підходу до поняття покарання, у системі покарань з'являються заходи, які за правовою природою не є покаранням. Наприклад, позбавлення права володіння зброєю і боєприпасами, заборона на утримання тварин тощо є заходами безпеки, спрямованими на убезпечення суспільства від вчинення нових посягань особою, до якої вони застосовуються.

Крім того, на мій погляд, законодавець надмірно диференціює такий захід як позбавлення права займатися певною діяльністю або обіймати певні посади на окремі види. Намагання передбачити конкретні види злочинів та конкретні покарання за них, підвищує ризик пропустити злочини, під час вчинення яких особа може зловживати своїми навичками, здібностями, професією. Як і у КК України, так і у КК Естонії такі заходи слід відносити не до покарання, а до заходів безпеки.

Далі, спірним є поява такого спеціального виду покарання для іноземців як видворення. Думаю, що такий захід може застосовуватися виключно в рамках забезпечення видачі або передачі злочинця для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку (ст. 10 КК України).

Нарешті, суттєвим недоліком естонського кримінального законодавства є невичерпність системи покарань. Глава 3 КК Естонії мала б перелічити усі види покарання. Проте під час аналізу цього кодексу, а саме глави 4, яка називається

«призначення покарання», знаходимо нові заходи, природа яких законодавцем невизначена. Так, розділи 2, 2^1, 3 передбачають можливість заміни тюремного ув'язнення, арешту, грошового стягнення, штрафу, майнового покарання не передбаченими у системі покарань заходами: суспільно корисними роботами, електронним наглядом, лікуванням. Виходячи із назви розділу такі заходи мали б визнаватися покараннями, проте характер їх правообмежень дозволяє лише суспільно корисні роботи віднести до останніх.

Так, розділ 3 глави 3 передбачає заміну тюремного ув'язнення або арешту суспільно корисними роботами (аналог за законодавством України – громадські роботи). Це не єдиний розділ КК Естонії, що містить лише одну статтю, що дозволяє замислитися і над особливостями законодавчої техніки та побудови кримінального закону. Громадські роботи, очевидно, відповідають ознакам покарання і мають бути передбачені у системі покарань.

Електронний нагляд, яким передбачається можливість замінювати тюремне ув'язнення (ст. 69^1 КК Естонії, ст. 75^1 КК Естонії), має бути спрямований на корегування поведінки осіб, які вже відбули своє покарання і наразі мають бути підготовлені до повноцінного життя у суспільстві. Для цього, їм мають ще певний час встановлювати обмеження: особистої свободи, пов'язаної із місцезнаходженням особи, задля того забезпечити місце постійного проживання; права на працю, задля того, щоб з одного боку, вирішити проблему із працевлаштуванням, з іншого боку, допомогти частково подолати фінансові труднощі, у яких опиняються ці люди. Все могло б стати ще додатковими передумовами позитивної посткримінальної поведінки в майбутньому. Проте ці заходи мають знаходитись за межами кримінальної відповідальності. І тому не можна погодитись з тим, що такі слід визначати як альтернативу покаранню.

Що ж стосується лікування, такий захід має відноситися до інших заходів кримінально-правового характеру. Воно може бути об'єднане з таким заходом як примусове психіатричне лікування (ст. 86 КК Естонії) і застосовуватися як до осіб, що вчинили злочини, так і до тих, хто вчинив суспільно небезпечні діяння.

Крім примусового психіатричного лікування інші заходи впливу (глава 7 КК Естонії) передбачають різні види спеціальної конфіскації (ст. 83-85 КК Естонії), заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх (ст. 87 КК Естонії) та контроль за поведінкою (ст. 75 КК Естонії, ст. 87^1 КК Естонії). Заходи кримінально-правового впливу, їх система, критерії виокремлення груп та видів підлягають подальшого дослідження і осмислення для забезпечення належної багатоколійності у кримінальному праві.

Ободовський Олександр Васильович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса

КАРАНІСТЬ НЕЗАКІНЧЕНОГО ЗЛОЧИНУ В ІСТОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ (1813-1845 РОКИ)

Починаючи з 2001 року, у ст. 68 КК України зміни вносилися двічі. І кожного разу вони стосувалися караності незакінченого злочину. Отже, від дня прийняття чинного КК України і до сьогодні триває пошук оптимальної моделі побудови санкцій за готування до злочину та замах на злочин. Очевидно, що ця модель поки ще не вироблена. Корисним матеріалом для напрацювання рішення про особливості караності незакінченого злочину можуть бути положення розроблених раніше проектів законодавчих актів.

У проекті Кримінального уложення 1813 року (§ 11) злочини були поділені на вчинені та не вчинені: «Преступленіе бываетъ или содѣянное, или несодѣянное» [1, с. 5]. Злочин вважався невчиненим (§ 13), «[к]огда на противузаконное дѣяніе одно только покушеніе было» або «[к]огда противузаконное дѣяніе самымъ дѣломъ начато, но еще не совсѣмъ довершено» [1, с. 5]. Ці види незакінченого злочину нелегко співвіднести з видами незакінченого злочину, передбаченими чинним КК України. І нелегко насамперед тому, що далі в проекті Уложення 1813 року не згадується про другий вид «несодѣяннаго преступленія», а мова йде лише про замах (§§ 14-16). Однак якщо врахувати, що ознаками другого виду незакінченого злочину є, по-перше, початок виконання діяння («дѣяніе самымъ дѣломъ начато») і, по-друге, недоведення цього діяння до кінця («но еще не совсѣмъ довершено»), то зрозуміло, що сучасною термінологію другий вид незакінченого злочину може бути названий не інакше, як замахом на злочин.

Замах на злочин («покушеніе») відповідно до проекту Уложення (§ 14) вважався «тѣмъ важнѣе, чѣмъ болѣе оное приближалось къ совершенію самаго преступленія» [1, с. 6]. Таке формулювання мало б означати, що у відповідному параграфі проекту Уложення встановлене правило, відповідно до якого має каратися замах на злочин. Проте позиція авторів Проекту, мабуть, була іншою: § 14 Проекту мав назву «Опредѣленіе покушенія», і ця назва орієнтує на те, що в параграфі йдеться про види замаху в залежності від ступеня здійснення злочинного наміру («[п]окушеніе тѣмъ важнѣе»).

У той же час §§ 15 і 16 проекту Уложення прямо визначали особливості караності *замаху* на злочин. При цьому у § 15 було сказано, у якому випадку «[у]чинившій покушеніе… подлежитъ меньшей отвѣтственности»: «…ежели доказано будетъ, что преступникъ, умысливъ учинить противузаконное дѣяніе

и послѣ раскаявшись, или убоясь наказанія, или по другимъ какимъ либо причинамъ, *самъ собою оставилъ* свое злодѣйственное намѣреніе *безъ исполненія,* или начавъ уже оное самымъ дѣломъ, *оставилъ его недовершеннымъ по собственной своей волѣ»* (курсив наш. – О. О.) [1, с. 6]. Нескладно помітити, що § 15 проекту Уложення пов'язував пом'якшення відповідальності особи за вчинення замаху на злочин (у тому розумінні, яке вкладалося в поняття замаху на злочин у проекті Уложення) із *добровільною відмовою* від доведення цього злочину до кінця. Іншими словами, добровільна відмова не виключала караності вчиненого діяння.

Недобровільна відмова від доведення злочину до кінця каралася більш суворо (§ 16): «Покушеніе подлежитъ большей отвѣтственности: ежели преступникъ при содѣяніи имъ преступленія воспрепятствованъ будетъ посторонними и отъ него независящими причинами» [1, с. 7]. У проекті Уложення прямо не сказано, «большей отвѣтственности» порівняно з чим (порівняно з відповідальністю за що) підлягав винний у разі недоведення злочину до кінця з причин, що не залежали від волі винного. Очевидно, проте, що у цьому випадку не мався на увазі закінчений злочин («содѣянное преступленіе»), інакше складалася б дивна ситуація: відповідальність за замах має бути більш суворою, ніж відповідальність за закінчений злочин. Отже, у § 16 Проекту мова йшла про те, що відповідальність за перерваний і невдалий замахи більш суворою має бути порівняно з відповідальністю за такий замах, коли винний відмовився від доведення злочину до кінця за власною волею («самъ собою», «по собственной своей волѣ»).

У проекті Уложення про покарання кримінальні та виправні, внесеному в 1844 році у Державну Раду, були визначені такі стадії вчинення умисних злочинів, як виявлення умислу, готування до злочину, замах на злочин і закінчений злочин (ст. 9): «При сужденіи о преступленіяхъ умышленныхъ, принимаются въ уваженіе и различаются: одинъ лишь чрезъ что либо обнаруженный на преступленіе умыселъ, приготовленіе къ приведенію онаго въ дѣйство, покушеніе на совершеніе и самое совершеніе преступленія» [2, с. 7]. З урахуванням таких стадій вчинення злочину призначалося покарання винній особі: «[м]ѣра установленнаго закономъ за преступленіе или проступокъ наказанія опредѣляется», зокрема, «[п]о мѣрѣ бо̀льшей или ме́ньшей *близости къ совершенію онаго,* если преступленіе не вполнѣ совершено» (пункт четвертий ст. 113) (курсив наш. – О. О.) [2, с. 32]. Це положення було розвинуто у ст. ст. 120-124 проекту Уложення. При цьому в Проекті детально були розроблені правила караності діяння особи, що співвідносилося з тією чи іншою стадією вчинення злочину.

У ст. 120 проекту Уложення було встановлено, що виявлення наміру вчинити злочин є кримінально караним: «Изъявившій на словахъ или письменно, или же обнаружившій какимъ либо дѣйствіемъ намѣреніе совершить преступленіе, наказывается за сіе какъ за преступный умыселъ» [2, с. 34]. Однак за виявлення наміру («преступный умыселъ») покарання

призначалося [лише] у випадках, [спеціально] передбачених у законах: «Случаи въ коихъ за умыселъ, смотря по роду и важности преднамѣреннаго преступленія, назначается наказаніе, именно означены въ законахъ» [2, с. 34].

За «просте» готування до вчинення злочину, тобто за готування «безъ сихъ (вказаних у ст. 121 проекту Уложення. – О. О.) увеличивающихъ вину обстоятельствъ», покарання теж могло призначатися не в усіх випадках, а «лишь въ особыхъ именно означенныхъ законами случаяхъ» (ст. 121) [2, с. 34]. Очевидно, за наявності таких обставин готування до злочину мало вважатися кримінально караним: «За приготовленіе къ совершенію преступленія, виновный подвергается наказанію смотря по тому, во первыхъ, употребленныя имъ для сего средства были ль противозаконныя, во вторыхъ, самое пріобрѣтеніе сихъ средствъ не было ль соединено съ опасностію для какого либо частнаго лица, или многихъ, или и всего общества» (ст. 121) [2, с. 34].

Питання про кримінальну відповідальність у випадку добровільної відмови від доведення злочину до кінця у Проекті вирішувалося так само, як і за чинним КК України: «Когда учинившій приготовленіе къ преступленію или уже и покусившійся на оное, остановился при томъ и по собственной волѣ не совершилъ преднамѣреннаго, то онъ подвергается наказанію лишь въ томъ случаѣ, если содѣянное имъ при семъ приготовленіи и покушеніи есть само по себѣ преступленіе, и только за сіе преступленіе, а не за то, которое онъ былъ прежде намѣренъ совершить» (ст. 122) [2, с. 35]. Іншими словами, у разі добровільної відмови особа підлягала кримінальній відповідальності (покаранню) лише тоді коли фактично вчинене нею діяння містило склад іншого злочину. У той же час у Проекті, на відміну від чинного КК України, містилася чітка вказівка «і тільки за цей злочин, а не за той, який він (винний. – О. О.) раніше мав намір вчинити».

Незакінчений замах на злочин карався менш суворо, ніж злочин закінчений, причому в проекті Уложення були встановлені конкретні межі, в яких у даному випадку могло бути призначене покарання: «Мѣра наказанія за покушеніе на преступленіе, когда оно остановлено не по собственной волѣ подсудимаго, а по другимъ независѣвшимъ отъ него обстоятельствамъ, опредѣляется по бо̀льшей или меньшей близости сего покушенія къ самому совершенію преступленія *одною или двумя степенями ниже противъ наказанія, постановленнаго за самое совершеніе преступленія»* (ст. 123) (курсив наш. – О. О.) [2, с. 35].

Закінчений замах на злочин карався так само, як і злочин закінчений (ст. 124): «Когда, при покушеніи на преступленіе, подсудимымъ сдѣлано все, что онъ могъ считать нужнымъ для приведенія своего намѣренія въ дѣйство, и только по особеннымъ непредвидѣннымъ обстоятельствамъ преднамѣренное имъ зло не совершилось, то онъ наказывается *столь же строго,* какъ и за *совершенное вполнѣ преступленіе»* (курсив наш. – О. О.) [2, с. 35]. У поданих до ст. 124 проекту Уложення поясненнях (у яких зазначені міркування, що ними керувалися автори Проекту при формулюванні відповідного положення)

сказано про те, що у випадку із вказаним у статті замахом «…кажется должно обращать вниманіе не столько на случившееся или неслучившееся, сколько на дѣйствія виновнаго для исполненія своего намѣренія, и слѣдственно наказывать въ семъ случаѣ такъ же строго, какъ и за совершенное вполнѣ преступленіе. Въ лучшихъ иностранныхъ законодательствахъ принято сіе правило» [2, с. 35].

В Уложенні про покарання кримінальні та виправні, затвердженому 15 серпня 1845 року, положення наведених вище статей проекту Уложення були збережені без змін (відповідно, ст. 8, пункт четвертий ст. 110, ст. ст. 117-121 Уложення).

Список використаних джерел

1. Проектъ Уголовнаго Уложенія Россійской Имперіи. Часть первая. Основанія уголовнаго права. – СПб. : Печатано при Сенатской Типографіи, 1813. – 49, IV, V с.

2. Проектъ Уложенія о наказаніяхъ уголовныхъ и исправительныхъ, внесенный въ 1844 году въ Государственный Совѣтъ, съ подробнымъ означеніемъ основаній каждаго изъ внесенныхъ въ сей проектъ постановленій [Текст]. – СПб. : Типографія Втораго Отделенія Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1871. – 3, LXIX, 730, X, 17, 46 с., приложение.

Огерук Ігор Степанович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького, Івано-Франківськ

КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В НАФТОГАЗОВИДОБУВНІЙ ГАЛУЗІ

Корупційні злочини завдають великої шкоди як державі в цілому, так і окремим напрямкам її діяльності. Особливо це відчутно в ключових стратегічних галузях, від яких залежить безпека країни. Серед інших в Україні таким напрямком є нафтогазовидобувна галузь, оскільки забезпечення енергоносіями є одним із пріоритетів, на яких будується незалежність нашої держави. Особливу вагу це має останнім часом, в умовах конфронтації із Російською Федерацією, яка постійно користувалася шантажем у питаннях транзиту та постачання газу в Україну.

Чинне кримінальне законодавство України чітко визначає, що корупційними злочинами відповідно вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 Кримінального кодексу України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього ж Кодексу [1].

Злочини, що вчиняються в нафтогазовидобувній галузі можна поділити на два основних види: корисливі злочини, тобто такі, що мають на меті незаконне

заволодіння або присвоєння матеріальних цінностей чи грошових коштів, та злочини немайнового характеру, тобто такі, кінцевим результатом яких не є набуття зловмисником матеріальних благ [2, с. 13].

Поняття «корупційний злочин» тісно пов'язано із поняттям «корупція». Законом України «Про запобігання корупції» у ст. 1 визначено ряд понять, зокрема зазначено, що корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 вказаного Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Там же зазначено, що корупція – це, серед іншого, використання вказаними особами наданих службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб [3]. Таким чином, якщо говорити про корупційні злочини в нафтогазовидобувній галузі, то необхідно зосередити увагу, в першу чергу, на корисливих злочинах.

Корисливі злочини, що вчиняються в нафтогазовидобувній галузі, можна умовно поділити на такі групи: злочини, пов'язані із розкраданням видобутої сировини, злочини, пов'язані із розкраданням матеріальних цінностей, що належать нафтогазовидобувним підприємствам, та злочини, пов'язані із розкраданням грошових коштів вказаних підприємств [2, с. 17].

Злочини, пов'язані із розкраданням видобутої сировини, в свою чергу, поділяються на злочинні дії, що вчиняються шляхом врізки в трубопровід, розкрадання, що вчиняються з об'єктів інфраструктури нафтогазовидобувних підприємств, та розкрадання шляхом створення необлікованих лишків [2, с. 18]. Враховуючи те, що, в даному випадку, злочин буде вважатися корупційним, якщо його вчинила особа, яка зазначена в частині 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», шляхом зловживання службовим становищем, то до корупційних злочинів можна віднести злочинні діяння, пов'язані із створенням необлікованих лишків, та розкрадання, що вчиняються з об'єктів інфраструктури нафтогазовидобувних підприємств, оскільки до них причетні керівники вищої та середньої ланки вказаних підприємств.

Злочини, пов'язані із розкраданням матеріальних цінностей, що належать нафтогазовидобувним підприємствам, будуть вважатися корупційними за вищезазначених обставин. До них можна віднести злочинні дії, пов'язані із розкраданням товарно-матеріальних цінностей, що вчиняються відповідальними особами із складів, та розкраданням товарно-матеріальних цінностей, що вчиняється безпосередньо керівництвом нафтогазовидобувних підприємств.

Злочини, пов'язані із розкраданням грошових коштів нафтогазовидобувних підприємств майже всі можна вважати корупційними, оскільки важко уявити ситуацію, що доступ до вказаних коштів мають особи, які не обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально не уповноважені на виконання таких обов'язків вказаними підприємствами. Також слід зазначити,

що розкрадання грошових коштів, як правило, здійснюються шляхом зловживання службовим становищем.

Крім цього, до корупційних злочинів, що вчиняються в нафтогазовидобувній галузі, можна віднести службові злочини, які вчиняються особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків на підприємствах нафтогазовидобувної галузі, та які мають на меті отримання неправомірної вигоди, тобто грошових коштів або іншого майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, будь-яких інших вигод нематеріального чи негрошового характеру, для себе чи третіх осіб.

Таким чином, до корупційних злочинів, що вчиняються в нафтогазовидобувній галузі слід віднести злочинні дії, що вчиняються особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків на підприємствах нафтогазовидобувної галузі, пов'язані із розкраданням видобутої сировини, матеріальних цінностей та грошових коштів вказаних підприємств, а також службові злочини, вчинені зазначеними особами, якщо вони мають на меті отримання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. [Електронний ресурс] : станом на 26 листопада 2016 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу до сторінки : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran198#n198.
2. Огерук І. С. Діяльність підрозділів ДДСБЕЗ МВС України щодо протидії злочинності в нафтогазовидобувній галузі : наук.-практ. рек. / І. С. Огерук. – Івано-Франківськ : ПЮІ ЛьвДУВС, 2010. – 120 с.
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс] : станом на 26 листопада 2016 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу до сторінки : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18.

Орловська Наталя Анатоліївна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА ЕСТОНІЇ)

Соціально-політична ситуація в Україні, яка склалася внаслідок військової агресії РФ на Сході, окупації АРК, обумовила небувале для пострадянського

періоду історії держави зростання значення збройних сил. Військові (добровольці та кадрові військовослужбовці) сприймаються не лише як захисники вітчизни, вони мають величезний моральний авторитет у суспільстві, адже сприймаються почасти як остання надія на спротив несправедливості та свавіллю чиновництва.

Однак поряд із цим слід відмітити погіршення стану військової злочинності, що виявляється у збільшенні кількості злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), структурних змін в частині зростання питомої ваги тяжких та особливо тяжких злочинів тощо. Так, у 2014 р. було зареєстровано 4055 військових злочинів, з яких на долю тяжких та особливо тяжких припадало 20,7%; у 2015 р. - 6213 злочини, з яких 42,4% тяжких та особливо тяжких. Таким чином, загальне зростання рівня військової злочинності склало 35%, тоді як приріст по тяжким та особливо тяжким злочинам – більше, ніж на 200%. При цьому маємо суттєве збільшення кількості встановлених осіб – на 21% у 2015 р. порівняно з 2014 р.

Складна кримінальна ситуація у військовій сфері обумовила намагання підвищити ефективність кримінально-правового запобігання зазначеній категорії злочинів, однак ці спроби в Україні характеризуються певною амбівалентністю:

з одного боку, відбулася декриміналізація злочинів, передбачених ст. 423 «Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем», ст. 424 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» (на підставі змін до КК України від 21 лютого 2014 р.), з іншого – через рік перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень було знову криміналізовано (на підставі змін до КК України від 7 липня 2015 р.);

з одного боку, було прийнято низку змін та доповнень до КК України, спрямованих на посилення відповідальності військовослужбовців (зокрема, Закони України від 5.02.2015 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період», від 12.02.2015 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини»), з іншого, - залишається можливість звільнення військовослужбовця від кримінальної відповідальності із застосуванням до нього заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України (ч. 4 ст. 401 КК України), хоча статистика застосування цієї норми мізерна – у 2014 р. 7 випадків, у 2015 р – 3 факти. Окрім цього, КК України передбачає й інші варіанти пом'якшення кримінально-правових обтяжень військовослужбовцеві (наприклад, звільнення від відбування покарання з випробуванням, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання тощо).

Привертає увагу те, що загалом перелік покарань військовослужбовців не піддався змінам: залишаються два специфічні види основних покарань -

службові обмеження для військовослужбовців та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, також може бути застосоване додаткове покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Однак при цьому слід зазначити, що ч. 2 ст. 60 КК України містить особливий припис щодо відбування арешту військовослужбовцем, а ч. 1 ст. 62 КК України поширила застосування тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців на більш широке коло осіб.

Якщо проаналізувати санкції норм про кримінальну відповідальність за військові злочини за КК України, то можна дійти висновку, що із загалом 95 санкцій безальтернативними з покаранням у виді позбавленням волі є 75 санкцій (79%). З альтернативних санкцій переважну більшість становлять ті, що знову ж таки містять позбавлення волі. У якості альтернативи позбавленню волі у 9 санкціях передбачено штраф (4 випадки), обмеження волі (3 випадки), арешт (2 випадки). Відповідно, незважаючи на наявність специфічних для військовослужбовців видів покарання, превалюють загальні їх види. Іншими словами, особливості кримінально-правового запобігання військовій злочинності в площині включення певних видів покарання у санкції норм Особливої частини КК не є вираженими. Це підтверджується й практикою застосування специфічних покарань: наприклад, у 2015 р. службові обмеження та тримання в дисциплінарному батальйоні було застосовано до 340 військовослужбовців (тобто до 7% від загальної кількості осіб, які вчинили військові злочини) [1].

Таким чином, можна говорити, що загальним трендом розвитку кримінального законодавства України в частині військових злочинів є, переважно, посилення відповідальності, однак при цьому зберігається можливість зменшення кримінально-правових обтяжень.

У свою чергу, кримінальне законодавство Республіки Естонія (далі – КК РЕ [2]) містить низку положень, які дозволяють здійснити загальне співставлення кримінально-правового запобігання військової злочинності в наших державах, але лише в статиці.

По-перше, слід звернути увагу на те, що КК РЕ закріплює систему покарань, яка не містить специфічних заходів впливу на суб'єктів військових злочинів. При цьому окремо регламентується порядок виконання арешту щодо військовослужбовців строкової служби.

Загалом у КК РЕ передбачено 34 склади військових злочинів. Відповідно, з 34 кримінально-правових санкцій 23 санкції (67%) є безальтернативними, що містять лише позбавлення волі. Альтернативу позбавленню волі складає арешт, особливістю якого є відсутність вказівки на строки.

Відповідно, кримінально-правове запобігання військовій злочинності за КК РЕ пов'язано із досить суворим, але неспецифічним впливом на суб'єктів злочинів проти військової служби. Однак цей вплив є значно вужчим, аніж в

Україні, де передбачено майже у 3 рази більше складів військових злочинів, та менш конкретизованим за рахунок невизначеності зі строками арешту.

Чи є великою перевагою КК України наявність специфічних видів покарання для військовослужбовців? На наш погляд, ні, адже в санкціях вони широко не представлені. Крім цього, вже давно висловлюються сумніви у доцільності збереження такого виду покарання як тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

По-друге, Загальна частина КК РЕ містить припис про відстрочку виконання вироку військовослужбовцеві Оборонних військ та військовозобов'язаному у воєнний час. Привертає увагу, що така відстрочка має місце лише у воєнний час та пов'язана із можливістю для суду відстрочити виконання покарання до кінця військових дій. При цьому суд може у випадку вияву особистої хоробрості, за клопотанням командира відповідної військової частини, звільнити військовослужбовця від покарання або замінити його іншим, більш м'яким видом покарання.

Таким чином, на перший погляд, можливості заохочувального впливу на військовослужбовця–правопорушника за КК РЕ є значно вужчими за ті, що регламентовані КК України. Але звернемо увагу, що специфічним видом заохочення можна вважати лише звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 401 КК України, адже інші варіанти зменшення кримінально-правових обтяжень є загальними як для військовослужбовців, так і для інших суб'єктів злочинів. Якщо ж порівнювати лише специфічні приписи щодо заохочувального впливу на військовослужбовців, то слід зауважити, що в Україні акцент зроблений на категоріях злочинів, які вчиняє військовослужбовець. При цьому фактично йдеться лише про мирний час, адже вчинення злочину в особливий період, у бойовій обстановці чи в умовах воєнного стану утворює кваліфікований/особливо кваліфікований склад злочину із відповідним посиленням кримінальної відповідальності, що виключає можливість звільнення від неї. На відміну від КК України у КК РЕ увага акцентується на проміжку часу, в який вчинено злочин (воєнний час) та характеристиках посткримінальної поведінки особи. Відповідно, зберігається можливість застосувати специфічні заохочувальні приписи до військовослужбовців навіть при вчиненні тяжких злочинів (зрозуміло, за наявності підстав).

З огляду на зазначене, вбачається, що на сьогодні підхід до кримінально-правового запобігання військовій злочинності в Україні є значно жорсткішим, аніж в Естонії. Це можна зрозуміти, враховуючи соціально-політичну ситуацію, однак слід наголосити, що він простежувався й до військової агресії РФ. Вочевидь, доцільно було б актуалізувати питання про формування військово-кримінального закону [3] як частини політики держави не лише у сфері запобігання злочинності, а й в цілому – у сфері забезпечення національної безпеки. Це б дозволило виробити концептуальні підходи до запобігання військовій злочинності кримінально-правовими засобами, що є намаганням

наблизити кримінально-правове регулювання до специфічних потреб тих, хто захищає правопорядок, та тих, хто такого захисту потребує.

Список використаних джерел

1. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/userfiles/ogliad_2015.pdf

2. УК Эстонской Республики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hot.ee/estonianlegislation/0201.htm

3. *Орловська Н.А.* До питання про військове кримінальне право / Н.А.Орловська // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: тези VIII Всеукр. наук.-прак. конф. (м. Хмельницький, 10 грудня 2015 р.). – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2015. – С.164-165.

Острогляд Олександр Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ОКРЕМИХ КРАЇН В АСПЕКТІ ГУМАНІЗАЦІЇ

Кримінальний процесуальний кодекс України, яким в ст. 3 було передбачено, що закон України про кримінальну відповідальність - законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки) з новою силою відновив наукову дискусію, щодо введення інституту кримінальних проступків. Погляди науковців з цього приводу є різнобічними від невизнання такого інституту, до створення законопроектів з його характеристикою, або навіть створення концепції реформування законодавства про публічні правопорушення в Україні.

Якщо розглянути цю ситуацію в історичному аспекті, то варто вказати на результат попереднього витка дискусії, яка швидше всього була викликана реформуванням законодавства СРСР, була стаття Злобіна, Келіна, Яковлева, «Совершентсвование советского улоловного законодательсва на современном этапе» яка опублікована в журналі «Советское государство и право» ще у 1978 р., і яка на диво перекликається з сьогоденням і положення якої можуть бути основою для вдосконалення кримінального законодавства, оскільки присвячена його реформуванню шляхом поділу злочинів на види і визначенням правових наслідків залежно від категорії злочину чи проступку.

Зокрема автори зазначали, що подальше удосконалення кримінального закону, як думається, буде йти одночасно двома шляхами. Один з них полягає в декриміналізації малозначних злочинів з перенесенням відповідних складів з КК в сферу адміністративного законодавства. Другий шлях - уточнення поняття злочину, виділення в законі декількох видів злочинів, що тягнуть за собою різні за характером юридичні наслідки, наприклад: 1) тяжкі злочини – допускають застосування позбавлення волі на строк до 10 років, а також виключають звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, передбачають застосування кримінального покарання і породжують судимість, яка погашається зі спливом встановлених законом строків; 2) менш тяжкі злочини – допускають застосування позбавлення волі на строк до 5 років, звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, не породжують судимість; 3) (кримінально карані) проступки – допускають застосування покарання, що не пов'язані з позбавленням волі, передбачають звільнення від покарання, від кримінальної відповідальності, за наявності до того законних підстав і не породжують судимості. Як уявляється в результаті такого рішення відкрилась б можливість суттєвого удосконалення всієї системи кримінального законодавства, подальшого скорочення сфери застосування кримінальної відповідальності і підвищення соціальної ефективності кримінального і адміністративного законів [1, с. 11-17].

Чіткий поділ вчинених суспільно-небезпечних діянь на злочини і проступки обмежить можливості суддівського розсуду при застосуванні інститутів звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, що, в свою чергу, сприятиме єдності судової практики та реальному здійсненню принципу гуманізму («ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності» – Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. В.Т.Бусел, 2009), оскільки в такому випадку особа, що вчиняє протиправні дії чітко знатиме як і за що вона каратиметься, а потерпілий знатиме на яке відновлення справедливості і в яких межах він може розраховувати.

Як вбачається з зазначених положень, «нова» на сьогодні дискусія має майже 40 років.

З точки зору дискусії про можливість чи необхідність введення інституту кримінального проступку цікавим є досвід окремих зарубіжних країн, в першу чергу тих, з якими в нас є частина спільного законодавчого минулого.

Зокрема, Пенітенціарний Кодекс Естонії (Уложення про покарання) в статті 3 передбачає, що винними діяннями визнаються злочини і проступки, критерієм поділу є призначуване покарання. А саме: за скоєння злочину передбачено грошове стягнення або тюремне ув'язнення за вчинення ж проступку передбачено штраф, арешт чи позбавлення права управління транспортними засобами [2].

Стаття 10 Кримінального кодексу Королівства Іспанія також передбачає поділ кримінально-караних дій на злочини та проступки. За проступки вказано,

що передбачається м'яка міра покарання, за злочини – сувора та менш сувора міра покарання [3, с. 19].

Кримінальний кодекс Республіки Польща також передбачає поділ на злочини і проступки (ст.7), а також в статті 3 закріплює дотримання гуманітарних принципів, зокрема, поваги до людської гідності [4, с. 8].

Кримінальний кодекс Республіки Казахстан передбачає поділ на злочини та кримінальні проступки, критеріями поділу є суспільна небезпека та неможливість застосування за вчинення кримінального проступку обмеження та позбавлення волі. Крім того ст. 39 передбачає принцип гуманізму при призначенні покарань [5, с. 243].

Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки не передбачає виділення поняття проступку, оперуючи виключно поняттям злочину, поряд з тим закріплює в статті 9 принцип гуманізму, під яким пропонується розуміти забезпечення безпеки людини та недопущення дій, що принижують гідність при призначенні покарання [5, с. 52].

Кримінальний кодекс Республіки Білорусь містить лише поняття злочину. Крім того ст. 3 передбачає принцип гуманізму при призначенні покарань [6, с. 50].

Подібні норми містить і Кримінальний кодекс Республіки Молдова, він оперує поняттям злочину і в статті 4 окремо визначає принцип гуманізму, під яким розуміється захист особи як найвищої цінності суспільства, її прав і свобод, а також неможливість приниження гідності людини [6, с. 260].

Розглянувши положення кримінальних кодексів окремих країн можна прийти до висновку, що ті законодавчі акти, які містять поділ кримінально-караних дій на злочини та проступки (кримінальні проступки), не акцентують увагу на принципі гуманізму, ті ж акти, які оперують поняттям лише злочину, в своїй більшості, виділяють в окремій статті чи частині статті принцип гуманізму, який пов'язують з призначенням покарання.

Напевне, що в аспекті гуманізації кримінальної відповідальності варто більше уваги приділяти не наслідкам вчиненого, а аспекту принципу гуманізму в розумінні також і правової визначеності. Напрошується висновок, що більш гуманним буде підхід розуміння оцінки діянь чітко як злочину і проступку з відповідними наслідками (включаючи можливість звільнення від відповідальності) для особи, яка вчинила таке діяння і для особи, яка постраждала від нього, ніж просто незастосування при призначенні покарання дій що принижують гідність особи, що також, звичайно, є важливим, якщо це не просто декларація.

Список використаних джерел

1. *Злобин Г.А.* Совершентсвование советского улоловного законодательсва на современном этапе / Злобин Г.А., Келина С.Г., Яковлев А.М. // Советское государство и право, 1978. - №12. – С. 11-17

2. Пенітенціарний Кодекс Естонії // URL: https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-

seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1_01.05.2015.pdf

3. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під. ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову О.В. Лішевської. – К.: ОВК, 2016. – 284 с.

4. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під. ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову В.С. Станіч. – К.: ОВК, 2016. – 138 с.

5. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан / під. ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т.В. Руденко. – К.: ОВК, 2016. – 490 с.

6. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Республіки Молдова / під. ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т.В. Руденко. – К.: ОВК, 2016. – 462 с.

Павлова Тетяна Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса

ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ: КРОК ДО ГУМАНІЗАЦІЇ ЧИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Гуманізм – це ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності, людяності [1]. **Гуманізація** (лат. humanus — людяний) — процес «олюднення» суспільного життя, основою якого є світоглядний принцип, за яким людина є найвищою суспільною цінністю, здатною до необмеженого розвитку і самовдосконалення, реалізації всіх своїх сутнісних сил, здібностей і талантів. Традиційно у доктрині кримінального права реалізація принципу гуманізму пов'язана із забезпеченням інтересів винного, тобто розуміється у вузькому сенсі. В широкому розумінні гуманізація – це процес всеохоплюючий, який, з одного боку, спрямований на потерпілого та суспільство, з іншого – на особу, яка вчинила злочин та визнана винною.

Реалізація принципу гуманізму щодо особи, визнаної винною, може відбуватися на різних рівнях. Розглянемо реалізацію вказаного принципу на законодавчому та правозастосовному рівнях.

Гуманізація кримінальної відповідальності, на нашу думку, можлива шляхом декриміналізації, депеналізації та застосування кримінально-правових заходів, відмінних від покарання.

У доктрині кримінального права окремі автори не розрізнюють поняття «депеналізації» та «декриміналізації». Так, Г. Злобін та С. Келіна вважають, що «виключення діяння з числа кримінально караних, скасування його караності є декриміналізацією. По суті, декриміналізацію можна розглядати як криміналізацію із «зворотнім знаком», оскільки підставою декриміналізації

значною мірою є відсутність (відпадання) підстав для криміналізації того ж діяння» [2] Слід погодитися, що депеналізація є логічним наслідком декриміналізації, тобто декриміналізоване діяння не може залишатися пеналізованим. Але таке розуміння депеналізації позбавляє її самостійного значення. Депеналізація розуміється не тільки як відмова держави від каральної реакції на діяння, яке було та продовжує бути злочинним. Ми приєднуємося до точки зору тих вчених, які трактують депеналізацію у широкому розумінні, тобто поряд із пом'якшенням видів або розміру покарання, включають до її змісту звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання [3, с. 117–118]. Слід погодитися з Ю.А.Пономаренком, що «у широкому значенні депеналізація – це встановлення в кримінальному законі підстав звільнення від кримінальної відповідальності загалом, у вузькому ж – підстав звільнення тільки від одного із заходів кримінальної відповідальності (покарання)» [4, с. 50].

Законодавче закріплення підсистеми інших заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб та підсистеми інших заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є проявом гуманізації кримінально-правової реакції держави, яка не завжди пов'язана із кримінальною відповідальністю. Тобто не завжди володіють ознаками кримінальної відповідальності, а тому не є її заходами, інші заходи кримінально-правового характеру що застосовуються до фізичних або юридичних осіб.

Термін «інші заходи кримінально-правового характеру» вперше закріплено на законодавчому рівні Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18.04.2013 р, № 222- VII (далі – Закон України від 18.04.2013 р.) [5]. Саме таку назву тепер має Розділ XIV Загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК України). Введення цього поняття на законодавчому рівні свідчить про прагнення законодавця поступово розширити кількість заходів кримінально-правового впливу, хоча при цьому він не змінив зміст частини 2 ст. 1 КК України, в якій передбачено, що для реалізації завдань КК України визначає які суспільно небезпечні діяння є злочинами, і які покарання призначаються особам, які їх вчинили [6].

Недоліком чинного КК України є те, що досі законодавець не визначив систему заходів кримінально-правового впливу та не надав поняття інших заходів кримінально-правового характеру, які закріплені в Розділах XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру» та XIV[1] «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» (Розділ XIV[1] введено до Загальної частини КК України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності

юридичних осіб» від 23.05.2013 р. № 314-VII – Т.П.) Загальної частини КК України.

У зв'язку з тим, що на законодавчому рівні термін «інші заходи кримінально-правового характеру» було закріплено тільки Законом України від 18.04.2013 р., у доктрині кримінального права використовувався термін «заходи безпеки», оскільки саме цей термін частіше закріплюється у зарубіжному кримінальному законодавстві при характеристиці заходів, які є відмінними від покарання. За своєю правовою природою інші заходи кримінально-правового характеру (заходи безпеки) є видом державного впливу щодо особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння (злочин) та не потребує (або до неї взагалі неможливо) застосування покарання.

Законодавець до підсистеми інших заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб відносить: примусові заходи медичного характеру; примусове лікування та спеціальну конфіскацію [6]. До підсистеми вказаних заходів, на нашу думку, відносяться і примусові заходи виховного характеру, але у зв'язку з тим, що законодавець передбачив особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх у самостійному Розділі XV Загальної частини КК України, ці заходи знайшли своє законодавче закріплення саме в цьому розділі Загальної частини КК України.

Слід визнати, що поступове розширення підсистем заходів, відмінних від покарання, безумовно, є проявом гуманізації кримінальної відповідальності, але це стосується осіб, які визнаються суб'єктом злочину. Щодо осіб, які не визнаються суб'єктом злочину (або осіб, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, або визнані неосудними чи були звільнені від кримінальної відповідальності чи від покарання), мова йде про диференціацію кримінально-правової реакції держави на вчинений злочин (суспільно небезпечне діяння, яке передбачено КК України як злочин).

Таким чином, інші заходи кримінально-правового характеру залежно від суб'єкта їх застосування поділяються на заходи безпеки, коли мова йде про осіб, які не визнаються суб'єктом злочину (або були звільнені від кримінальної відповідальності чи від покарання), а саме примусові заходи медичного характеру, які застосовуються до осіб, які страждають на будь-яку психічну хворобу, передбачену у ч. 2 ст. 19 КК України, та визнані неосудними; спеціальна конфіскація, що застосовується до осіб, які не підлягають кримінальній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, або неосудністю, або звільняються від кримінальної відповідальності чи покарання з підстав, передбачених КК України; примусові заходи виховного характеру, що застосовуються до осіб, які до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого КК України.

У разі застосування інших заходів кримінально-правового характеру щодо суб'єкту злочину, ці заходи є формою реалізації кримінальної відповідальності.

Тобто вказані заходи мають подвійну правову природу та різне призначення, за винятком примусового лікування, з урахуванням ознак суб'єкта кримінально-правових відносин, до яких вони застосовуються.

Отже, по-перше, інші заходи кримінально-правового характеру є заходами, які відмінні від покарання, та їх застосування щодо осіб, які визнаються суб'єктом злочину, сприяє гуманізації кримінальної відповідальності (за винятком спеціальної конфіскації). У разі застосування цих заходів щодо осіб, які не визнаються суб'єктом злочину (або звільнені від кримінальної відповідальності або від покарання – при застосуванні спеціальної конфіскації), вони є засобом диференціації реакції держави на вчинене суспільно небезпечне діяння (злочин) таких осіб; по-друге, пропонується частину 2 ст. 1 КК України викласти в наступній редакції «Для здійснення цих завдань кримінальне законодавство встановлює підстави та принципи кримінальної відповідальності, визначає, які небезпечні для особи, суспільства або держави діяння визнаються злочинами, і встановлює види покарання та інших заходів кримінально-правового впливу за їх вчинення».

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] // голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
2. *Злобин Г.А.* Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний [Текст] / Г.А. Злобін, С.Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права: Сб. науч. трудов. – М.: Изд-во ИГиПАН СССР, 1978. – 189 с.
3. *Фріс П.Л.* Кримінально-правова політика Української держави : теоретичні, історичні та правові проблеми [Текст] / П.Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
4. *Пономаренко Ю.А.* Щодо співвідношення пеналізації та депеналізації злочинів [Текст] / Ю.А. Пономаренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія Юридичні науки. – 2015. – Вип. 1. – Том 4. – С. 47–51.
5. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18.04.2013 р, № 222-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-18. – Назва з екрану.
6. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14. – Назва з екрану.

Паламарчук Галина Вікторівна,
аспірант кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету,
м. Одеса

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ БАЛТІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Значення проведення порівняльно-правових досліджень полягає в тому, що вони сприяють не лише вирішенню існуючих, а і виявленню нових актуальних проблем.

Суттєве зростання контрабанди у нашій країні багато в чому очевидно, визначається лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності, нормативно-правовими недоліками регулювання діяльності господарюючих суб'єктів, внутрішньо-економічними дестабілізуючими факторами, різким збільшенням кількості осіб, які перетинають з різною метою державний кордон України і прагнуть провезти контрабандним способом будь-який товар, що користується попитом, розірваною лінією кордону на Сході країни, де ведеться АТО, що є «ласим шматком» кордону для контрабандистів. При цьому, слід відмітити, що поширення, зокрема, ввізної контрабанди сприяє створенню робочих місць на закордонних виробництвах та відповідні негативні тенденції у структурі вітчизняної економіки. А це, в свою чергу, призводить до ланцюгової реакції щодо погіршення показників внутрішнього валового продукту, скорочення видатків на соціальну сферу, зростання соціальної напруженості, недовіри до органів влади, поширення правового нігілізму та, в решті-решт, загострення криміногенної ситуації практично за всіма параметрами [1, с. 13].

Тому порівняльно-правові аспекти цього дослідження можуть бути підґрунтям до внесення пропозицій з удосконалення національного законодавства щодо запобігання контрабанді. Порівняння здатне озброїти ідеями і аргументами, які неможливо отримати навіть за дуже доброго знання свого права [2, с. 38].

Зокрема, при проведені аналізу кримінального законодавства країн Балтії щодо вирішення питання про злочини у митній сфері стає очевидним, що у цих державах по-різному підходять до поняття та оцінки контрабанди.

В основному злочини у митній сфері відносяться до категорії злочинів у сфері економічної діяльності або до злочинів у сфері народного господарства у сфері митної справи, що певним чином має місце й в українському законодавстві щодо притягнення до відповідальності за вчинення контрабанди, яка закріплена в КК України в VII розділі «Злочини у сфері господарської діяльності» [3].

Злочинні діяння у сфері незаконного переміщення товарів через митний кордон у КК Латвії включають:

- контрабанду, при цьому, як зазначено в законі, перелік незаконних способів її вчинення не є закінченим – ст. 190 КК Латвії [4, с. 89];
- зберігання або реалізацію незаконно ввезених товарів та інших цінностей (це діяння є злочинним, коли воно вчинено щодо цінностей ввезених у республіку без відповідних документів, що посвідчують її законне перевезення через митний кордон, вчинене повторно протягом року) – ст. 191 КК Латвії. Останнє положення суттєво відрізняється українського законодавства про контрабанду, де відсутній такий припис [5, с. 124].

Слід звернути увагу, що кримінальна відповідальність за контрабанду міститься в 19 розділі «Злочинні діяння проти народного господарства» КК Латвії. За вчинення цього злочину встановлено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років або арешту або грошового штрафу до ста двадцяти мінімальних місячних заробітних плат з конфіскацією майна або без такої.

У цей же час в КК України в ст. 201 встановлено кримінальну відповідальність за її вчинення у виді позбавлення волі на строк від трьох до семи років. Тобто кримінальна відповідальність за основний склад у вітчизняному праві є більш суворою.

Також КК Латвії включив в склад злочину контрабанду наркотиків та й лише в якості кваліфікуючої ознаки і встановив покарання у вигляді десяти років позбавлення волі з конфіскацією майна, що є суттєво відмінним від національного «антиконтрабандного наркотичного законодавства», де контрабанді присвячена окрема стаття у розділі XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» та встановлено покарання у виді позбавлення волі від п`яти до восьми років (ч.1), від восьми до десяти років з конфіскацією майна (ч.2), від десяти до дванадцяти років з конфіскацією майна (ч.3). Відповідно, в Україні кримінальна відповідальність за контрабанду наркотиків є більш диференційованою.

КК Литви розрізняє контрабанду та незаконне вивезення товарів чи продуктів з Литовської республіки і встановлює покарання за вчинення контрабанди у виді позбавлення волі строком до восьми років, без конфіскації, на відміну від «контрабандного» законодавства Латвії та України [6, с. 96].

Інакший підхід до контрабанди у Естонії, де контрабанду та незаконні дії з товарами, до яких застосовуються митні пільги, відносяться до діянь, що посягають на систему оподаткування (ст.ст. 391 – 393 КК Естонії) [7, с. 124].

КК Естонії зі злочинів у сфері митної справи включає лише порушення правил експорту, реекспорту чорних та кольорових металів, металолому та відходів металів (ст. 153 КК). При цьому кримінальна відповідальність за даний злочин настає лише у тому випадку, якщо винний за такі ж дії піддавався адміністративному стягненню, що не є притаманним для кримінально-правового запобігання контрабанді в Україні.

Відповідальність за контрабанду передбачена в ст. 76 «Контрабанда» КК Естонської Республіки, також криміналізоване ввезення або вивезення піратських копій за умови відсутності ознак ст. 76 (ч. 4 ст. 280 «Обіг піратських копій»).

В якості кваліфікуючих ознак естонський законодавець в ч. 3 ст. 76 вказав на вчинення контрабанди посадовою особою з використанням свого службового становища, тобто, окрім загального, виділяється і спеціальний суб`єкт. Така ж сама кваліфікуюча ознака вказана й в ч. 2 ст. 201 КК України, на відміну від кримінальних законів інших балтійських держав (зокрема, Латвії).

Таким чином, аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн, зокрема регіону Балтії, ще раз підтверджує, що діяння, пов'язані із незаконним переміщенням предметів через кордон, мають значну суспільну небезпечність. При цьому, узагальнюючи наведені порівняння, можна дійти висновку, що положення відносно притягнення до відповідальності, зокрема в країнах Балтії, за вчинення контрабанди за своїм характером є більш гуманнішими, ніж кримінальне законодавство України. Та, вбачається, що встановлення більш гуманнішою міри покарання за вчинення контрабанди в Україні, враховуючи гостре бажання кримінальних елементів до збагачення в усі часи, призведе до збільшення об'ємів та розповсюдження контрабанди. Як це, зокрема, можна прослідкувати на прикладі декриміналізованої товарної контрабанди, при вчиненні якої професійні контрабандисти у разі вилучення у них предметів контрабанди та сплати штрафів, «відбивають» збитки при наступній контрабандній операції.

Список використаних джерел

1. *Ландіна А.В.* Відповідальність за незаконне переміщення предметів через кордон за зарубіжним та національним законодавством / А.В.Ландіна // Наукові праці. – Випуск 171. – Том 183. – С. 13-16
2. *Ансель М.* Методологические проблемы сравнительного права / М. Ансель // Очерки сравнительного права; отв. ред. В. А. Туманов. – М. : Прогресс, 1981. – С.36-86.
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/
4. Кримінальний кодекс Латвійської Республіки / наук. ред. і вступ. стаття А. І. Лукашова. - Спб.: Видавництво «Юрид. Центр Прес», 2001 р. – С. 89.
5. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід: монографія / Музика А. А., Савченко А. В., Процюк О. В. [та ін.]. – К.: Паливода А. В., 2011. - 276 с.
6. Кримінальний кодекс Литовської Республіки наук. ред. і вступ. Стаття В. Павилониса. – Спб.: Видавництво «Юрид. Центр Прес», 2003 р. – С. 96.
7. Кримінальний кодекс Естонської республіки / Наук. ред. і переклад з естонського С.С. Запєвалова; вступ, стаття канд. юрид. наук. доц. СПбГУ Н.І.Мацнева. –СПб. : Видавництво «Юридичний центр Прес», 2001. – 262с.

Панчак Оксана Григорівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
і кримінології Львівського національного
університету імені Івана Франка, м. Львів

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ ЯК УМОВА ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ

У ч. 2 ст. 1 КК України вказує, що він визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Однак, окрім цього, КК України містить поняття суспільно небезпечного діяння, а також закріплює три наслідки, що можуть бути застосовані до осіб, які вчинили такі діяння. Окрім того, дві статті Особливої частини КК України визначають ознаку «суспільно небезпечне діяння» як криміналізуючу (ст.ст. 209 та 353 КК України). Тому проблема аналізу поняття суспільно небезпечного діяння, його співвідношення із поняттям злочину є важливою.

КК України не визначає поняття суспільно небезпечного діяння. Аналіз контекстів вживання терміна, що позначає вказане поняття, у КК України дозволяє констатувати, що законодавець неоднозначно, навіть суперечливо підходить до його використання в тексті КК. Так, з одного боку, аналіз ч. 1 ст. 11 КК України, у яких суспільна небезпека вказується як самостійна відмінна від інших ознака злочину, дає підстави стверджувати, що суспільно небезпечне діяння може і не бути кримінально протиправним, винним, вчиненим суб'єктом злочину. А ч. 2 вказаної статті показує, що законодавець протиставляє ознаки «суспільна небезпека» та «кримінальна протиправність». Однак, якщо вчинене діяння є одночасно і суспільно небезпечним, і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК, то воно є злочином.

З іншого боку, в інших статтях КК України законодавець поєднуючи вказані вище дві ознаки – суспільну небезпеку і протиправність, говорить про діяння, які, однак, не є злочинами. При цьому на ознаку протиправності також вказується законодавцем по-різному. Так, в ч. 2 ст. 19 КК України законодавець закріплює поняття «суспільно небезпечне діяння, передбачене цим Кодексом2, тобто відповідне діяння повинне бути одночасно суспільно небезпечним та кримінально-протиправним. Однак постає питання: як воно при цьому може не бути злочином? А в ст.ст. 92, 96[1], ч. 2 ст. 97 КК України закріплюється поняття «суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК». З такого формулювання можна зробити висновок, що це справді може бути діяння, яке не є злочином саме через те, що не містить ознак складу, які передбачені в Загальній частині КК України, тобто, наприклад, ознак загального суб'єкта злочину. Нарешті, в ч. 1 ст. 209 КК України законодавець використовує ще інший термін – «суспільно небезпечне протиправне діяння», який лише з урахуванням примітки до вказаної статті

можна витлумачити так, що під протиправністю розуміється саме кримінальна протиправність, тобто передбаченість діяння саме в КК України.

Для аналізу поняття суспільно небезпечного діяння важливим є також те, що суд повинен чітко визначити статтю (частину статті) Особливої частини, яка передбачає те діяння, під ознаки якого підпадає вчинене суспільно небезпечне діяння. Такий обов'язок суду випливає із законодавчих вказівок: 1) на те, що суспільно небезпечне діяння «підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України»; 2) на необхідність враховувати судами при виборі виду застосовуваного примусового заходу медичного характеру тяжкість вчиненого діяння (ч. 1 ст. 94 КК України); 3) на необхідність визначення, чи за вчинення суспільно небезпечного діяння передбачене основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, для встановлення умови застосування спеціальної конфіскації (ч. 1 ст. 96^1 КК України), а також 4) для застосування примусових заходів виховного характеру з метою визначення, з якого віку настає кримінальна відповідальність за вчинення певного діяння (ч. 2 ст. 97 КК України). Тобто, визначення тієї статті чи частини статті Особливої частини КК України, яка передбачає вчинене суспільно небезпечне діяння, буде впливати або на те, чи відповідний кримінально-правовий наслідок взагалі може бути застосований, або на вид такого.

Також із ч. 2 ст. 19, п. 1 ч. 1 ст. 93, ч. 3 ст. 96^2, ч. 2 ст. 97 КК України випливає, що суспільно небезпечними діяннями, які тягнуть за собою відповідні кримінально-правові наслідки (застосування примусових заходів медичного характеру, спеціальну конфіскацію, примусові заходи виховного характеру), законодавець вважає діяння, які не є злочинами через відсутність таких ознак складу злочину, як осудність та вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Тобто із наведеного можна констатувати, що відповідні кримінально-правові наслідки можуть застосовуватися до особи за вчинення такого діяння, яке підпадає під ознаки діяння, що передбачене конкретною статтею (частиною статті) Особливої частини КК, але яке не є злочином, оскільки не містить ознаки віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, тобто вчинене особою, яка не досягла встановленого законом віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за відповідне діяння; ознаки осудності, тобто вчинене неосудною особою.

Але чи сказаного є достатньо для вирішення питання про умову застосування примусових заходів медичного характеру, спеціальної конфіскації чи примусових заходів виховного характеру? Хоча із тексту КК прямо цього не випливає, але вважаємо, що ні. Розглянемо це більш детально.

Так, по-перше, із буквального тлумачення тексту КК України випливає, що вказані кримінально-правові наслідки не можуть бути застосовані до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, яке, однак, не підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, тобто не довели розпочате до

кінця чи виконали іншу роль, аніж роль виконавця, у вчиненому, оскільки частина об'єктивних ознак таких діянь передбачається не в статтях Особливої частини, а саме Загальної, а всіх ознак, передбачених в Особливій частині КК України у вчиненому у вказаних випадках не буде.

По-друге, виходячи із взаємозв'язку і взаємообумовленості ознак складу злочину, якщо особа на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не досягнула віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, чи вона є неосудною, то відсутня і вина особи, відсутні мотиви та мета вчинення злочину. А з цього випливають наступні висновки:

1) щодо таких осіб не може бути застосований принцип суб'єктивного ставлення у вину, а відтак вони будуть зазнавати кримінально-правових наслідків, виходячи з «об'єктивного інкримінування» (назвемо його так, як це звикло, хоча в даному контексті ця назва є дещо умовною – *О. П.*), тобто за самим фактом вчинення певного суспільно небезпечного діяння, настання певних суспільно небезпечних наслідків, наявності інших ознак, які передбачені в диспозиції статті Особливої частини;

2) як відомо, виходячи з принципу суб'єктивного ставлення у вину, у випадках, коли кримінальна відповідальність у статті (статтях) Особливої частини диференційована за об'єктивними ознаками складу злочину (наприклад, за ознакою потерпілого, предмета, способу вчинення злочину), то кримінальна відповідальність може наставати за відповідними спеціальними нормами чи нормами про ціле, якщо такі ознаки охоплювалися умислом особи. Якщо ж ні, то кримінальна відповідальність наставатиме за загальною нормою (нормою про частину). З огляду на сказане та виходячи із попереднього твердження, що щодо осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, може застосовуватися лише принцип "об'єктивного інкримінування", вважаємо, що якщо навіть у вчиненому матимуть місце об'єктивні ознаки, які підвищують ступінь суспільної небезпеки вчиненого, то такі не можуть враховуватися і впливати на застосування кримінально-правових наслідків чи на вибір їх виду, оскільки, протилежний підхід призводитиме до того, що відповідні особи будуть в гіршому становищі, ані ж особи, які наділені всіма ознаками суб'єкта злочину і вчинили злочин, і буде порушуватися не лише принцип суб'єктивного інкримінування, але й принципи рівності, справедливості та принцип, що усі сумніви повинні тлумачитись на користь особи, діяння якої оцінюється;

3) аналогічно з попереднім і беручи до уваги ті самі міркування, потрібно виходити із найменш суспільно небезпечних діянь при встановленні умови застосування кримінально-правових наслідків за вчинення суспільно небезпечного діяння у випадку, коли кримінальна відповідальність у КК України диференційована за суб'єктивними ознаками: формою вини, мотивом чи метою;

4) через відсутність вини, такі особи не можуть бути співучасниками, а тому співучасть у таких випадках відсутня. З цього випливає, що не можуть таким особам інкримінуватися як ті частини статей Особливої частини, у яких

містяться вказівки на форми співучасті, так і ті статті Особливої частини, у яких криміналізовані діяння співучасників (наприклад, ст.ст. 225, 257, 447, 258[1] і т.д. КК України);

5) проблемним також є встановлення, чи мало місце одне суспільно небезпечне діяння – прототип продовжуваного злочину, чи декілька таких. Особливо це важливим є тоді, коли ознака повторності впливає на ступінь суспільної небезпеки вчиненого. Підхід також повинен бути такий же, як описувалося вище, виходячи із інтересів особи.

Отже, підсумовуючи сказане, можна констатувати, що умовою застосування кримінально-правових наслідків є лише такі суспільно небезпечні діяння, що підпадають під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, за винятком тих, ознаки складу яких визначені в Загальній частині; а у випадках, коли кримінальна відповідальність в Особливій частині КК диференційована за об'єктивними чи суб'єктивними ознаками, що підвищують ступінь суспільної небезпеки діяння, - застосовувати кримінально-правові наслідки потрібно, виходячи із найменш суспільно небезпечних діянь, що передбачені в Особливій частині КК. Однак, вважаємо, і недосконале врегулювання цього питання підтверджує такий висновок, що, виходячи із предмета кримінально-правового регулювання, принципів, на яких базується кримінальне право, в сферу кримінально-правового регулювання не повинні попадати суспільно небезпечні діяння, а лише злочини, і КК України не повинен встановлювати кримінально-правові наслідки за їх вчинення.

Партенадзе Омар,
доктор права,
асоциированный профессор
Батумского государственного университета
им. Шота Руставели, г. Батуми, Грузия

ГУМАНИЗАЦИЯ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ГРУЗИИ ВО ВРЕМЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ

Реформы в уголовно-исполнительной системе Грузии начались в 1999 году и с некоторыми изменениями и дополнениями продолжаются до сегодняшнего дня. Исполнение наказания, в виде лишения свободы, потерпело фундаментальные изменения, направленные на улучшение работы и функционирования уголовно-исполнительных учреждений и содержания заключенных. Нельзя сказать, что уголовно-исполнительная система Грузии не соответствует требованиям международных стандартов, наоборот, она максимально приближена к ним, тем более, что ни одно государство в мире не может утверждать о полном соответствии данной системы международным стандартам обращения с заключенными. Ни одна тюремная или уголовно-

исполнительная система, из ныне действующих, не соответсвует требованиям минимальных стандартных правил обращения с заключенными. Актуальными являются вопросы латентного насилия и пыток в местах лишения свободы, обеспечения юридической защитой, их социальная реабилитация после освобождения из мест лишения свободы и т.д. Данная обстановка характеризует и Грузию. Кроме этого, существуют специфические факторы, которые дают основание судить, что для полной и эффективной реализации уголовно-исполнительного законодательства в Грузии и достижения поставленных задач и целей, необходимо принимать во внимание международные стандарты с учетом национальной и местной специфики жизни, также историческо сложившейся практики исполнения наказания.

Исторически исполнение наказания в Грузии не были связаны со строгой изоляцией осужденного от общества, а в советский период наказание исполнялось в основном в колониях разного режима[*].

Международные стандарты исполнения наказания и обращения с осужденным вытекают из тюремной системы так как тюремная система является основной формой исполнения наказания в западных странах. В Грузии переход на тюремную систему уже явно заметен: строятся новые исполнительные учреждения – тюрьмы, а так называемые колонии закрываются. На данный момент их уже фактический нет.

В Грузии исполнение уголовного наказания осуществляется на основе принципов законности, гуманизма, демократизма, равенства перед законом и индивидуализации наказания.

Уголовно-исполнительное законодательство полностью соответсвует признанным принципам и нормам международного права.

По Грузинскому уголовному праву сушествуют следующие виды наказания:[†]

1. Штраф.
2. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью.
3. Общественно полезный труд.
4. Исправительные работы.
5. Ограничение по должности военнослужащего.
6. Ограничение свободы.
7. Лишение свободы на определенный срок.
8. Лишение свободы на неопределенный срок.
9. Изъятие имущества.

До 2003 года назначение наказания производилось хаотично. В основном все зависело от суммы взятки. С 2003 года началось ужесточение уголовного и уголовно-исполнительного законодательства. Из перечисленных видов

[*] Партенадзе О.А. Эффективность исполнения лишения свободы. – Батуми ,2009.

[†] Уголовный кодекс Грузии. – Тб., 1999.

наказания в основном суды применяли лишение свободы на определенный срок и изъятие имущества. В уголовном праве был упразднен принцип поглащения и ввели простой принцип сложения сроков наказания. В последсвтии получили следующее:

а) Грузия вышла на первое место в Европе по числу осужденных к лишению свободы;

б) за менее мягкие преступления преступники получали огромные сроки лишения свободы;

в) Грузия за несколько лет получила 470 000 пробационеров, в чем в Европе тоже вышли на первое место.

С 2012 года был взят курс на гуманизацию уголовного и уголовно-исполнительного законодательства:

- во-первых, в уголовное право вернули принцип поглащения;
- во-вторых, редко применяется лишение свободы (только в особых случаях) в основном штрафы и общественно полезный труд;
- в-третьих, часто применяется процессуальное соглашение.

Учреждения, исполняюшие уголовные наказания, делятся на 6 видов:[*]

1.Учреждение лишения свободы меньшего риска (не было раньше).

2. Полуоткрытые учреждения лишения свободы.

3. Закрытые учреждения лишения свободы.

4. Учреждения лишения свободы особого риска (не было раньше).

5. Реабилитационные учреждения для несовершеннолетних.

6. Специальные учреждения для женщин.

Условия проживания осужденных соответсвует международным стандартам обращения с осужденными и могу сказать что в некоторых направлениях выглядит более гуманно:

1. Нет ограничений на получение и отправку коресподенций.
2. На одного осужденного минимальная норма жилой площади составляет 4 м².
3. Введено бесплатное видеосвидание.
4. Свободное передвижение вне территории.

В учреждениях меньшего риска определяются осужденные по их письменному согласию, где указываются, что они готовы выполнить все обязательства, которые предусмотрены в данном учреждении в частности: должны учиться и работать, также принимать участие во всех реабилитационных мероприятиях.

В полуоткрытых учреждениях отбывают наказаниелица осужденные за менее тяжкие и тяжкие преступления за которые срок лишения свободы не превышает 10 лет; также женщины и лица, которые переведены из других учреждений.

[*] Кодекс о заключении под стражу. – Тб., 2010.

В закрытых учреждениях лишения свободы отбывают наказания лица, которые осуждены впервые за умышленные, особо тяжкие преступления на срок свыше 10 лет, также осужденные на неопределенный срок, лицо, которое раньше отбывало наказание в виде лишения свободы и лицо, которое перевели из другого учреждения.

В учреждениях лишения свободы особого риска в основном отбывают наказание криминальные авторитеты и так называемые „воры в законе“.

Женщины отбывают наказание в виде лишения свободы в специальных учреждениях, рассчитанных только для женщин. В данных учреждениях условия содержания осужденных соответсвуют условиям полуоткрытых учреждений.

Что касается несовершеннолетних, в Грузии принят «Кодекс о правосудия в отношении несовершеннолетних», где и рассматриваются все вопросы касающиеся данной категории осужденных[*].

В заключении хочу отметить, что уголовное и уголовно-исполнительное законодательство Грузии развивается по направлению гуманизации. Законодательство соответсвует международным стандартам.

Хочу сказать, что те новшества нововведения, которые заносятся в законодательство, происходят без всякого научного обоснования.

Новые условия и правила внедряются для того, чтобы соответствовать международным стандартам, но никто не изучает вопрос, будут ли эти правила эффективно действовать на национальной территории.

Вопрос не изучен.

Список используемых источников

1. *Партенадзе О.А*. Эффективность исполнения лишения свободы, Батуми 2009
1. Уголовный кодекс Грузии. – Тб., 1999.
2. Кодекс о заключении под стражу. – Тб. ,2010.
3. Кодекс о правосудии в отношении несовершеннолетних. – Тб., 2015.

[*] Кодекс о правосудии в отношении несовершеннолетних,. –Тб., 2015.

Пасічняк Руслан Любомирович,
викладач кафедри ТСФ та ВП факультету № 3 НАВС,
м. Івано-Франківськ
Равлюк Ігор Іванович,
викладач кафедри ТСФ та ВП факультету № 3 НАВС,
м. Івано-Франківськ

ПРО ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Константою виступає той факт, що побудова української держави та наближення до норм сучасного європейського суспільства неодмінно привертає увагу до процесу реформування органів внутрішніх справ України. Оскільки успішне виконання правоохоронцями громадського призначення знаходиться у прямій залежності від рівня дотримання ними вимог закону, саме категорія «законність» стає сьогодні запорукою авторитету МВС України. Тому цілком виправданим кроком зі сторони держави виступає саме формування і реалізація ефективної системи боротьби з корупцією із налагодженням чіткої взаємодії держав, у першу чергу їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях, участь у заходах боротьби з цим негативним явищем.

Практика роботи у цьому напрямі правоохоронних органів зарубіжних країн свідчить про те, що саме належним чином нормативно-правового забезпечення протидії вказаному явищу та наявність ефективної системи протидії йому на національному й міжнародному рівнях є однією з головних умов успішного вирішення питання викорінення корупції в органах державної влади. Задля реалізації зазначених напрямів у багатьох державах світу з метою здійснення цілеспрямованих заходів розроблені, ухвалені та діють спеціальні закони щодо боротьби з корупцією, Україна не є виключенням в цьому плані [2].

В умовах сьогодення, в якості ефективних заходів протидії корупції в поліції слід виділити, в першу чергу нормативно-правове регулювання боротьби з корупційними проявами в органах державної влади та посилення відповідальності і настання негативних наслідків для посадовців, що допустили зловживання в сфері службової діяльності.

Також досить дієвими профілактичними заходами злочинів у сфері службової діяльності виступають соціальні заходи спрямовані на розвиток престижу служби в поліції за рахунок забезпечення високою зарплатою, соціальні гарантії, якісне медичне обслуговування, в першу чергу у відомчих медичних установах, можливості отримання безкоштовної освіти, що гарантує кар'єрне зростання тощо. Саме за таких реалій служба в поліції буде престижною і кожний працівник буде дорожити нею. Також немало важливим фактором виступає ідейно-моральне і морально-етичне виховання працівників поліції. Ще одним із дієвих способів викорінення корупції в органах поліції є

фактор гласності та відкритості поліцейської діяльності і взаємодія поліції з громадянським суспільством.

Особливої актуальності стан законності та службової дисципліни набуває через факти корупції, зловживання працівниками ОВС своїм службовим становищем, випадки порушень ними закону. Мають місце непоодинокі факти непрофесійних дій, пияцтва, дорожньо-транспортних подій, грубості і брутальності з боку особового складу [4, с. 29].

Необхідність зміцнення законності у сфері правоохоронної діяльності привертає увагу урядових структур, що знаходить втілення у активній імплементації міжнародних норм та розробленні стратегічної реорганізації МВС України. Переорієнтація діяльності ОВС на потреби населення, встановлення політики «прозорості», організаційно-управлінські зміни також демонструють зацікавлене ставлення керівництва МВС до вдосконалення правоохоронної діяльності, підвищення рівня службової дисципліни серед працівників [3, с. 307].

Також слід зазначити, що безумовним є факт необхідності активного вивчення проблеми виміру рівня латентності та розкриття специфіки вчинення окремих службових злочинів. У цьому контексті не можемо залишити поза увагою позицію окремих науковців, які вважають цей процес найбільш складним, оскільки високий рівень латентності службових злочинів у ОВС обумовлюється низкою додаткових факторів, а саме:

- рівнем професійних знань щодо способів приховування злочинів;
- вчиненням злочинів здебільшого під прикриттям виконання службових обов'язків;
- наявністю серед працівників корпоративності та своєрідного «закону мовчання» щодо негативних явищ у підрозділах [1, с. 83].

Пріоритетним напрямом у запобіганні та припиненні корупції в органах поліції є робота із заявниками-громадянами і внутрішньовідомчими скаргами на факти зловживань працівниками поліції. Як показує практика, саме налагодження прозорої системи боротьби з корупційними проявами і інформування громадськості про хід розслідувань за виявленими фактами, позитивно впливають на підняття авторитету поліції та зміцненню законності серед особового складу. Окрім цього, у всіх випадках вчинення злочинів підлеглими працівниками до відповідальності, принаймні – дисциплінарної слід притягувати і керівництво органу, за не належний контроль та профілактику правопорушень серед підлеглих.

Список використаних джерел

1. *Мартиненко О. А.* Кримінологія злочинності в органах внутрішніх справ / О. А. Мартиненко // Право України. – 2004. – №4. – С.83-85.
2. Міжнародний досвід боротьби з корупцією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: volodymyrrada.gov.ua›pfu/korupc.doc

3. *Гуцуляк М. Я.* Поняття, зміст та шляхи подолання злочинних проявів в діяльності ОВС / М. Я. Гуцуляк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2012. – № 4 (58). – С.305-312
4. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений, совершаемых сотрудниками милиции против жизни и здоровья: дисс. канд. юрид. наук / К.А.Прохоров. – М., 2004. – С. 28-42.

Письменський Євген Олександрович,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
м. Сєвєродонецьк

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ФОКУСІ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ

Гуманізація в сучасному світі має глобальний характер, знаходячи все більш широкі прояви для утвердження цінностей людяності. Йдеться серед іншого про культуру, освіту, політику, економіку та врешті-решт право.

В Україні людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Це добре відоме кожному юристові конституційне положення одержує свій розвиток та практичне втілення в нормах багатьох галузей права.

У кримінальному праві гуманізація насамперед передбачає поширення та утвердження принципу гуманізму, ядро якого складає забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини[*].

На сьогодні принцип гуманізму в кримінальному праві не відображений у кримінальному законі, але є добре розробленим у теорії та усталеним у практиці. Незважаючи на відсутність чітко зафіксованих у КК України принципів кримінального права, суди часто спираються посилаються на них в обґрунтування ухвалюваних рішень. Не є винятком принцип гуманізму, до якого зазвичай суд звертається при вирішенні питання про визначення заходу кримінально-правового впливу[†].

Разом з тим, на думку ряду правників, принципи, які наразі не передбачені КК України, треба сформулювати і закріпити в ньому. Скажімо, таким чином розмірковує М.І. Хавронюк, підкреслюючи, що низка принципів давно визнана

[*] Принцип гуманізму в теорії кримінального права прийнято розглядати як такий, що має двосторонню спрямованість: щодо потерпілого від злочину, а також людей та суспільства загалом і стосовно особи, яка вчинила злочин [див., напр.: 1, с. 226; 2, с. 46; 3, с. 406].

[†] У мотивувальній частині судових рішень можна знайти такі поширені звороти, як-то: «застосовуючи принцип гуманізму», «враховуючи засади гуманізму», «обґрунтовується принципом гуманізму» тощо.

в доктрині та не заперечуються чинним законодавством (як приклад, принцип гуманізму реалізований у статтях 44 – 49, 74 – 87 КК України) [4, с. 54][*]. У проекті Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» від 3 червня 2015 року (розробленому за участі М.І. Хавронюка) його автори пропонують таким чином законодавчо відобразити принцип гуманізму: «Кримінальний кодекс України забезпечує охорону людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки як найвищої соціальної цінності; особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, суд призначає покарання, необхідне і достатнє для її виправлення і попередження нових кримінальних правопорушень; у випадках, передбачених цим Кодексом, допускається звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання чи його відбування, а також заміна покарання більш м'яким; покарання та інші заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до особи згідно з цим Кодексом, не можуть мати своїм змістом завдання фізичних страждань чи приниження людської гідності».

За задумом авторів зазначеного законопроекту, запровадження кримінальних проступків, що є основною метою зазначених змін до КК України, орієнтоване на подальшу гуманізацію кримінального законодавства. Як пише М.І. Хавронюк, це має відбутись за рахунок декриміналізації багатьох діянь, які наразі визнані злочинами. При цьому покарання за кримінальні проступки буде м'яким – штраф, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадські чи виправні роботи, а у виняткових випадках – арешт на строк до трьох місяців. Передбачається так само скасувати судимість за проступки [6, с. 118 – 119][†].

На сьогодні, навіть без урахування пропонованих змін можна стверджувати, що КК України з моменту свого ухвалення увібрав одні з найкращих підходів щодо законодавчого втілення принципу гуманізму. Сказане стосується як норм про злочин, так і про кримінально-правові наслідки його вчинення.

Скажімо, положення КК України щодо визнання злочином лише діяння, яке прямо передбачене законом, обмежує сваволю у правозастосуванні, свідчить про демократизм і гуманізм кримінального права. Адже протягом століть діяло правило про те, що окрім діянь, прямо передбачених законом, злочинами визнавалися і інші діяння – які були схожі, у своїх основних рисах

[*] Про необхідність законодавчого закріплення принципу гуманізму пишуть й інші фахівці, акцентуючи при цьому увагу не лише на гуманному ставленні до винного, але й до потерпілого [як прикл., див.: 1, с. 227; 2, с. 47]. Водночас, як стверджує Л.Ю. Тимофєєва, «саме по собі закріплення принципу гуманізму у кримінальному законодавстві не вирішує питань, пов'язаних із сутнісним змістом цього поняття» [5, с. 96].

[†] Слід зазначити, що цей законопроект позитивно сприймають не всі науковці, зокрема і в контексті досліджуваної проблематики. Так, В.Я. Таційй, В.І. Тютюгін та Ю.А. Пономаренко навпаки називають його таким, що не відповідає принципу гуманізації кримінальної відповідальності [7, с. 62].

нагадували ті, які описані у статтях закону (тобто допускалося застосування закону за аналогією) [8, с. 108].

Не має сумнівів у тому, що найбільше характеризують стан сучасного кримінального законодавства в частині втілення принципу гуманізму норми КК України про заходи кримінально-правового впливу. Передусім ідеться про загальні та спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності; звільнення від покарання та його відбування; захист прав неповнолітніх, материнства, поваги до осіб похилого віку; відмова від смертної кари та запровадження нових покарань, альтернативних позбавленню волі; зменшення застосування найбільш суворих видів покарань та посилення ролі покарань майнового характеру тощо[*].

З часу появи КК незалежної України вже минуло 15 років і можна констатувати, що за цей період законодавець частіше вдавався до змін та доповнень, які здебільшого спрямовувались на збільшення репресивної складової кримінального права, посилення відповідальності та криміналізацію нових діянь. Проте мала місце і зворотна тенденція, найбільш системним проявим якої стало ухвалення Закону України від 15 квітня 2008 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» та Закону України від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності». Щонайменше судячи з назв цих законів, основним лейтмотивом ухвалених змін була саме гуманізація, що серед іншого передбачало декриміналізацію злочинів, пом'якшення покарання, зменшення кількості покарань, пов'язаних з позбавленням волі. Правники дають різну оцінку зазначеним змінам до КК України (передусім Закону від 15 листопада 2011 р.), небезпідставно ставлячи під сумнів декларовану гуманістичну спрямованість [див., напр.: 3, с. 406 – 409].

Одним із найсвіжіших прикладів та найбільш обговорюваним кроком на шляху до утвердження принципу гуманізму в кримінальному законодавстві стало ухвалення Закону України від 26 листопада 2015 року «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання». Зазначений закон змінив правила зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання, а саме встановив, що строк попереднього ув'язнення зараховується судом з розрахунку один день за два дні позбавлення волі.

Новели цього закону безперечно «покращують становище осіб, право на свободу та особисту недоторканність яких порушувалось ще до моменту

[*] За твердженням фахівців, на гуманізацію кримінального законодавства істотно вплинув новий КПК України. Так, у зв'язку з його прийняттям зросла кількість осіб, звільнених від кримінальної відповідальності, а установлена можливість домовленості між підозрюваним (обвинуваченим) і потерпілими стала поширеним альтернативним способом вирішення кримінально-правового конфлікту [6, с. 290 – 291].

засудження» [9], проти їхня неоднозначність вже викликала вкрай негативну реакцію з боку багатьох юристів. Як результат – реєстрація у 2016 році в парламенті шести альтернативних законопроектів, метою яких є або повернення до тієї редакції ч. 5 ст. 72 КК України, яка діяла до прийняття Закону від 26 листопада 2015 року, або внесення таких коректив, які б дозволяли лише окремим категоріям осіб зараховувати попереднє ув'язнення у строк покарання у виді позбавлення волі з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

У контексті викладеного варто зайвий раз нагадати, що забезпечення широкого спектру реалізації принципу гуманізму не повинне ставати причиною для порушення інших базових кримінально-правових принципів, зокрема справедливості. Має рацію О.О. Житний, який у цьому зв'язку зазначає, що зважаючи на те, що гуманізм є лише елементом у сукупності принципів кримінального права України, його реалізація жодним чином не повинна суперечити іншим керівним засадам кримінального права України [10, с. 23]. Порушене питання насправді має більш широкий аспект. Як приклад, варто згадати про деякі обставини, що виключають застосування певних видів покарання, які інколи призводять до повної безкарності осіб, до котрих є неможливим застосування жодного покарання з числа передбачених санкціями відповідних норм Особливої частини КК України [див., напр.: 11, с. 54].

Аналіз цьогорічної законотворчої активності у сфері кримінального права[*], дозволяє стверджувати про наявність репресивної спрямованості в переважній більшості законодавчих ініціатив. Гуманізація кримінальної відповідальності не є трендом сьогодення. Так, законодавець зосереджує свої зусилля у напрямах: 1) криміналізації діянь (інколи помилкової), яка передбачає встановлення кримінальної відповідальності серед іншого за «умисний підпал сільськогосподарського угіддя, внаслідок якого можуть постраждати тварини», «виготовлення з метою розповсюдження матеріалів із закликами до жорстокого поводження з твариною, яка відноситься до хребетних, чи до спричинення такій тварині смерті, або розповсюдження таких матеріалів», «незаконний видобуток, незаконне використання або незаконні операції з бурштином», «наклеп», «образу», «провокацію злочину службовою особою правоохоронних органів», «підрив авторитету держави»), 2) посилення покарання за вчинення крадіжки, грабежу та розбою; незаконну порубку лісу, умисне пошкодження майна; декларування недостовірної інформації; порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами; незаконне заволодіння транспортним засобом та інших злочинів[†], 3) розширення кола злочинів, за

[*] Протягом січня – листопада 2016 року зареєстровано понад 30 законопроектів, які передбачають зміни та доповнення до КК України.

[†] Деякі пропозиції з криміналізації справді заслуговують на увагу, становлячи реакцію на появу нових типів суспільно небезпечної поведінки. Натомість в інших проектах законів ідеться не про встановлення кримінальної відповідальності, а скоріше про її диференціацію (зазвичай невдалу), оскільки деякі з діянь, які пропонується криміналізувати, уже мають визначені чинним КК України підстави для відповідальності.

вчинення яких не застосовують строки давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Не менш цікавим є обґрунтування доцільності внесення пропонованих змін до КК України, яке свідчить про глибину занурення їхніх авторів у підвалини кримінального права та розуміння важливості цих змін для людини, суспільства, держави. Наприклад, автор законопроекту про криміналізацію наклепу та образи пояснює її необхідність таким чином: «закріплення кримінальної відповідальності за вказані дії сприятиме підвищенню рівня культури спілкування в суспільстві». А ініціатор посилення відповідальності за декларування недостовірної інформації переконує, що «підвищення жорсткості покарання за надання недостовірних даних допоможе підвищити рівень відповідальності посадових осіб».

Лише три законопроекти протягом визначеного часу містили ідеї гуманістичної спрямованості (принаймні, якщо розглядати їх з позиції особи, яка вчинила злочин). Мова йде про: 1) запровадження спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які добровільно здали органам влади радіоактивні матеріали (відповідний проект Закону ухвалений 4 жовтня 2016 року), 2) зменшення розміру покарання в санкції ст. 220-2 КК України (у зв'язку з його невідповідністю максимальному строку покарання, визначеному у ст. 51 КК України – як реакція на раніше припущену помилку) та 3) розширення меж правомірної поведінки за необхідної оборони.

Отже, гуманізацію кримінальної відповідальності в напрямі поліпшення становища особи, яка вчинила злочин, складно назвати пріоритетною для вітчизняного законодавця; за незначними винятками вона не знаходилась на порядку денному у 2016 році. Щодо намагань посилити охорону потерпілої людини (як потенційної, так і реальної), то законотворча робота у цьому аспекті здійснюється більш потужно, але інколи відбувається з порушенням інших ключових принципів – справедливості, правової визначеності, верховенства права та інших.

Список використаних джерел

1. *Книженко О.О.* Процес гуманізації кримінальної відповідальності в Україні / О.О. Книженко // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 225 – 228) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08koovvu.pdf
2. *Грек Б.М.* Гуманізація кримінальної відповідальності як напрям кримінально-правової політики в Україні / Б.М. Грек, Т.Б. Грек // Адвокат. – 2012. – № 7 (142). – С. 45 – 48.
3. *Попович В.М.* Гуманізація кримінального законодавства України: проблеми, виклики та загрози / В.М. Попович, В.Б. Дацюк // Держава і право. – 2012. – № 56. – С. 405 – 410.
4. *Хавронюк М.І.* 10 років чинності КК України: час закріпити принципи / М.І. Хавронюк // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13 – 14 жовт. 2011 р. / редкол. : В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2011 – С. 51 – 56.
5. *Тимофєєва Л.Ю.* Відображення принципу гуманізму в кримінальному законі: порівняльно-правова характеристика / Л.Ю. Тимофєєва // Науковий вісник

Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 10-2, том № 2. – С. 94 – 97.
6. *Дудоров О.О., Хавронюк М.І.* Кримінальне право : навч. посіб. / за ред. М.І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
7. *Тацій В.Я.* Проблеми стабільності й динамізму кримінального законодавства України на сучасному етапі / В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, Ю.А. Пономаренко // Вісник Національної академії правових наук України. – 2015. – № 4 (83). – С. 54 – 66.
8. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за заг. ред. В.О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 711 с.
9. *Гладун О.* Зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання. Новий порядок: проблеми правозастосування / О. Гладун // Юридичний вісник України. – 29 січня – 4 лютого 2016 р. – № 4.
10. *Житний О.О.* Проблеми реалізації принципу гуманізму в деяких інститутах кримінального права / ОО. Житний // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2005. – № 29. – С. 19 – 24.
11. *Калмиков Д.* Дивний гуманізм українського законодавця або Проблеми призначення кримінального покарання окремим категоріям винних / Д. Калмиков // Юридичний вісник України. – 20 - 26 серпня 2011 р. – № 33; 27 серпня – 2 вересня 2011 р. – № 34.

Політова Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судових експертиз
Донецького юридичного інституту МВС України,
м. Кривий Ріг

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Правоохоронна політика держави – це один із напрямків соціальної політики, що спрямовує діяльність держави, її відповідних органів на профілактику злочинів та інших правопорушень, їх своєчасне відвернення та припинення, реалізацію відповідальності осіб, які скоїли злочини, виконання покарання щодо засуджених та досягнення його цілей. Політика держави у сфері правової охорони є багатоплановою, основним її елементом є кримінальна політика, яка являє собою заснований на об'єктивних законах розвитку суспільства напрямок діяльності державних і громадських органів із охорони інтересів народу від злочинних посягань, виконання заходів державного примусу до осіб, які їх вчинили, а також заходів із попередження злочинів.

Одним із загальних принципів притаманних кримінально-правовій політики є принцип гуманізму.

Згідно з «Великим тлумачним словником сучасної української мови» гуманізм – це ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою

до її гідності, людяність [1]. У правовій доктрині використовують два поняття, пов'язані з гуманізмом: це власне гуманізм і гуманність. Не спиняючись на питаннях дискусійності щодо етимологічного походження цих термінів, слід підтримати позицію тих науковців, на переконання яких необхідно використовувати термін «гуманізм», оскільки «гуманність» визначають як любов, увагу до людини, а не визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток [2, с. 170; 3, с. 147].

У вітчизняній літературі дію принципу гуманізму, як правило, спрямовують на винну особу. Водночас, як визначено в доктрині [4, с. 16; 5, с. 147], гуманізм – поняття всеохоплююче. Він, з одного боку, спрямований на потерпілого та суспільство, з іншого – на винного. Однак у більшості випадків вчені, сформулювавши принцип гуманізму, традиційно пов'язують його саме із забезпеченням інтересів винного.

Що ж стосується кримінально-правової політики, то сутність принципу гуманізму полягає у визнанні цінності людини (не тільки злочинця, а насамперед, потерпілого). Зокрема, цей принцип виражається в тому, що покарання, що передбачає істотне обмеження правового статусу засудженого, переслідує одну мету – захистити інтереси інших, законослухняних громадян, від злочинних посягань.

На сучасному етапі розвитку національної державності гуманізація кримінального законодавства є об'єктивною необхідністю, зумовленою політичними, економічними, організаційними, світоглядними, духовними змінами у суспільному житті. Крок за кроком законодавець запроваджую певні новації у кримінальному законодавстві, що торкаються криміналізації та педалізації суспільно-небезпечних діянь, встановлює нові кримінальні покарання, що не пов'язані із позбавленням засудженого особистої свободи, передбачає новітні способи вирішення кримінально-правових конфліктів, що забезпечують повне відшкодування потерпілому заподіяної фізичної, майнової, моральної та іншої шкоди тощо.

Слід відзначити, що стан злочинності в Україні в останні роки характеризується швидкими темпами зростання та погіршенням якості роботи правоохоронних органів. Це впливає і Кримінальний кодекс України. Так, у Законі України про кримінальну відповідальність, з одного боку, знайшли відображення деякі гуманістичні цінності, які за початковим задумом законодавця повинні були визначати його зміст, а з іншого – зростаюча злочинність стимулює зростання каральної складової Кримінального кодексу України.

Як свідчить аналіз Кримінального кодексу України, він доповнювався декілька десятків разів. В основному це були зміни, спрямовані на введення нових складів злочинів та посилення відповідальності за існуючі. Разом з тим, Ю.В. Баулін відзначає, що гуманізація кримінального права є загально світовою тенденцією і проявляється в його соціально-відновлювальній та запобіжній функціях [6, с. 84].

Аналіз діяльності суб'єктів права законодавчої ініціативи України показав, що протягом 2011-2016 рр. було подано **16 законопроектів щодо гуманізації кримінальної відповідальності**, серед яких: Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності) (реєстр. від 27.09.2011 №9221); Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінальної відповідальності у сфері інтелектуальної власності) (реєстр. від 14.02.2012 №10047); Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо гуманізації кримінальної відповідальності (реєстр. від 05.03.2012 №10126-1); Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінального законодавства та організаційно-правових передумов впровадження служби пробації) (реєстр. від 04.01.2013 №1198); Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації механізму застосування статей 212 та 212-1 Кримінального кодексу України (реєстр. від 04.07.2013 №2512а); Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо гуманізації відповідальності за порушення правил польотів та експлуатації літальних апаратів) (реєстр. від 24.06.2014 №4160а); Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінальної відповідальності жінок) (реєстр. від 03.07.2015 №2254а); Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо гуманізації системи здійснення правосуддя у справах щодо неповнолітніх (реєстр. від 13.07.2015 №2340а); Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо гуманізації відповідальності за порушення правил польотів та експлуатації літальних апаратів (реєстр. від 21.05.2015 №2942) тощо. Більшість із законодавчих ініціатив були відкликані або повернуто на доопрацювання, а близько 5 прийняті. Отже, доля таких «гуманних» законів становить близько 5% від загальної кількості змін та доповнень до КК України.

Разом з тим, як відзначає Д. О. Балобанова, за період з 2002 по 2012 рр. було прийнято **65 законів, які тим чи іншим шляхом збільшували кримінальну репресію**. Більшість із них була спрямована на посилення санкцій чинних норм і створення спеціальних складів, що розширюють сферу кримінальних заборон і підсилюють їх каральний вплив. Тенденція переважання криміналізації і пеналізації в здійсненні кримінальної політики знайшла своє відображення не тільки в прийнятих законодавцем у зазначений період змінах та доповненнях до КК України, але і в багатьох сотнях пропозицій про зміни в КК України, що надійшли за цей час до Верховної Ради України, значна частина яких дає змогу судити про однобічну орієнтацію на вирішення соціальних проблем і завдань зміцнення правопорядку переважно методом посилення інтенсивності кримінально-правового впливу [7, с. 152].

Виходячи із вищезазначеного, можна зробити такі висновки:

1. Каральна спрямованість Закону України про кримінальну відповідальність переважає, а законодавець абсолютно байдуже ставиться до того, яким саме строком покарання винний мусить спокутувати свій гріх перед суспільством.

2. Не можна побороти злочинність, відправляючи злочинців один за одним до тюрми або, навпаки, закриваючи на неї очі. У такий спосіб рівень злочинності можна лише збільшити.

3. В нинішній час у світі і в Україні кримінально-правова жорстокість не є обґрунтованою ні з точки зору економіки, ні з точки зору політики. У зв'язку з цим необхідно проводити гуманізацію кримінально-правової сфери діяльності держави.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
2. *Мальцев В. В.* Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности / В. В. Мальцев. – СПб. : Юридический центр Пресс. – 2004. – 694 с.
3. *Келина С. Г.* Принципы советского уголовного права / С. Г. Келина, В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука. – 1988. – 176 с.
4. *Виттенберг Г. Б.* Совершенствование законодательства о наказании / Г. Б. Виттенберг // Советское государство и право. – 1980. – № 6. – С. 8-18.
5. *Келина С. Г.* Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний / С. Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права. – М. : Ин-т государства и права АН СССР. – 1978. – 187 с.
6. *Баулін Ю. В.* Теоретико-методологічні проблеми кримінально-правової науки в Україні / Ю. В. Баулін : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7151/1/Baulin_80.pdf
7. *Балобанова Д. О.* Загальна характеристика основних тенденцій кримінальної законотворчості в Україні (2002-2012 рр.) / Д. О. Балобанова : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apdp.in.ua/v69/23.pdf

Пономаренко Юрій Анатолійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права,
декан заочного факультету № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ПРО ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОЇ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Гуманізація кримінального законодавства стала в Україні одним із трендів і навіть брендів у розвитку не так самої цієї галузі законодавства, як кримінально-правової ідеології, кримінально-правової політики, кримінально-правової науки, а також навколо кримінально-правових розмов. Втім, чи здійснювалася вона, і якщо так – то на якій підставі, в який спосіб, для якої мети, з якою ефективністю – відповіді на ці питання навряд чи є однозначними. Та й навряд чи є взагалі. Не претендуючи на те, щоб ці відповіді дати, спробую наразі актуалізувати названі питання і хоча б задати вектори пошуку відповідей на них.

Передусім, слід визначитися з тим, що власне ж становить собою гуманізація кримінальної відповідальності? Часто вважається, що гуманізація – це процес пом'якшення кримінальної відповідальності, декриміналізації чи депеналізації злочинів, іншим чином поліпшення становища особи, яка вчинила злочин. Втім, чи обґрунтованим є таке розуміння гуманізації?

Очевидно, що гуманізація – це процес, дія за значенням «гуманізм», а останній подається в словниках як «ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність». У юридичній енциклопедії гуманізм – це «одна з найсуттєвіших, органічно властивих праву якостей… Право – загальна міра свободи, рівності та справедливості у суспільстві, яка повинна визначати конкретний зміст кожної конкретної правової норми. Саме такі соціальні цінності як свобода, рівність, справедливість становлять сутність гуманізму…». Таким чином, якби гуманізація кримінального законодавства полягала в декриміналізації чи пом'якшенні кримінальної відповідальності, то сам факт існування будь-якого кримінального закону вже був би негуманним. Натомість найгуманнішим в такому розумінні було б скасування будь-яких кримінальних законів.

Отож, не в скасуванні кримінальної відповідальності, і не в пом'якшенні її полягає гуманізація кримінального законодавства, а її сутність треба шукати олюдненні кримінального права, просякненні його ідеалами свободи, рівності, справедливості, повагою до гідності людини і турботою про її благо. Чи потребує українське кримінальне законодавство гуманізації в такому сенсі? Інакше кажучи, чи існує нині підстава для здійснення гуманізації кримінального законодавства в Україні?

Вочевидь, що в такому сенсі кожен кримінальний закон є в тій чи іншій мірі гуманним, адже в будь-якому з них знайдуться приписи, що проголошують захист окремих аспектів таких соціальних цінностей як свобода, рівність і справедливість. З іншого боку, гуманізація при такому її розумінні постає як обрієподібний ідеал, до якого можна постійно прагнути і треба все життя йти, розуміючи при цьому, що він постійно віддалятиметься. Але йти треба, бо стоячи на місці ніколи не дізнаєшся, що ж там, за небокраєм існуючого рівня гуманізму кримінального закону. Ба, навіть, більше – побачиш, як той обрій звужується і затягується навколо тебе в результаті невпинної і невідворотної експансії державного втручання в регулювання суспільних відносин. Себто, гуманізація стає одним із чинників стримування просування держави у врегулюванні все нових і нових суспільних відносин (у кримінальному праві – через нові криміналізації) на засадах дотримання державного (партійного, класового, кланового), а не суспільного чи приватного інтересу, низведення окремої людини від рівня «цілого Всесвіту» до «ґвинтика у механізмі»

З огляду на викладене, я бачу принаймні п’ять шляхів, рухаючись якими, ми можемо наближатися до гуманізації нашого кримінального законодавства.

Перший: це забезпечення справжньої реалізації принципу людиноцентризму в кримінальному праві. Колись ми пишалися тим, що розділ про злочини проти життя і здоров’я знаходиться на другому (але таки не на першому!) місці в системі Особливої частини КК України. І вбачали в тому прояв максимального кримінально-правового захисту людини переважно перед іншими соціальними цінностями. Проте, не місцем у системі КК (воно, зрештою, може визначатися довільно, хоч за абеткою), а суворістю і невідворотністю кримінально-правового реагування визначається рівень кримінально-правової охорони тих чи інших цінностей. А в цьому аспекті змушені констатувати, що санкції за посягання на свободу людини, її життя і здоров’я, конституційні права і свободи є в багатьох випадках значно більш м’якими, ніж санкції за посягання на інтереси публічної влади. Та й у правозастосовній практиці переважна більшість справ про такі злочини (за винятком хіба що умисного вбивства) закінчується застосуванням 69-ої чи 75-ої статті КК, чи їх обох разом. Саме тому гуманним кримінальне законодавство буде саме тоді, коли воно передбачатиме суворі й невідворотні заходи кримінально-правового реагування на злочини, що посягають на свободу, життя і здоров’я, честь і гідність, конституційні права людини й громадянина. І, навпаки, негуманним є те законодавство, в якому посягання на інтереси публічної влади карається більш суворо й невідворотно, ніж посягання на особу.

Але людиноцентризм кримінального права має бути абсолютно деперсоніфікованим: з практики кримінальної законотворчості мають бути повністю усунені випадки прийняття «персональних» законів під конкретних осіб, як це мало місце з декриміналізацією контрабанди валюти, декриміналізацією перевищення влади, вчиненого службовою особою, що не є

працівником правоохоронного органу, розробкою законопроектів про лікування засуджених за кордоном та в деяких інших випадках.

Другий: це побудова вітчизняного кримінального законодавства на засадах чіткого розрізнення сфер приватної свободи і публічного порядку. Все суспільне життя складається у цих двох сферах і завдання мудрого законодавця полягає в тому, щоб сфера порядку не втручалася туди, де має владарювати свобода, а свобода, відповідно, була повністю усунена з тих сфер, де має бути забезпечений порядок. Для кримінального законодавства це означає пошук особливих засобів і механізмів кримінально-правового захисту від посягання, відповідно, на свободу чи порядок. І гуманним є те кримінальне законодавство, яке забезпечує максимальну реалізацію свободи індивіда у всіх сферах (особистої, творчої, підприємницької тощо), не обмежуючи її кримінально-правовими заборонами. З іншого боку, гуманне кримінальне законодавство чітко визначає межі порядку, де діють особливі правила, що не допускають можливості вибору варіантів поведінки, тим самим наперед попереджаючи, що в цій сфері не може бути свободи вибору індивіда. Тоді ж, коли сфера порядку подавляє свободу, або навпаки – свобода втручається туди, де має бути порядок, або ж межа між ними чітко не визначена й розмита, ми маємо загрозу негуманного кримінального закону.

Третє: Забезпечення оптимального співвідношення між динамізмом і стабільністю кримінального законодавства, тим самим забезпечення реалізації принципу правової визначеності в кримінальному праві. Відомо, що за трохи більше, ніж п'ятнадцять років своєї чинності КК України піддавався змінам більше 700 разів, при чому деякі його приписи реформувалися неодноразово. Наприклад, до статті 368 зміни та доповнення вносилися 10 разів! Часто законодавець змінює вже змінені положення, скасовує щойно прийняті нововведення. Яскравий випадок цього мав місце нещодавно, коли 6 жовтня 2016 року було скасовано кримінальну відповідальність за ухилення від відбування покарання у виді штрафу, а 8 жовтня – знову встановлено її. З огляду на сказане, вважаю, що гуманним буде тільки таке кримінальне законодавство, яке буде відносна стабільним і прогнозованим, забезпечуючи можливість особи передбачити, яка її поведінка завтра може бути визнана злочинною і узгодити свої діяння з вимогами кримінального закону.

Четверте: це забезпечення принципу правової визначеності в кримінальному законодавства. Певним елементом правової визначеності є й відносна стабільність, про яку сказано вище. Проте, не тільки в ній, а й в низці інших властивостей проявляється визначеність кримінального законодавства, що є неодмінною вимогою для гуманного кримінального права. Зокрема, досягнення правової визначеності в кримінальному законі здійснюється й шляхом точності та ясності вживаної термінології, її неоднозначності тлумачення, усунення непотрібних дублювань з Кодексу, при чому не тільки в частині злочинності діянь, але й у визначенні їх кримінально-правових наслідків.

Нарешті, п'яте: це створення дієвих механізмів компенсації шкоди для потерпілого від злочину. Зразу застережу, що не завдання кримінального права відшкодовувати шкоду, заподіяну злочином. Це є предметом регулювання цивільного законодавства України і кримінальне право не може втручатися в цю сферу. Проте, в гуманному кримінальному законодавстві можуть і мають бути створені механізми забезпечення цивільно-правового відшкодування. Одним з таких механізмів могло б стати створення спеціального загальнодержавного фонду, до якого б спрямовувалися надходження від штрафів, конфіскації майна, від виконання інших майнових покарань. І саме з цього фонду держава могла б компенсовувати шкоду, заподіювану злочинами, наприклад, у випадках, передбачених статтею 1177 Цивільного кодексу України.

Думаю, що названі п'ять шляхів, рухаючись якими, ми наближатимемося до обрію гуманізму в кримінальному законодавстві, не є вичерпними. Є й інші шляхи. Саме тому нам – кому долею випало перейматися проблемами розвитку кримінального законодавства – треба їх шукати і намагатися рухати нашого кримінального закона цими шляхами.

Припхан Ірина Ігорівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного, конституційного
та адміністративного права
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ

Розвиток внутрішніх переконань, ідей, стереотипів, вчинків людини виявляються насамперед через мораль, її норми, принципи, правила. Норми моралі є найпоширенішим різновидом соціальних норм, це сукупність принципів і норм поведінки в суспільстві, сім'ї та побуті. Це вироблені умовами життя погляди, уявлення різних соціальних угрупувань, націй про добро та зло, про справедливість, обов'язок, чесність та інші моральні цінності, які пов'язані з духовним життям суспільства. На основі вироблених уявлень складається система норм моральної поведінки людей [1, с. 29]. Якщо брати до уваги сьогочасне українське суспільство, то слід підкреслити, що воно увійшло у стадію, при якій цінності як окремих громадян, так і соціальних груп змінюються, а в умовах соціальної трансформації навіть деформуються, що негативно впливає на формування моральних ідеалів індивідів, особливо представників молодого покоління. Ці процеси ставлять на порядок денний

необхідність встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту суспільної моралі.

У науковій літературі неодноразово наголошувалося, що співіснування індивідів у суспільстві передбачає необхідність виконання ними певних правил, вимог поведінки, що забезпечують нормальне функціонування такого суспільства. Ці вимоги виражаються у певних соціальних регуляторах, серед яких: норми права, моралі, релігії, звичаї, традиції тощо. Зрозуміло, що врахування індивідом у своїй поведінці цих правил стає певним алгоритмом співіснування держави, суспільства і індивіда, що обумовлюється необхідністю індивіда як представника певного соціуму, узгоджувати свої інтереси і вчинки із загальновизнаними та загальноприйнятими в даному суспільстві цінностями. Якщо ж індивід самовільно порушуватиме встановлені правила поведінки, це зумовлюватиме його відповідальність перед суспільством, державою. Таким чином Р.Т. Мухаєв стверджує про формування поняття соціальної відповідальності як ставлення суспільства до вчинків особи з погляду виконання нею загальноприйнятих правил [2, с. 489]. Будь-яка відповідальність – це завжди право й обов'язок особи здійснити власний вибір поведінки відповідно до тих норм, що існують у будь-якій сфері суспільства і відображають його інтереси і сприйняти при цьому необхідний обов'язок звітувати перед суспільством за свій вибір і зазнати покарання у разі недодержання вимог соціальної норми [3, с. 375].

Юридична відповідальність, яка настає за порушення норм права, є видом соціальної відповідальності, яка настає за порушення різних соціальних норм (права, моралі, релігії, звичаїв, традицій, корпоративних норм). Сутність юридичної відповідальності полягає у застосуванні до правопорушників (фізичних та юридичних осіб) передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою [4, с. 437].

Цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність за порушення законодавства у сфері захисту суспільної моралі застосовуються у відповідності із загальними положеннями цивільного та трудового права, і самі по собі не мають особливостей. Що ж до адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту суспільної моралі, то особливим є те, що вони настають безпосередньо за посягання на такий об'єкт правової охорони як суспільна мораль. Водночас, кримінально-правова відповідальність за порушення законодавства у сфері захисту суспільної моралі), на відміну від адміністративної, є достатньо комплексною, а об'єкти, що охороняються правовими нормами досить повно відображені в Особливій частині Кримінального кодексу України, зокрема у розділах III «Злочини проти волі, честі та гідності особи», IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи», XII «Злочини проти громадського порядку та моральності». У даному випадку правові норми прямо присвячені захисту саме моральних аспектів життя суспільства, що говорить про визнання суспільством можливої реальної загрози для свого існування в результаті серйозного

порушення норм суспільної моралі [5, с. 170]. Як зауважує В. Кузнецов, суспільна небезпечність злочинів проти моральності полягає в тому, що вони заподіюють або ставлять під загрозу заподіяння істотної шкоди моральним основам життя суспільства [6, с. 26.].

На нашу думку, злочини проти суспільної моралі можна згрупувати таким чином:

1) злочини, що посягають на основні моральні принципи у сфері духовного й культурного життя суспільства (статті 297-300, 258 та 436 КК України: «Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого», «Знищення, руйнування або пошкодження пам'яток - об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці», «Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду», «Жорстоке поводження з тваринами», «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію», «Терористичний акт» та «Пропаганда війни»);

2) злочини, що посягають на відносини в сфері сексуальних стосунків (статті 301-303 КК України: «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів», «Створення або утримання місць розпусти і звідництво», «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією»);

3) злочини, що посягають на суспільні відносини, які забезпечують принцип вільного розвитку особистості й умови нормального розвитку та виховання неповнолітніх (ч. 2 ст. 299 КК України (жорстоке поводження з тваринами, вчинене в присутності малолітнього), ч. 2 і ч. 3 ст. 300 (збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, а також примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості), ч. 2 та ч. 4 ст. 301 (збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, а також примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру), ч. 3 ст. 302 (створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти, вчинені із залученням неповнолітнього), ч. 3 і ч. 4 ст. 303 (втягнення в заняття проституцією неповнолітнього чи малолітнього), ст. 304 (втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність). Водночас, втягнення неповнолітніх у діяльність з виробництва, обігу й розповсюдження продукції сексуального чи еротичного характеру, або продукції що завдає шкоди суспільній моралі, розповсюдження такої продукції у присутності дітей, а також втягнення їх у діяльність з організації чи проведення видовищного заходу еротичного характеру, або видовищного заходу, що завдає шкоди суспільній моралі, хоча й є суспільно небезпечними, проте на сьогоднішній день не є кримінально-караними діяннями.

Створення більш досконалої системи кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за посягання на суспільну мораль є нагальним питанням. Водночас, як слушно наголошує А.В. Ландіна, дослідженню кримінально-правових проблем окремих видів злочинів проти моральності присвячено небагато розробок вітчизняних та зарубіжних науковців, причому «більшість із них охоплюють або занадто широке коло питань, які стосуються охорони моральності і громадського порядку, інші — навпаки, занадто вузько розглядають дану проблему. А деякі із зазначених злочинів проти моральності взагалі не досліджувалися кримінально-правовою наукою» [7, с. 6].

Підсумовуючи зауважимо, що кримінальна відповідальність є важливим складовим елементом юридичної відповідальності, й дає змогу ефективно реалізувати ретроспективну відповідальність осіб за порушення нормативних положень чинного законодавства. Водночас потенціал кримінальної відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту суспільної моралі залишається реалізованим не в повній мірі, що пов'язано з неповною невідповідністю норм Кримінального Кодексу України Конституції України та вимогам сьогодення.

Висока ступінь суспільної небезпечності досліджуваних злочинів, певна недосконаліть кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини проти суспільної моралі, недостатнє вивчення теоретичних аспектів проблем, пов'язаних із кримінально-правовою охороною суспільної моралі та труднощі у практичній реалізації вказаних норм зумовлюють необхідність подальших теоретичних досліджень кримінальної відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту суспільної моралі.

Список використаних джерел

1. *Головченко В.В.* Право в житті людини : статті; [відп. ред. В.Ф. Сіренко] / В.В. Головченко.—К.: Оріяни, 2005.—336 с.
2. Загальна теорія держави і права: підручник / [М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина].—Х.: Право, 2009.—584 с.
3. *Мухаев Р.Т.* Теория государства и права: [учебник] / Р.Т. Мухаев — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 543 с.
4. Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / [гол. редкол.: Ю.С. Шемшученко] – К.: Укр. енкцикл., 1998–2002.—Т. 1 : А–Г. – 1998. – 672 с.
5. *Широков Н.А.* Отграничение вандализма от иных преступлений против общественной нравственности / Н.А. Широков // Юриспруденция.—М., 2003.—№4.—С. 170-173.
6. *Кузнецов В.В.* Злочини проти громадського порядку та моральності: [практ посіб.] / В.В. Кузнєцов; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К. : Паливода А. В., 2007. - 160 с. - (Практика та право).
7. *Ландіна А.В.* Охорона моральності за Кримінальним кодексом України: монографія / А.В. Ландіна.—К.: Втд-во «Юридична думка», 2013.—204 с.

Процюк Олег Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ

СУЧАСНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РОЗУМІННЯ ТЕРОРИЗМУ

Загальновідомим є факт, що на території нашої держави вже понад два роки триває проведення антитерористичної операції. В. о. президента України Олександр Турчинов 13 квітня 2014 р. заявив, що для того, щоб зупинити розгул тероризму, організованого російськими спецслужбами у східних регіонах України, РНБО розпочинає широкомасштабну антитерористичну операцію із залученням Збройних Сил України. На теперішній час частина території країни залишається тимчасово захопленою незаконними збройними формуваннями [1].

Відкинувши силову та політичну складові конфлікту, ми бачимо, що дана ситуація продукує величезний обсяг роботи в першу чергу для працівників правоохоронних органів та органів судової влади. Не в останню чергу чітка визначеність кримінально-правової термінології, що використовується для характеристики даного конфлікту, має призвести до більш ефективної протидії діяльності незаконних злочинних угрупувань.

З огляду на активну зовнішню політику України та динаміку зближення позицій держав щодо взаємодії у боротьбі з тероризмом, а також реальну терористичну загрозу в нашій державі, що має місце останнім часом і зміну багатьох оціночних понять щодо тероризму, попередні роботи науковців у сфері протидії тероризму вже не містять переважної більшості актуальних положень, які можуть бути застосовані до реалій сьогодення.

Нажаль ні в державно-владних колах, ні серед юристів-правників не існує єдності, щодо визначення статусу подій, що відбуваються на Сході України. Дії незаконних збройних формувань в одному випадку – визнаються тероризмом, в інших – такі ж самі діяння називають сепаратистськими. Даний факт є визначальним при правовому аналізі діяльності незаконних збройних формувань представленому в даній доповіді, в тому числі і при визнанні терористичними організаціями так званих «Луганської народної республіки» та «Донецької народної республіки».

«Трактування конфлікту як антитерористичної операції призвело до значної плутанини між спостерігачами і в деяких випадках, як видається, між самими учасниками, – щодо того, які норми внутрішнього і міжнародного права застосовуються і хто в системі державних органів – поліція, розвідслужби або армія – керує збройними діями уряду на сході України. Це сприяє невизначеності щодо відповідальності, а також того, як слід досягнути

підзвітності» [2]. Саме про це йдеться в доповіді Спеціального доповідача з питання про позасудові страти, страти без належного судового розгляду і довільні страти Крістофа Хайнса за підсумками офіційного візиту до України у вересні 2015 року.

Також ООН оприлюднила доповідь Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини в якому винними у розправі над протестуючими в Україні з початку 2014 року по травень 2016 року сторонами конфлікту позначені два сторони: з одного боку – групи, що виступають за єдність країни, які мають націоналістичні погляди, і з іншого – групи, що відстоюють необхідність перебудови України на федеративних засадах, не розділяють статус української мови як єдиної державної [3].

Це є досить тривожним сигналом та одним із засобів ведення гібридної війни. Визнання конфлікту громадянським (громадянською війною) автоматично переводить діяльність терористичного спрямування на сепаратистську.

Однак, статтею 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року визначено що: цей Закон визначає статус території України, тимчасово окупованої внаслідок збройної агресії Російської Федерації, встановлює особливий правовий режим на цій території, визначає особливості діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб [4].

Тобто, на законодавчому рівні нашою державою визнано участь Російської Федерації стороною конфлікту та визнання її агресором по відношенню до України.

Якщо звернутися до визначення терміну **сепаратизм** (від лат. separatus – окремий) – то це прагнення до відокремлення, відособлення, як вільне волевиявлення на законних підставах у вигляді автономії чи незалежної держави. Сепаратизм складався історично на підставі переважно етнічної чи культурно-релігійної окремішності. Тому сепаратизм поділяти на два домінантні види: релігійний, що відбувався в часи хрестових походів і залишився даниною історії, та етнічний єдиний правомірний сепаратизм, що вивіряться референдумом. Тобто в першому випадку – рух сектантської релігійної меншини за відділення зараз демонструють ісламісти в Сирії, в другому – етнічного, як баски чи каталонці Іспанії, та недавні події в Шотландії та Ірландії.

Групи мігрантів, як нацменшина, при наявності національної держави, не мають права на сепаратизм, а це переважно зараз в Україні демонструє Росія через мігрантів колись заселених на виморені штучним голодомором землі [5].

Що ж до тероризму, то чинний КК України передбачає декілька норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочини терористичного

спрямування. До їх числа належать: ст. 258 «Терористичний акт», ст. 258^1 «Втягнення у вчинення терористичного акту», ст. 258^2 «Публічні заклики до вчинення терористичного акту», ст. 258^3 «Створення терористичної групи чи терористичної організації», ст. 258^4 «Сприяння вчиненню терористичного акту», ст. 258^5 «Фінансування тероризму». Всі вони передбачені Розділом IX Особливої частини КК України «Злочини проти громадської безпеки».

КК України в ч.1 ст. 258 терористичний актом визнає: застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою [6, с. 585].

Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей (ст. 1 Закону України від 20 березня 2003 р. № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом») [7]. Основною сутнісною характеристикою тероризму є залякування терором, насильством, підтримання стану постійного страху. До ознак тероризму належать також створення загальної небезпеки, що виникає в результаті вчинення суспільно небезпечних дій або погрози ними, публічний характер вчинення та мета – прямий або непрямий вплив на прийняття якого-небудь рішення або відмова від нього в інтересах терористів.

Об'єктивна сторона даного злочину виражається у двох проявах: застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків; погроза вчинення зазначених дій (ч. 1 ст. 258 КК). З об'єктивної сторони злочин, вчинюваний у першій формі, характеризується *діянням* — застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій; *наслідками* — створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків (ч. 1 ст. 258 КК); заподіяння значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 258 КК); спричинення загибелі людей (ч. 3 ст. 258 КК); *причинним зв'язком* між зазначеними діями та наслідками.

Суб'єктивна сторона терористичного акту характеризується *прямим умислом* та зазначеною у ч. 1 ст. 258 КК *спеціальною метою.*

Суб'єкт терористичного акту – особа, якій до вчинення злочину виповнилося 14 років.

З вищенаведеного можливо зробити лише один недвозначний висновок: діяльність незаконних збройних формувань так званих «Луганської народної республіки» та «Донецької народної республіки» є суто терористичною.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» : Указ Президента України від 13 квітня 2014 р. [Електронний ресурс] ─ Режим доступу до указу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/654-17
2. ООН: назва конфлікту на Донбасі як антитерористична операція призвела до «плутанини» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.unian.ua/politics/1369273-oon-nazva-konfliktu-na-donbasi-yak-antiteroristichna-operatsiya-prizvela-do-plutanini.html
3. В Украине идет гражданская война – ООН. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://whoswhos.org/154920-v-ukraine-idet-grazhdanskaya-voyna-oon/
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до закону : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/page2
5. Сепаратизм : Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC
6.Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /Д. С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.] ; За заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя; НАВС. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.
7. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 р. [Електронний ресурс] ─ Режим доступу до закону : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15

***Пухов Артём Александрович*,**
кандидат юридических наук,
доцент кафедры уголовного права
юридического факультета,
Белорусского государственного университета,
г. Минск, Республика Беларусь

НАРУШЕНИЕ ВЕТЕРИНАРНЫХ ПРАВИЛ ПО УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И УКРАИНЫ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

Уголовная ответственность за распространение заразных болезней животных по Уголовному кодексу (далее – УК) Республики Беларусь [1]

(ст. 284) и УК Украины (ст. 251) неразрывно связана с составом нарушения ветеринарных правил. Причём в данных государствах предусмотрены отдельные нормы, устанавливающие ответственность за нарушение ветеринарных и фитосанитарных правил. По нашему мнению, такое решение является более предпочтительным в отличие от подхода, использованного в УК Азербайджана (ч. 1 ст. 249), Армении (ч. 1 ст. 286), Казахстана (ч. 1 ст. 327) и др., где в рамках одной нормы имманентно установлена уголовная ответственность за 2 самостоятельных преступления: нарушения ветеринарных правил и нарушение правил, установленных для борьбы с болезнями и вредителями растений.

Структурно рассматриваемые уголовно-правовые нормы расположены в главе 26 «Преступления против экологической безопасности и природной среды» УК Беларуси и разделе 8 «Преступления против окружающей среды» УК Украины, что позволяет заключить, что их родовым объектом является экологическая безопасность. Непосредственным объектом состава нарушения ветеринарных правил необходимо считать общественные отношения, обеспечивающие минимальный уровень защищенности жизненно важных интересов человека, общества и государства от угроз, связанных с возникновением и (или) распространением заразных болезней среди домашних животных.

Объективная сторона составов нарушения ветеринарных правил включает в себя деяние, последствия и причинную связь между ними. С внешней стороны это преступление состоит в нарушении ветеринарных правил. В целях уточнения содержания уголовно-правового запрета следует использовать термин «нарушение ветеринарно-санитарных правил», т.е. требований одного или нескольких нормативных правовых актов, в том числе технических, устанавливающих обязательные правила поведения, направленные на противодействие возникновению и (или) распространению заразных болезней животных. Кроме того, в ст. 284 УК Беларуси ответственность установлена также за нарушение зоотехнических правил. По нашему мнению, в тексте уголовного закона отсутствует необходимость использования термина «зоотехнические правила», потому что меры, обеспечивающие защищённость процесса разведения животных от угроз, связанных с заразными болезнями, урегулированы ветеринарно-санитарными правилами.

Для описания общественно опасных последствий нарушений ветеринарных правил украинский законодатель использовал формулировки «распространение эпизоотии или иные тяжкие последствия». В литературе последовательно проводится мысль, что в формуле распространение эпизоотии усматриваются признаки тавтологии, т.к. эпизоотия это само по себе широкое распространение заразной болезни животных. Кроме того, пределы уголовно-правового запрета в нормах с бланкетной диспозицией (ст. 251 УК Украины) должны быть максимально конкретизированы. Вместе с тем, формулировка «иные тяжкие последствия» относится к оценочным признакам, и

соответственно может по-разному трактоваться субъектами правоприменения.

В УК Беларуси общественно опасные последствия описаны как «распространение заразных болезней животных либо причинение ущерба в крупном размере (т.е. в 250 и более раз превышающего размер базовой величины). Использование формулы «распространение заразных болезней животных» представляется более предпочтительной, однако и она не лишена определённых недостатков. В частности она не учитывает стадию развития эпизоотологического процесса – возникновение и (или) распространение заразной болезни животного; не дифференцирует характер вреда, наступающего в результате нарушения ветеринарно-санитарных правил (заразная болезнь, опасна исключительно для животного и заразная болезнь, опасная (общая) для животного и человека) и др.

В Беларуси в тексте уголовного закона (ст. 284 УК) прямо указано, что данное преступление относится к числу неосторожных. В УК Украины в ст. 251 какое-либо указание на форму вины отсутствует вовсе, что может создать определённые трудности при квалификации уголовно-наказуемых деяний (например, соотношение с диверсией и т.п.).

Субъектом нарушения ветеринарных правил могут быть вменяемые физические лица, достигшие возраста уголовной ответственности.

В заключение стоит отметить, что составы преступлений, ответственность за совершение которых предусмотрены в ст. 284 УК Беларуси и ст. 251 УК Украины, имеют как сходства, так и различия. Изучение этих особенностей являются необходимым базисом для оптимизации и совершенствования уголовной ответственности за нарушение ветеринарных правил.

Список использованных источников

1. Уголовный Кодекс Республики Беларусь : Кодекс Респ. Беларусь, 9 июля 1999 г., № 275-З: принят Палатой представителей 2 июня 1999 года : одобр. Советом Респ. 24 июня 1999 г. : в ред. Закона Респ. Беларусь от 19.07.2016 г. // Консультант Плюс. Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2016.
2. Уголовный кодекс Украины // Законодательство стран СНГ: база данных [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=8679. – Дата доступа: 14.09.2016.

Руфанова Вікторія Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЕСТОНІЇ ТА УКРАЇНИ

Результатом існування реальної загрози національній безпеці в наслідок критичного стану поширення корупції в органах державної влади, взаємопроникнення бізнесу та політики, стало спрямування вектора діяльності керівних державних інституцій на активну протидію. Процес реалізації Антикорупційної стратегії характеризується як оновленням законодавства, яке регулює питання запобігання корупції, так і створенням нових державних органів, наділених досить широким колом повноважень щодо виявлення корупції та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Сучасна корупція, яка притаманного практично кожній державі та кожному суспільству, перетворилася в глобальне транснаціональне явище, яке вимагає застосування комплексного, міжнародного співробітництва для запобігання корупції та контролю за нею.

Поряд з цим, слід зазначити, що з обов'язком щодо подолання та викорінення корупції Україна справляється не найкращим чином. Зокрема, за результатами проведених досліджень «Transparency International Україна», індекс сприйняття корупції в Україні складає 27 зі 100 можливих. Під час опитування громадської думки у 2015 р. було з'ясовано, що на думку 57,2% респондентів стан корупції в країні не змінився, 27,7 % респондентів вказують що стан погіршився, тільки 15,1 % осіб відмітили про певне покращення стану протидії корупції. Близько 22 % населення сьогодні виправдовує корупцію, наслідком чого маємо критичну ситуацію з економічними свободами населення, недієвістю та неефективністю антикорупційного законодавства та в результаті відсутності реального невідворотного покарання за корупцію [1].

На нашу думку, стратегічним напрямком запобігання корупції є вивчення та запровадження в межах національного законодавства позитивного досвіду країн, яким вдалося «приборкати» корупцію в органах державної влади. Особливо хотілося б зупинитися на питанні кримінально-правового регулювання протидії корупції, оскільки останнє виконує широкий спектр запобіжного впливу як на винну особу, так і на осіб, схильних до вчинення корупційних злочинів.

В даному аспекті викликає інтерес досвід Естонії як країни Європейського союзу, яка успішно провела антикорупційну реформу та ввійшла до п'ятірки країн, які приборкали корупцію. Саме Естонська республіка: в наслідок посилення кримінальної відповідальності за корупцію; створення спеціалізованих правоохоронних органів по боротьбі з корупцією; реального запровадження системи щорічного електронного декларування майна високопоставлених чиновників та можливість конфіскації майна, законність набуття якого не доведено; впровадження електронної моделі держави (Е-держава), яка звела практично до нуля особистісний фактор у взаєминах громадянина, організації, компанії з чиновником; оновлення антикорупційного законодавства та визначення протидії корупції головним пріоритетом діяльності всіх державних органів, з результатом у 64 бали зайняла 32 місце у рейтингу сприйняття корупції Transparency International [2].

Щодо кримінальної відповідальності за корупцію в Естонії, зазначимо, що Пенітенціарний (кримінальний) кодекс Естонії (далі ПК) було прийнято у 2001 р. Поряд з цим, за останні 15 років до ПК Естонії було внесено близько 100 змін, в той час як вітчизняний Закон про кримінальну відповідальність за аналогічний період змінювався понад 700 разів.

ПК Естонії встановлює кримінальну відповідальність за злочини та за проступки. Злочинами є винні діяння, які передбачені ПК та за які для фізичних осіб встановлено покарання у вигляді грошового стягнення (від тридцяти до п'ятисот одноденних ставок, які розраховуються на основі середньоденного доходу винної особи) та позбавлення волі, а щодо юридичної особи – грошове стягнення (ст. 3). Проступками ж є винні діяння, передбачені ПК Естонії або іншими законами, за вчинення якого в якості основного покарання передбачено штраф, арешт або позбавлення права керування транспортними засобами.

Відрізняється від вітчизняного законодавства підхід законодавців Естонії до класифікації злочинів за ступенем тяжкості. Так, на відміну від діючого КК України, який закріплює чотирьохступеневу класифікацію злочинів за ступенем тяжкості – від злочинів невеликої тяжкості до особливо тяжких злочинів, ст. 4 ПК Естонії, за ступенем тяжкості поділяє винні діяння на злочини першого та другого ступеня. Злочинами першого ступеня є винне діяння, за яке передбачається покарання у вигляді покарання на строк від п'яти років або довічне позбавлення волі. Злочинами другого ступеня є винне діяння, за яке передбачається покарання у вигляді покарання на строк до п'яти років або грошове стягнення.

Таблиця 1

Порівняння кримінальної відповідальності за деякі корупційні злочини за ПК Естонії та КК України

Пенітенціарний кодекс Естонії	**Кримінальний кодекс України**
Стаття294. Отримання хабара - карається позбавленням волі **на строк до п'яти років** ч. 2 ті ж самі діяння, вчинені: 1) повторно; 2) з вимогою хабаря; 3) групою осіб; або 4) в значному розмірі, -карається позбавленням волі **на строк від одного до десяти років.** Суд може застосувати розширену конфіскацію майна	Стаття 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою - карається штрафом від однієї тисячі до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк від трьох до шести місяців, або **позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років,** з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 2. *значному розмірі*, - карається позбавленням волі **на строк від трьох до шести років** з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 3. *великому розмірі* або вчинене *службовою особою, яка займає відповідальне становище*, або за *попередньою змовою групою осіб*, або *повторно*, або *поєднане з вимаганням неправомірної* вигоди, - карається позбавленням волі на строк від **п'яти до десяти років** з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з **конфіскацією майна**. 4. - *особливо великому розмірі, або вчинене службовою особою*, яка займає *особливо відповідальне становище*, - карається **позбавленням волі на строк від восьми до**

	дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, **з конфіскацією майна**.
Стаття 298. Давання хабара 1. обіцянка чи дача хабара – карається позбавленням волі **до п'яти років.** 2. ті ж самі діяння, вчинені: 1) повторно, 2) групою осіб, або 3) значному розмірі, – карається позбавленням волі від одного до десяти років	Стаття 369. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі 1. караються штрафом від п'ятисот до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк **від двох до чотирьох років**, або **позбавленням волі** на той самий строк. 2. *повторно*, - караються **позбавленням волі на строк від трьох до шести років** із штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з конфіскацією майна або без такої. 3. *особі, яка займає відповідальне становище,* або вчинені за попередньою *змовою групою осіб*, - караються позбавленням волі на строк від **чотирьох до восьми років** з конфіскацією майна або без такої. 4. *особі, яка займає особливо відповідальне становище*, або *вчинені організованою групою осіб чи її учасником*, - караються позбавленням волі на строк **від п'яти до десяти років** з конфіскацією майна або без такої.
Стаття 299. Службове підроблення 1. Підроблення посадовою особою документа або видача ним підробленого документа – карається грошовим стягненням	Стаття 366. Службове підроблення 1. Складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо

або позбавленням волі **на строк до трьох років.**	неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів - караються штрафом до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 2. *тяжкі наслідки*, - **караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років** з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

З проведеного порівняння випливає наступне:

- ПК Естонії не містить визначення корупції, корупційних злочинів. Використовується термін хабар (КК України – неправомірна вигода). Також не практикується використання приміток до статей, для уточнення змісту останніх;

- кримінальне законодавство Естонії більш чітко, лаконічно та зрозуміло описує диспозиції статей. Статті КК України перенавантажені описуванням ознак та суб'єктів надання та отримання неправомірної вигоди, що створює передумови для виникнення труднощів та плутанини при з'ясуванні змісту норм та їх застосуванні на практиці

- норми ПК Естонії, які передбачають відповідальність за отримання, давання хабара чи службове підроблення складаються з 2-3 частин. Третя частина статей регулює відповідальність юридичних осіб Естонської Республіки за хабарництво. Статті вітчизняного КК, які встановлюють відповідальність за отримання та давання неправомірної вигоди містять по чотири части, які закріплюють більш суворі види покарання в залежності від різновиду кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак;

- ПК Естонії за давання та отримання хабара передбачає лише один вид покарання – позбавлення волі. Поряд з цим відповідні статті КК України містять до 4 альтернативних основних видів покарання. Останнє на нашу думку, з одного боку – є засобом забезпечення індивідуалізації покарання, а з іншого - створюються передумови уникнення більш суворого покарання за корупцію.

- ПК Естонії містить окрему статтю, яка встановлює відповідальність за умисне порушення обмежень, передбачених Законом про боротьбу з корупцією та статтю за посередництво в хабарництві. КК України такої норми не містить, однак закріплює відповідальність за підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст.368-4), незаконне збагачення (ст. 368-2) тощо;

- додаткове покарання у вигляді позбавлення права займатися певною діяльністю за законодавством Естонії більш суворе, оскільки може застосовуватися на строк від одного до п'яти років, в Україні - від 1 до 3 років. Однак позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років;

- покарання за службове підроблення за КК України є більш м'яким, та в ч. 1 взагалі не передбачає позбавлення волі, в той час як за підробку та видачу підробленого документа за ПК Естонії службова особа каратиметься грошовим стягненням або позбавленням волі на строк до трьох років;

- на відміну від КК України (ст. 366-1) ПК Естонії не передбачає кримінальної відповідальності за неправдиве декларування доходів.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що подальше вивчення досвіду та законодавства Естонії щодо подолання корупції є пріоритетним напрямком для представників як наукового світу так і законотворців. На наше переконання, обмін позитивним досвідом різних країн у справі запобігання корупції дозволить здійснити спільну кримінальну політику, спрямовану на захист суспільства від корупції та своєчасне вжиття превентивних заходів.

Список використаних джерел

1. Індекс сприйняття корупції – 2015. [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://ti-ukraine.org/CPI-2015/faq_CPI-2015/.
2. П'ять країн, що приборкали корупцію. 16 квітня 2013 р. [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://corruptua.org/2013/04/p-yat-krayin-shho-priborkali-koruptsiyu/
3. Пенітенціарний кодекс Естонії [Електронний ресурс] : Режим доступу : https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1_01.05.2015.pdf

Савинова Наталья Андреевна,
доктор юридических наук,
старший научный сотрудник,
заведующий научным центром информационно-правовых проблем национальной безопасности
НИИ Информатики и права НАПрН Украины,
г. Киев

ЭФФЕКТИВНОСТЬ УГОЛОВНОГО ПРАВА И ГУМАНИЗМ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

«*Гуманизм – демократическая, этическая жизненная позиция, утверждающая право и обязанность человека определять смысл и форму своей жизни. Гуманизм призывает к построению более гуманного общества путем этики, основанной на человеческих и иных природных ценностях, в духе разума ы свободного поиска, за счет использования человеческих способностей. Гуманизм не теистичен и не принимает «сверхестественного» видения реального мира*».

Статут Международного гуманистического и этического союза[*]

Социальное значение любого социального явления (события, ситуации) – это *значение представленное в общем понимании и интерпретациях тех, кто при них присутствует*. Социальное значение происходит из установок и убеждений, общих для всех людей в группе или большом обществе.

Социальное значение уголовного права в полной мере отражено в его задаче: обеспечение безопасности общества от преступлений / уголовных правонарушений. И важно то, что иного легитимного обеспечения безопасности от крайне делинквентного поведения в обществе, фактически, не существует.

Сегодня, к сожалению, мы вынуждены констатировать тот факт, что под воздействием изменения системы ценностей и трансформации общественных отношений в локальном и мировом масштабе эффективность уголовного права[†] снижена: его воздействие на общество не достигает изначальной задачи, в силу утраты им значения социальной ценности в обществе. Иными словами, понимание и интерпретация значения уголовного права вообще, как и его продукта - уголовной ответственности, понимается и интерпретируется вразрез с задекларированной целью их существования.

[*] Website IHEO International Humanist and Ethic Union // http://iheu.org/humanism/what-is-humanism/

[†] Во избежание излишней формализации, с учетом того, что в докладе речь пойдет о социальной оценке уголовного права, под эффективностью уголовного права будет пониматься эффективность его действия в обществе в целом, без градации на суть эффективность норм и эффективность их реализации.

Причиной нивелирования значения уголовного права в обществе послужил системный ряд асоциальных проявлений применения и использования уголовного права (бесполезных или вредных для общества), которые условно можно поделить на две группы (речь идет лишь о значении уголовного права для социума!):

1) [системная] *профанация уголовным правом*, которая включает:

- нераскрываемость преступлений (бездеятельность, леность, непрофессионализм правоохранителей);

- несправедливость назначения наказания (непрофессионализм / заангажированность судей, отсутствие реально функционирующего процессуального индикатора справедливости - суда присяжных);

- отсутствие адекватной материальной и моральной компенсации жертвам преступления/потерпевшим (отсутствие в государстве концептуального видения необходимости виктимологических профилактик),

- иное.

2) [системная] *манипулирование уголовным правом*, которая включает:

- запугивание групп и общества при возникновений политически-, экономически-, экологически нестабильных ситуаций (угрозы со стороны правящей элиты, применение уголовной ответственности в отношении несогласных);

- использование уголовного прав для устранения конкурентов (политика, бизнес, карьера, личная сфера), с привлечением конкурента к уголовной ответственности путем;

- коррупционные схемы «ухода» от уголовной ответственности виновных (препятствование возбуждению уголовных производств, «нераскрываемость» политических убийств, формирование лжеалиби, влияние на действие правоохранителей и судей и т.д.);

- иное.

Выделение таких двух групп дает возможность определения полярности социальной оценки неэффективности уголовного права обществом и правящей элитой / властью:

- в первом случае – оценка идентична и негативна (профанация уголовным правом вредит и обществу, и правящей элите / власти);

- во втором – она кардинально разнится: обществу открыто признает вред манипулирования уголовным правом, в то время, как правящей элите это манипулирование выгодно, а, порой, необходимо для существования.[*]

Поскольку профанация уголовного права не выгодна никому в обществе, социальные оценки таковой, как факторы низкой эффективности уголовного

[*] В случае, когда реальных действенных мер действенных мер для прекращения возможностью манипулирования уголовным правом в государстве не осуществляется, фактически, к заинтересованным в продолжении манипулированием формально следует относить правящую элиту / власть в целом, поскольку очевидна заинтересованность в удержании подобной ситуации.

права, совпадают у населения и элиты, поэтому это не вызывает яркого эмоционального конфликта до тех пор, пока количественные изменения показателей преступности не переходят в качественные – не возникает реальная криминогенная ситуация на уровне населенного пункта, региона или государства в целом (пример своевременно не погашенный конфликт: геноцид хуту против тутси в Руанде; поддержанный извне конфликт: Косово). Следует отметить, что именно *профанация уголовным правом и представляет наибольшую опасность с точки зрения активации агрессивной преступности.*

В то же время, манипулирование уголовным правом, которое, казалось бы, не представляет само по себе столь существенной опасности, как неуправляемая вследствие профанации общеуголовная преступность, в Информационном общества является значительно более опасным явлением.

Причина этой опасности кроется в том, что манипулирование уголовным правом, в любом случае, направлено против интересов и реальных социальных ценностей общества. В то же время, понимание и интерпретация манипулирования обществом в Информационном обществе значительно могущественнее, чем когда бы-то ни было. Подача информации о любом манипулировании власти воспринимается обществом как демонстрация безнаказанности, и, соответственно, при «достаточном» уровне агрессии, легко может перерасти в различного рода сопротивление. Правила закрытого общества, где прессу, телевидение и высказывания можно было контролировать – далекая история, а какая информация побудит фрустрированное общество к эмоциональному взрыву, в условиях аномии фактически невозможно предугадать[*], однако, любую информацию можно использовать в этом качестве при наличии необходимых навыков.

В отличие от ограниченного границами и временем Индустриального общества и его предшественников, Информационное общество обладает не столько, и не только скоростью обмена информацией, сколь возможность интерпретации таковой. Описывая особенности социального баланса в Информационном обществе С.М. Ягодзинский пишет: “коллективное (информационное социальное) равновесие - это не скалярная константная величина, которая была характерной для традиционного и индустриального общества, а переменная векторная. …Если в до-информационную эпоху представление о социальном равновесии устанавливало диапазон аксиологических, этических, правовых, эстетических, религиозных норм, то ныне содержание понятия равновесия само превращается в зависимую величину. Опираться на него, как на образец – означает извращать социальную

[*] Анализируя, к примеру, события в Украине в канун Революции Достоинства, стоит согласиться, например, с тем, что «спусковым крючком» 2013 года стали именно события во Врадиевке, изначально всколыхнувшие общество.

реальность, упрощать ее атрибуты и актуальные процессы".[*] И дело, прежде всего в молниеносной интерпретации, от поддержки обществом которой зависит «перекос» общественного мнения в ту, или иную сторону. Собственно, именно этот критерий и определяет «демократизм» [†] Информационного общества, который зависит от социальной поддержки интерпретации. Понимание интерпретируется, создавая новое, следующее «понимание», - это цепь, помноженная на количество участников коммуникации, от отношения которых зависит социальное отношение к тому или иному явлению, предмету, действию.

В контексте сказанного сложно удержаться от цитирования В. А. Тулякова, писавшего в 2014 году: "…Соответствие уголовно-правового запрета оценке такого запрета населением делает такой закон эффективным, в ином случае это ведет *к распространению аномии и правового хаоса*, что отражается как в *правовом нигилизме населения*, так и в *революционной направленности действий правящей элиты на удовлетворение собственных потребностей*"[‡] (*курсив мой, **Н.С.***). С пониманием особенностей манипуляций уголовным правом в Информационном обществе, следует сделать небольшое дополнение: *с учетом информационных воздействий, «революционная направленность» может распространяться на население с геометрической прогрессией благодаря и потенции передачи, и возможностям интерпретации информации обществом или соответствующей специфической группой, привлекая интерес спецификой измененной, усиленной, дополненной интерпретацией, соответствующей запросу*.

Поскольку именно совокупность понимания и интерпретации обществом явления, предмета, действия определяют социальное значение, *фактически, на базе социальной оценки профанации и манипуляции уголовным правом, можно говорить о том, что его социальная ценность в обществе снизилась вследствие понимания и интерпретацией этих явлений, как характеристик современного уголовного права, что привело к утрате населением уважения к нему*.

Причинами снижения эффективности уголовного права, фактически, являются понимание и интерпретация обществом современной роли уголовной ответственности, как продукта профанации и манипуляции уголовным правом.

---

[*] Ягодзінський С.М. Інформаційна рівновага як флюента глобалізованого суспільства ; матеріали доповідей та виступів міжнародної науково-практичної конференції ["Проблеми формування громадської думки в сучасній Україні"], (м. Київ, 14 листопада 2014 р.). - К. : Київський національний університет культури і мистецтв, 2014. - С. 84-85 – С. 85.

[†] Термин «демократизм» взят в кавычки в связи с тем, что в Информационном обществе уровень манипулирования общественным мнением лишает нас возможности говорить о демократизме в идеальном его понимании, как принцип учета общественного мнения. Интерпретация здесь, в том числе ретранслированная, может быть симулированной.

[‡] Туляков В.О. Кримінальне право сьогодення: ренесанс моделі сталого розвитку // Вісник Асоціації кримінального права України. - 2014. - № 2(3). – С. 1-19 - С. 3.

Однако, как ни удивительно, ситуацию все же можно изменить, если посмотреть на нее несколько иначе. Все же, живя в Информационном обществе, нам рано или поздно придется смириться с правилами построения грамотной коммуникации, а ведь *уголовное право есть ни что иное как коммуникация власти / правящей элиты с обществом … и наоборот* (а в Информационном обществе она – интерактивна!) *о том, что есть преступление / уголовное правонарушение, какое наказание следует применять к лицу, его совершившему, как компенсированы нарушенные права жертвы преступления.*

Неоднократно поднимаемый ранее вопрос «Для кого написан Уголовный кодекс» уже, вероятно, не вызывает так много споров, поскольку общество, и не только украинское, само предъявляет права на наказание тех, кто избег наказания за совершение того, что, по мнению большинства, требует сатисфакции. Уголовный кодекс призван защищать общество, и, следовательно, он написан для людей.

К сожалению, говоря об информации (всегда – предмете коммуникации), мы зачастую забываем, что *кроме того, что она является неким набором данных, она должна быть, прежде всего, воспринимаема реципиентом, только в этом случае она будет эффективной: лишь в случае перцепции (восприятия) возможна интеграция (взаимодействие) в коммуникации.*

Исходя из сути запроса современного изменившегося общества и понимания причин нивелирования эффективности уголовного права в Информационном обществе, стоит обратить внимание на то, что гуманизм уголовной ответственности, вероятно, тот путь, который может привести к качественному изменению отношения к уголовному праву.

Идеологически гуманизм уголовной ответственности по определению должен включать такие обязательные позиции: 1) уголовное право базируется на природных потребностях современного демократического общества, защищая социальные ценности, признанные этим обществом; 2) уголовное право базируется на этических позициях, определяющих критерии криминализации, декриминализации, справедливости назначения наказания и разумности применения уголовной ответственности, компенсации причиненного вреда; 3) уголовная ответственность этична и гуманна по отношению к осужденному и жертве преступления; 4) в обязанность лицу, совершившего преступление, вменяется претерпеть наказание и полностью компенсировать жертве/потерпевшему нанесенный ущерб; 5) лицо, отбывшее наказание, как и жертва преступления не могут быть наделены какими-либо особыми дескриминирущими их статусами и т.д.

Однако, гуманизм уголовной ответственности, как главная идея, способная вернуть, на наш взгляд, уголовное право в систему признанных социальных ценностей, есть лишь идеологическая основа трансформации,

невозможная без технической ее реализации, соответствующей требованиям современного мира людей.

Таким техническим решением при перенаправлении уголовного права, как специфической коммуникации, может стать применение классической схемы оценки эффективности коммуникации Гарольда Ласуэлла[*]. Эта схема состоит из пяти последовательно поставленных конкретных вопросов, ответы на которые дают возможность технично и системно построить грамотную целенаправленную коммуникацию в совершенно любой сфере для продуктивной передачи информации: 1. Кто [передачи информацию]? 2. Что [какую информацию передает]? 3. При помощи какого канала [передает информацию]? 4. Кому [адресуется / передается информация]? 5. С каким эффектом [какова ожидаемая цель передачи информации]?

Безусловно, что оба эти способа трансформации уголовно-правовой коммуникации будут результативны, при условии минимизации профанации и манипулирования уголовным правом, которые будут наделены всеми признаками грамотной коммуникации и будут своевременно доноситься до потребителя – обществу.

Резюмируем:

1. Эффективность уголовного права снижена вследствие утраты им значения социальной ценности: понимание и интерпретация обществом ценностного значения уголовного права нивелирована.
2. Причиной утраты оценки обществом уважения к уголовному праву послужили системные профанация и манипулирование уголовным правом.
3. Социальный запрос общества к уголовному праву демонстрируется не лишь ожиданием и требованием справедливости к преступникам и жертвам преступлений, а и самостоятельной реализацией справедливого «возмездия» в понимании общества или отдельных активных групп («мусорные баки», «зеленка», информационное преследование).
4. Вернуть значение социальной ценности уголовному праву, чем повысить его эффективность, может гуманизация уголовного права не обязательно как «смягчение», и уж точно не «очеловечивание», а как создание системы, при которой уголовное право станет применимо для реальной пользы человеку и обществу в целом.

- Необходимой в современном мире технической составляющей признания уголовного права социальной ценностью и повышения его эффективности, есть создание концептуальной системы эффективной и воспринимаемой обществом уголовно-правовой коммуникации. Такая система (схема, модель) наряду с принципом гуманизма должна стать основой модернизации уголовного законодательства.

[*] Lasswell, H. D. The Structure and Function of Communication in Society // The Communication of Ideas. - New York: The Institute for Religious and Social Studies, 1948.

Савченко Василь Антонович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м.Івано-Франківськ
Кузишин Тетяна Василівна,
асистент кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія», м.Івано-Франківськ

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ГАРАНТІЯ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Сучасний етап розвитку кримінального процесуального законодавства характеризується, насамперед, посиленням уваги до учасників кримінального провадження, їх прав, свобод та законних інтересів, а також гарантій забезпечення цих прав.

Більшість науковців розуміє під процесуальними гарантіями у сфері судочинства встановлені законом засоби і способи, що забезпечують досягнення задач кримінального судочинства і можливість реалізації усіма учасниками кримінального процесу своїх прав та виконання обов'язків [1,с 13; 2, с. 117; 3, с. 26].

До системи кримінальних процесуальних гарантій доцільно включити: достатній ступінь урегульованості кримінально-процесуальної діяльності; кримінально-процесуальну форму; принципи (засади) кримінального провадження; процесуальний статус учасників кримінального процесу; можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження; можливість застосування примусу при проведенні слідчих (розшукових дій); судовий контроль; прокурорський нагляд; відомчий контроль; обґрунтування процесуальних рішень і ускладнений порядок прийняття деяких із них; юридичну відповідальність.

За сферою діяльності їх називають внутрішньодержавними, які закріплені в Конституції та інших законодавчих актах нашої держави, на відміну від міжнародно-правових – закріплених у міжнародно-правових актах.

Міжнародні правові документи, до яких приєдналася та ратифікувала наша держава, а також зобов'язалася їх виконувати, є суттєвою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина у кримінальному провадженні. Насамперед до таких міжнародних актів відноситься Загальна

декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй від 16.12.1966 р., Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 р., Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 р. та інші.

Важливим кроком у напрямі приведення нашої правоохоронної системи у відповідність до європейських стандартів стало прийняття 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України, 14 жовтня 2014 року – Закону України «Про прокуратуру», згодом Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та інших важливих законодавчих актів. 2 червня 2016 року Верховною Радою України був прийнятий закон № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», що набрав чинності 30 вересня.

Парламентська асамблея Ради Європи дійшла висновку, що Україна досягла значного прогресу в законодавчій сфері, однак ще не виконала всі обов'язки та зобов'язання, які вона взяла на себе при вступі в Раду Європи, і що верховенство права в багатьох сферах ще не повністю досягнуте [4].

Загальновизнані принципи і норми міжнародного права впливають на національні правові системи, по-перше, прийняттям рекомендаційних правил для діяльності держав-учасниць, гарантією беззаперечного виконання яких є добровільне самозобов'язання кожної з них. По-друге, у міжнародних пактах, договорах тощо визначаються зобов'язання держав прийняти або змінити чинні правові акти. По-третє, міжнародні норми виступають як нормативний орієнтир, еталон, стандарт для оновлення національних актів і в процесі їх застосування.

Можна погодитися із думкою П.М. Рабіновича, який європейські стандарти прав людини визначає як зафіксовані в юридичних актах і документах європейських міжнародних організацій принципи й норми стосовно прав і свобод людини, призначені слугувати орієнтирами для відповідної внутрішньодержавної практики. Таке розуміння європейських стандартів цілком узгоджується із розумінням того, що до європейських слід відносити всі стандарти з прав людини та основних свобод, які були створені в межах кількох міжнародних європейських організацій. При цьому варто зазначити, що європейські стандарти – це поняття загальне, яке включає в себе три різні самостійні групи стандартів, існуючих у межах трьох основних європейських міжнародних організацій: ОБСЄ, Ради Європи та ЄС. До того ж, термін «європейські стандарти» відображає швидше приналежність до певного ціннісного вибору у цивілізаційному процесі, який визначається спільною історичною долею європейських країн, подібністю політичних, економічних і культурних передумов формування сучасного правосуддя [5, с. 35].

Разом із тим, європейські стандарти прав людини та основних свобод у контексті запропонованої теми для більш детального вивчення можна розглядати не тільки на рівні самостійних груп стандартів, існуючих у межах трьох основних європейських міжнародних організацій: ОБСЄ, Ради Європи та ЄС, з метою забезпечення уніфікованого застосування їх норм всіма державами-учасницями, що суттєво впливає на формування єдиних європейських стандартів, але і на рівні правових систем окремих європейських держав, оскільки досвід останніх є цікавим під кутом зору його впливу на еволюцію європейських стандартів та практики їх втілення у національному законодавстві, національній судовій практиці та правовій доктрині.

В умовах функціонування та ефективної реалізації норм кримінального судочинства в Україні надзвичайно актуальною є питання приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зобов'язала нашу країну створити надійні ефективні механізми їх забезпечення. Першим важливим завданням у цьому контексті є забезпечення уніфікованого застосування юридичної термінології.

Між тим, зважаючи на інтеграцію України до європейської спільноти, де існують давні правові традиції дотримання прав людини, питання щодо європейських правових стандартів у кримінальному процесі, у якому права і свободи людини і громадянина піддаються найбільшим обмеженням, виступає вкрай актуальним. На сьогоднішній день Україна посідає 6-те місце за кількістю звернень громадян до ЄСПЛ. При цьому, з п'ятірки країн за кількістю звернень громадян до Суду ми не виходимо із моменту прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV.

Висновки. В умовах функціонування та ефективної реалізації норм кримінального судочинства в Україні надзвичайно актуальною є питання приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів прав і свобод людини і громадянина, що є важливою гарантією їх забезпечення. Міжнародні та європейські правові стандарти, що закріплені у міжнародно-правових нормах універсального та регіонального характеру, застосовувані в контексті їх тлумачення Європейським Судом з прав людини, є частиною правової системи України та підлягають обов'язковій реалізації в нормотворчій і правозастосовній діяльності нашої країни.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процес України : [навч. посіб. для підготовки до іспиту] / за заг. ред. Ю. П. Аленіна. – Х. : Одіссей, 2010. – 328 с.
2. *Капинус Н. И.* Процессуальные гарантии прав личности при применении мер пресечения в уголовном процессе : [монография] / Н.И.Капинус. – М. : Изд. дом «Буквовед», 2007. – 416 с.

3. *Назаров В. В.* Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України / В. В. Назаров. – Х.: Золота миля, 2009. – 400 с.
4. Резолюція 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 5 жовтня 2005 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_611.
5. *Рабінович П.* Ефективність впливу Конвенції про захист прав та основних свобод людини на держави – членів ради Європи / П. Рабінович // Право України. – 2000. – №11. – С. 34–36.

Садова Тетяна Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ

ГАРМОНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІВДРУЖНОСТІ

Метою сучасного розвитку суспільства є утвердження прав людини, забезпечення гідних умов її життя, честі і гідності, прав і свобод. Ідеї гуманізму, утвердження загальнолюдських цінностей є пріоритетним напрямком діяльності найбільш розвинутих країн світу, які називають себе демократичними і правовими. На перше місце в сучасному суспільстві постає створення сприятливих умов для життя і всебічного розвитку кожного громадянина, які б цілком відповідали міжнародним стандартам і загальновизнаним у провідних країнах світу уявленням про ставлення до людини як до найвищої соціальної цінності.

Нині все більше країн, у тому числі й Україна, заявляють про прагнення побудувати правову, демократичну державу, одним з основних принципів якої повинно стати безперечне дотримання прав і свобод людини [1, с. 33]. Питання гармонізації національного законодавства з міжнародним правом не нове для нашої країни. Ще до проголошення незалежності Україна як одна з держав-засновниць та активний учасник Організації Об'єднаних Націй стала стороною понад 150 багатосторонніх договорів (конвенцій), укладених у рамках цієї організації. Проте особливої актуальності це питання набуло останнім часом, коли не лише значно розширилися міжнародні зв'язки та діяльність України в різних сферах, а й як результат активізації процесів глобалізації, зникнення блокового протистояння періоду холодної війни, зміцнення фінансово-економічної взаємозалежності країн, суттєво зросла роль міжнародного права [2, с. 31].

Конституція України у статті 3 визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю і назвала утвердження і забезпечення прав і свобод головним обов'язком держави. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Але це лише перший крок на шляху до гуманізації та демократизації нашого суспільства. Наступним кроком має бути наповнення цих прав і свобод реальним змістом. Звідси випливає необхідність приведення норм національного законодавства у відповідність до світових взірців, які називаються «міжнародними стандартами».

Як слушно зауважив О.В. Негодченко, визнання державою прав людини шляхом їх закріплення у Конституції та інших законодавчих актах розглядається лише як перший крок до їх утвердження і реалізації. Обсяг прав людини, закріплений у міжнародних документах про права людини, виконує роль взірця, до якого повинні прагнути всі народи й держави. Міжнародні стандарти з прав людини є підставою для міждержавного співробітництва з питань їх забезпечення й захисту, для діяльності спеціальних міжнародних органів у сфері спостереження за дотриманням і захистом прав людини [3, с. 40].

У ст. 9 Конституції Україна закріпила правило про те, що чинні міжнародні договори, 50 з близька двохсот з яких ратифіковані або підписані Україною, є частиною національного законодавства, у разі невідповідності норм національного законодавства міжнародним нормам перевага надається останнім. Це дає змогу правоохоронним і судовим органам безпосередньо застосовувати норми, встановлені міжнародними договорами в установленому порядку. Ратифікація міжнародних договорів мала позитивний вплив на становлення системи органів досудового розслідування нашої держави.

Таким чином, в ієрархії правової системи України Конвенція, як і будь-який інший ратифікований міжнародний договір, перебуває у відношенні підпорядкування до Конституції України. Вона посідає проміжне місце між Конституцією і законами України. Реалізація цього конституційного положення дає можливість постійно розширювати межі національного законодавства України, збагачуючи його за рахунок норм і принципів міжнародного права, які конкретизовані, уніфіковані та закріплені у міжнародних договорах та віддзеркалюють правові надбання світової цивілізації. Це значною мірою сприяє поступовому зближенню національного законодавства України з міжнародною правовою системою, усунення існуючих між ними протиріч, юридичних колізій [4, с. 43].

Специфіка кримінально-процесуальної діяльності вимагає збалансованого поєднання гарантій прав особи в кримінальному процесі з гарантіями виконання органами, здійснюючими боротьбу зі злочинністю, покладених на них державою обов'язків. Надання останнім широких владних повноважень, що забезпечують досягнення завдань кримінального судочинства, повинно кореспондувати встановленню чітких процесуальних механізмів захисту прав

людини в кримінальному процесі. Тому нормативне регулювання кримінально-процесуальної діяльності має будуватися на принципі пропорційності, врахуванні як суспільних інтересів, так і інтересів людини. Саме на цьому принципі ґрунтуються європейські стандарти прав людини у кримінальному судочинстві й відправлення правосуддя [5, с. 141].

Процес узгодження норм міжнародного права з національним законодавством дістав назву імплементації. Зміст цього поняття охоплює здійснювану міжнародними і державними органами діяльність із втілення норм та інших положень цих актів у національну юридичну практику. Існують і інші назви цього процесу – «гармонізація», «апроксимізація» законодавства.

Норми, закладені міжнародно-правових актах, складають, як відомо, інтегративну складову частину правової системи України. Внутрішнє законодавство нашої держави має бути приведене у належну відповідність з високими вимогами міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини. Органи застосування права, посадові особи мають усвідомлювати пряму дію норм міжнародного права в захисті прав та законних інтересів громадян України.

Слід зауважити, що тлумачення міжнародних стандартів як кінцеву мету, ідеальну модель, до досягнення якої мають прагнути держави-учасники міжнародного договору, не відповідає суті міжнародних стандартів.

Під міжнародними стандартами слід розуміти закріплені в міжнародних нормах загальновизнані положення, що встановлюють мінімальний «поріг» забезпечення прав людини в демократичному суспільстві та визначають їх нормативний зміст на рівні національного законодавства держав-учасниць міжнародного договору [6, с. 8.]

П.М. Рабінович визначає міжнародні стандарти прав людини як закріплені у міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні (для певних міжнародних об’єднань держав) принципи та норми, які за посередництвом вельми абстрактних, здебільшого оціночних, термінопонять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлювані досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов’язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико-юридичного чи політичного характеру [7, с. 26].

Зазначені науковці цілком слушно залишають за національним законодавством право розширення та розвитку прав людини, не зводячи їх лише до рамок міжнародних стандартів, які слід розглядати як нижчу, за яку не можна переходити, а не вищу межу, до якої слід прагнути. Отже, підтримуючи думку вищевказаних вчених, під міжнародними стандартами ми розуміємо загальновизнані і закріплені нормами міжнародного права мінімальні взірці забезпечення прав людини, дотримання та розвиток яких має стати головним обов’язком держави, яка називає себе правовою.

Хоч є всі підстави стверджувати, що Україна пройшла визначені стадії імплементації міжнародних норм, закріпила права людини в Конституції та інших законодавчих актах, створила державні інститути захисту цих прав, механізм їх реалізації потребує подальшого вдосконалення.

Досліджуючи особливості реалізації міжнародних стандартів прав людини в Україні, необхідно відзначити наявність значних проблем, пов'язаних із застосуванням органами влади положень міжнародних договорів з прав людини. Аналіз судової практики засвідчує, що суди у своїх рішеннях вкрай рідко посилаються на положення міжнародних договорів з прав людини. В більшості випадків такі посилання мають ілюстративний та формальний характер, а сама справа вирішується в першу чергу на підставі внутрішнього законодавства України. Ще більше складнощів на практиці виникає при застосуванні похідних міжнародних документів: роз'яснень та рішень моніторингових організацій, їхніх коментарів рішень міжнародних судових установ тощо [8, с. 17].

Список використаних джерел

1. *Пащенко О.* Європейські стандарти у галузі прав людини: реалії та перспективи українського законодавства / О. Пащенко // Право України. – 2006. – №4. – С. 32-35.
2. *Удовенко Г. Й.* Гармонізація законодавства України з міжнародним правом / Г.Й.Удовенко // Матер. наук.-практ. конфер. [«Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом»] (Київ, жовтень 1998 р.) – Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1998. – С. 31-36.
3. *Негодченко О. В.* Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини: [монографія] / О.В. Негодченко – Д. : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. – 448 с.
4. *Савченко В.А.* Гармонізація законодавства України та країн європейської співдружності у сфері здійснення провадження у кримінальних справах / Т.В. Садова, В.А. Савченко // Прикарпатський юрид. вісник : Зб. наук. праць. – Івано-Франківськ. – Випуск 2. – 2015. – С. 41-45.
5. *Шило О.Г.* Гарантії права людини па свободу й особисту недоторканність: регіональні стандарти і національне законодавство / О.Г.Шило // 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8990/1/Shylo.pdf
6. Затримання та взяття під варту в процесі дізнання та досудового слідства в Україні / [Борисов В. І., Глинська Н. В., Зеленецький В. С., Шило О.Г.] – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – 160 с.
7. *Рабінович П.* Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація / П.М. Рабінович, О. Венецька // Загальні проблеми правової науки. – 2012. – №4 [71]. – С.18-28.
8. *Ганзицька Т.С.* Міжнародні стандарти прав людини: теорія та практика реалізації в Україні / Т.С. Ганзицька, М.В. Штанько // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – №4. – С. 16-18.

Саінчин Олександр Сергійович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри галузевого права
Херсонського державного університету,
м. Херсон

АМНІСТІЯ «ЗЛОДІЇВ В ЗАКОНІ» У ГРУЗІЇ МОЖЛИВИЙ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЙНИЙ ФАКТОР КРИМІНОГЕННОЇ ОБСТАНОВКИ В УКРАЇНІ

У лютому 2013 року в Грузії відбулися певні зміни в керівництві державою, а саме, вибори Президента країни. Одним з перших шляхів нової влади було те, що відбулась амністія засуджених осіб, а також звільнення з місць позбавлення волі найбільш небезпечної частини злочинного світу, як в злодії в законі.

З точки зору можливого дестабілізуючого фактору звільнення вказаних осіб, мною було проаналізовано стан криміногенної ситуації в Грузії, з точки зору можливого впливу на злочинність в Україні.

Двічі, у 2013 та 2014 році, тези вказаної статті направлялися для участі у міжнародних конференціях, які проводились в Грузії.

Двічі вказана стаття з незрозумілих причин до публікації не потрапляла.

Пропонується відкрити на теренах симпозіуму, який буде відбуватись у науковому середовищі у листопаді 2016 року в Івано-Франківському університеті ім. Короля Данила Галицького дискусію з проблем можливого впливу вказаної категорії злочинців на злочинність в Україні та деяких країнах Європи.

Згідно норм Кримінального кодексу Грузії [4] особа, яка є «злодієм в законі» та підтверджує цей свій статус, може бути засуджена до певного терміну ув'язнення та утримується у єдиній в світі тюрмі, де відбувають покарання «королі злочинного світу». Це тюрма №7, яка розташована на околиці столиці Грузії – Тбілісі.

У 2012 році у Грузії пройшли вибори народних депутатів та Президента країни. Певним кроком новообраного президента, наприкінці 2012 року, стало амністування усіх 47 осіб вказаної категорії та надання їм можливості у триденний термін покинути країну. На свободі вже найнебезпечніші з них: Володимир Дзоценідзе – «Валера Кутаисский», Элгуджа Дигмелашвілі - «Гуджа»; Реві Дарахвелідзе – «Реві», Бесо Папіашвілі – «Бес», Георгий Каранадзе та Реваз Сескурія. Усі вони раніше жили в Україні та були депортовані у різні часи до Грузії або Росії. Виникає питання, – а куди вони поїдуть, або де будуть мешкати та вести свій злочинний образ життя?

З кримінологічної точки зору та за підрахунками управлінь по боротьбі з організованою злочинністю в Росії «злодіїв в законі» мешкає 28, один у Молдові, чотири у Білорусії, чотири - у Азербайджані та вісім - в Україні. З них: Слюсаренко Олексій Тимофійович – «Дубина», 1929 р.н. відмовився від цього

статусу, Артур Ярошевскій - «Артур» відбуває довічне ув'язнення, «Шарік, Шеремет» – Шеремет Валерій Андрійович 1949 р.н. з сином відбувають покарання у Німеччині (термін ув'язнення закінчується у 2013 році), Хівренко Микола Леонідович – «Хивря», «Хохол», «Герцог», 1950 р.н., відбуває покарання в колонії №54 м. Сокаль під Львовом (строк покарання 16 років, початок з 27.11.2003 року), Антадзе Автандил – «Авто», 1959 р.н. відбуває покарання у Вінницькій області (у 2013 році закінчується термін покарання).

Решта, а це: 1. Кухилава Антимос Хутаевич – «Антимос», «Антик», 1956 р.н., абхазець, жив в Одесі за підробленими документами (депортований у 2011 році); 2. Мамедов (Пахомов) Сергій Олександрович – «Мамед», 1967 р.н., помер 23.11.2011 року; 3. Лисенко Сергій Іванович – «Лера Сумской», 1954 р.н., живе у Сумах; 4. Крамаренко В'ячеслав Васильович — «Крамар», «Микола», «Бес», 1957 р.н., живе в Полтаві; 5. Русан Василій Олександрович — «Вася Ушастый», 1974 р.н., живе в Києві та Одесі, самий молодий «злодій в законі» України; 6. Сальніков Олексій Вікторович – «Леня Краснодонский», 1973 р.н., живе в Луганську; 7. Омар Бекаєв – «Омар Уфимский» депортований у січні 2013 року до Росії, де він заочно засуджений до 7 років позбавлення волі.

За даними вище вказаних спеціальних підрозділів ГУБОЗ за період 2010-2012 років з України депортовано та не допущено до перетинання державного кордону 16 «коронованих злочинців» цієї категорії. В основному це громадяни Росії та Грузії, які після вбивства у 2009 році В'ячеслава Іванькова – «Япончік» та до цього часу ведуть перерозподіл сфер злочинних інтересів на теренах колишнього СРСР. Оперативна обстановка після вбивства цього найавторитетнішого злочинця загострилась не тільки в Росії та Україні, а й в країнах Європи. У французькому Марселі вбили кримінального авторитета Володимира Джанашія - «Ладо». Згідно основної версії спецслужб, злочин був помстою за вбивство В. Іванькова. В організації вбивства «Ладо» підозрюються «злодії в законі» – брати Лаша и Кахабер Шушанашвілі – друзі Іванькова. В Іспанії засуджений Калашов Захарій Князевіч - «Шакро-молодой» та за цей час з відти депортували не менш авторитетного ніж Іванькова Таріела Оніані - «Таро», який вступив у відкрите протистояння з Асланом Усояном «Дед Хасан».

Про цього «батька злочинного світу» з терен колишнього СРСР, Аслана Усояна, відомо, що він намагався змінити традиції коронування «злодіїв в законі», надаючи «злочинну корону» особисто за певні грошові внески злочинців, переважно із кавказького регіону. Частина молодих «злодіїв в законі» стала на бік Усояна, а більша частина залишилася вірною старим традиціям злочинного світу. У 2011 році у Москві був замах на Усояна, але після важкого поранення він вижив і 17січня 2013 року у Москві він був вбитий. Вбивство, як Іванькова так і Усояна, як і інші аналогічні вбивства, дотепер не розкрито. Відомі злочинці Росії – Олексій Суворов (Петрик), Юрій Есін (Самосвал), Олексій Забавін (Забава) та Сергій Аксенов (Аксен) на «малій сходці» постановили на поховання Усояна нікому, з відомих авторитетів, не ходити. Четвертого лютого цього року в Москві було вбито друга Іванькова,

«злодія в законі», – Руфана Насібова. Розпочинається новий віток у злочинній війні.

Повернемося до амністії в Грузії. Вважати її політичною або юридичною та оцінювати дії Президента Грузії ми не можемо. Проте у інформаційних колах є данні, згідно яких усі «злодії в законі» Грузії та Росії самі підтримали і дали певні вказівки на свободі щодо підтримки Іванішвілі на виборах президента Грузії у 2012 році в обмін на повну амністію злочинців цієї категорії. Амністія є, перших 18 вже звільнено. Це факт. Фактом також є те, що 3 адвоката «злочинців в законі» стали депутатами Верховної Ради Грузії. Постає питання про можливості впливу злодіїв вказаної категорії на політичну складову певної держави. Але, з одного боку залишатися в Грузії за їх законами не можливо, їхати до Росії теж небезпечно. За Кримінальним кодексом Росії, у разі скоєння злочину у групі де є «злочинець в законі», останній отримає тюремний строк не нижче ніж 15 років позбавлення волі [3].

А що в Україні? Принципово українські злочинці, вказаної категорії, великою повагою російських та грузинських авторитетів не користувалися за їх безпринципність. Особисто кожний з вітчизняних авторитетів знаходиться під оперативним контролем ГУБОЗ [2] і це їм відомо. Вони якщо і вирішують якісь питання, то вони стосуються дрібних комерційних питань. Але, якщо з «візитом» до України навідується хтось із відомих «злодіїв в законі» його завжди зустрічає і супроводжує місцева «еліта». Тобто можливо вважати, що «злодії в законі» із сусідніх держав роблять у злочинному світі України все, що їм заманеться. Ми впевнені, що більша частина російських та звільнених у Грузії «злодіїв в законі» буде мати змогу повернутися до України, легалізуватися та активно впливати на економічні процеси держави, намагаючись узяти під свій контроль певні фінансові та економічні процеси. Усе це може призвести до спалаху криміногенної обстановки в державі та перерозподілу сфер злочинних інтересів, як в Україні так і в інших державах. У кримінальному кодексі України норм права щодо застосування впливу на цю категорію злочинців немає [1]/ Якщо не пройде повна мобілізація усіх сил правоохоронних органів, перш за все відновлення підрозділів ГУБОЗ, для контролю за їх пересуванням, наслідки, у зв'язку з їх появою в Україні, ми відчуємо вже у найближчому майбутньому.

До речі, на протязі 2016 року проект Закону про боротьбу зі злодіями у законі, двічі розглядався у Верховній Раді України і, двічі при голосуванні не набирав підтримки. Можливо так необхідно, а можливо певна частина депутатів на справді підтримує «злодіїв у законі». Виявляється, що з наукової точки зору питань в цьому сенсі дуже багато.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. – К., 2013. – 157с.
2. Про організаційно-правові засади боротьби з організованої злочинності : Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII //Відомості Верховної Ради України 3. Уголовный кодекс

Российской Федерации. – М., 2012 - 198с.

4. Уголовный кодекс Грузии [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241370

Созанський Тарас Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології ІПФПНП ЛьвДУВС, м. Львів

КОНЦЕПЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РЕАЛІЇ

Питання запровадження проступків у кримінальне законодавство України викликала неоднозначну реакцію у науковому товаристві фахівців у галузі кримінального права. Науковцями було здійснено спроби вписати цей інституту у систему діючого кримінального закону, шляхом пристосування інституту проступків до чинного кримінального законодавства України. Проте поки що марно.

Зовсім інший новий підхід до побудови кримінального законодавства України пропонується у розробці Львівського форуму кримінальної юстиції (далі ЛФКЮ). Запропонована ЛФКЮ Концепція побудови Кодексу публічних правопорушень (далі Концепція) передбачає ряд нових для кримінального права України ідей. Не всі ці ідеї є новими, частково вини викладені у кримінальному праві зарубіжних держав, але зібрані у єдиному кримінальному законі мабуть уперше.

Перш за все Кодекс публічних правопорушень – це єдиний нормативний акт. Його завдання максимально об'єднати в одному документі всі положення, які регулюють публічні правопорушення. Цей кодекс складатиметься з двох частин Загальна та Особлива, схема зрозуміла така ж, як у чинному КК України відповідно, в Загальній частині – загальні положення обов'язкові для кожного з правопорушень передбачених у особливій, Особлива – поділена на розділи за предметом регулювання. Особливістю Загальної частини повинно стати передбачення санкцій, кваліфікуючих ознак їх кратне застосування, обов'язкова участь потерпілого як рівної сторони у відносинах між державою та порушником. Новацією у Особливій частині повинні стати – відсутність санкцій (вони визначатимуться у Загальній частині), структура статті Особливої частини передбачатиме номер, назву, частину. Частина статті відповідно передбачатиме опис поведінка (та інших ознак правопорушення) та вказуватиме на відповідний розряд, до якого відноситься те чи інше покарання.

Всі публічні правопорушення пропонується ділити на три види злочин, проступки та місцеві правопорушення. Розрізняти між собою ці види публічних правопорушень можна буде за допомогою рангів. Наприклад, місцеві

правопорушення складатимуть порушення 1-2 рангу, поступки - порушення від 3 по 7 ранг, злочини – від 8 по 10 ранг. Таким чином до злочинів пропонується віднести лише найсуворіші публічні правопорушення, які насправді, очевидно і безспірно, становлять суспільну небезпеку, вчиненні умисно та за які передбачатиметься основне та обов'язкове покарання – позбавлення волі.

Проступками визнаються діяння вчиненні і умисно, і з необережності, які полягають у заподіянні дійсної (реальної) шкоди або у створенні загрози такої шкоди; не будуть містити додаткового визначення на кшталт, «кримінальні», «суспільно небезпечні", «суспільно шкідливі»; до проступків може буде віднести необережне заподіяння шкоди життю і здоров'ю, умисне заподіяння нетяжкої шкоди здоров'ю, управляння транспортними засобами в стані сп'яніння, порушення спеціальних правил безпеки, заподіяння майнової шкоди і т.п.

Місцеві публічні правопорушення складатимуть умисні та необережні посягання, які полягають у невиконанні вимог нормативно-правових актів, публічного характеру, які не потягли заподіяння реальної шкоди, але створили загрозу існуючому правопорядку на місцевому рівні та передбачатимуть покарання переважно у виді громадських неоплачуваних робіт або штрафу.

Структура статті Особливої частини складатиметься так, що у одній статті у різних частинах можуть міститись проступки і злочин, або місцеве правопорушення і проступок.

Матиме певну особливість і процедурна застосування публічних правопорушень. Так щодо місцевих правопорушень та проступків пропонується, що перед застосуванням покарання до винного застосовуватиметься процедура примирення (наприклад, медіація).

Передбачається необхідність спрощеної процедури розгляду проваджень щодо місцевих правопорушень і окремих проступків, запровадження інституту мирових суддів та інше [1].

Викладене вище викликає питання про реальність пропозицій та можливість їх втілення в життя. Критики концепції вказують на невідповідність терміну «публічні правопорушення» сутності діянь, які повинні передбачатись у цьому кодексі. Зазначу, що основою для наповнення Особливої частини цього кодексу повинні стати чинні на сьогодні адміністративні, кримінальні, частина дисциплінарних та інші норми. Зокрема, Д.С.Азаров попри наведені критичні зауваження зазначає про однакову юридичну природу більшості правопорушень, які нині передбачено в КУпАП та в КК. Крім цього, маи ̆же всім зазначеним адміністративним деліктам не притаманний управлінський (власне, адміністративний) характер, вони за своєю природою є кримінальними правопорушеннями, відповідальність за які настає в «адміністративному» порядку.

Запропонований підхід, на думку Д.С.Азарова, дасть одразу багато можливостеи ̆, принаи ̆мні такі: 1) відділити адміністративно-деліктне законодавство від адміністративного права і реформувати останнє за зразком

європейського «управлінського» права; 2) нарешті чесно сказати суспільству, що майже всі адміністративні делікти є кримінальними за своєю природою, і забезпечити учасникам процесу – і потерпілому, і винуватому – всі гарантії прав, які притаманні кримінальному процесу; 3) провести чітку, бажано формалізовану, межу між злочинами і схожими посяганнями, які нині визнаються адміністративними правопорушеннями [2, С.138].

Така ситуація однозначно вказує на наявність перспективи розвитку Концепції публічних правопорушень. Розвиток цієї Концепції бачиться її засновниками як створення конкретного систематизованого нормативно-правового акту (кодексу). Такий кодекс повинен стати зручним у користуванні, адже всі порушення у сфері публічних відносин зібрані у одному нормативно-правовому акті, а не розпорошені по різних галузях, кодексах, законах і т.д. Скоротиться загальний обсяг нормативних документів, усунуться дублювання та прогалини у правовій регламентації, використовуватиметься єдина термінологія. Це сподівання.

Реалії полягають у тому, що Концепція, як і будь-яка новація зустрічає спочатку супротив, а вже потім сприйняття у суспільстві. На сьогодні розробники вважають, що положення Концепції потрібно доносити і поширювати серед фахівців у галузі права перш за все для підготовки якісного продукту.

Список використаних джерел

1. Концепція реформування законодавства про публічні правопорушення в Украї̈ни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lfcj.com.ua/2016/05/24
2. *Азаров Д.С.* Розроблення кодексу публічних правопорушень України: теоретичні та прикладні застереження / Д.С.Азаров. – К.: Наукові записки НаУКМА. – 2016. – Т.181. – С.134-138.

Соловій Ярослав Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Сучасне формування правової системи України супроводжується проведенням потужних державних правових реформ у різних сферах

суспільного життя. Головним завданням яких є – інтеграція національної правової системи до Європейського союзу.

Одним із істотно важливих елементів подальшого становлення України як правової держави європейського спрямування, розвитку громадянського суспільства та ствердження демократичних норм та цінностей в якості головних підвалин суспільного життя є реформування пенітенціарної системи України. Без здійснення таких перетворень неможливо чекати успіхів від суспільної трансформації загалом. Таке твердження не є перебільшенням, оскільки навряд чи можна вважати «гуманними» та «цивілізованими» в повному розумінні цього слова суспільство та державу, які утримують частину своїх громадян в умовах, невартих людини, навіть якщо ці люди перетнули межу закону або підозрюються в цьому.

Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 18 травня 2016 р. №348 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ України №659 від 22.09.2016 р.) «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції» – ліквідував як юридичні особи публічного права 24 територіальні органи управління Державної пенітенціарної служби та утворив як юридичні особи публічного права 6 територіальних органи Міністерства юстиції - міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації: Західне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції; Південне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції; Південно-Східне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції; Північно-Східне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції; Центральне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції; Центрально-Західне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції[1, с.1-3].

Утворення міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України є відображенням стратегічного курсу державної політики у напряму соціальної переорієнтації процесу виконання кримінальних покарань з урахуванням міжнародних стандартів, законності, гуманізму, демократизму та справедливості, а також сучасної світової пенітенціарної доктрини.

Ця новина отримала великий резонанс у суспільстві. Згідно з Постановою завдання і функції служби з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації пропонується покласти на Міністерство юстиції України. З метою належного виконання цих завдань і функцій у штаті Міністерства юстиції передбачається додатково ввести посаду восьмого (!) заступника Міністра юстиції – з пенітенціарних питань.

Логіка ліквідації цілого органу з одночасним створенням у структурі іншого абсолютно аналогічних структурних підрозділів є досить спірною.

Крім того, за рахунок скорочення посад в органі, що мають ліквідувати, пропонується збільшити граничну чисельність центрального апарату Мін'юсту на 200 посад (з 900 посад до 1100) та територіальних органів Мін'юсту на 730 посад (з 15945 до 16675). На сьогодні чисельність працівників Державної пенітенціарної служби (у відповідності до постанови Кабміну від 5 квітня 2014 р. № 85) складає: 300 посад у центральному апараті та 1364 посади у територіальних органах. До моменту ліквідації у центральному апараті Державної пенітенціарної служби пропонується залишити 10 посад, а в територіальних органах – 134 посади [2, с.1-3].

Як влучно зазначив на своїй сторінці у мережі Фейсбук колишній голова Державної пенітенціарної служби України Сергій Старенький : «Це буде третій «труп» на совісті Мін'юсту, після Виконавчої та Реєстраційних служб України. Підписання цієї Постанови вносить ніби то прогресивні зміни у реформування пенітенціарної системи. Про зміну порядків в середині Кримінально-виконавчої служби взагалі не йдеться» [3, с.1].

І з цією думкою важко не погодитись. Невже можна вирішити проблему у певній сфері просто ліквідувавши державний орган, до відання якого ця сфера відноситься, і передавши його повноваження до іншого органу? Хіба реформа не передбачає якісне перетворення самої суті регулювання питання?

Серйозність питання виконання кримінальних покарань переоцінити складно: це і безпека держави та громадян від кримінального елементу, засудженого до відбуванні покарань за вчинення злочинів різної тяжкості, це і необхідність дотримання прав засуджених та вимог законодавства щодо їх утримання. Успішність реформи, в першу чергу, залежить від того, на що вона спрямована і яку мету передбачається досягти її проведенням – дійсне покращення тієї чи іншої сфери суспільного життя чи особисте збагачення її ініціаторів та реалізаторів. Нажаль, гіркий досвід попередніх дій представників Мін'юсту вичерпав кредит довіри до цих осіб.

Зміст, структура та класифікація нормативно-правових актів, які регулюють діяльність міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України мають важливе значення для процедури їх застосування, мета яких забезпечити функціонування кримінально-виконавчої політики у цій галузі шляхом врегулювання певної сфери однорідних суспільних відносин.

Проведений нами аналіз існуючих на практиці проблем показує, що найбільш актуальними з них є:

– проблема виконання і відбування покарань особами, до яких суд застосував звільнення від відбування покарання з випробуванням;

– проблема запобігання вчинення злочинів засудженими органами та установами виконання покарань;

– проблема правової та соціальної не захищеності персоналу органів та установ виконання покарань;

– проблема законодавчого врегулювання гарантій подання скарг засудженими у місцях позбавлення волі;

– проблема законодавчого не визначення статусу установи чи КВІ як суб'єктів виконання покарань;

– проблема відсутності механізму виконання покарань у виді громадських робіт тощо.

Дані проблеми вказують не тільки на недосконаліть нормативно-правового забезпечення кримінально-виконавчих відносин у сфері виконання і відбування покарань, а дозволяють стверджувати про поверхневе ситуативне їх регулювання.

У контексті вищевикладеного, є всі підстави стверджувати про необхідність проведення певної ревізії нормативно-правових актів, які регулюють порядок та умови виконання та відбування покарань та їх удосконалення у контексті формування сучасної правової системи України.

Значна частина проблем порушення прав людини пов’язана з реалізацією політики у сфері боротьби зі злочинністю, що визначає актуальність проблеми. Ця сфера є надзвичайно вразливою для порушення прав людини які можливі із кількох причин.

По-перше, виходячи з того, що саме ця сфера визначає межі, кримінально-правової охорони прав людини. При цьому слід мати на увазі, що порушення можуть бути викликані як неприйняттям під охорону важливих прав та свобод людини, так і «надмірним» прийняттям, коли вони перетворюються із заходів охорони в заходи заборони в інтересах держави.

По-друге, саме у цій сфері визначаються види та межі таких обмежень прав людини. Від їх обсягу залежить і допустимий обсяг обмежень прав людини.

По-третє, виходячи з особливостей діяльності по боротьбі зі злочинністю, яка передбачає відповідний рівень таємності, що ускладнює здійснення громадського контролю.

По-четверте, у зв’язку з відповідною закритістю системи виконання покарань.

По-п’яте, з домінуючої по цей день у суспільній правосвідомості позиції про необхідність жорсткого поводження з особами, які вчинили злочини[4, с.1].

Це вимагає концентрації уваги на недопущенні можливостей повтору трагічної історії України ХХ сторіччя у складі СРСР, де порушення прав людини були повсякденним явищем, а приєднання СРСР до міжнародних пактів із прав людини залишалось простою декларацією. Однак існує велика проблема, пов’язана з «генетичною пам’яттю» правозастосовників. Фактично за 25 років існування України, як незалежної держави докорінно не змінилась психологія і підходи працівників сфери боротьби зі злочинністю до змісту та методів цієї діяльності.

Цей висновок може бути заперечений (напевне підтверджуючи це конкретними цифрами) ротацією кадрів, яка здійснена в органах кримінальної юстиції за ці роки. Заперечень не буде жодних. Але виключно за цифрами ротації, однак не за показниками підходу до діяльності. Всім добре відомо, що наші вищі навчальні заклади, які дають у загальному хорошу професійну теоретичну підготовку молодим фахівцям, на жаль, погано готують їх як практиків. І приходячи на місце роботи, молодий фахівець, як правило, передається для «стажування» досвідченому працівникові, який і вводить його «у курс справи». Як правило саме тут і здійснюється передача «генетичної інформації». Часто ця інформація є негативною саме з позицій дотримання прав людини, оскільки у першу чергу передається досвід, що дозволяє полегшити роботу, досягаючи при цьому максимально потрібних для статистики результатів.

За Біблією Мойсей 40 років водив ізраїльтян по пустелі саме для того, щоб помер останній носій рабської психології. Невже і нам потрібен буде такий тривалий час, щоб позбавитись негативних установок, а звідси – практики радянського соціалізму?

Висловлені погляди жодним чином не повинні сприйматись як істина в останній інстанції, а мають на меті продовжити дискусію з питань співвідношення політики у сфері боротьби зі злочинністю з дотриманням прав особи, які на сьогоднішній день є найактуальнішими.

Список використаних джерел

1.Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. №348 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ України №659 від 22.09.2016 р.) «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції». [Електронний ресурс] – Режим доступу: (ttps://www.zakon.rada.gov.ua/go/348-2016-п)

2. Ліквідація Державної Пенітенціарної служби – Експертиза … [Електронний ресурс] – Режим доступу: (ttps://*www.expertreform.com.ua/…/likvidatsiya-derzhavnoyi-penitentsiarnoyi-sluzhby-cher…)*

3. *Сергій Стареньки*й. Про ліквідацію Державної пенітенціарної служби. [Електронний ресурс] – Режим доступу: (https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1805627226324902&id=100006329264844&pnref=story)

4 Стан дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з нагоди 60-річчя Загальної декларації прав людини // Право України. Вісник. Додаток до журналу. – 2009. – №1. – С.19

Степаненко Оксана Василівна,
асистент кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Питання звільнення від кримінальної відповідальності посідають одне з провідних місць у науці кримінального права та правозастосовчій діяльності. Однак відношення науковців до звільнення від кримінальної відповідальності досить різні, крім того вчені по-різному визначають кримінально-правову природу даного інституту. Тому метою даної статті є дослідження кримінально-правової природи звільнення від кримінальної відповідальності.

В КК України немає визначення звільнення від кримінальної відповідальності, а лише вказано, що особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках передбачених цим кодексом (ст. 44 КК України). Відповідно до п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12, звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, у порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України.

Вищезазначене поняття «звільнення від кримінальної відповідальності» дещо схоже на визначення, які є в науковій літературі. Загалом науковці, серед яких Ю.В. Баулін, С.Г. Келіна, В.С. Єгоров, О.Ф. Ковітіді, О.С. Козак, В.О. Навроцький визначають звільнення від кримінальної відповідальності як відмову держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, передбачених кримінальним законом обмежень її прав і свобод. Однак, вважаємо, що таке визначення є неповним так як не відображає чому держава відмовляється від застосування до певних осіб, які вчинили злочин, передбачених кримінальним законом обмежень.

Як зазначає О.І. Рарог [1, с. 379] ще на початку XX ст. професор М. С. Таганцев звернув увагу на існування обставин, які здатні усувати караність злочинного посягання. Така безкарність злочинного діяння містить в собі безсумнівно протиріччя, так як ніщо не може зробити злочинне незлочинним, але з точки зору доцільності кримінальної репресії наявність у кримінальному законодавстві таких обставин, які коріняться в фізичній неможливості або юридичній безцільності кримінально-правового впливу, видається цілком природним. Дана позиція широко підтримується сучасними українськими та

зарубіжними вченими. Так, М. В. Бавсун вказує, що наявність підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності свідчить про те, що законодавець не ставиться до покарання, як до єдиного способу впливу на особу, яка визнана винною у вчинені злочину та вважає доцільним в окремих випадках обходитись без його використання [2, с. 97]. О. І. Рарог зазначає, що ідея про те, що за наявності певних обставин завдання кримінального законодавства і цілі покарання можуть бути досягнуті більш ефективно і з меншими соціальними витратами шляхом звільнення особи, яка вчинила злочинне діяння, від кримінальної відповідальності, підтримується і сучасними дослідниками, серед них, наприклад А. А. Магомедов та І. А. Тарханов [1, с. 379]. В свою чергу, Л. В. Головко та Ю. Ю. Коломієць зазначають, що принцип доцільності кримінального права виявляється в можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності [3, с. 64; 4, с. 108]. Щодо даного аспекту, Ю. В. Баулін зазначає, що звільнення від кримінальної відповідальності сприяє успішній протидії злочинності і здатне досягти цілей покарання без його реального застосування [5, с. 186].

Враховуючи зазначене, погоджуємось з В. В. Скибицький, який на наш погляд, правильно вказує, що звільнення від кримінальної відповідальності застосовується, тому що цілі покарання і завдання кримінального законодавства можуть бути досягнуті (або вже досягнуті) без застосування кримінально-правового примусу [6, с. 25].

Тобто, закріпивши обов'язок або передбачивши можливість звільнення від кримінальної відповідальності законодавець встановив, що виправлення особи та попередження вчинення злочинів можливе без застосування кримінальної відповідальності та призначення покарання або вказані цілі вже досягнуто. Так, наприклад, встановлюючи імперативні види звільнення від кримінальної відповідальності законодавець був впевнений (або мав би бути впевненим), що якщо є наявні підстави для їх застосування, то особа яка вчинила злочин вже зазнала необхідних заходів для досягнення цілей кримінального закону та покарання, а тому недоцільно або ж навіть шкідливо застосовувати до такої особи кримінальну відповідальність. Застосування звільнення від кримінальної відповідальності не переслідує цілі кари, хоча злочин і вчинено.

В рамках даного інституту досить виразно проявляється співвідношення принципів доцільності, гуманізму та економії кримінальної репресії. Адже природа інститут звільнення від кримінальної відповідальності передбачає, що при його застосуванні цілі кримінального закону та покарання, можуть бути досягнуті (або вже досягнуто) значно меншими ресурсами та більш гуманними засобами. Тобто, сутність інституту звільнення від кримінальної відповідальності передбачає не просто відмову від засудження та покарання особи винної у вчені певного злочину, а вказує, що таким чином прогнозується, можливість досягнення цілей кримінального закону та покарання без обмеження прав та свобод людини.

Поряд з цим Л.В. Іногамова-Хегай зазначає, що неприйнятним є тверджень, що загальною підставою звільнення від відповідальності є недоцільність притягнення особи до відповідальності та застосування до неї заходів кримінального характеру [7], при цьому автор посилається на позицію О.І. Рарога (Уголовное право России. Общая часть: Учебник / Под ред. А. И. Рарога. М., 1998. С. 258-259). Вчена зазначає, що недоцільність не можна розглядати як підставу хоча б уже тому, що це поняття неконкретне, носить занадто узагальнений характер. Недоцільним можливе притягнення до кримінальної відповідальності і з політичних, ідеологічних та інших мотивів, які нічого спільного не має з розглянутими видами звільнення. Однак, слід зазначити, що О.І. Рарог та інші вищезазначені нами вчені не визначають «недоцільність» як підставу звільнення особи від кримінальної відповідальності, а вказують на те, що інститут звільнення від кримінальної відповідальності заснований на принципі доцільності кримінального права. Адже підстави звільнення від кримінальної відповідальності чітко передбачені в КК України. Тому, навіть у тому випадку коли суд дійде висновку, що вже досягнуто цілей кримінального закону та покарання без притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, а законних підстав для такого звільнення немає, то така особа все одно буде притягнута до кримінальної відповідальності. Тобто, в рамках даного інституту застосування принципу доцільності кримінального права обмежується підставами звільнення від кримінальної, які передбачені кримінальним законом.

Підсумовуючи, слід зазначити, що наявність в кримінальному законі інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності свідчить про те, що покарання не є єдиним способом впливу на особу, яка визнана винною у вчинені злочину. Адже у випадках, коли цілі покарання і завдання кримінального законодавства можуть бути досягнуті (або вже досягнуті) без застосування кримінально-правового примусу, притягнення особи до кримінальної відповідальності не відповідатиме принципу доцільності кримінального права. Враховуючи зазначене та для вірного розуміння сутності та призначення інституту звільнення від кримінальної відповідальності вважаємо за необхідне внести зміни у ст. 44 КК України доповнивши її поняттям звільнення від кримінальної відповідальності, наступного змісту: «Звільнення від кримінальної відповідальності - це відмова держави від застосування щодо особи, яка вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінального провадження, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, у порядку, встановленим Кримінальним процесуальним кодексом України, так як цілі покарання і завдання кримінального законодавства можуть бути (або вже) досягнуті без притягнення її до кримінальної відповідальності». Таке доповнення відобразить кримінально-правову природу даного інститут, адже відмова держави від застосування щодо особи, яка вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод повинна бути не просто

актом милосердя та направлена на економію кримінальної репресії, а ґрунтується на тому, що завдання кримінального закону та цілі покарання будуть досягнуті або вже досягнуті без притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Уголовное право России. Общая часть / Под ред. А. И. Рарога. – 3-е изд., с изм. и доп. – М. : Эксмо, 2009. – 496 с.
2. *Бавсун М. В.* Целесообразность в уголовном праве: дис. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / М. В. Бавсун. – Омск, 2002. – 186 с.
3. *Головко Л. В.* Принципы неотвратимости ответственности и публичности в современном российском уголовном праве и процес се / Л. В.Головко // Государство и право. – 1999. – №3 – С. 61-68.
4. *Коломієць Ю. Ю.* Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Ю. Ю. Коломієць; Одес. нац. юрид. акад. – О., – 2005. – 199 с.
5. *Баулін Ю. В.* Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю. В. Баулін // Вісник Асоціації кримінального права України, 2013, № 1(1). – С.185-207.
6. *Скибицкий В. В.* Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания / В. В. Скибицкий. – Киев : Наук. думка, 1987. – 184 с.
7. *Иногамова-Хегай Л. В.* Конкуренция норм при освобождении от уголовной ответственности /Л. В. Иногамова-Хегай // Правоведение. – 2001. – № 6. – С. 116-128.

Тертишник Володимир Митрофанович,
доктор юридичних наук, професор,
академік Академії політичних наук,
професор Університету митної справи та фінансів,
м. Дніпро

ЮРИДИЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ, ДЕМОКРАТИЗМ ТА ЯКІСТЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Якщо в цілому право є математикою свободи, то кримінально-процесуальне право – алгебра справедливого правосуддя. Отже формули закону мають бути наповненими точними і вкрай необхідними посилами, а, разом з тим, виключати непотрібні приписи, які тільки заплутують розв'язання проблеми.

Потрібно досягти єдності конкуруючих цінностей – достатньої повноти процесуальної форми і її максимальної лаконічності. Тільки за таких умов процесуальне право може стати мистецтвом істини, свободи і справедливості.

Правова визначеність передбачає формулювання в законі чітких, однозначних і зрозумілих правових приписів, за яких забезпечується легкість та доступність з'ясування змісту права і юридично забезпечену можливість скористатись цим правом, передбачуваність застосування правових норм.

Часто, декларуючи спрощення процесуальної форми, законодавець справді її спрощує, та інколи не там, де це було потрібно, а подекуди занадто формалізує і бюрократизує процес там, де цього можна було уникнути.

Значна частина негласних слідчих (розшукових) дій досі не отримали ще належної процесуальної регламентації, що є значною вадою чинного кримінально-процесуального законодавства. Певні пропозиції з цього приводу та щодо теми даного аналізу викладені нами та іншими дослідниками [1-11], які потребують втілення в закон.

В ч. 5 ст. 271 КПК України законодавець розмістив таку загадкову формулу: «Порядок і тактика проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину визначається законодавством». Маємо унікальний посил, коли законодавець, який повинен був би це зробити, приймаючи КПК України, як комплексний законодавчий акт, цього так і не зробив, відтермінувавши цю роботу до віртуальних інших законів майбутнього, а більш того, замахнувся на те, щоб навіть тактика таких названих ним дій (яка зазвичай обирається в залежності від слідчої ситуації за умови конфіденційності), відтепер також регламентувалась законодавством.

В 2001 році всупереч ст. 22 Конституції України в ст. 299 КПК України були закладені радикальні конструкції щодо спрощення судового розгляду кримінальних справ, які звузили існуючі права учасників процесу. Зокрема суд отримав право, якщо не заперечують учасники судового розгляду, визнати недоцільним дослідження доказів стосовно тих фактичних обставин справи, які ніким не спростовуються. Новий КПК України повторює цей інститут. В ч. 3 ст. 349 КПК України визначено: «Суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку». Указана новела законодавства в КПК України отримала нове дихання з запровадженням особливої форми судочинства - провадження на підставі угоди про визнання винуватості (ст. 468-475 КПК України).

За своїм змістом указані новели суперечить принципу презумпції невинуватості, закріпленому в ст. 62 Конституції України, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянську і політичні права та іншим нормам права: ч. 5 ст. 364 КПК України – «учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилатися лише на ті докази, які були досліджені в судовому засіданні, ч. 4 ст. 95 КПК України – суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав; ч. 3 ст. 370 КПК України – «обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду…». Таким чином ч. 3 ст. 349, ст. 302, п. 2) ч. 1 ст. 468, ч. 2, 4 ст. 469, ст. 470, ст. 472, ч. 2 ст. 473, ч. 4 ст. 474 КПК України в яких закладена модель спрощеного правосуддя та судочинства на підставі угоди про визнання винуватості, не мають застосовуватись і підлягають скасуванню як норми, які звужують суттєві гарантії встановлення об'єктивної істини та існуючі права і свободи людини, суперечать ст. 22 та 62 Конституції України, міжнародним правовим актам, принципам і окремим положенням норм самого КПК України та не в ладах зі здоровим глуздом.

Думки вчених все ж таки є певною рушійною силою розвитку законодавства. Звернемо увагу - стаття 26 КПК України робить спробу

закріпити нову засаду кримінального провадження під назвою «диспозитивність». Але ні в самому тексті названої статті, ні в словниках мови, ні в ст. 3 КПК України під назвою «визначення основних термінів кодексу», ні в сучасних наукових виданнях досі не дано чіткого тлумачення і розкриття змісту даного нового для принципову ідею, та ще й піднесену до основних (непорушних) правових засад юридичної діяльності. До речі, віддаємо належне діючим нашим парламентаріям, після ряду наших публікацій з цього приводу, к в новій редакції ст. 129 Конституції України цього опусу уже не знайти.

Звернемо увагу на наступну новацію. У ч. 5 ст. 171 КПК України викладено правило, що в разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом наступного дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якої його було вилучено. Така радикальна імперативна вимога викликає багато зауважень.

Зазначимо, що майно, яке вилучається в процесі обшуку, уже зазвичай вилучається на підставі ухвали слідчого судді і вилучається за наявності вже з'ясованих фактичних підстав, наприклад, таке майно є знаряддям зброї. Для чого негайно звертатися до слідчого судді з клопотанням про арешт такого майна, коли воно уже вилучено у власника? Для чого повертати таке майно володільцю, наприклад, яким може бути вбивця, якщо з якихось підстав слідчий не зумів чи не встиг подати таке клопотання протягом 48 годин після вилучення такого майна? *По-перше,* вилучення є більш радикальним заходом, ніж накладення арешту на майно. *По-друге,* вилучення вже відбулося законно на підставі ухвали слідчого судді. *По-третє,* якщо майно вилучено під час обшуку, який проводиться невідкладно слідчим без рішення слідчого судді (згідно з ч. 3 ст. 233 КПК України), тоді виходить, що можна і не звертатися з клопотанням про накладення на таке майно арешту. *По-четверте,* які мотиви квапити з його поверненням у такі стислі строки. *По-п'яте,* наскільки аналізовані приписи закону корелюються за змістом, логікою і формою з іншими засобами примусу (наприклад, відповідно до ч. 5 ст. 170 КПК України за рішенням директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах на строк до 48 годин. *По-шосте,* затримання особи взагалі – може тривати без рішення слідчого судді протягом 72 годин), і чому б законодавцю не встановити правило, за яким вилучене майно могло б зберігатись у слідчого хоча б протягом цього часу, та і що з ним, зрештою, станеться, якщо слідчий не вчасно звернеться з клопотанням щодо накладення на нього арешту. Невже законодавець вважає, що майно цінніше за свободу людини? Які сенс і мотиви таких формальних правил і яке завдання вони вирішують? Запитання риторичне, а відповідь однозначна – частина п'ята статті 171 КПК України підлягає скасуванню, як беззмістовне і алогічне багатослів'я.

Звернемо увагу і на те, як ст. 339 КПК України забюрократизувала зміну та висунення додаткового обвинувачення в суді. Для нового обвинувачення закон пропонує прокурору скласти два документи – обвинувальний акт і повідомлення про підозру. До того ж всі ці рішення прокурор повинен погоджувати з керівником прокуратури чи прокурором вищого рівня (ст. 341

КПК України). Сенс такої паперової каруселі зрозуміти важко. Особливо щодо вручення нового повідомлення про підозру особі, яка уже давно стала не тільки обвинуваченим, а підсудним. Чи не достатньо залишити єдине зрозуміле правило – для зміни чи доповнення обвинувачення в суді прокурору надається право скласти новий обвинувальний акт, який вручається зацікавленим у справі особам. Цього буде достатньо для забезпечення виконання завдань кримінального процесу з максимальним забезпеченням вимоги провадження в розумні строки.

КПК України має бути доктринально вивіреним, якісним законом, якому мають бути властиві системність, логічна послідовність, стислість, грамотність, ясність викладення, відсутність багатослів'я і забюрократизованих вимог.

Список використаних джерел

1. *Берназ В. Д.* Правова природа, поняття та загальна класифікація негласних слідчих (розшукових) дій / В. Д. Берназ // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 5. – С. 226–231.
2. *Варава В. В.* Концептуальні підходи та шляхи усунення конфлікту слідчої та оперативно-розшукової діяльності / В. В. Варава // Вісник Академії митної служби України. Серія: Право. – 2015. – С. 122-126.
3. *Карпов Н. С.* Проведення скороченого судового розгляду у кримінальному процесі / Н. С. Карпов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. – 2014. – № 10-2. – Т. 2. - С. 104-106.
4. *Корнієнко М. В.* Концептуальні проблеми процесуального інституту негласних слідчих (розшукових) дій / М. В. Корнієнко, В. М. Тертишник // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 39. Том 2. – 2016. – С. 105-109.
5. Теорія доказів: підручник / К. В. Антонов, О. В. Сачко, В. М. Тертишник, В. Г. Уваров / За заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тертишника. – Київ: Алерта, 2015. – 294 с.
6. *Тертишник В.* Гострі кути реформування кримінального процесу: сім раз… не для нас / В. Тертишник // Право і суспільство. – 2012. – №1. – С. 259-262.
7. *Тертишник В. М.* Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. – Підручник. / В. М. Тертишник. – Київ: Алерта, 2014. – 420 с.
8. *Тертишник В. М.* Реалізація правових позицій та прецедентної практики Європейського суду з прав людини в розв'язанні проблем кримінально-процесуального права України / В. М. Тертышник // Правова позиція. – 2016. – № 1 (16). – С. 7-13.
9. *Тіщенко В. В.* Теоретичні та практичні проблеми забезпечення ефективності досудового провадження / В. В. Тіщенко, Ю. П. Аленін, О. П. Ващук, А. В. Мурзановська, А. В. Торбас, Ю. М. Немно, А. О. Панасюк, М. В. Шкрибайло, О. А. Земляна // Наукові праці НУ ОЮА. – 2014. – Т. XVII. – С. 106-15
10. *Уваров В. Г.* Застосування практики Європейського суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України: монографія / В. Г. Уваров; за заг. ред. доктора юрид. наук В. М. Тертишника. – Дніпропетровськ, 2012. – 268 с.
11. *Юхно О. О.* Окремі аспекти законодавства та практики застосування негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві / О. О. Юхно // Вісник ХНУВС. – 2013. – №2(61). – С. 169-178.

Тимчук Олексій Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права
юридичного факультету
Запорізького національного
технічного університету, м. Запоріжжя

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИТЕРІЇВ ГУМАННОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ ЄС

Важливе кримінологічне та кримінально-правове значення має аналіз критеріїв гуманності/суворості кримінально-правової політики тієї чи іншої держави. Ключовими показниками гуманності кримінально-правової політики можна вважати, зокрема, кількість ув'язнених в розрахунку на 100 тис. жителів (так званий коефіцієнт або індекс ув'язнених), структуру і види призначених кримінальних покарань, зокрема, питому вагу засуджених до позбавлення волі, а також середні строки відбування ув'язненими покарання у вигляді позбавлення волі.

Найважливішим із цих індикаторів можна вважати саме коефіцієнт ув'язнених. Найбільш повні дані про кількість ув'язнених у світі містять звіти Міжнародного центру в'язничних досліджень [1]. В цьому звіті в якості в'язнів рахуються як ті особи, що були засуджені до позбавлення волі та реально відбувають це покарання у пенітенціарних установах, так і особи, які знаходяться у місцях попереднього ув'язнення як підозрювані чи обвинувачені до винесення вироку або іншого судового рішення. В Україні цей показник становить 26,8%. В державах ЄС він варіюється від 7,4% в Румунії до 45% в Люксембурзі – 45%).

На підставі даних Центру за індексом ув'язнених всі держави ЄС можна поділити на три групи:

1) держави з високим коефіцієнтом ув'язнених (більше 200). До них належать балтійські країни та Чехія (211). Зокрема, перше місце в ЄС за цим показником посідає Литва (254), за якою слідують Латвія (224) та Естонія (221).

2) держави із середнім коефіцієнтом ув'язнених (від 100 до 200). До них належать Польща (188), Словаччина (186), Угорщина (186), Англія і Уельс (147), Шотландія (142), Румунія (140), Португалія (135), Мальта (131), Іспанія (130), Болгарія (125), Люксембург (121) та Франція (103).

3) держави із низьким коефіцієнтом ув'язнених (менше 100). До них належать Бельгія (98), Австрія (93), Італія (90), Греція (89), Ірландія (80), Кіпр (80), Хорватія (78), ФРН (78), Нідерланди (69), Словенія (63). Найменше ув'язнених в скандинавських державах: Данія – 58, Фінляндія – 55, Швеція – 53 [1].

В державах ЄС найбільше ув'язнених жінок в Словенії (8%), а найменше – в Болгарії (3,2%). Відповідний показник для України складає 4,6 %.

Станом на вересень 2016 р. індекс ув'язнених в Україні склав всього 167 (в абсолютних цифрах – 60,7 тис. осіб). Для порівняння зазначимо, що в Росії цей показник складає 443, в Білорусі – 306. Дані свідчать про суттєвий прогрес на шляху зменшення як абсолютної, так і відносної кількості ув'язнених в нашій державі. Наприклад, у 2014 р. ув'язнених в Україні було 92,2 тис. осіб (індекс – 204). За період 2012-2014 рр. цей показник знизився на 50% , а за період із 2010 по 2016 р. зниження склало майже 2 рази. Натомість у 2008 р. за індексом ув'язнених (314) Україна посідала 25 місце у світі, випереджаючи більшість держав Європи, окрім РФ, Грузії, Латвії, Білорусі та Казахстану.

Такі цифри засвідчували занадто репресивний ухил кримінально-правової політики в нашій державі, зокрема успадковану з радянських часів віру суддів у позитивну роль позбавлення волі як покарання, до якого засуджувалось 25-30% винних. Суттєве зменшення абсолютної та відносної кількості ув'язнених в Україні за останні роки відбулося через пом'якшення санкцій окремих статей Особливої частини КК України, певну гуманізацію призначення покарання судами (дещо рідше призначається позбавлення волі), так і через низку інших обставин, зокрема, анексію Криму Росією та війну на Донбасі, через що чимала кількість пенітенціарних установ опинилась на непідконтрольній Україні території. Окрім того, значна кількість ув'язнених вийшла на свободу через амністії та зміни у порядку зарахування попереднього ув'язнення в строк позбавлення волі (т.зв. «закон Савченко»). Хоча останній зазнає критики з боку багатьох юристів як недосконалий.

За даними офіційної статистики у 2015 р. позбавлення волі на певний строк було призначено 21% усіх засуджених, а за перше півріччя 2016 р. відповідна цифра склала 21,32% [2; 3]. За даними Державної пенітенціарної служби України серед усіх осіб, засуджених до позбавлення волі, 6,8 тис. осіб засуджені на строк понад 10 років; 9,0 тис. осіб – за умисне вбивство; 3,7 тис. осіб – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження; 10,2 тис. осіб – за розбій, грабіж та вимагання; 971 особа – за зґвалтування; 5,3 тис. осіб – за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров`я населення [4]. Таким чином, засуджених за умисне вбивство близько 15%, за наркотичні злочини – 8,7%. Не дивлячись на позитивні тенденції, кримінально-правова політика нашої держави залишається доволі репресивною, особливо стосовно злочинів невеликої та середньої тяжкості. Наприклад, у 2015 р. в Україні за всі злочини проти власності до позбавлення волі засуджено 12 762 осіб, натомість до обмеження волі – 645, до громадських робіт – 5 184, до штрафу – 7 734 [2]. За даними 2014 р. майже кожен третій в'язень в Україні (31,5%) відбував вирок за крадіжку і ще 14% – за злочини, пов'язані з наркотиками. Найбільш поширений термін позбавлення волі в Україні – від 5 до 10 років (його

відбувають 37,5% осіб). Цей термін покарання є третім найвищим показником в Європі після Вірменії та Албанії [5].

Для порівняння доцільно навести відповідні дані по державах ЄС. Так, в Європі в середньому 20% засуджених до позбавлення волі відбувають це покарання менше одного року. Найбільше таких осіб в Нідерландах та в Німеччині (по 44%), а найменше – в Румунії (2,7%). Засуджених на термін від 1 до 3 років найменше в Греції (3%), а найбільше – в Чехії (47%). Засуджених на термін від 3 до 10 років найменше в Польщі (19%), а найбільше – в Бельгії та Латвії (по 58%). Засуджених на термін більше 10 років, включаючи довічне ув'язнення, найменше в Німеччині (всього 4,8%), а найбільше в Греції (48%) та на Мальті (32%) [6].

Список використаних джерел

1. Highest to Lowest - Prison Population Rate. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison_population_rate?field_region_taxonomy_tid=All
2. Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання за 2015 р. // Судова влада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/Sud_statustuka_Zvit_2015/
3. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за І півріччя 2016 року. 11.1 Види кримінального покарання // Судова влада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/tadl_2016_I/
4. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075
5. Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE II Survey 2014 Persons Serving Non Custodial Sanctions and Measures in 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://wp.unil.ch/space/files/2016/05/SPACE-II_report_2014-final.pdf
6. *Сухаренко А.* Тюремные новости. – Неволя. – 2015. – № 42. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.index.org.ru/nevol/2015-42/06-42-sucharenko.html

Тімофєєва Лілія Юріївна,
помічник адвоката,
аспірант кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса

ГУМАНІСТИЧНА ПРАВОТВОРЧІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ЕФЕКТ МЕТЕЛИКА

Фундаментальні гуманістичні цінності (життя і здоров'я людини, честь і гідність) залишаються незмінними, головним чином для європейської

спільноти та потребують кримінально-правової охорони незалежно від змін суспільних відносин. Окремі питання пов'язані з реалізацією принципу гуманізму в кримінальному праві досліджували: Л.В. Багрій-Шахматов, В.В.Мальцев, В. О. Туляков, М. І. Хавронюк, М. В. Ююкіна та інші. Однак, зміни кримінального законодавства, особливо «гуманістичного вектору» носять хаотичний характер, що впливає на правозастосування та подальше законотворення.

Теза щодо хаотичності підтверджується дослідженням змін КК України, починаючи з 2011 року. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 року № 4025-VI дав можливість застосовувати штрафи (замість позбавлення волі) до осіб, які вчинили злочини проти господарської діяльності (так звані економічні злочини). Разом з тим даний Закон підвищив розмір штрафу. В 2012 році був прийнятий Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI, який дозволив укладати угоди про примирення відносно широкого переліку складів злочинів, передбачених КК України (а не тільки звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим у злочинах невеликої тяжкості та необережних злочинах середньої тяжкості за ст. 46 КК України).

Зміни Закону України «Про Національний антикорупційний бюро України» від 14.10.2014 року № 1698-VII обмежують застосування звільнення від кримінальної відповідальності стосовно осіб, які вчинили корупційні правопорушення, є результатом реалізації одного з принципів кримінального права (зокрема доцільності), ігноруючи реалізацію інших принципів – гуманізму, рівності всіх громадян перед законом і судом. Так, протидія корупції одна з першорядних завдань держави, спрямована на європейську інтеграцію. Однак способи протидії корупції не повинні суперечити європейським цінностям (примату прав людини, рівності, гуманізму).

У рішенні Конституційного Суду України (далі – КСУ) (справа про призначення судом більш м'якого покарання) справа № 1-33/2004 від 2 листопада 2004 року № 15-рп / 2004, КСУ визнав неконституційним положення ч. 1 ст. 69 КК України в частині, яка унеможливлює призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, оскільки це порушує принцип рівності громадян перед законом у процесі диференціації кримінальної відповідальності, а в законі мають бути встановлені єдині принципи застосування такої відповідальності.

Особи, які вчинили корупційні правопорушення знаходяться в гіршому становищі, в порівнянні з іншими. Відносно таких осіб також порушується принцип рівності громадян перед законом у процесі диференціації кримінальної відповідальності. Головним чином порушується можливість збалансовано спрямованої реалізації принципу гуманізму стосовно суб'єктів кримінальних правовідносин (особи, яка вчинила злочин, потерпілого,

держави та третіх осіб), зокрема особи, яка вчинила злочин. Навпаки, в статті 4 ЗУ «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 року № 392/96-ВР зі змінами від 06.05.2014 року № 1246-VII немає обмежень застосування амністії щодо осіб, які не відшкодували шкоду потерпілим, а також осіб засуджених за торгівлю людьми, за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, отримання неправомірної вигоди службовою особою, застосування зброї масового знищення, геноцид, піратство тощо. Застосування амністії – одна зі сторін реалізації принципу гуманізму стосовно осіб, які вчинили злочин.

Закон України «Про внесення змін до КК України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання» від 26.11.2015 року № 838-VIII (так званий «Закон Савченко») дав можливість зараховувати судом строку попереднього ув'язнення у разі засудження до позбавлення волі у розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі, що також є непослідовним кроком з точки зору реалізації принципу гуманізму щодо потерпілого та третіх осіб. Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 07.09.2016 року № 1492-VIII було внесено зміни у ст. 68 КК щодо обмеження застосування довічного позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-1, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437-439, частині першій статті 442 та статті 443 цього КК. Дані зміни концентрують увагу не на тому, що довічне позбавлення волі не застосовується за вчинення незакінчених злочинів, а на тому, що довічне позбавлення волі можливо застосовувати за вчинення певних злочинів, навіть якщо вони незакінчені, що також є проявами реалізації принципу доцільності без урахування інших принципів кримінального права.

В перегонах за метеликом доцільності, законотворець все більше порушує права та свободи людини та громадянина. Зробивши великі кроки до демократичної правової держави (в якій людина на першому місці), чомусь зараз робимо кроки назад, ставлячи державу та державні інтереси поперед людини.

Така хаотичність гуманізації нівелює дійсне поняття принципу гуманізму збалансовано направленого щодо всіх суб'єктів кримінальних правовідносин (потерпілого, особи, яка вчинила злочин, третіх осіб та держави) на рівні правотворчості та правозастосування, нівелює взаємодію та взаємообумовленість принципів кримінального права, адже реалізація одного принципу не має суперечити іншим принципам, а також задачам кримінального законодавства. Проаналізовані зміни кримінального законодавства відводять увагу від порушень прав людини, від цінностей справедливості та людяності, порушують принципи рівності, гуманізму та спрямовані лише на реалізацію принципу доцільності.

Хоча 17 липня 1997 року Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основних свобод від 04.11.1950 року (далі Конвенція), в якій закріплений перелік прав і основних свобод, які необхідно охороняти та захищати в усьому світі. В преамбулі постанови Верховної Ради України «Про підтвердження курсу України на інтеграцію в Європейський Союз і першочергові заходи в цьому напрямку» від 13 березня 2014 року № 874-VII закріплено, що Верховна Рада України приймає постанову підкреслюючи, що демократія, верховенство права, неухильне дотримання прав людини і забезпечення його основних свобод є головними засадами внутрішньої політики України, на утвердження та розвиток яких має спрямовуватися діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У преамбулі Основного закону також відбилося це фундаментальне прагнення держави, яка прийняла Конституцію «дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя». Загальна та особлива частини КК України пройняті гуманістичним концептом. Загальна частина закладає фундамент – завдання правового забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, для чого в Особливій частині виписаний перелік злочинів і покарань за їх вчинення. Гуманістичний концепт необхідності захисту фундаментальних прав людини (на життя, свободу, повагу приватного та сімейного життя, заборона катувань, рабства тощо) залишився незмінним, але зміст прав людини значно розширився.

Люди є відносно стабільними та наділеними розумом «частинами» нестабільного та не розумного «цілого». На відміну від самого суспільства його окремим членам притаманна здатність мислити, – планувати та розглядати альтернативні варіанти дій. Саме мінливі цінності та **ідеали людей є тими метеликами, які помахами своїх крил визначають, яким шляхом буде розвиватися суспільство** [2], як зазначає Ервін Ласло.

Тому ми повинні користуватись цією унікальною властивістю людей як частини суспільства (цілого), адже спільна еволюція особи та суспільства важка задача, але здійсненна. Ідеї, які зараз висловлюються, можуть стати метеликами останнього десятиріччя. Кожен з нас може помахати крилами та завантажити наше підвладне біфуркаціям суспільство за гуманістичним еволюційним шляхом [2]. Кримінальна законотворчість має ґрунтуватися на системній реалізації принципів і загальних засад кримінального права для успішної євроінтеграції. «Гуманістичний концепт», заснований на пріоритеті прав людини, повинен формалізовано впливати на законотворчість (при криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізацію) і правозастосування (кваліфікацію діянь, вчинених особою та призначення покарань, а також інших заходів кримінально-правового характеру), що дозволить перенести отримані знання на збалансовано спрямовану реалізацію принципу гуманізму стосовно суб'єктів кримінальних правовідносин (особи, яка вчинила злочин, потерпілого, державу, третіх осіб), використовуючи модель «кримінально-правових відносин у тріаді «злочинець – потерпілий –

держава», заснованих на базисних публічно-правових змінах і приматі прав людини» [1, с. 166], а також дотримання єдності підходів щодо реалізації принципу гуманізму, інших принципів кримінального права, завдань та методів кримінально-правового регулювання.

Висновки. Для усунення невідповідності єдності підходів у реалізації принципу гуманізму необхідно внести зміни до ст. 45, 46, 47, 48 КК України щодо можливості застосування звільнення від кримінальної відповідальності також щодо осіб, які вчинили корупційне правопорушення. Крім того, вимагає змін ст. 4 Закону «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 року № 392/96-ВР щодо неможливості застосування такого відносно осіб, які вчинили насильницькі злочини проти життя та здоров'я, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Список використаних джерел

1. *Туляков В. А.* Транзитивное уголовное право [Текст] / В. А. Туляков // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України». – м. Одеса, 15-16 травня 2015 року. – С. 163-166.
2. *Эрвин Ласло.* Век бифуркации. Часть II. Эволюционный выбор. Глава 5. Третья стратегия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://gtmarket.ru/laboratory/basis/4545/4551.

Томас Жанна,
помічник депутата Європейського парламенту
м. Брюсель, Бельгія

ВЕКТОР ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНВЕНЦІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Угода про асоціацію України з Європейським Союзом стала визначальним вектором у формуванні правової політики щодо побудови правової держави, критерієм якої є абсолютне визнання та гарантування прав та свобод людини [1].

Європейський Союз засновано на спільному прагненні сприяти миру та стабільності,а також побудувати світ, що ґрунтується на шануванні прав людини, демократії та верховенства права. Ці принципи є засадничими для усіх аспектів внутрішньої та зовнішньої політики ЄС.

Права людини є універсальними правовими нормами. Утім, сьогодні повагу до прав людини та демократію не можна вважати даністю. Їхня універсальна природа ставиться під сумнів на підставі культурних відмінностей. Попри те, що сучасні інформаційні та комунікаційні технології полегшили

вільний обмін інформацією між людьми, вони також зміцнили насильницьку владу авторитарних держав.

ЄС усвідомлює існування таких проблем та прагне зміцнювати свої зусилля, спрямовані на гарантування забезпечення прав людини для всіх. ЄС продовжуватиме повністю підтримувати своїм авторитетом адвокатів свободи, демократії та прав людини в усьому світі.

Кримінальний кодекс – це меч, який карає, а кримінальний процес – це щит, який захищає. Аналіз судової статистики свідчить про те, що в Україні відбулися суттєві зрушення щодо виконання конвенційних вимог та принципів забезпечення прав людини. Так, у 2015 році судами звільнено з-під варти у зв`язку із засудженням особи до інших мір покарання, не пов`язаних із позбавленням волі, 705 осіб, у зв`язку із постановленням стосовно особи виправдувального вироку – 65 осіб [2]. Отже, вплив обвинувального висновку при прийнятті судового рішення не є визначальним, як це відмічалося в попередні роки. Суд неупереджено оцінює докази, базуючись на конвенційних стандартах дотримання прав людини.

Відомою є теза, що менше покарання призначається за меншу міру вини, а не за меншу її відомість. Аналіз судової статистики за десятиліття певною мірою не відповідав цій тезі. Навіть за наявності сумнівів щодо винуватості особи, але при триманні її в слідчому ізоляторі, інколи постановлю валися обвинувальні вироки з застосуванням іспитового строку. За даними державної судової адміністрації України, у 2015 році постановлено виправдувальних вироків щодо 808 осіб, тоді як у 2008році – лише 270 осіб [2].

Найбільш уразливішою є особа на стадії досудового розслідування під час обрання щодо неї запобіжного заходу. Проведення судової реформи далося взнаки. Україна впевнено демонструє результати підвищення обізнаності суддів та їх професіоналізм. Так, у першому півріччі 2016 року судами було розглянуто 15352 клопотання правоохоронних органів про обрання запобіжного заходу тримання під вартою, проте задоволено лише 8485; щодо проведення обшуку житла чи іншого володіння розглянуто 42922 клопотання, з яких задоволено лише 35082. Вказане є ознаками втілення принципів справедливості, неупередженості та тлумачення норм чинного законодавства через призму гуманності [3].

Україна, відповідно до угоди про асоціацію, має ратифікувати Римський статут, який регламентує діяльність Міжнародного кримінального суду. За Статутом, держава зобов'язана буде видавати осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів, які є підсудними Суду. Дискусії точаться з приводу того, чи відповідає це конституції та чи є це гуманним. Вказаний механізм визнано дієвим та справедливим важелем об'єктивного розслідування та покарання винних.

В тім деякі країни з метою запобігання злочинності вводять міри репресивного характеру. Голова європейської дипломатії Федеріка Могеріні застерегла, що жодна країна не може прагнути стати членом ЄС і хотіти

повернути смертну кару. Вказане стосується Туреччини, оскільки країна є державою - членом Ради Європи і в зв'язку з цим повинна дотримуватися Європейської конвенції про права людини, яка виступає проти смертної кари [4].

Гуманістичні принципи кримінального провадження, що втілені в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України, мають абсолютну дію не лише в декларативному тлумаченні, а втілюються в практиці правоохоронних органів та суду, що формує високий градус довіри до влади.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію України з Європейським Союзом від 21.03.2014р. /Політична складова // http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine
2. Звіт Державної судової адміністрації України за 2015 рік // //www/ court.gov.ua
3. Звіт Державної судової адміністрації України Адміністрації України за перше півріччя 2016року// //www/ court.gov.ua
4. Могеріні: повернувши смертну кару, Туреччина не може вступити до Євросоюзу //http://svoeradio.com/news/c-1/mogerini_povernuvshi_smertnu_karu_turechchina_ne_mozhe_vstupiti_do_evrosoyuzu

Томин Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ВЕРСІЯ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Кримінальне правопорушення як об’єкт пізнання, є подією минулого. Це обумовлює особливість діяльності слідчого, яка має ретроспективний характер. Уявлення слідчого про кримінальне правопорушення формується шляхом його моделювання за допомогою різноманітних засобів, важливе місце серед яких займають припущення та гіпотези. У процесі розкриття та розслідування кримінальних правопорушень припущення про обставини вчинення кримінальних правопорушень отримали назву криміналістичних версій [2, с. 6-26].

Версія є одним із засобів пізнання дійсності, тобто спрямована на з’ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення.

На відміну від гіпотези, версія покликана пояснити ті обставини, які входять до предмету доказування у кримінальному провадженні. Така її особливість зумовлює певні суперечності у визначенні сутності

криміналістичної версії. З однієї сторони, висунення версій є вільною розумовою діяльністю, діапазон якої нічим не обмежений, а тільки орієнтований на вирішення завдань, пов'язаних з подією кримінального правопорушення. З іншої – всі дії, які здійснюються як для висунення версії, так і для наступної її перевірки, регламентовані чіткими правилами, які містяться у нормах Кримінального процесуального кодексу, порушення яких тягне за собою негативні наслідки.

Із зазначеного випливає, що обставини, які покликана пояснити криміналістична версія, визначаються положеннями чинного КПК України, випливають із них.

Звідси можна зробити висновок про те, що діяльність суб'єктів кримінального провадження не спрямована на висунення версій щодо тих обставин, які згідно КПК не повинні встановлюватися.

Стаття 91 КПК України серед обставин, які підлягають доказуванню, не вказує причини та умови, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення.

Однак, вважаємо, що це не означає того, що під час розкриття та розслідування кримінального правопорушення щодо цих обставин не висуваються та не перевіряються криміналістичні версії.

По-перше, на нашу думку, процес пізнання, яким є криміналістична діяльність, та діяльність з висунення та перевірки версій як розумова діяльність, не може обмежуватися правилами Кримінального процесуального кодексу та кримінально-процесуальною діяльністю відповідних суб'єктів. Вона здійснюється з використанням таких методів, як дедукція, індукція, аналіз, синтез, аналогія та інші методи логіки, які не піддаються законодавчому регулюванню.

По-друге, не може бути визначено нормами права також і значення криміналістичної версії, яке виражається у її функціях. Однією з них є прогностична функція. З її допомогою прогнозується можливість вчинення кримінальних правопорушень у майбутньому.

Прогностична функція версії полягає також і у формуванні нових версій щодо обставин вчинення інших видів вже вчинених кримінальних правопорушень або тих, які можуть бути вчинені у майбутньому.

Це обумовлює ту особливість криміналістичної версії, що даний вид припущення дозволяє пояснити не тільки ті обставини, які мали місце у минулому, але й ті, що існують на момент здійснення розслідування кримінального правопорушення, а також передбачити ситуації, які можуть виникнути у майбутньому.

Такі версії можуть висуватися на підставі інформації про вже відомі механізми раніше вчинених аналогічних або схожих за своєю суттю кримінальних правопорушень. Вони дають можливість слідчим вживати профілактичних заходів для попередження вчинення кримінальних правопорушень у майбутньому. Так, при здійсненні банківських операцій,

пов'язаних із видачами кредитів для різних цілей окремим фізичним чи юридичним особам, були виявлені неодноразові факти їх неповернення. При цьому особи, які отримали кредити, як і їх поручителі, виявилися підставними особами з документами на неіснуючих осіб. Це ж стосувалось і юридичних осіб, які утворились тільки на період отримання кредиту і відразу після цього ліквідовувались. При цьому було встановлено, що працівники банку були пов'язані зі злочинцями і знали про їх злочинні наміри, отримавши за це винагороду. Встановлена обставина стала підставою для посилення контролю за видачею кредитів і забезпечення такої системи документів (отримання інформації про поручителів, перевірка діяльності юридичної особи, якій надавався кредит), яка б забезпечувала збереження грошових коштів, запобігаючи вчиненню злочинних дій.

На профілактику кримінальних правопорушень спрямоване також дослідження взаємозалежності, яка існує між версією та прогнозом. Прогноз породжує нові версії про способи, механізми і види злочинних посягань. Виявлене та встановлене сприяє активізації розумової діяльності у тій самій або суміжній сфері, і на основі накопичених даних виникають нові версії, які сприяють прогнозуванню нових способів вчинення кримінальних правопорушень, їх модифікацій. У деяких випадках, особливо пов'язаних зі складним технологічним процесом чи іншими особливостями виробництва, можуть бути виявлені канали для розкрадання, які ще не виявлені і не використані злочинцями. У їх виявленні велика роль належить використанню спеціальних знань, що створює рекомендації про вжиття заходів з попередження таких ситуацій. Спеціаліст може підказати, які технічні або технологічні особливості можуть бути використані у злочинних цілях і що зробити, щоб попередити їх можливе використання.

Оскільки, як вже зазначалось, у процесі розкриття та розслідування злочину можуть бути встановлені не тільки обставини, які мали місце у минулому, але й виявлені ті, що продовжують існувати під час розслідування, а також зроблені припущення про виникнення певних обставин у майбутньому, помилковим видається твердження про те, що під час розслідування чи судового розгляду досліджуються лише факти, які вже відбулися.

По-третє, висунення версій про причини та умови вчинення злочинів невід'ємно пов'язано з висуненням версій щодо елементів криміналістичної характеристики злочинів. Так, версія щодо обстановки вчинення злочину передбачає пояснення не тільки його часу та місця, а й об'єктивних та суб'єктивних факторів, які сприяли реалізації злочинного наміру [1, с. 45].

Так само версія щодо способу вчинення злочину, у якому підозрюється службова особа, повинна передбачати припущення щодо можливості використання нею свого службового становища, а також про існування об'єктивних умов, які сприяли вчиненню злочину [3 с. 259].

Таким чином, криміналістичній версії як тактичному засобу профілактики кримінальних правопорушень притаманні певні особливості: 1) висунення

версій підпорядковується перш за все законам логіки, а тому не може бути обмежене нормами Кримінального процесуального законодавства; 2) версія як різновид припущення дозволяє пояснити не тільки ті обставини, які мали місце у минулому, але й ті, що існують на момент здійснення розслідування кримінального правопорушення, а також передбачити ситуації, які можуть виникнути у майбутньому, в тому числі з метою запобігання вчиненню кримінальних правопорушень; 3) криміналістичні версії про причини та умови, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень невід'ємно пов'язані з версіями про елементи їх криміналістичної характеристики.

Список використаних джерел

1. Выявление причин преступления и принятие предупредительных мер по уголовному делу / Звирбуль В.К., Кудрявцев В.Н., Михайлов А.И., Рахунов Р.Д., и др.; Отв. ред.: Кудрявцев В.Н. - М.: Юрид. лит., 1967. - 152 с.
2. *Коновалова В.Е.* Версия: концепция и функции в судопроизводстве / В.Е. Коновалова. – Харьков: Консум, 2000. – 176 с.
3. *Махтаев М.Ш.* Основы теории криминалистического предупреждения преступлений: монография / М.Ш. Махтаев. – М.: Раритет, 2001. – 272 с.

Томич Вікторія Іванівна,
викладач кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ІНСТИТУТ ЗАТРИМАННЯ ЯК ОСНОВНИЙ МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

Затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину є найбільш ефективною і необхідною мірою кримінально-процесуального примусу. В багатьох випадках мова йтиме про припинення злочину в наслідок його застосування, збереження майна чи життя осіб. Проте, з іншої сторони, затримання – це, безумовно, посягання на основоположні права особи, та вторгнення в сферу її особистих немайнових прав. Тому актуальність питання не викликає сумнівів.

Законодавець виокремлюючи в КПК особливості кримінального провадження щодо певних осіб, позначає їх як «окрема категорія осіб». Цим, в деякому розумінні, здійснюється виключення із конституційного принципу рівності і закріплюються імунітети в кримінально-процесуальному праві.

Граматичне значення слова «недоторканність» полягає в тому, що це «гарантія від усяких посягань з боку будь-кого, закріплена в законі» або «те, що

не можна псувати, знищувати, паплюжити через значимість та важливість і т. ін.» [1]. В законодавстві України визначення поняття «недоторканність» не дається, але його суть випливає з рішень Конституційного Суду України (далі в тексті – КСУ). КСУ у своєму рішенні від 26.06.2003 № 12-рп/2003 наголосив, що недоторканність певної категорії посадових осіб – це не їх привілеї, вона пов'язана з виконанням ними важливих державних функцій, а тому відповідно до Конституції і міжнародно-правових зобов'язань України не може розглядатися як гарантія їх безкарності. Недоторканність народних депутатів, Президента, суддів передбачає лише спеціальні умови притягнення їх до кримінальної відповідальності [8]. Таким чином, під недоторканністю варто розуміти особливий порядок притягнення до відповідальності - лише за згодою ВРУ чи інших, уповноважених на це структур. Такі привілеї для певних осіб, законодавець пояснює тим, що застосування такого заходу, як затримання, стосується публічно-правових відносин і може бути формою впливу під час здійснення ним своїх повноважень [8].

КПК в ст. 480 визначив перелік осіб щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. А саме стосовно:

1) народного депутата України;

2) судді Конституційного Суду України, професійного судді, а також присяжного і народного засідателя на час здійснення ними правосуддя;

3) кандидата у Президенти України;

4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

5) Голови, іншого члена Рахункової палати;

6) депутата місцевої ради;

7) адвоката;

8) Генерального прокурора України, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

9) Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України;

10) члена Національного агентства з питань запобігання корупції [2].

Проте, деталізується процедура затримання тільки щодо народних депутатів та суддів (ст. 482 КПК).

Як зазначається в КПК, притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, його затримання або обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України. (ч. 2 ст. 482). Спеціальним нормативно-правовим актом, що регламентує право недоторканості народних депутатів є Закон України «Про статус народного депутата України». Ст. 27 прямо наголошує на тому, що народному депутату гарантується депутатська недоторканність на весь строк здійснення депутатських повноважень. Народний депутат не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований [5].

Таке ж правило в КПК стосується і суддів. Проте, судова реформа, що відбувається в Україні, обмежила недоторканість суддів саме в питанні затримання. Прийнятий ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», що має набути чинності осінню 2016 р. надає право затримувати суддів без згоди Вищої ради правосуддя під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (ст.49) [6]. Отже, повноваження надавати згоду на затриманні суддів від ВРУ переходять до Вищої ради правосуддя і з'являється дуже цінне доповнення «за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину».

Вважаємо дуже доречним таке обмеження імунітету суддів і, більше того, доречним було б перейняття цього правила й до меж недоторканності інших осіб. Дозвіл на затримання осіб, що володіють імунітетом під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину надало б можливість унеможливити знищення доказів, особливо коли мова йде про вчинення злочину в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, виїхати особі за кордон чи застосувати свої посадові зв'язки задля тиску на правосуддя.

Варто також взяти до уваги, що ЗУ «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» передбачено, що повноваження надання згоди на затримання судді КСУ покладається на КСУ, а не Вищу раду правосуддя як в інших випадках. Зокрема визначено, що без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку [3].

Незрозумілим є рішення законодавця в ст. 482 КПК, що регламентує особливості затримання окремої категорії осіб, зазначити тільки суддів та народних депутатів. Адже аналогічна обов'язкова згода ВРУ на затримання вимагається також коли затримується Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Зокрема, Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» серед загальних гарантій діяльності Уповноваженого, зазначає право недоторканості на весь час його повноважень. Тобто він не може бути без згоди ВРУ притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий (ст.20) [7].

Крім цього, Закон України «Про Рахункову палату» в ст. 37, що визначає гарантії правового статусу посадових осіб Рахункової палати, також передбачено, що голова Рахункової палати, Перший заступник і заступник Голови, головні контролери та Секретар Рахункової палати не можуть бути затримані, притягнуті до кримінальної відповідальності без згоди ВРУ [4].

Отже, в процедурі затримання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та посадових осіб Рахункової палати ключове значення також

матиме дозвіл ВРУ на затримання, як і в тих випадках коли мова йде про народних депутатів. Законодавець укладаючи КПК повинен був максимально чітко прописати умови затримання таких суб'єктів, щоб не виникало ситуацій коли кримінально-процесуальний закон не в змозі самостійно регламентувати свою сферу діяльності.

Щодо інших осіб, передбачених ст. 480 КПК, то законодавець не передбачає застосування особливої процедури при їх затримання, тобто до них мають бути застосовані загальні правила передбачені КПК.

Підводячи підсумки, варто ще раз наголосити, що затримання є надзвичайно важливим як процесуальним так і не процесуальним засобом. Застосування інституту затримання щодо окремої категорії осіб напряму залежить від меж їх недоторканості. Таким чином затримання народних депутатів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Голови, іншого члена Рахункової палати можливе тільки з дозволу ВРУ, судді КСУ – лише з дозволу КСУ, професійного судді, а також присяжного і народного засідателя на час здійснення ними правосуддя – з дозволу Вищої ради правосуддя, а щодо кандидата у Президенти України, депутата місцевої ради, адвоката, Генерального прокурора України, його заступника, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України, члена Національного агентства з питань запобігання корупції, то законодавством не передбачається надання згоди відповідних органів влади, тому їх затримання повинно відбуватися за загальними правилами КПК.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2002. – С. 600
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України. За станом на 11.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9-10. – № 11-12. – № 13. – Ст.88
3. Про внесення змін до Конституції: України Проект Закону Україну (щодо правосуддя) http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1401-19
4. Про Рахункову палату» : Закон України. За станом на 27.03.2014 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 43. – Ст.212.
5. Про статус народного депутата України :Закон України. За станом на 28.12.2014 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 3. – Ст. 17.
6. Про судоустрій і статус суддів: Проект Закону України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1 pf3511=59259.
7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України. За станом на 28.12.2014 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – № 20. – Ст.99.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України (справа про гарантії депутатської недоторканності) : Рішення від 26.06.2003 № 12-рп/2003. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03

Туляков Вячеслав Олексійович,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрНУ,
проректор НУ «Одеська юридична академія»,
м. Одеса

СИНГУЛЯРНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ

And therefore as a stranger give it welcome. There are more things in heaven and earth, Horatio, Than are dreamt of in your philosophy.
Hamlet. Act 1, scene 5, 159–167

Сучасне кримінальне право розглядається як необхідний інструмент забезпечення суспільної і національної безпеки, гарант суспільного спокою, який специфічними засобами державного примусу регулює антисоціальну активність суб'єктів кримінального правопорушення. При чому у більшості країн воно базується на сукупності деідеологізованих ідей, втілених у відповідній культурним традиціям кодифікації.

Такі ідеї виходять із констатації відповідності кримінального права моральним уявленням про добро і зло, справедливість і рівність, примус і гуманне відношення, які споріднені із презумпцією адекватного усвідомлення кримінально-правової заборони громадянами. Саме гуманізація права як керівна ідея обмеження жорстокості та свавілля державного примусу платформою прав людини, гарантіями нейтралізації несправедливого поводження, у сучасних умовах зіштовхується із проблемою сингулярності права.

У певні моменти розвитку принцип законності, що детерміновано положеннями ст.7 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенції), «замінюється» на раціональність. Порушення права, негуманне поводження визнаються маючими сенс. *Кримінально-правова норма це текст, елемент культурного осередку, який, будучи визнаний державою, має бути певним чином інтерпретованим та інтеріорізованим у свідомості фахівців та громадян, відтворюючи відповідне правило поведінки, підкріплене відповідною забороною.* Звідси комунікативна функція права полягає у дуалізмі існування правових моделей та регуляторів бажаної поведінки і з боку законодавця і з боку відносно самостійних від писаного кримінального закону відповідних корелюючих правил поведінки індивіда (соціальної спільноти). До того ж в теорії права існує поділ на позитивне право та динаміку його відтворення у житті, актуальні правила та норми, створені правозастосовчою практикою. І далеко не факт, що ця кореляція не може бути обратною, чи загалом мати тенденцію просування до стану сінгулярності у праві. Стану за яким встановлене правило поведінки

перестає існувати на рівні правореалізації, бо регулятор не співпадає із аттрактором, та\або реакція на регулятор загалом не може бути передбаченою. Так, кримінально-правова заборона блокування діяльності підприємств, установ тощо, нейтралізується поширеним розумінням використання права на свободу мирних зібрань та блокуванням транспортних комунікацій шляхом зловживання перевагами руху пішоходів на дорогах.

Сингулярність в науці зазначає особливий стан явища, процесу, форми за яким в силу певних причин явище починає розвиватися за непередбачуваними законами. Результати виборів у країнах Північної кулі та BREXIT, примат фрагментації над глобалізацією у міжнародному праві, кольорові революції та терористична активність, формування держав без кордонів, розвиток квазікримінального права на території невизнаних анклавів (кримінальні кодекси ПМР, ДНР та ін) усі ці явища з точки зору загальних політичних, соціальних чи соціально-правових характеристик мають явно виражену тенденцію до непередбачуваності у виникненні, стані, динаміці та розвитку .

Сингулярність – стан кримінального права в широкому сенсі, при якому антиправо як цінність (суб'єктивне право) поглинає (анігілює) право позитивне. Приклади: Вбивство матір'ю новонародженої дитини як редукція права на аборт; самоправство, самосуд як рефлексія на несправедливість (уявну чи можливу) поліцейського примусу; зловживання батьківським правом на примусові заходи виховання як обставина, що обмежує протиправність діяння, зловживання владою як джерело ефективності виховної функції або / або як базис зловживань (корупція як модель державного управління; паралельна (бандитська) юстиція як субститут судової влади,).

Виникає *дуалізм режимів правового розвитку (подвійність систем управління у кримінально-правовому сенсі), який веде до того, що ліміти кримінальної заборони, які, згідно теорії, визначаються векторами кримінальної політики держави, здебільшого виявляються, розвиваються, генеруються задля свідомому (маніпулювання) чи ентропійному використанню механізмів комунікації для задоволення потреб населення у власній безпеці будь-якими можливими або підтримуваними (зараження, наслідування, конформізм) в мережевому спілкуванні способами.*

У константі доповненої реальності (віртуальність формування нормосвідомості) на тлі блокування інтеріоризації норм позитивного права *сингулярність виступає точкою неповернення. Правопорядок перетворюється в антіпорядок, право гібридизується: принцип доцільності поглинає законність та невідворотність відповідальності. Спроби пояснення неможливі. Немає точки відліку.*

Домінування сингулярних процесів у кримінальній політиці веде до поширення застосування позакримінальних методів державного та недержавного примусу, та в сенсі гуманізації права втілюється в зловживаннях правом, зловживаннях владою, наприкінці, легітимації насильства та свавілля, жорстокості та раціональності у вимірі протидії злочинності загалом.

Особлива небезпека виходить з процесів гіперболізації диспозитівності та «віктимізації» кримінального права. За деяких умов імперативний концепт публічно-правового захисту прав та свобод фізичних та юридичних осіб, громади, держави може бути вщент порушеним за допомогою неконтрольованого розповсюдження диспозитивної приватності паралельного регулювання.

За умов глобалізації стан сингулярності, поширюючись у мережевих гібридних формах нормосвідомості стає все більш популярним. Концепт публічної заборони спрацьовує коли ця заборона отримує суб'єктивну оцінку. У випадках коли паралельна реальність (доповнена реальність) формує нові можливості індивідуальної чи колективної поведінки – заборони не існують. Вони міняються на дозволи.

Так, за допомогою Темної мережі Інтернет у світі поширюється торгівля наркотиками, зброєю, іншими предметами з обмеженим обсягом; свобода загального мережевого доступу робить дозволеним будь який прояв критичних оцінок діяльності органів управління держави, що каталізують як правовий нігілізм населення, так і відверту злочинну діяльність. Феномен мережевих революцій та панування принципу доцільності над законністю, електоральної незадоволеності, антиурядових повстань, що генерується постами у Фейсбуці чи іншій мережі, стає елементом приватного нормопорядку. Юридична допомога, потреба у судовому розгляді справи замінюється безоплатними порадами на форумах, медіація та посередництво находять окремі форми заміни у електронному розгляді спорів. Більш того – сьогодні штучний інтелект, як повідомляє преса, надає з високою долею вірогідності рішення, які можуть бути винесеними ЄСПЛ по конкретним справам. Тобто потреба у юридизації соціальної активності на рівні держави стає все менш необхідною. А суд та покарання – архаїчним елементом системи.

З появою BREXIT та тенденцією до обмеження визнання окремими державами юрисдикційних повноважень Міжнародного кримінального суду ми зіштовхуємося із новітніми процесами: крахом систем генералізації сенсів у економіці, політиці, праві на глобальному рівні, та поширеністю процесів переводу фрагментації правових заборон з рівня окремих юрисдикцій на рівень соціальних спільнот, мереж, та індивідів. Система гарантій колективної безпеки не спрацьовує на глобальному рівні. Не спрацьовує вона й на рівні окремих юрисдикцій.

Центральна проблема сучасного світоустрою полягає в тому, що *новації і креативність інформаційного суспільства створюють нове середовище, в якому час і простір не фрагментовані анклавами правових сімей і державними кордонами, а підкоряються новим, щодо непізнаним «хвилям» енергетичного впливу руху коштів, образів, капіталів, людей,* будучи пов'язаними (селективно, але загально) інформаційними мемамі, що організують і направляють цей рух. Держави окремо, так і світ в цілому, виявилися безсилі перед розумінням неминучості примата культивованих

інформаційними мережами індивідуальних оцінок добра і зла і відплати за вчинки. І суспільство у своїй нормосвідомості, що заснована на відчутті (розумінні) концепту верховенства права не як судової моделі захисту а власної індивідуальної (віртуально-колективної) гедоністської моделі сприйняття Всесвіту, йде шляхом диспозитивної доцільності та раціональності.

Звідси ефективність кримінально-правового впливу повинна бути пов'язана з оцінкою гуманістичності комуникаційного ефекту кримінально-правового регулювання, кримінально-політичною обстановкою, особливостями правореалізації і праворозуміння на декількох рівнях соціальної взаємодії, кореспондуючи відчуттям індивідуальної чи мережевої безпеки суб'єктів кримінально-правових відносин, почуття справедливості та валідності державного примусу.

Відповідно, гуманізація кримінального права має розглядатися в контексті праворозуміння законодавця та особливостей інтеріоризації концепту верховенства права правоохоронними органами та пересічними громадянами. В іншому випадку питання: «до кого звертається Кримінальний кодекс», залишиться без відповіді, а стан сингулярності буде повільно зростати.

Філіппов Станіслав Олександрович,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Чинна Концепція реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю затверджена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011 (далі - Концепція) відображає нормативно-правове регулювання державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю станом на 2011 рік [1]. Водночас, актуалізація нових викликів та загроз у цій сфері спонукає відкоригувати (або переглянути) такі її частини як «Проблема, яка потребує розв'язання», «Мета, строки і напрями реалізації Концепції», «Шляхи та засоби розв'язання проблеми».

Очевидно, що об’єктивна інтернаціоналізація злочинності в умовах глобалізації у першу чергу інтенсифікує транскордонну злочинність, впливаючи як на її кількісні показники, так і на ті показники, що визначають рівень її суспільної небезпеки. Це висновок є справедливим як для України, так і інших держав континентальної Європи. Зокрема, у програмних документах

Європейського союзу заявлено, що нова європейська політика сусідства приділяє першочергову увагу боротьбі з транскордонною організованою злочинністю та корупцією. Крім цього, нова європейська політика сусідства буде протистояти міжсекторальним викликам в сфері безпеки кордонів (до яких відносяться, наприклад, незаконне транскордонне переміщення людей) [2].

Поширення транскордонної організованої злочинності названо в числі викликів у сфері безпеки та Концепцією розвитку сектора безпеки і оборони України [3].

Разом із тим звертає на себе увагу відсутність у чинній Концепції реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю шляхів і засобів розв'язання проблем транскордонної та транснаціональної організованої злочинності. Водночас, низкою нормативно-правових актів прийнятих протягом нетривалого періоду (2015 – 2016 рр.) серед пріоритетних напрямів протидії злочинності на нормативному рівні визначено такий напрям як протидія транскордонній та транснаціональній організованій злочинності.

Зокрема, у зазначений період увага інститутів сектору безпеки України була зосереджена на функціонуванні таких елементів механізму протидії даному виду злочинності:

- моніторинг стану транскордонної і транснаціональної організованої злочинності (Указ Президента України від 16 червня 2015 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні», Концепція інтегрованого управління кордонами схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 1149-р);

- провадження суб'єктами інтегрованого управління кордонами діяльності із запобігання, виявлення, розкриття (розслідування) транскордонних злочинів (Концепція інтегрованого управління кордонами схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 1149-р);

- оцінка безпекового середовища та аналіз поширення транскордонної організованої злочинності (Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України затверджена Указом Президента України від 14 березня 2016 р. №92/2016).

Вищезазначені обставини свідчать про своєчасність постановки питання щодо внесення змін (прийняття нової редакції) до Концепції та необхідність включення до проекту заходів протидії транскордонній організованій злочинності. Отже, на наш погляд доцільним та своєчасним є внесення до Концепції змін такого змісту:

Проблема, яка потребує розв'язання

Зосередження інтересів транскордонних організованих злочинних угруповань переважно на високоприбуткових сферах діяльності: незаконний обіг природних ресурсів в прикордонні, енергетика, незаконне переправлення мігрантів, контрабанда фальсифікованих лікарських засобів;

криміналізація процесу переправлення мігрантів через державний кордон. В умовах активізації діяльності щодо вирішення міграційної кризи в Європейському Союзі, актуальною є загроза переорієнтації незаконних міграційних потоків, у тому числі на маршрути, що пролягають територією України;

для транскордонної злочинності характерними є використання відмінностей законодавства держав-сусідів (особливо розбіжностей між нормами митного, кримінального, кримінально-процесуального законодавства та законодавства про статус правоохоронних органів суміжних держав).

політизація загальнокримінальної транскордонної організованої злочинності, що є причиною використання учасниками транскордонних організованих злочинних угруповань у своїх інтересах об'єднань громадян і засобів масової інформації.

Мета, строки і напрями реалізації Концепції

Напрямами реалізації Концепції є:

удосконалення інституційної системи протидії транскордонній організованій злочинності.

Шляхи та засоби розв'язання проблеми

усунення умов існування транскордонної організованої злочинності у прикордонні;

визначення завдань оперативно-розшукових підрозділів Держприкордонслужби України на кожному етапі протидії транскордонній організованій злочинності (встановлення контролю над нею, її локалізація, нейтралізація та ліквідація);

опрацювання з міжнародними організаціями (FRONTEX, Європол, Интерпол тощо) та державами, що межують з Україною питання щодо проведення оцінки спільних інституційних спроможностей України та держав-сусідів до запобігання викликам, пов’язаним з транскордонною організованою злочинністю, у тому числі запобігання діяльності організованої злочинності у міграційній сфері;

проведення моніторингового кримінологічного аналізу транскордонної організованої злочинності.

На наш погляд, внесення змін (прийняття нової редакції Концепції) з урахуванням заходів протидії транскордонній злочинності прогнозовано сприятиме розробленню та виконання організаційних заходів, спрямованих на запобігання виникненню організованих злочинних угруповань і вчиненню ними злочинів.

Список використаних джерел

1. Концепція реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю затверджена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011/print1475595268750713 (Дата звернення 03.10.2016).

2. Review of the European Neighbourhood Policy*:* Joint communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 18.11.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/enp/documents/2015/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf. Дата звернення 23.09.2016.

3. Концепція безпеки і оборони України. Затверджено Президентом України від 14. 03. 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/2016/print1459969010590415 (Дата звернення 23.09.2016).

Фріс Павло Львович,
доктор юридичний наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
завідувач кафедри кримінального права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ДОКТРИНА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

1. Будь-яка гуманізація законодавства повинна будуватись на науковому фундаменті здійснення законотворчої діяльності. Це передбачає наявність глибокої доктринальної розробки політики у кожній конкретній галузі правової системи України.

Кримінальне право, яке за своїм функціональним призначенням перебуває дещо відокремлено від інших галузей права оскільки здійснює *не регулятивну, а, у першу чергу, охоронну функцію*, особливо має мати у своїй основі глибоко і всебічно розроблену доктрину.

В контексті теми, яка сьогодні обговорюється, це має особливе значення, оскільки методи, якими користується кримінальне право для вирішення своїх завдань, є найжорсткішими з усіх, що застосовуються серед усіх галузей права.

2. Ще у 2004 році, нами була висловлена позиція, що рівнева структура кримінально-правової політики включає у себе *доктринальний*, *програмний*, *законодавчий*, *правозастосовний*, *правовиконавчий* та *науковий* рівні. У подальшому, дослідники питань кримінально-правової політики висловлювали з цього приводу інші точки зору (Н. Савінова, Д.Балабанова, І.Козич та ін.). Аналіз здійснений нами за минулі роки дозволив внести деякі корективи у запропоновану структуру, виключивши з неї науковий рівень. Не вступаючи у дискусію з цього питання, звернемося до змісту поняття «*доктрина кримінально-правової політики*». Одразу слід зауважити, що це поняття ще не отримало у вітчизняній науці достатньої розробки.

В контексті кримінально-правової політики, доктрина повинна визначатись, як цілісна та стійка система поглядів на проблеми кримінальної відповідальності в контексті визначення її задач, напрямів, принципів, механізмів, розробки максимально сприятливих умов для підвищення її ефективності.

Правову доктрину часто ще називають «правом юристів». Доктрина (як правова так і кримінально-політична) базується на авторитеті юристів. Для правової доктрини це може перетворитись навіть у те, що вона може отримати юридичну обов'язковість. Цікавим, у зв'язку із цим, є відомий факт прийняття у Римській імперії у 426 році Закону про цитування (Lex citationis) у відповідності з яким джерелом права визнавались праці п'яти римських правників – Гая, Папініана, Павла, Ульпіана та Модестіна.

Фактично для кримінально-правової політики її доктрина виступає як її джерело. Звичайно, це джерело не є офіційним, але реальним. Адже навряд чи знайдеться хоч один, поважаючий себе юрист-практик, який при підготовці правозастосовного документу не звернеться хоча б до наукових коментарів Кримінального кодексу, до наукових праць по проблемам правозастосування та т. ін.

Вбачається, що ***кримінально-правова доктрина являє собою науково обґрунтовану систему ідей, поглядів і положень основоположного характеру, що відбиває соціальні інтереси у сфері розвитку законодавства про кримінальну відповідальність, і визнається обов'язковою державою, внаслідок високого авторитету її розробників.***

Доктрину кримінально-правової політики слід аналізувати під наступними кутами зору:

- з точки зору її змістовного насичення;
- з точки зору функціонального значення;
- як структурного елемента політики держави у сфері боротьби зі злочинністю.

Конструкта змістовної сторони кримінально-правової політики являє собою комплексну системну категорію, яка складається з: правових знань, кримінологічних знань, соціологічних знань, економічних знань, психологічних знань, політологічних знань, кримінально-правових цінностей, кримінально-політичних та кримінально-правових ідей, кримінально-правового менталітету, кримінально-політичного та кримінально-правового досвіду. Усі вони у комплексі визначають кримінально-правову доктрину.

Функціональне значення кримінально-правової політики полягає у вироблені оптимального варіанту застосування закону про кримінальну відповідальність для максимально-повного забезпечення охорони найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів, найефективнішого регулювання специфічних кримінально-правових правовідносин.

Як структурний елемент політики держави у сфері боротьби зі злочинністю доктрина кримінально-правової політики призначена здійснювати системоутворюючий вплив у цьому елементі правової політики держави. Саме вона визначає доктрини кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної (профілактичної) політик. Одночасно, доктрини цих структурних елементів політики у сфері боротьби зі злочинністю здійснюють зворотній вплив на доктрину кримінально-правової політики.

Питання про доктрину у правовій науці в Україні було піднято на новий високий рівень Національною Академією Правових наук України виданням класичної п'ятитомної праці «Правова доктрина України» [1]. У п'ятому томі - «Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку», окремо було виділено коло питань (Розділ 1, підрозділ 1.2.), присвячених проблемам кримінально-правової політики. У ньому було проаналізовано широке коло проблем пов'язаних із її поняттям, станом розробленості в Україні, формами, напрямами, рівнями, завданнями принципам та т. ін. цього виду політики у сфері боротьби зі злочинністю. Було розкрито зміст методів кримінально-правової політики та накреслені основні підходи до визначення її ефективності.

Це дуже важливий крок. Але вести мову про те, що ми створили *повноцінну* доктрину кримінально-правової політики, ще зарано, оскільки за межами залишилось ще достатньо питань.

На базі доктрини повинна бути розроблена *концепція кримінально-правової політики України, якої, нажаль, теж немає!!!*

3. Як же співвідноситься чинна доктрина кримінально-правової політики з *реальною законотворчою діяльністю?*

Нажаль - ніяк!!!

Наведемо лише деякі цифри.

За період з 01 вересня 2001 по 3 листопада 2016 року загальна кількість змін і доповнень до Кримінального кодексу України склала фантастичну цифру – **726**.

Загальна частина - з і 108 статей зміни вносились у 46 статей (42%). Загальна частина доповнена 11 статтями).

Особлива частина - з 339 статей зміни вносились у 332 статті (97%). Особлива частина доповнена 73 статтями, частина з яких вже виключена.

При цьому більшість змін спрямована на посилення кримінальної відповідальності!

І зараз у Верховній Раді та на підписі у Президента перебуває більше 100 (!) законопроектів щодо внесення змін у КК.[*]

Про яку гуманізацію у такий ситуації можна вести мову?

[*] Шокуючі дані з цього питання див.: *Медицький І.Б.* «Гуманізм кримінально-правового впливу у законопроектній роботі вітчизняного парламенту» у цьому збірнику.

У чому ж причина?

4. Вбачається, що кримінальний закон сьогодні відбиває, як у дзеркалі, соціальну ситуацію, яка склалась у нашому суспільстві.

З превеликим жалем, але ми змушені констатувати: сьогодні в Україні функціонує два суспільства, які перебувають у ідеологічному протистоянні.

Перше з них – громадянське суспільство. Воно молоде, «зубате», поривчасте, ще не повністю досвідчене і впевнене в своїх силах, але таке, що вже двічі спромоглося врятувати цивілізаційний вибір України у 2004 і 2014 році.

Друге – кримінальне суспільство. Це – старе, досвідчене, випестуване двома системами (комуністичною та посткомуністичною), цинічне і ненажерливе.

Звичайно, що увагу кримінолога сьогодні, у першу чергу, буде привертати саме друге – кримінальне.

Використовуючи термін «кримінальне суспільство», ми не маємо на увазі традиційний криміналітет. Це було би дуже спрощено і хрестоматійно-помилково.

Саме це суспільство, представники якого перебувають особисто або представлені у вищому законодавчому органі своїми лобістами і вирішує питання кримінально-правової політики, звичайно у власних інтересах. Що ж себе являє «кримінальне суспільство»?

Вбачається, що *кримінальне суспільство це самостійна і самодостатня, пов'язана кримінальною ідеологією велика спільнота, яку об'єднує не лише ідеологія, а й такі, що базуються на кримінальній сутності, політика, маніпулювання законодавством, зловживання правом, узурпація систем управління, бюджетування, фінансування, фіскальної та правоохоронної систем, і, навіть, певним чином, культури*.

Саме його представники обрали в якості метода вирішення питань кримінально-правову заборону, вважаючи, що за її допомогою, і в основному за її допомогою, можна захистите власні інтереси. Звичайно, що при такому положенні справ вести мову про будь-яку гуманізацію кримінального законодавства – безглуздо! Система заточена на репресію, як на єдиний шлях забезпечення безпеки можновладців.

5. Який же шлях слід обрати для подальшого розвитку кримінального законодавства є оптимальним, гуманістичним?

Вбачається, що він є один - *суттєве звуження сфери кримінально-правової заборони*. Створення маленького, але жорсткого Кримінального кодексу.

За рахунок чого це може бути здійснено?

5.1 У першу чергу за рахунок введення інституту кримінального проступку!

Як відомо, є три пропозиції. Перша – виділити у КК з існуючих злочинів за тими чи іншими критеріями відповідну групу діянь, які визнати

кримінальними проступками. Другий – створити відокремлений Кодекс кримінальних проступків до якого перенести частину діянь, що сьогодні визнаються злочинами та долучити до них адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію. І третій шлях, так би мовити змішаний - до першого варіанту додати адмінправопорушення, що мають судову юрисдикцію.

Який же шлях вбачається найбільш перспективним? Обираючи його слід враховувати реалії сьогодення про які вже йшла мова.

Звичайно, що найбільш привабливим є другий шлях – створення самостійного Кодексу. Однак, на сьогодні він, нажаль, не має перспектив.

Третій варіант слід *категорично* відкинути – ми не вправі розширяти межі і так безмежного КК. При цьому варіанті через пару років більшість населення країни підпаде під його дію.

Залишається перший варіант. Які ж діяння слід віднести до категорії кримінальних проступків? Вбачається, що ними можуть бути визнані усі діяння, які відповідно до ч. 2 ст. 12 КК належать до категорії злочинів невеликої тяжкості. При цьому доцільно внести зміни до цієї частини ст. 12 піднявши верхню межу з двох до трьох років позбавлення волі. Саме така межа застосовується при визначені кримінального проступку у ряді європейських країн.

Це питання пов'язане із розумінням такої ознаки злочину як *суспільна небезпека.* Не вдаючись у полеміку з приводу існування цієї ознаки (це не тема сьогоднішнього зібрання), зазначу лише, що суспільна небезпека як ознака злочину була породжена комуністичною ідеологією і використовувалась виключно в інтересах панівного в СРСР класу номенклатури, який визнавав самостійно, виходячи виключно з власних інтересів те чи інше діяння суспільно небезпечним. Матеріальною ознакою злочину повинна виступати виключно *спричинена чи потенціальна шкода,* яка є наслідком діянням. Коли ми визначимось з цією ознакою - стане легше з диференціацією діянь на злочини і кримінальні проступки

5.2. Паралельно з виділенням з кола злочинів кримінальних проступків, доцільно здійснити звуження кількості складів злочинів, об'єднавши їх за ознакою спільності об'єктивної сторони діяння. Для чого у КК існує біля 20 видів розбою, десятки видів крадіжок та т. ін.? Адже предметом посягання завжди є власність. Так чому ж їх не об'єднати їх усіх в одній нормі з можливою диференціацією відповідальності за рахунок виділення кваліфікуючих видів на базі родових об'єктів посягань?! І це можна зробити не лише з крадіжками та розбоями.

5.3. І останнє. КК перенавантажений діяннями, які давно і спокійно слід було декриміналізувати взагалі. Це ще один шлях до гуманізації кримінальної відповідальності.

Халін Олег Валерійович,
прокурор, Прокуратура
Дніпропетровської області,
м. Дніпропетровськ

ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦКОНФІСКАЦІЇ В РАМКАХ БОРОТЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМСИВАННЯМ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ. ГУМАНІЗАЦІЯ ЧИ КАРА?

В статті 17 Конституції України визначено, зокрема, що забезпечення економічної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу [1]. Процеси, що відбуваються в суспільстві, а саме, перехід від жорсткої централізованої моделі управління до ринкових відносин, що відбувається у продовж останніх десятиліть, суттєво видозмінили економічну, соціальну та правову системи. Бурхливий розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, валютного ринку, визнання верховенства міжнародного права сприяє інтеграції України до світового економічного простору. Вказані процеси водночас супроводжуються й низкою негативних наслідків, як то, криміналізація суспільства, вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарювання, зокрема, легалізації (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом.

В переважній більшості випадків кримінальні правопорушення вчиняються з метою одержання доходів, які подеколи частково вкладаються в розвиток злочинної діяльності, але в той же час неконтрольовано проникають в легальну економіку. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, пов'язана з вчиненням різних за своєю тяжкістю та наслідками злочинів, з наявністю офшорних зон, з витонченими схемами ухилення від сплати податків, що руйнівним чином впливає на розвиток як національної економіки, так і на реалізацію глобальних міжнародних програм. За даними ООН, в офшорних зонах на рахунках виявлено 32 трлн. доларів, з яких 11,5 трлн. доларів належать приватним особам. Це дає підстави зробити висновок про щорічну несплату близько 250 млрд. доларів податків. Розмір вказаної суми в п'ять разів перевищує потребу в коштах для зменшення бідності в світі в тричі [2].

За даними Генеральної прокуратури України, у 2015 році органи прокуратури здійснювали розслідування 58 кримінальних проваджень за ст. 209 КК України, встановлена сума легалізованих доходів – 9 991 054 грн., накладено арешт на 2 790 390 грн. За три місяці 2016 року було зареєстровано 13 кримінальних правопорушень, встановлена 1 особа, що вчинила легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом; сума легалізованих доходів - 5 026 650 грн., накладено арешт на 5 026 650 грн. Правоохоронні органи України продемонстрували спроможність виявляти, розслідувати та запобігати вказаним кримінальним правопорушення. Так, за даними Генеральної

прокуратури України, у 2015 році за статтею 209 КК України «Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом» досудове розслідування проводилося за 58 кримінальними провадженнями, з яких 7 вчинені в фінансово-кредитній сфері, 4 – у сфері банківської діяльності, 1 – у паливно-енергетичному комплексі [3]. Безперечно, результати розслідування в значній мірі залежать від суб'єктивних факторів, як то знання чинного законодавства, обізнаність щодо можливої співпраці з правоохоронними органами інших держав, здатності висувати версії та вдало організовувати їх перевірку шляхом проведення слідчих (розшукових) дій тощо. Однак при цьому варто наголосити на тому, що аналіз слідчої практики виявляє можливості покращення показників розслідування за певних об'єктивних умов, зокрема, збільшення результативності шляхом застосування спецконфіскації за зразком практики країн Євросоюзу.

Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Цивільного кодексів України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» розроблено Міністерством юстиції за участі Генеральної прокуратури України в рамках діяльності міжвідомчої робочої групи з координації повернення в Україну коштів, одержаних злочинним шляхом колишніми високопосадовцями України, до складу якої входять, зокрема представники Адміністрації Президента України, Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України, з урахуванням практики застосування норм матеріального та процесуального права для реалізації вимог ЄС стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України, невід'ємною частиною якого є необхідність імплементації Директиви ЄС від 03 квітня 2014 року 2014/42/EU про арешт та конфіскацію предметів злочинної діяльності та доходів від неї в ЄС.

Також необхідність удосконалення процедур здійснення конфіскації визначена в Державній програмі щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 265. Метою законопроекту є усунення корупційних ризиків при застосуванні спеціальної конфіскації.

Для досягнення вказаної мети у законопроекті пропонується внести зміни до статей 96-1 та 96-2 Кримінального кодексу України, передбачивши можливість застосування спеціальної конфіскації як заходу кримінально-правового характеру за всі без виключення злочини. Крім того, проектом пропонується внести зміни до санкцій низки статей Особливої частини КК, згідно з якими конфіскація знарядь та предметів, здобутих злочинним шляхом, замінюється на спеціальну конфіскацію зазначених знарядь та предметів. Також у проекті пропонується внести зміни до статей 330 «Набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це право» та 354 «Конфіскація» Цивільного кодексу України, згідно

яких: 1) добросовісним набувачем не може бути визнана особа, яка набула майно і при цьому знала або повинна була знати, що таке майно набуте в результаті вчинення злочину; 2) конфіскація та спеціальна конфіскація можуть бути застосовані не лише як санкція за вчинення певного правопорушення.

Дискусійними в законопроекті є наступні питання:

1) правова природа спеціальної конфіскації. Адже, якщо метою даного проекту є вдосконалення процедур здійснення конфіскації задля уникнення корупційних ризиків (як це випливає із назви проекту), то правильним було б вважати спеціальну конфіскацію питанням процесуального, а не матеріального кримінального права, у зв'язку з чим відповідні зміни слід вносити до Кримінального процесуального кодексу України, а не до Кримінального кодексу України, який не призначений для регулювання відповідних суспільних відносин.

2) спеціальна конфіскація визначається як захід безпеки. Інтерпретація «спеціальної конфіскації» як заходу безпеки не узгоджується з тією обставиною, що цей захід пропонується здійснювати поряд з покаранням винної особи, а не замість нього, що не узгоджується із загальною тенденцією кримінальної політики, яка останніми роками проявляється у вигляді численних змін до чинного КК і полягає у тому, що «спеціальна конфіскація» визначається у КК як специфічний вид кримінального покарання.

3) спеціальну конфіскацію можна буде застосовувати за вчинення будь-якого злочину, у тому числі злочину невеликої тяжкості чи середньої тяжкості, що означало б запровадження явно надмірної кримінальної репресії.

4) пропонується не визнавати добросовісним набувачем особу, яка набула майно й при цьому знала або повинна була знати, що таке майно одержано внаслідок вчинення злочину, чи є предметом злочину. Крім того, згідно статті 354 ЦК (в редакції проекту) конфіскація майна та спеціальна конфіскація можуть бути застосовані й у цивільному процесі без обвинувального вироку суду [4].

Спецконфіскація вперше була запровадження в Великобританії, а потім позитивний досвід був поширений й в інших країнах. Отже, з метою повернення до бюджету коштів, набутих злочинним шляхом, доцільно ретельно вивчити кращу світову практику, аби не допустити прикрих помилок - порушення права на власність.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80ої особи, з чим навряд чи можна погодитись.
2. *Кокшаров А.* Нетерпимое отношение к уклонению от уплаты налогов с помощью офшоров становится элементом нового политического консенсуса развитых стран / Кокшаров А., Завадский М., Сумленный С. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://oko-planet.su/finances/financescrisis/181048-dengam-nekuda-bezhat.html

3. Відомості щодо протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, по кримінальних правопорушеннях, у яких досудове розслідування проводилося слідчими органів прокуратури. Таблиця 1., 2015р. Генеральна прокуратура України// gp.gov.ua
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Цивільного кодексів України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56313

Харитонова Олена Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ГЕНДЕРНІ АКЦЕНТИ В МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

Сучасний гуманістичний дискурс у кримінальному праві неможливий без звернення до гендерної та дискримінаційної проблематики. Проблеми «нової» сексуальності, конструювання гендерної ідентичності, питання гендерної нерівності та дискримінації, феміністичний рух тощо відроджують критичний потенціал у цій галузі. Принципове різноманіття сексуальних практик, розрив з розмежуванням приватного та публічного, актуалізація інтимності у сфері соціальних відносин – все це викликає до життя зміни правового клімату у суспільстві та необхідність перегляду підходів до сексуальних злочинів.

Реконструювання дослідницького простору в цій галузі неодмінно пов'язане із розумінням того ідеологічного підґрунтя, на якому розвивалися уявлення про зміст та характер злочинних посягань в даній сфері. Потужний феміністський рух став течією, яка спромоглася по-новому поставити питання щодо тілесності, сексуального потягу та їх впливу на глибинні механізми формування влади. Третя хвиля фемінізму являє собою спробу застосувати до гендерних досліджень актуальні філософські ідеї, центральною фігурою у формуванні яких став М. Фуко та його «Історія сексуальності», де він доводив, що природа влади набагато більш фундаментальна, вона оточує нас з усіх боків, нав'язуючи нам те, як ми самі себе повинні визначати. Сексуальність, за його думкою, стає «пропускним пунктом» для просування і відтворення влади. Саме завдяки Фуко світ по-новому поглянув на взаємовідносини публічної влади та сексуальності [1]. Подібний поворот у мисленні призвів до того, що розрізнення понять «стать» і «гендер» було проблематизоване і виведене в авангард наукових розмислів. Розподіл на «стать» і «гендер» у 90-х рр. XX ст. був підданий критиці як штучний: немає в людському житті нічого абсолютно біологічного і нічого абсолютно соціального. Згодом Т. де Лауретіс пропонує

спеціальне поняття для ідентичності, що виходить за межі традиції̆ної̈ гендерної̈ дихотомії̈, – «квір-ідентичність», опрацьовуване пізніше іншими відомими теоретиками (Дж. Батлер, І. К. Седжвік та ін.).

Революційне звернення Дж. Батлер до квір-теорії (*Queer* (англ.) – інакший) акцентує увагу на тому, що в широкому сенсі «квір» – це люди, які створили для себе свою власну ідентичність чи принаймні заявили подібну мету. І політична філософія Дж. Батлер (услід за Фуко) міститься у тому, що тілесність, гендер, сексуальний потяг – це не просто приватне життя окремих індивідів, це потужні дискурсивні механізми відтворення владних відносин. Розрізнення гомо- і гетеро сексуальності, моногамного та квір-орієнтованого світогляду носять не біологічний, а політичний характер, визначається практиками соціальних презентацій, а не фізіологічними потребами [2].

Отже, еволюція терміна «гендер» закономірно приходить до того, щоб відійти від традиції̆ної̈ статевої̈ дихотомії̈ чоловічого/жіночого з метою позначення феномену статевої̈ плюральності в сучасні̆ структурі гендерних ідентичностей. Таким чином, теорія гендерного конструювання з її розумінням гендеру як результату взаємодії̈ соціально-політичного, культурного і тілесного ґрунтується на припущенні, що існують більш ніж два гендери.

З урахуванням такої постмодерністської теорії ідентичності, де головну тезу про розрізнення виключно чоловічого і жіночого замінено на ідею про комплексно конструйовані поняття, що розглядають гендер як одну з можливих характерних рис серед інших, виглядають перспективними дослідження в сфері переосмислення структури розділу IV Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 р. «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи», об'єктів цих злочинів, їх місця в системі Особливої частини КК. Перш за все, у цьому контексті привертає увагу склад злочину, передбачений ст. 154 КК «Примушування до вступу у статевий зв'язок». В конструюванні даного складу злочину гендер мислиться лише через категорію статі і розглядається виключно в опозиції «чоловік-жінка». Було б добре, якби поняття гендеру акцентувалося не як статичний феномен, а як динамічний процес гендерування. Також потребує додаткового акценту момент розмаїття гендерів (gender diversity), тобто відхід від тотальної̈ гетеронормативності. Має бути артикульований і вимір інтерсекціональності (тобто урахування всіх соціальних чинників, що перетинаються з чинником статі). Це означає, що слід брати до уваги не просто «жінок» і «чоловіків», а певні соціальні групи всередині статевих, ураховувати, що механізм заподіяння шкоди об'єктам таких злочинів може бути пов'язаний не тільки з ознакою статі, а і посягати на більш широке коло соціальних відносин.

В цьому зв'язку актуальним виглядає питання ієрархічного співвідношення понять сексуального домагання та примушування до вступу у статевий зв'язок. В даній області заслуговує на увагу звернення до законодавчого та правозастосовного досвіду США у сфері харасменту. Адже

саме американські феміністки – Андреа Дворкін, Марта Нуссбаум, Катарін МакКіннон, Наомі Вульф – доклали зусиль до того, щоб протидіяти сексуальній об'єктивації жінок. Саме американський фемінізм перетворив згаданий термін на потужний інструмент феміністського аналізу.

Сексуальна об'єктивація – це процес «опредметнення» жінок, нав'язування суспільству стереотипів на кшталт «всі жінки люблять секс», «всі жінки люблять сильну руку», «жінки самі зваблюють чоловіків». Ці приклади транслюють ідею жінки як об'єкта, який при бажанні або із застосуванням сили може бути підпорядкований, використаний як ресурс для розваги, задоволення сексуальних потреб. Найбільш небезпечним для жінок результатом сексуальної об'єктивації стає приписування їм провини за насильство або інші злочини над ними. За даними українського гендерного інформаційно-аналітичного центру «Крона», потерпілі від сексуального насильства рідко звертаються до правоохоронних органів, тому таких справ дуже мало: за 2015 рік із більш ніж 500 тис. кримінальних справ було лише 305 судових проваджень, пов'язаних із сексуальними злочинами. Однак реальна кількість таких злочинів в десятки разів більша. За свідченнями гарячих ліній кожна четверта українська жінка зазнавала у житті сексуального насильства. Складні проблеми у цій царині оголив мережевий флешмоб з тегом «#Янебоюсьсказати», який отримав значний соціальний резонанс. Тисячі жінок, на знак протесту проти звинувачення жертв зґвалтувань у віктимній поведінці і повсюдного замовчування сексуальних атак на жінок та дівчат, розповіли про свій досвід сексуального насильства, якого вони зазнали.

Подібна суспільна реакція свідчить, що у цій сфері відбуваються серйозні зміни, які потребуватимуть у тому числі і правового врегулювання. Зокрема, в Україні існує Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р., де у ст. 1 міститься термін «сексуальні домагання», під якими розуміються «дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування». Очевидно, що подібні дії певною мірою межують із ознаками злочинів, передбачених розділом IV Особливої частини КК України 2001 р. «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». Наука, думається, повинна надати орієнтири правозастосовувачу для розмежування окреслених сфер правового регулювання.

Заслуговує на увагу також дискусія серед українських дослідників щодо проблеми віднесення складу примушування до вступу у статевий зв'язок до насильницьких чи ненасильницьких злочинів. Тут у пошуку аргументів стане у нагоді звернення до практики ЄСПЛ, де Суд надає тлумачення «примусу» не у вузькому значенні, а тлумачить його як порушення принципу статевої автономії, коли істинним загальним знаменником примушування є відсутність добровільних і консенсуальних дій з боку потерпілої особи. ЄСПЛ вважає, що

розвиток права і практики у цій сфері відображає еволюцію суспільств у напрямку ефективного забезпечення рівності та поваги до статевої автономії кожної людини. Хоча у більшості європейських країн, які розвивалися під впливом континентальної правової традиції, насильство чи погроза його застосування є складовою статевих злочинів, проте відправним у судовій практиці є момент відсутності згоди, тобто примушування до неконсенсуального статевого акту, а не сам факт застосування сили («landmark decision» – рішення у справі «М.С. проти Болгарії» від 4 грудня 2003 р.).

Автори, що працюють у сфері дослідження статевих злочинів, серед їх основних причин та умов називають стійкі гендерні стереотипи щодо ролі жінки у суспільстві. Стереотипізація логічно тяжіє до проблематики дискримінації. Типові проблеми дискримінації за ознакою статі, віктимізації, стандартів у сфері протидії дискримінації, виробленими у практиці ЄСПЛ, поступово прокладають собі шлях до вивчення у вітчизняному правовому полі [3]. Очевидно, що вони мають бути масштабно і системно включені у національний кримінально-правовий дискурс.

Сприятиме цьому процесу і ратифікація Стамбульської конвенції̈ (Конвенції̈ Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами), робота з підготовки якої триває. Україна підписала цей важливий міжнародний правовий документ ще 7 листопада 2011 р., ставши однією з 20 держав-членів. Стамбульська конвенція – це перший юридично обов'язковий інструмент з даного питання на європейському рівні, а також один з найбільш перспективних міжнародних договорів у цій галузі. Конвенція закріплює абсолютну неприпустимість насильства щодо жінок і домашнього насильства. Попри значні позитивні зрушення в державних політиці і практиці різноманітні форми насильства щодо жінок продовжують залишатися поширеною проблемою на всіх рівнях суспільства в усіх державах-членах Ради Європи, в тому числі й в Україні. Саме тому потребує уваги, ретельного вивчення та опрацювання експертний аналітичний звіт [4], важливою частиною якого є оцінка чинного законодавства України на відповідність вимогам Стамбульської конвенції̈ і надання рекомендацій щодо подальшого забезпечення такої відповідності.

Список використаних джерел

1. *Фуко М.* Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет. Пер. с франц. – М.: Касталь, 1996. – 448 с.
2. *Батлер Дж.* Психика власти: теории субъекции [Текст] / Д. Батлер ; Пер.[с англ.] З. Баблояна. – Харьков : ХЦГИ ; СПб. : Алетейя, 2002. – 158 с. – Пер. изд. : The psychic life of power: Theories in Subjection/Judit Butler (Stanford, 1997)
3. *Суслова О. І.* Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні [Текст] /, Лазаренко О. О., Ахтирська Н. О. / За заг. ред. Христової Г. О. – Київ : Тютюкін, 2010. – 336 с.
4. Боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні, відповідність окремих законів України вимогам Конвенції̈ Ради Європи про

запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Аналітичниı̆ звіт, підготовлениı̆ та відредагованиı̆ Хав'єром Тручеро Куевас і Ганною Христовою для Ради Європи за участю Миколи Хавронюка. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680488 6bb – Загол. з екрану.

Черниченко Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук,
викладач ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ: ЗА І ПРОТИ

Запровадження кримінальних проступків в Україні зумовлено одним із напрямів кримінально-правової політики держави, який полягає у гуманізації кримінальної відповідальності. Пропонується певну частину злочинів, адміністративних правопорушень трансформувати у кримінальні проступки і обмежити сферу застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі [1].

У Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р. (далі – КПК України) диференційовано процедури провадження щодо осіб, які вчинили злочини та кримінальні проступки. Поняття «кримінальне правопорушення» використовується як родове стосовно «злочину» та «кримінального проступку».

У той же час, Кримінальний кодекс України (далі – КК України) такої класифікації не передбачає, а в Основному Законі відображається концепція єдиного кримінального правопорушення – злочину. Та й положення глави 25 КПК України, яка регламентує особливості досудового розслідування кримінальних проступків, відрізняються від загального порядку розслідування злочинів лише строками, неможливістю обрання запобіжних заходів у виді домашнього арешту, застави та тримання під вартою, а також забороною проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У зв'язку з тим, що впровадження категорії кримінального проступку здійснюється за відсутності ґрунтовної доктринальної основи, у наукових колах триває дискусія. Зокрема, поняття кримінального проступку, ознаки, співвідношення зі злочином досліджували у своїх працях Д. О. Балобанова, О.О. Дудоров, В. Г. Лукашевич, Н. М. Мирошниченко, В. О. Навроцький, В.Я.Тацій, В. І. Тютюгін, М. І. Хавронюк, П. Л. Фріс та інші.

Одні позитивно ставляться до впровадження нового інституту, інші вважають, що чинна модель законодавства про кримінальну відповідальність є вдалою. Враховуючи викладене, у статті аналізуються різні підходи вирішення питання про доцільність нормативного закріплення кримінального проступку в законодавстві України.

В. Г. Лукашевич підтримує ідею запровадження узагальнюючого поняття «кримінальні правопорушення» та їх поділ на два види залежно від ступеня небезпеки кримінально-караного діяння для особи, суспільства, держави та виду кримінально-правових наслідків [2, с. 182]. Перелік кримінальних проступків В. О. Навроцький ще в 2006 р. пропонував сформувати за рахунок діянь, які віднесені до категорії злочинів невеликої тяжкості, за які не передбачене позбавлення волі, а також адміністративних правопорушень, за які може бути застосовано арешт; Особливу частину КК України поділити на дві структурні книги; щодо кримінальних проступків застосовувати спрощену процедуру розслідування, примирну процедуру та угоду про визнання вини [3, с. 122].

А от П. Л. Фріс, навпаки, вбачає запровадження нової категорії шляхом створення самостійної галузі, а не в межах КК України, бо це призведе до невиправданої криміналізації, що суперечить проголошеному курсу на гуманізацію кримінальної відповідальності [4, с. 91 – 92].

Загалом, поділ кримінальних правопорушень на види вважається перспективним напрямком вдосконалення законодавства, враховуватиме існування різних за ступенем суспільної небезпеки діянь, буде сприяти скороченню застосування кримінальної репресії. Передбачається, що за вчинення кримінального проступку не наставатиме судимість і до відповідної категорії справ будуть застосовані спрощені процедури розслідування та судового розгляду, що дасть можливість заощадити бюджетні кошти та розвантажити суди [5, с. 525].

Основними завданнями, проголошеними у Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо запровадження кримінальних проступків» від 3 червня 2015 р., який перебуває на розгляді ВРУ, є отримання обвинуваченими у вчиненні проступків усіх процедурних прав і гарантій кримінального процесу, яких особи позбавлені в процедурі щодо адміністративних правопорушень, ресоціалізація засуджених і зниження рівня злочинності [6].

Попри вагомі аргументи на користь запровадження інституту, існують і контраргументи. Кардинальна зміна засад кримінально-правової політики у частині запровадження категорії проступку повинна відповідати принципу наступності, базуватися на фундаментальних наукових дослідженнях, адже поспішне прийняття неякісних проектів є реальною загрозою неконтрольованого і безсистемного реформування законодавства [7].

О. О. Дудоров вказує, що ідея диференціації кримінальної відповідальності за діяння, які мають різний ступінь небезпеки, успішно могла бути реалізована шляхом внесення до чинного КК України змін, відповідно до яких судимість не виникатиме у разі засудження особи за злочин невеликої тяжкості, а кримінальна відповідальність не наставатиме у разі вчинення замаху на такий злочин [8, с. 98].

Слід враховувати і позицію Головного науково-експертного управління апарату ВРУ, що недостатньо формального перейменування поняття «злочин», перенесення менш тяжких злочинів до Книги 2 «Кримінальні проступки» Особливої частини КК України. Фактично це рішення призведе до того, що проступки, зважаючи на вид та розмір санкцій за їх вчинення, стануть різновидом злочинів невеликої тяжкості [9].

Додатковим контраргументом вчених щодо вирішення питання про відповідальність за проступок у межах КК України є те, що 8 – 10 мільйонів людей (за результатами різних досліджень) будуть притягнуті не до адміністративної, а кримінальної відповідальності; відбудеться розширення меж криміналізації; розслідування та судовий розгляд проступків здійснюватиметься у межах кримінального провадження; суд буде ухвалювати щодо таких діянь обвинувальний вирок, а винний визнаватись засудженим і до нього будуть застосовуватись кримінальні покарання [10, с. 320, 327].

У контексті запровадження нової категорії основними завданнями є співвіднесення об'єктивно-суб'єктивних ознак того чи іншого діяння з його назвою (порушення, проступок, злочин); узгодження з інститутами кримінального законодавства (зокрема, класифікацією злочинів), з адміністративним та іншими галузями законодавства [11, с. 93].

Підсумовуючи викладене, приходимо до висновку, що встановлення процесуальних правил провадження щодо кримінальних проступків відбулося до визначення їх правової природи. У зв'язку з цим, готуються зміни до КК України та активно обговорюється питання про виокремлення діянь, які будуть віднесені до категорії кримінальних проступків. Дискусії щодо доцільності запровадження цього інституту втрачають свою актуальність з огляду на законодавчий курс, вимоги Європейського Союзу та досвід інших країн світу, законодавство яких передбачає два, і навіть три види кримінально-караних діянь.

Список використаних джерел

1. Концепція реформування кримінальної юстиції України. Затв. Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. №311/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/311/2008
2. *Лукашевич В. Г.* Проблеми розбудови кримінального судочинства в контексті нової концепції реформування кримінальної юстиції України // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. – №1. – С. 180 –185.
3. Хавронюк М. До питання про кримінальні проступки в контексті спеціалізації органів досудового розслідування // Право України. – 2010. – №9. – С. 120 – 131.
4. *Фріс П. Л.* Кримінально-правова політика України на шляху до Євроінтеграції // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13 – 14 жовт. 2011 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2011. – С. 88 – 92.

5. *Павлик Л. В.* Перспективи виділення категорії кримінального проступку за злочинні посягання у сфері економіки // Форум права. – 2012. – №2. – С. 524 – 531 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv. gov.ua/e-journals/FP/20122/12plvuce.pdf
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо запровадження кримінальних проступків» від 3 червня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214
7. *Татаров О.* Кримінальні проступки: бути чи не бути // Закон і бізнес. – 14. 05 – 20. 05. 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ ua/ 123569-kriminalni_prostupki_buti_chi_ne_buti.html
8. *Дудоров О. О.* Поняття злочину. Класифікація злочинів // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – №1(1). – С. 84 – 102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content /uploads/2015/07/1_6.pdf
9. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» від 16 лютого 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214
10. *Тацій В. Я.* Ще одна спроба «гуманізації» кримінального законодавства України / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, Ю. В. Гродецький, А. О. Байда // Вісник Асоціації кримінального права України: електронне наукове видання. – 2014. – Вип. 1(2). – С. 312 – 330 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/2_21.pdf
11. *Дмитрук М. М.* Кримінальний проступок: аналіз деяких законодавчих ініціатив // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2015. – №2(5). – С. 89 – 96.

Шаблистий Володимир Вікторович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ

ВСЕДОЗВОЛЕНІСТЬ ДЛЯ ЗЛОЧИНЦЯ АБО ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПО-УКРАЇНСЬКИ

Як соціально-політична, педагогічна течія гуманізм сформувався в епоху Відродження. Першим гуманістом цієї епохи вважають італійського поета і мислителя Франческо Петрарку (1304-1374 рр.). Згідно з його поглядами гуманізм – справжня віра в людину і її можливості, новий метод наукового дослідження, новий погляд і ставлення до світу, адже «божественному знанню» він протиставляє «людське знання» («гуманна студія»). Отже, гуманізм – це новий світогляд, усвідомлення повноти величі людини, її здатність зрозуміти і перетворити на благо все багатство і розмаїття довкілля, з яким людина

пов'язана нерозривно, оскільки є «вузлом», центром світу, творцем власного буття. Категоріальний аналіз поняття «гуманізм» охоплює такі ознаки, як цілісність людської особистості, свобода, щастя, рівність тощо. Особливого значення вона надає ідеї любові до людини, яка пронизує філософію, етно- та наукову педагогіки загалом. Категорія «любов» – центральна в гуманізмі, хоча на різних етапах розвитку педагогічної думки вона наповнювалася новим змістом. Любов є загальною основою, у межах якої сенс життя виражений у потребі ставлення до об'єкта любові – дитини. Цей об'єкт – соціальна істота, сенс життя якої полягає лише у спілкуванні з іншими людьми, здатними забезпечити своє існування, функціонування і розвиток. Любов до людини є сутністю гуманізму [1].

Вважаю, що принцип гуманізму є вихідним положенням правової системи будь-якої держави, спрямоване на утвердження прав і свобод людини і громадянина, на забезпечення виконання обов'язків, яке полягає в забезпеченні безпеки людини і неприпустимості приниження її честі та гідності [2, с. 90].

Гуманізм кримінального законодавства – це система нормативно закріплених морально-правових вимог, заснованих на положеннях Конституції, що виражають визнання і збереження непорушною цінності людини як особистості, охороняють права, свободи, честь і гідність людини і громадянина, інтереси суспільства, національну безпеку в цілому і гарантують реалізацію даного захисту нормами кримінального законодавства незалежно від правового статусу людини [3].

Разом з тим окремі вітчизняні вчені розглядають принцип гуманізму виключно як «любов» до людини, яка вчинила злочин. Так, Т.В. Рудник, аналізуючи реалізацію принципу гуманізму при виконанні покарання у виді позбавлення волі у радянську добу в Україні, веде мову про необхідність:

– посилення соціального контролю за місцями позбавлення волі. Кримінально-виконавчі установи повинні бути більш відкритими для громадськості;

– *гуманізації* (курсив наш – В. Ш.) кримінального, кримінально-виконавчого законодавства щодо покарання у виді позбавлення волі, привести його у відповідність із міжнародними нормами щодо прав людини і поводження із засудженими – гуманізм повинен стати реальністю [4, с. 128-136].

Не применшуючи значення досліджень вчених, які розвивають кримінально-виконавчу науку, потрібно зауважити, що сьогодні позбавлення волі як вид покарання призначається здебільшого за тяжкі насильницькі та корисливо-насильницькі злочини. Враховуючи це, достатньо однобоким видається покращення правового статусу лише засуджених, за якого жодним чином навіть не згадують про потерпілого.

Досліджуване явище має бути максимально описане з усіх сторін, а не лише з точки зору засудженого. Гуманізація по відношенню до законодавства –

це постійна поступальна діяльність щодо його удосконалення в частині «людяності» – приведення у відповідність зі ст. 3 Конституції України, у якій, до речі, ведеться мова про безособову, невизначену людину, а не про ту, яка порушила закон.

«Любов до людини» з боку законодавця має проявлятися в однаковому або пропорційному забезпеченні кожної людини усім необхідним для належного існування. Дуже контрастною все частіше у ЗМІ з'являється інформація про відсутність фінансування на харчування та інші платежі дитячих садочків, медичних закладів поруч з вимогами щодо покращення умов відбування покарань. Звичайно, порівнювати такі речі не зовсім коректно та правильно, проте це реально існуючі проблеми, що достатньо жваво обговорюються у суспільстві.

За слушною вказівкою С. М. Алфьорова, покарання у виді позбавлення волі має застосовуватися як крайній захід кримінально-правового впливу на людину, яка є небезпечною для оточуючих [5, с. 7]. У зв'язку із цим виникає лише здивування та нерозуміння того, що соціально небезпечну особу потрібно або пробачити, або створити їй такі умови відбування покарання, які не всі громадяни України можуть собі дозволити.

Ю. В. Баулін справедливо зазначає, що звільнення від кримінальної відповідальності певної категорії злочинців є проявом загальної тенденції розвитку кримінального законодавства в напрямі пом'якшення відповідальності за злочини невеликої та середньої тяжкості, вчинені вперше, законодавчим втіленням державного гуманізму, наданням державою людині, яка оступилася, можливості виправитися [6, с. 186].

При цьому слід погодитись із тими вченими, які наголошують на необхідності утвердження у кримінальному праві презумпції правоти та пріоритетності прав потерпілого, яка протиставлятиметься конституційному принципу презумпції невинуватості особи [7, с. 249].

Сформульоване наштовхнуло ще на одну думку. Практично всі дослідники амністії та помилування свої наукові продовження вбачають у розвитку принципу гуманізму кримінального права, вважаючи їх яскравим прикладом прояву саме цього принципу. Серед них можна виділити О. Я. Грішка, С. Г. Келіну, В. Є. Квашиса, В. М. Кудрявцева, Н. О. Лопашенко, П. І. Люблінського, О. С. Міхліна, А. А. Музику, Є. О. Письменського, Б. С. Утевського, С. М. Школу та ін.

Не будучи противниками ні існування амністії як підстави для звільнення від відбування покарання, ні інших форм реалізації кримінальної відповідальності, які не передбачають обмеження або позбавлення волі, ми не можемо погодитись з Преамбулою ЗУ «Про застосування амністії» [8], яка починається зі слів «… керуючись принципом гуманізму …», оскільки стає просто не зрозуміло, що слід розуміти під останнім. Якщо гуманізм кримінального права полягає у забезпеченні безпеки людини, то знову напрошується висновок про безпеку виключно винної особи, якій держава

пробачила його кримінально карані діяння. Вважаємо, що амністія не є проявом принципу гуманізму ні кримінального права, ні взагалі гуманізму.

Деяким підтвердженням цього може бути вказівка С. Г. Келіної і В. М. Кудрявцева на те, що гуманізм щодо злочинця неможливий без гуманізму стосовно потерпілого, свідка і всіх інших осіб, залучених в орбіту кримінального процесу [9, с. 131].

Приблизно до таких же висновків дійшов і сучасний дослідник Є. О. Письменський, хоча і чіткого місця потерпілого в системі кримінально-правового впливу не виділяє [10].

Отже, історико-правовий розвиток вітчизняного кримінально-правового творення та його сучасний стан свідчить про однобоке розуміння принципу гуманізму кримінального права – поваги до людини, яка вчинила злочин, та практично неосяжного покращення її становища. Свідченням цього є відомі зміни до КК України 2011 року [11] щодо так званої гуманізації «чого небудь». Принцип гуманізму згадується у багатьох законах, проте його зміст не розкривається у жодному нормативно-правому акті. У зв'язку із цим на розсуд наукової громадськості виноситься про законодавче закріплення принципу гуманізму в «найболючіших» для суспільства законах «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру» та ін.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / голов. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
2. *Шаблистый В. В.* Принцип гуманизма уголовного права и безопасность человека как неразделимые части одного целого / В. В. Шаблистый // Развитие наук криминального цикла в Республике Башкортостан : материалы Международной научно-практической конференции (12–13 апреля 2012 г.). – Уфа : РИЦ БашГУ, 2012. – Часть 2. – С. 88–91.
3. *Ююкина М. В.* Принцип гуманизма в уголовном, уголовно-исполнительном праве и уголовной политике и его реализация при назначении наказания : автореф. дис. на соискан. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Угол. право и криминология; уголовноно-исполн. право» / М. В. Ююкина. – Тамбов, 2006. – 20 с.
4. *Рудник Т. В.* Реалізація принципу гуманізму при виконанні покарання у виді позбавлення волі у радянську добу в Україні / Т. В. Рудник // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 2 (88). – С. 128–136.
5. *Алфьоров С. М.* Принцип гуманізму кримінального права та його значення для діяльності органів внутрішніх справ / С. М. Алфьоров // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – Запоріжжя, 2011. – Вип. № 4. – С. 3–8.
6. *Баулін Ю. В.* Звільнення від кримінальної відповідальності [Електронний ресурс] / Ю. В. Баулін // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 (1). – С. 185–207. – Режим доступу : http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/1/12.pdf.
7. *Козаченко О. В.* Кримінально-правові заходи: культуро-антропологічний вимір : монографія / О. В. Козаченко. – Миколаїв : Іліон, 2011. – 504 с.

8. Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» та інших законодавчих актів України» : Закон України від 02.06.2011 р. № 3465-VI // Відомості Верховної Ради. – 2011. – № 51. – Ст. 580.
9. *Келина С. Г.* Принципы советского уголовного права / С. Г. Келина, В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1988. – 175 с.
10. *Письменський Є. О.* Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : монографія / Є. О. Письменський ; наук. ред. д-р юрид. наук, проф. О. О. Дудоров ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. – 728 с.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4025-17.

Шведова Ганна Леонідівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного
та кримінального права і процесу
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили, м. Миколаїв

СТАБІЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ФАКТОР ПРОГНОЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Стабільність кримінального законодавства позитивно впливає на єдність судової практики, ефективність правосуддя та узгодженість роботи усієї системи органів кримінальної юстиції у напрямку спільної мети – запобігання злочинності. Тенденція до встановлення відповідності норм кримінального закону європейським стандартам, посилення кримінальної відповідальності за посягання на права і свободи громадян та інші масштабні зміни кримінального законодавства ускладнюють роботу правоохоронців щодо виявлення та розслідування злочинів.

Аналіз законодавчих змін до сучасного Кримінального кодексу України та відповідних оцінок вчених дає підстави погодитись з тим, що, з одного боку, існує тенденція до вирішення складних політичних, культурних проблем за рахунок посилення кримінальної відповідальності, тобто шляхом застосування кримінального закону [1, с. 8], а, з іншого, «стабільна кримінально-правова форма знаходиться у дисонансі з соціальними процесами в українському суспільстві» [1, с. 9].

Разом з тим, закладені в сучасному кримінальному законі підвалини підвищеної кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні посягання, в

тому числі за корупційні злочини, не завжди відповідає принципу гуманізації кримінальної відповідальності.

Особливо предметною стає розмова на цю тему у зв'язку із внесенням змін до кримінального законодавства, що встановлює відповідальність за службові злочини. Звертають на себе увагу неоднозначно сформульовані законодавцем санкції статей однорідних злочинів, коли підкуп службової особи юридичної особи приватного права та особи, яка надає публічні послуги, законодавець вважає менш суспільно небезпечними, де покарання у виді позбавлення волі за ч. 1 ст. 368-3 та ч. 1 ст. 368-4 КК України встановлено до двох років, ніж надання неправомірної вигоди службовій особі за ч.1 ст. 369, де покарання у виді позбавлення волі встановлено від двох до чотирьох років. Та сама особливість стосується і побудови санкцій статей, що встановлюють відповідальність за «Зловживання владою або службовим становищем» (ст. 364 КК України) та за «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (ст. 364-1 КК України). Окрім цього, деякі норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за службові злочини, зокрема, ст. 368-2 «Незаконне збагачення», взагалі порушують окремі конституційні принципи, зокрема, принцип презумпції невинуватості. А ефективність окремих кримінально-правових норм у Розділі XVII КК України, що підтверджують і статистичні дані, зокрема, ст. 370 «Провокація підкупу», вже давно викликають сумніви багатьох вчених. Останнє питання вимагає окремої уваги, зокрема, професор В. І. Борисов в свій час висловився за збереження норми в Кримінальному кодексі України, що встановлює відповідальність за провокацію хабара [2, с. 144].

Головна проблема тут полягає у правовій оцінці провокаційних дій службових осіб, у відмежуванні правомірної оперативно-розшукової діяльності в процесі протидії корупції від застосування незаконних засобів у вигляді провокаційних дій з боку працівників правоохоронних органів.

Разом з тим слід зазначити, що норма про те, що той, хто дав або одержав неправомірну вигоду у зв'язку з провокацією, не звільняється від кримінальної відповідальності, дає підстави стверджувати, що все ж таки провокація підкупу може виступати засобом протидії корупції, оскільки дозволяє виявляти корупціонерів і притягувати їх до кримінальної відповідальності. Постає питання: чи не буде доцільним в зв'язку з цим декриміналізувати це діяння? До цього ж схиляє ще один аргумент про те, що на провокацію скоріше за все піддаються схильні до корупції громадяни, і провокація підкупу виступає для них випробуванням на порядність та законослухняність [3, с. 159]. Отже, наведені аргументи визначають доцільність позитивно вирішити питання про декриміналізацію провокації підкупу для сприяння ефективності антикорупційної діяльності в цілому.

Поряд із декриміналізацією «провокації підкупу» нещодавно постала проблема декриміналізації «незаконного збагачення», склад злочину якого виник у зв'язку із прийняттям нового антикорупційного законодавства.

Із змісту даної норми виходить, що реалізація даної кримінально-правової заборони ускладнюється, по-перше, у зв'язку із існуючим принципом презумпції невинуватості, коли згідно ст. 62 Конституції України ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину, та, по-друге, у зв'язку із недосконалістю забезпечення механізму декларування доходів, коли у службової особи зберігається можливість пояснити з'ясовану невідповідність належних їй майнових цінностей своїм офіційним доходам використанням власних накопичень або накопичень близьких осіб [4, с. 27]. Такого висновку можна дійти, спираючись на аналіз існуючої проблеми вченими О. Дудоровим, В. Борковим та О. Ведерніковою. Тут можна погодитись із концепцією професора О. Дудорова в тому, щоб або відмовитись від існування такої кримінально-правової заборони взагалі, при цьому, не порушуючи взяті на себе зобов'язання Україною у зв'язку із ратифікацією 18 жовтня 2006 року Конвенції ООН проти корупції 2003 року, адже даний припис Конвенції носить рекомендаційний характер, або вдосконалити інститут цивільно-правового порядку вилучення безпідставно набутого майна [4, с. 24].

Проаналізована ситуація підтверджується і показниками в результатах запобіжної діяльності щодо корупційної злочинності, адже її рівень на сьогодні суттєво не зменшився. В зв'язку з чим формувати прогнозовану антикорупційну політику в державі стає все складнішим завданням. Тому слід концептуально, обґрунтовано, і головне – професійно підходити до будь-яких змін кримінального законодавства, адже за результатами аналізу законотворчої діяльності від моменту прийняття КК України у 2001 році серед науковців і практиків на сьогодні закріпилася думка про необхідність створення вже нового КК України.

Список використаних джерел

1. *Баулін Ю. В.* Кримінальний кодекс України: сучасний стан та перспективи / Ю. В. Баулін // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8-9 жовт. 2015. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2015. – С. 7-11.
2. *Борисов В. И.* Ответственность за преступления коррупционного характера по законодательству Украины / В. И. Борисов // Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы. – М.: Юристъ, 2001. – С. 144–150.
3. *Навроцький В.* Провокація хабара як можливий спосіб боротьби з корупцією / В. Навроцький // Вісник Академії правових наук. – 1998. – № 4. – С. 157–162.
4. *Дудоров О. О.* Кримінальні відповідальність за незаконне збагачення: за і проти / О. О. Дудоров // Правова політика української держави: міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 лютого 2010 р.: тезиси допов. – Т. 1. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний ун-т імені В. Стефаника, 2010. – С. 24–28.

Шиян Дмитро Сергійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права Запорізького національного технічного університету, м.Запоріжжя

ПРИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ, НІЖ ПЕРЕДБАЧЕНО ЗАКОНОМ, СТОСОВНО ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Однією із важливих проблем правозастосовчої практики є індивідуалізація кримінального покарання. Для її забезпечення чинний Кримінальний кодекс України (далі для скорочення викладення – КК) передбачає вичерпний перелік видів покарань, встановлюючи підстави й умови, розмір, порядок та межі їх застосування. Важлива роль в індивідуалізації покарання і досягнення його мети належить покаранням, не пов'язаним з позбавленням волі. До їх числа належить покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (далі для скорочення викладення – «позбавлення права…»). Незважаючи на те, що цей вид покарання існує в кримінальному законодавстві України, і сфера його застосування постійно розширюється, в теорії кримінального права він досліджений недостатньо. Слід визнати, що рівень наукового дослідження позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як виду покарання, проблем його призначення видається також недостатнім.

Аналіз статистичних даних свідчить про невелику кількість призначення судами позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основного як і додаткового покарання в абсолютному значенні та у відсотках до загального числа засуджених, а також подальше стійке зменшення питомої ваги його призначення як основного покарання відносно інших видів покарань, зокрема, позбавлення волі на певний строк.

Покарання у виді «позбавлення права…» включає два відносно самостійних види покарань: позбавлення права обіймати певні посади та позбавлення права займатися певною діяльністю.

Позбавлення права обіймати певні посади полягає у припиненні на визначений судом строк права перебування на посадах в державних органах та їх апараті, в органах місцевого самоврядування або на посадах підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, якщо надані за посадою повноваження використовувала особа для вчинення злочину.

Позбавлення права займатися певною діяльністю полягає у припиненні на визначений судом строк права на службову або професійну діяльність, або іншу діяльність, регламентовану відповідними правилами, якщо її здійснення пов'язане із вчиненням злочину.

У теорії та на практиці існує проблема особливостей призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, щодо «позбавлення права…».

Згідно зі ст. 69 Кримінального кодексу України [1] (далі – КК), правовими підставами призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, є такі: 1) урахування особи винного, тобто урахування суб'єктивних ознак, що знижують ступінь суспільної небезпеки особи винного; 2) наявність декількох (двох і більше) зазначених у ст. 66 КК та інших обставин, що пом'якшують покарання й істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину; 3) вчинення злочину будь-якої тяжкості [2; 3], крім випадків засудження за корупційний злочин [4]. При цьому суд, умотивувавши своє рішення, може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом двома способами: 1) призначити основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК; 2) перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин.

Перший спосіб не стосується покарання у виді «позбавлення права…», оскільки у всіх санкціях статей (санкціях частин статей) Особливої частини КК, що передбачають можливість призначення цього виду покарання як основного, не зазначена його нижча межа, а встановлена тільки його максимальний строк. Для «позбавлення права…» нижча межа (два роки) встановлена у Загальній частині (ч. 1 ст. 55) КК, нижче якої суд не має права призначити цей вид покарання.

У випадку призначення більш м'якого покарання, ніж «позбавлення права…», що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК як основне, таким більш м'яким видом основного покарання може бути лише штраф. Проте доцільність заміни і так не суворого «позбавлення права…», що має насамперед превентивну мету, на ще менш суворий штраф залишається на розсуд суду та є досить спірним.

При призначенні «позбавлення права…» як більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, необхідно враховувати, що воно може призначатися не за будь-який злочин, а лише за той, який вчинений з використанням певної посади або діяльності. За наявності цієї підстави та підстав, передбачених ч. 1 ст. 69 КК, суд за будь-який злочин, крім випадків засудження за корупційний злочин, за винятком заміни штрафу, може призначити «позбавлення права…» як більш м'яке основне покарання, ніж передбачено законом. Теоретично можливий лише один випадок у санкції, при якому «позбавлення права…» за наявності вищезазначених підстав не може бути призначене. Це можливо тільки у разі, коли у санкції передбачений лише штраф як основне покарання (менш суворе, ніж «позбавлення права…») без інших основних покарань. Але таких санкцій у КК не виявлено. При цьому призначене таким чином покарання у виді «позбавлення права…» не може бути меншим, ніж мінімальний розмір цього виду основного покарання, визначений ч. 1 ст. 55 КК, тобто не менше двох років.

За наявності підстав, визначених у ч. 1 ст. 69 КК, суд, крім призначення винному більш м'якого основного покарання, може також не призначати йому як додаткове покарання «позбавлення права…», що передбачене у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК як обов'язкове. Якщо цей вид покарання передбачений як факультативний, суд вирішує питання про його призначення, виходячи із загальних засад призначення покарання, визначених у ст. 65 КК.

Крім цього, також можливі такі варіанти. Відповідно до ч. 2 ст. 69 КК у випадку передбачення досліджуваного виду покарання як додаткового обов'язкового у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, на підставах, передбачених у ч. 1 цієї статті, суд може його не призначати, а визначити за наявності умов в порядку ч. 1 ст. 69 КК у вироку розгляданий вид покарання як основний, з обов'язковим мотивуванням прийнятого рішення. У разі передбачення «позбавлення права…» як додаткового факультативного покарання у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК при вчиненні злочину з використанням певної посади або діяльності, суд може його не призначати, а призначити за наявності підстав, визначених у ч. 1 ст. 69 КК, розгляданий вид покарання як основний, з обов'язковим мотивуванням у вироку прийнятого рішення. Якщо «позбавлення права…» не передбачено у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, при вчиненні злочину з використанням певної посади або діяльності, на підставах, передбачених ч. 1 ст. 69 КК, суд, умотивувавши своє рішення, може перейти до «позбавлення права…» як більш м'якого основного покарання, не зазначеного у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин. Або призначити «позбавлення права…» як додаткове покарання відповідно до ч. 2 ст. 55 КК. Якщо «позбавлення права…» передбачене у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК як основне покарання альтернативно з іншими видами основних покарань у суду є можливість призначення його у межах цієї санкції статті (санкції частини статті), а не відповідно до ч. 1 ст. 69 КК. Або у випадку призначення альтернативного виду основного покарання «позбавленню права…», призначити останнє як додаткове покарання відповідно до ч. 2 ст. 55 КК.

Таким чином, за будь-який злочин, що вчинений з використанням певної посади або діяльності, за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційний злочин, перейти до основного покарання у виді «позбавлення права…», не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин. У цьому випадку суд не має права призначити досліджуване покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для цього виду покарання в Загальній частині КК, тобто нижче двох років. Відповідно до ч. 2 ст. 69 КК на підставах, передбачених у ч. 1 цієї статті, суд може не призначати додаткового покарання у виді «позбавлення права…», що

передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК як обов'язкове.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (з наступними змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 11 (51). – С. 34-38.
3. Про внесення змін до статті 69 Кримінального кодексу України : Закон України від 22 грудня 2006 р. № 527-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 11. – Ст. 96.
4. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII (з наступними змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.

Шиян Ольга Юріївна,
старший викладач кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права
Запорізького національного
технічного університету, м. Запоріжжя

ПРОБЛЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ БЕЗ ВСТАНОВЛЕНИХ БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ ПЕРЕВИЩЕННЯМ

Гуманізації кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, на нашу думку, полягає у використанні у санкціях ст. 210 Кримінального кодексу України (далі – КК), що передбачає кримінальну відповідальність за цей злочин, якомога різноманітніших видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, щоб особі, яка вчинила злочин, був призначений менш суворий вид покарання, необхідний і достатній для її виправлення та попередження нових злочинів, оскільки згідно з ч. 2 ст. 65 КК більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів.

В абз. 3 п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання»

наголошується на тому, що «коли санкція закону, за яким особу визнано винною, нарівні з позбавленням волі на певний строк передбачає більш м'які види покарання, при постановленні вироку потрібно обговорювати питання про призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. У разі обрання покарання у виді позбавлення волі це рішення повинно бути вмотивовано у вироку» [1, с. 14].

Загальновідомо, що альтернативною є санкція, що містить два або більше видів основних покарань, з яких суд може призначити лише одне. Санкції ч. 1 та ч. 2 ст. 210 КК є альтернативними.

У санкції ч. 1 ст. 210 КК передбачені наступні види покарань та їхні розміри:

1) основні відносно визначені покарання у виді:

– штрафу з нижчою (мінімумом) і вищою (максимумом) межами покарання (від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян);

– виправних робіт з максимумом покарання (на строк до двох років);

– обмеження волі з максимумом покарання (на строк до трьох років);

2) додаткове факультативне відносно визначене покарання у виді позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю з максимумом покарання (на строк до трьох років «або без такого»).

Широке використання альтернативних покарань обумовлюється низкою їх безперечних переваг. По-перше, ці покарання є більшою мірою адекватними багатьом категоріям злочинів (перш за все невеликої суспільної небезпеки) і злочинців. По-друге, ці міри є прийнятнішими для суспільства, оскільки вони значною мірою позбавлені тих негативних наслідків для особи і суспільства в цілому, які властиві позбавленню волі (розрив соціально корисних зв'язків, розпад сім'ї, втрата кваліфікації, несприятливий вплив з боку інших засуджених, нервово-психічні та інфекційні захворювання і т. ін.). По-третє, вони сприяють реабілітації злочинця, його інтеграції в суспільство і пристосуванню людей до правослухняної поведінки. По-четверте, ці заходи є важливим засобом загального зменшення числа засуджених, що знаходяться в місцях позбавлення волі, сприяючи тим самим підвищенню ефективності виправної дії на засуджених і попередженню рецидиву. Нарешті, альтернативні міри покарання є значно менш витратними в застосуванні, ніж позбавлення волі і дозволяють ширше привертати громадськість до процесу виправлення засуджених і контролю за їх поведінкою [2, с. 15].

Одним з покарань, альтернативних позбавленню волі, та, не пов'язаних з позбавленням волі, є громадські роботи, що відповідно до ч. 1 ст. 56 КК полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

В.А. Мозгова вважає, що громадські роботи полягають у виконанні засудженим безоплатних суспільно корисних робіт, що є для нього посильними. Вид громадських робіт та об'єкти, на яких вони відбуваються, визначають

органи місцевого самоврядування за погодженням з кримінально-виконавчими інспекціями. Засуджені, які на час відбування покарання є такими, що працюють або (та) навчаються, виконують суспільно корисну роботу у вільний від основної роботи чи (та) навчання час [3, с. 61, 208]. Проте, таке визначення викликає зауваження. Підтримане у запропонованому авторкою понятті громадських робіт формулювання Ю. А. Пономаренко [4, с. 101] «робіт, що є для нього (засудженого) посильними» є оціночним поняттям. А перевантаження законодавства України про кримінальну відповідальність оціночними поняттями є неприпустимим, оскільки саме оціночні поняття КК є однією з головних обставин, що перешкоджають однаковому тлумаченню та застосуванню кримінального законодавства. У всякому разі додаткове введення до КК такого оціночного поняття потребує окремого ретельного дослідження (у тому числі експериментального) та наукового обґрунтування. Крім того, поза увагою авторів залишилися суб'єкти, механізм, підстави та критерії встановлення «посильних для засудженого робіт», тобто невизначеними є питання – хто, як і на підставі чого буде це визначати.

Комплекс обмежень або позбавлень прав засуджених до громадських робіт становлять обмеження або позбавлення: права на відпочинок (як природного, так і конституційного); права на одержання винагороди за працю; свободи вибору праці. Крім того, засуджені можуть обмежуватися і в реалізації інших прав і свобод. Проте такі обмеження або є побічними (наприклад, обумовлені виконанням покарання у вільний час, що засуджені потенційно могли б використовувати для реалізації деяких інших своїх прав та інтересів; їх конкретний перелік надати неможливо), чи такими, що пов'язані з режимом відбування покарання та не відображають особливостей громадських робі (наприклад, обмеження засуджених у праві вільно залишати територію України) [5, с. 9].

До суспільно корисних робіт належать прибирання вулиць, парків, сміття, роботи з благоустрою населеного пункту, ремонту будинків, будівель, доріг, споруд, комунікацій, догляд за хворими, сільськогосподарські та інші роботи, що не потребують спеціальної підготовки чи певної кваліфікації.

Підвищення потенціалу покарання у виді громадських робіт пов'язано з необхідністю збільшення його використання у санкціях статей (частин статей) Особливої частини КК, зокрема включення цього виду покарання у санкцію ч. 1 ст. 210 КК, та необхідністю суддів належним чином оцінювати особу винного на предмет реальної можливості відбування ним цього покарання. Громадські роботи є ефективним видом покарання, оскільки публічне виконання непрестижних робіт особою будь-якого матеріального чи соціального положення матиме надзвичайний виховний та превентивний вплив.

У зв'язку із цим слід погодитися із Б.А. Кирисем з приводу того, що оскільки відповідно до кримінального закону громадські роботи полягають у виконанні засудженим суспільно корисних робіт, то такі роботи, по-перше, здійснюються не на користь потерпілого чи іншої особи, а в інтересах

суспільства (громади), і по-друге, вони мають соціальну, а не економічну спрямованість [6, с. 399].

Безперечно, застосування громадських робіт ефективніше, наприклад, звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі з випробуванням.

У складі злочину, передбаченому ст. 210 КК, та положеннях закону відсутні підстави щодо неможливості призначення громадських робіт за цей злочин, окрім непередбачення його у санкціях частин цієї статті КК.

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного, пропонується включити покарання у виді громадських робіт у санкцію ч. 1 ст. 210 КК та викласти її у такій редакції: «караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, чи обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років чи без такого».

Список використаних джерел

1. Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 (Із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 18, від 12 червня 2009 р. № 8 та від 6 листопада 2009 р. № 11) // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 6 (40). – С. 14-20.
2. *Черкасов С. В.* Кримінологічна концепція альтернативних мір покарання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / С. В. Черкасов. – Одеса : Одеська національна юридична академія, 2004. – 20 с.
3. *Мозгова В. А.* Громадські роботи як вид покарання: теорія і практика : монографія / В. А. Мозгова. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 248 с.
4. *Пономаренко Ю. А.* Виды наказаний по уголовному праву Украины : монография / Ю. А. Пономаренко. – Х. : ФИНН, 2009. – 344 с.
5. *Мозгова В. А.* Громадські роботи як вид кримінального покарання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / В. А. Мозгова. – Запоріжжя : Класичний приватний ун-т, 2012. – 22 с.
6. *Кирись Б.* Громадські роботи як вид покарання за кримінальним правом України / Б. Кирись // Вісник Львівського університету : зб. наук. праць. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 399-406.

Юрчишин Василь Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
т.в.о завідувача кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту НУ «ОЮА»,
м. Чернівці

РОЛЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИКА В ДОТРИМАННІ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Згідно положень чинного законодавства, діючи в чутливій до прав людини сфері соціальної практики, органи досудового розслідування зобов'язані чітко й неухильно виконувати всі вимоги кримінального процесуального закону. Детальна регламентація досудового розслідування і точне виконання слідчим усіх процесуальних вимог гарантують правильне встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення та прийняття законного й обґрунтованого рішення. З метою уникнення будь-яких порушень цих вимог, свавілля та суб'єктивізму при здійсненні розслідування, встановлено жорсткий прокурорський нагляд за законністю кожної виконаної слідчої (розшукової) дії та законністю кожного прийнятого у ході розслідування процесуального рішення.

Але сам факт забезпечення законності при розслідуванні кримінального правопорушення ще не гарантує його повного і якісного розслідування, у зв'язку з чим суди за КПК України 1960 р. повертали чимало таких кримінальних справ для проведення додаткового розслідування. У зв'язку з набуттям чинності КПК України 2012 р., який ліквідував архаїчний кримінальний процесуальний інститут додаткового розслідування, гостро постало питання про необхідність забезпечення не тільки законного, а й якісного розслідування кримінального правопорушення "з першого разу", тобто без надії на повернення кримінальної справи для провадження додаткового розслідування [6, с. 56].

Виконання цього відповідального завдання, відповідно до статті 36 КПК України, покладено на наглядаючого прокурора, наділяючи його правом процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Але законодавець окремо не виділяє повноважень, за допомогою яких прокурор реалізує це право, вважаючи, що будь-яке із повноважень прокурора, визначених ч. 2 ст. 36 КПК України, може бути використаним для здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Характеризуючи прокурорський нагляд у досудовому розслідуванні двома взаємопов'язаними аспектами – власне нагляд як такий і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (його форма), – законодавець припустився методологічної помилки, визначивши процесуальне керівництво як форму нагляду, а не самостійну функцію[10, с. 113]. Ця недосконалість законодавчої техніки повинна бути усунена. По-перше, відповідно до ст. 25

Закону України від 14 жовтня 2014 р. "Про прокуратуру"[5], предметом прокурорського нагляду є забезпечення законності в діяльності органів досудового розслідування. По-друге, прокурор зобов'язаний засобами процесуального керівництва забезпечити ще й повне та всебічне встановлення слідчим усіх обставин кримінального правопорушення, які підлягають доказуванню відповідно до ст. 91 КПК України, бо саме на ньому сьогодні лежить основна відповідальність за результати розслідування кримінального правопорушення [2, с. 138].

Попри організаційний розподіл слідчих підрозділів між Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, детективів, підрозділів внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України та органами Державного бюро розслідувань (ч. 1 ст. 38 КПК України), їх діяльність є єдиною і, водночас, специфічною за своєю юридичною природою, принципами і змістом, а також охоплюється єдиним процесуальним керівництвом з боку прокурора. Організаційний розподіл слідчих підрозділів і розмежування підслідності розслідуваних ними кримінальних правопорушень пояснюється історичними умовами формування слідчого апарату в державі [3, с. 246].

Процесуальне керівництво прокурора досудовим розслідуванням пов'язується з використанням не внутрішніх організаційно-управлінських повноважень, а правових (кримінальних процесуальних) повноважень владно-розпорядчого характеру, закріплених у ст. 36 КПК України. Це різні види керівництва – як за своїм спрямуванням, так і за змістом. Якщо перший з них спрямований на забезпечення високої організації праці, то другий – на методику, техніку і тактику розслідування кримінального правопорушення [7, с. 215; 8, с. 82].

Тут знову можна дискутувати про функціональні альтернативи, у діяльності прокурора і керівника органу досудового розслідування. Однак, позбавлення прокурора цієї функції ставитиме під загрозу реалізацію принципу змагальності і пов'язаної з цим функції прокурора, змістом якої у досудовому розслідуванні є підготовка державного обвинувачення. Подібна регламентація розглядуваного питання призведе до такого положення, за якого фактичний зміст і юридична формула державного обвинувачення, підтримуваного прокурором у суді, будуть визначатися не прокурором, тобто єдиним у державі уповноваженим на це суб'єктом, а слідчим. Останній же буде зацікавленим у тому, щоб якомога скоріше позбутися матеріалів кримінального провадження, перебуваючи, звісно, під наглядом прокурора за законністю його діяльності, але не маючи мотивації щодо якісної підготовки обвинувачення для прокурора. Бо нагляд прокурора за законністю діяльності слідчого не ставить за мету визначення «політики» розслідування. Слідчий визначатиме її за погодженням не з «процесуальним начальником» – прокурором, а зі своїм безпосереднім

начальником, на якого покладатиметься функція ще й процесуального керівництва.

Законопроект «Про внесення змін до КПК України» [9] суттєво підвищує рівень самостійності органів досудового розслідування, усуває залежність їх від процесуальної позиції прокурора. Але такий підхід виглядає нелогічним, якщо змагальність залишається однією з основних засад кримінального провадження. Окрім того, з прокурора знімається відповідальність за результати досудового розслідування, бо прокурор відповідає лише за законність діяльності, до якої він фактично не матиме відношення. Законопроектом 1220 прокурор виключається з числа суб'єктів, які підтримують клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, наприклад, доводити перед судом потребу надання дозволу про проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинен буде слідчий (див. зміни до ст. 248 КПК України).

За таких умов і принцип незмінності прокурора може бути виключений з кримінального процесуального закону.

Очевидно, що «чистого прокурорського нагляду» взагалі не існує, бо аналіз юридичних понять і дослідження реальних фактів дійсності – різні речі. У конкретних галузях людської діяльності є свої особливості. Саме ними і визначається специфіка прокурорського нагляду. Досудове розслідування та сфера його застосування вимагають надання прокурору владно-розпорядчих повноважень, без яких цей вид нагляду не може бути ефективним. Своєчасне виявлення порушень закону, допущених у досудовому розслідуванні, та своєчасне їх усунення унеможливлюються без використання владно-розпорядчих повноважень прокурора [4, с. 77-79; 1, с. 140-141].

Список використаних джерел

1. *Басков В. И.* Прокурорский надзор: учебник / В. И. Басков. – Москва: БЕК, 1995. – 546 с.
2. *Белкин А. Р.* Теория доказывания в уголовном судопроизводстве /А. Р. Белкин. – М.: Норма, 2000. – 528 с.
3. *Бессарабов В. Г.* Прокурорский надзор: учебник / В. Г. Бессарабов. – Москва: Проспект, 2006. – 536 с.
4. *Жогин Н. В.* Прокурорский надзор за предварительным расследованием уголовных дел / Н. В. Жогин. – Москва: Юрид. лит., 1968. – 264 с.
5. Закон України від 14 жовтня 2014 р. "Про прокуратуру" // Офіційний вісник України, 2014. – № 87. – Ст. 2471.
6. Кримінальний кодекс України. Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 11 вересня 2012 року: (офіц. текст), – К.: Паливода А.В., 2012. – 216 с.
7. *Крюков В. Ф.* Прокурорский надзор: учебник / В. Ф. Крюков. – Москва: Норма, 2006. – 784 с.
8. *Михайленко О.* Проблеми реформування прокуратури України / О. Михайленко // Право України, 1998. – № 1. – С. 80–82.
9. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо вдосконалення порядку здійснення досудового

розслідування)» від 03.12.2014 р. № 1220 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua /pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52662.
10. *Юрчишин В. Н.* Процессуальные полномочия прокурора во время проведения досудебного расследования за новым УПК Украины / В. Н. Юрчишин // Черные дыры в российском законодательстве. – 2013. – № 1. – С. 113–116.

Юрчишин Віталій Дмитрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія», м. Івано-Франківськ

ПРАВОВА ПЕВНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРАВОВИЙ СТАНДАРТ ЧИ ЕЛЕМЕНТ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД?

Принцип правової (юридичної) певності належить до визнаних у міжнародному, європейському та конституційному праві елементів верховенства права.

В його основі лежить відоме з римського права положення res judicata (лат. «вирішена справа), відповідно до якого остаточне рішення правомочного суду, яке вступило в силу, є обов'язковим для сторін і не може переглядатися. Іншими словами, цей принцип гарантує остаточність рішень («що вирішено – вирішено і не має переглядатися до безмежності»). Як зазначає Т.І. Фулей, цей принцип має різні прояви. Зокрема, він є одним з визначальних принципів «доброго врядування» і «належної адміністрації» (встановлення процедури і її дотримання), частково співпадає з принципом законності (чіткість і передбачуваність закону, вимоги до «якості» закону) [1, с.62].

Водночас не можна не погодитись із тим, що доктринальні уявлення про правову певність є еклектичними, що зумовлює доволі рідкісні спроби дати загальне визначення цього поняття [2, с. 3].

У цьому зв'язку видається привабливою дефініція, згідно з якою правова певність розглядається у вузькому та широкому розумінні [3 с.168]. Як вказує П.М. Рабінович та М.С. Бондар, у вузькому сенсі принцип правової певності виступає критерієм конституційно-судової оцінки самих по собі правових норм, того нормативно-правового матеріалу, який становить предмет конституційного нормоконтролю. В широкому розумінні принцип правової певності проявляє себе не тільки в площині нормативно-правового регулювання, а й на інших рівнях, зокрема у правозастосовній практиці, де найважливішим показником правової певності може слугувати вимога визначеності, стабільності індивідуальних правових актів [3, с.168; 4, с. 4-5].

В свою чергу, відповідно до ч. 1 ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства виступає обов'язковість судового рішення. А у відповідності до ст.ст. 7, 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06. 2016 року, кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом та судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. При чому, ч. 8. ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначає, що судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, а також відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [5].

Учасники судового процесу та інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Вказані положення деталізуються у ст. 24 КПК України, де кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому цим законом та гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому законом, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді [6].

У рішенні Європейського суду з прав людини «Україна-Тюмень проти України» суд наголосив, що перегляд у порядку нагляду остаточних та обов'язкових рішень, який не був безпосередньо доступним для сторін, не мав часових обмежень та не був виправданим істотними та неспростовними обставинами, не відповідав принципу юридичної визначеності. Дана правова позиція Суду була наведена у справах «Васильєв проти України», «Науменко проти України», «Нечипорук і Йонакало проти України», «Тімотієвич проти України», «Лізанець проти України», «Рябих проти Росії», «Полтораченко проти України», «Праведная проти Росії» та інших.

Вимога щодо неможливості перегляду судових рішень, які набули законної сили, є лише однією зі складових правової визначеності. В аспекті правозастосовної діяльності можна також виокремити такі аспекти останнього: застосування лише оприлюднених актів, зведення до мінімуму ухвалення і застосування законів, що мають зворотну силу, постійність інтерпретаційної і правозастосовної практики [7, с. 44].

Отже, право та гарантована законом можливість оскарження процесуального рішення не повинна ставити під сумнів стабільність тих кримінально-процесуальних правовідносин, які були офіційно підтверджені процесуальним рішенням, що набрало законної сили. Учасник кримінально-

процесуальних правовідносин, суб'єктивне право якого було підтверджене та захищене законною силою процесуального рішення, повинен бути впевнений у його непорушності та забезпеченості, оскільки від цього багато в чому залежить довіра громадян до судової системи та переконаність в ефективності судової форми захисту права. В цьому проявляється тісний взаємозв'язок принципів правової визначеності та остаточності судового рішення (res judicata).

Досить цікавою є позиція І. Ліщини, Т. Фулей та Х. Хембах, які вказують, що концепція справедливого судового розгляду також включає вимогу правової певності. Одним із аспектів правової певності є те, що сторони можуть покластися на остаточне рішення суду і діяти відповідним чином [8, с.42]. У справі «Брумареску проти Румунії» (Brumarescu v. Romania) Суд зазначив, що право на справедливий судовий розгляд справи, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, має тлумачитися в світлі преамбули до Конвенції, яка проголошує – у відповідній частині – верховенство права як складову спільної спадщини Договірних Сторін. Одним із основних аспектів верховенства права є принцип правової певності, який, крім іншого, вимагає, щоб остаточні рішення судів не піддавалися сумнівам [9].

Визнання або невизнання справедливим судового розгляду кримінального провадження залежить від різноманітних обставин: характеру та складу органу, який виносить рішення, процедури, мотивування висновків та їх остаточності, що містяться у процесуальному рішенні. Крім того, справедливий судовий розгляд може не привести до реального забезпечення прав учасників кримінального провадження з причин, які виникли при виконанні рішення.

Таким чином, правова певність з точки зору доктрини кримінального процесу розглядається як самостійний принцип, як елемент принципу верховенства права та як невід'ємний лемент права на справедливий судовий розгляд. До того ж, правова певність перебуває у тісному взаємозв'язку із принципом остаточності судових рішень, який теж виступає невід'ємним елементом права на справедливий судовий розгляд.

При цьому, постає логічне питання чи виступає правова певність європейським правовим стандартом? З нашої точки зору, правова певність, так само, як і остаточність судових рішень виступають елементами права на справедливий судовий розгляд як європейського правового стандарту, який випливає із ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. До того ж, у згадуваному рішенні «Брумареску проти Румунії» Суд ще раз підкреслив, що держава сама визначає, яким чином організовувати свою судову систему, але при цьому вона повинна гарантувати громадянам стабільність їх правового становища [9].

Дотримання принципу res judicata вимагає від держави створення на національному рівні гарантій стабільності судових рішень, що набрали законної сили. Процедура перегляду таких рішень не повинна перетворюватись на повторний розгляд справи по суті, за термінологією – на прикриту апеляцію

(тобто торкатись питань факту), а може стосуватись лише порушень судом норм закону під час розгляду справи.

Крім того, Суд наголошує, що, відповідно до усталеного прецедентного права, п. 1 ст. 6 Конвенції гарантує кожному право на звернення до суду або арбітражу з позовом стосовно будь-яких його прав та обов'язків. Виходячи із даної правової позиції Суду, дана норма містить поняття «право на суд», в якому право на доступ, тобто право ініціювати провадження у судах з розгляду кримінальних справ, становить одну із її складових. Однак це право було б ілюзорним, якби правова система Договірної держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній із сторін. Важко собі навіть уявити, щоб ст. 6 Конвенції детально описувала процесуальні гарантії, які надаються сторонам у провадженні (справедливий, публічний і швидкий розгляд) та водночас не передбачала виконання судових рішень. Розуміння значення ст. 6 Конвенції як такої, що переймається виключно доступом до суду та проведенням процедур, ймовірно, призвело б до ситуацій, не сумісних із принципами верховенства права, поважати які зобов'язалися Договірні Сторони, ратифікувавши Конвенцію. Виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має, таким чином, вважатися невід'ємною частиною «суду» для цілей ст. 6 Конвенції [10].

Список використаних джерел

1. *Фулей Т.І.* Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.
2. *Пресняков М. В.* Правовая определенность и определенность прав в современном конституционно-правовом дискурсе / М. В. Пресняков // Гражданин и право. – 2014. – № 4. – С. 3-16.
3. *Рабінович П.М.* Конституційні принципи правової певності і захисту легітимних очікувань у діяльності публічної влади / П.М. Рабінович // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2014. – Випуск 60. – С. 168-177.
4. *Бондарь Н.* Правовая определенность – универсальный принцип конституционного нормоконтроля (практика Конституционного Суда РФ) / Н. Бондарь // Конституционное и муниципальное право. – 2011. – № 10. – С. 4-10.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02.06. 2016 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17
7. *Смородинський В.* Держава у системі координат верховенства права / В. Смородинський // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – №1. – С. 37-47.
8. *Ліщина І.* Застосування Європейської конвенції з прав людини при розгляді в судах господарських справ: посіб. для суддів / Іван Ліщина, Тетяна Фулей, Холгер Хембах; Спільна програма Європ. Союзу та Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи України». – Київ: Істина, 2011. – 208 с.

9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Брумареску проти Румунії» від 28 листопада 1999 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хорнсбі проти Греції» від 19 березня.1997 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307

Яремко Оксана Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету Тернопільського національного
економічного університету, адвокат, м. Тернопіль

ІНСТИТУТ ПОКАРАННЯ У ЗАХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПРАВОВІЙ ТРАДИЦІЇ: КОНТАМІНАЦІЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ГУМАНІСТИЧНОГО ВИМІРІВ

Контамінацію раціонального та гуманістичного вимірів в інституті покарання трактують як різні прояви змішування, поєднання гуманістичного і раціонального вимірів в інституті покарання, що на різних етапах його розвитку у контексті європейської правової культури як протиставлялися, так і увідповіднювалися.

У західноєвропейській правовій традиції на контамінацію раціонального і гуманістичного вимірів значно впливали ідеологія і практика легізму та юснатуралізму, які на різних історичних етапах виконували домінуючу роль. За умов домінування в правовій реальності легізму з раціоцентричним мисленням інститут покарання стає репресивним, інквізиційним, оскільки ґрунтується на формально-логічних, жорстко утилітарних, нав'язаних суспільству правилах, стандартах та еталонах (упроваджених державою в її інтересах), що не містять ціннісного гуманістичного аспекту.

В юснатуралізмі раціональне і гуманістичне – взаємозалежні виміри, які є однаково цінними для людини: гуманне законодавство й гуманна правова практика неможливі без розумних та гуманних принципів природного права й розумного одухотвореного індивіда, задля якого вони і впровадженні. У суспільствах, де визнають примат раціонально-духовного виміру над раціоцентричним, інквізиційно-репресивний характер цього інституту зведено до мінімуму.

Жорстко-утилітарний раціоналізм легістського мислення сформував деперсоналізовану людину, яка розчиняється у різних проявах домодерного та модерного суспільств (поліс, християнська община, феодально-ієрархічна система, комунізм), і є байдужою до будь-яких державо-правотворчих процесів, в т.ч. негуманної каральної політики, що була нищівною стосовно людини загалом. Домінування часткового образу людини у праві зумовило утвердження раціоцентричного інквізиційно-репресивного характеру інституту покарання.

У контексті постмодерної правової культури інституту покарання необхідна якісно нова форма раціональності з ціннісно-гуманістичним змістовним наповненням – одухотворена раціональність.

Ґрунтований на правових цінностях і принципах європейської цивілізації, інститут покарання постмодерної епохи заперечує частковий образ людини і за допомогою синтезу християнської моралі, філософської і наукової методології формує цілісний образ людини європейської правової культури.

Покарання – це складне, багатоаспектне, антиномічне соціально-правове явище. З одного боку, воно – зло, оскільки потребує певних втрат і страждань особи; з іншого – цінність, яка є хоча і суворим, проте найпопулярнішим засобом боротьби зі злочинністю, альтернативи щодо ефективності котрого поки що не знають ні західна, ні східна культури. Задля попередження конфлікту цінностей інститут покарання має враховувати правову аксіологію постмодерного суспільства, обравши тенденцію поглиблення раціонально-гуманістичного виміру в праві.

Інститут покарання радянського суспільства був породжений раціоцентричним, технократичним, позбавленим ціннісно-духовного наповнення мисленням радянської епохи. Цьому інститутові були притаманні наступні риси: заперечення правових принципів (верховенства права, первинності людини стосовно влади, гуманізму, справедливості тощо); відображення в кримінальному законодавстві економічних, політичних та ідеологічних пріоритетів адміністративно-командної системи; переслідування у кримінально-правовій політиці мети знищення, залякування, помсти тощо.

В інституті покарання сучасної України спостерігається як фрагментарна, стихійна гуманізація (відміна смертної кари, запровадження альтернативних «нетюремних» видів покарань, вимога здійснення правосуддя тільки судом, заборона брати до уваги при винесенні вироку докази, отримані незаконним шляхом тощо), так і чимало стереотипів, понять та положень легістсько-раціоцентричного репресивного мислення радянсько-тоталітарного інституту покарання (стосовно судимості, мети покарання, практики застосування тортур, надання суддями серед видів покарань переваги позбавленню волі на певний строк тощо). Без розроблення нової кримінально-правої доктрини, найважливішою цінністю якої є особистість, реформи в нормативно-знаковій реальності та юридичній практиці будуть неефективними.

Формування одухотвореного типу раціональності в інститутах кримінального права України можливе за умови увідповіднення нормативних приписів принципам права, європейським і українським стандартам прав людини, досягненням постмодерної науки, загальнолюдським цінностям, християнському гуманізму. Особливо важливою є зміна юридичного мислення як представників судової та правоохоронної систем, так і всього суспільства, що зорієнтоване на негативний частковий образ людини, на образ підозрюваного (обвинуваченого, підсудного), котрого заздалегідь презюмують злочинцем. Саме людині-особистості з високим рівнем правової свідомості й культури під

силу боротьба з рецидивами раціоцентричного, репресивно-карального мислення.

Утвердження в Україні людини-особистості у масовому масштабі залежить від зміни у суспільстві шкали цінностей, в якій кожна людина, в т.ч. злочинець, – найвища цінність; винесення проблеми реформування правової освіти на державний рівень і активної співпраці інститутів громадянського суспільства та держави щодо розвитку в громадян відчуття власної унікальності й самоцінності.

Стан інституту покарання найкраще віддзеркалює рівень культури, моральності, системи правових цінностей, правової свідомості й правової культури, місця людини в праві, діяльності судових і правоохоронних органів, механізму реалізації і гарантій захисту прав та свобод людини, активності інститутів громадянського суспільства в державі. Кара як помста суспільства за вчинений злочин у правовій державі не повинна мати права на існування. Саме відновлення правової справедливості, під яким необхідно розуміти віддачу рівним за рівне, має стверджувати українське суспільство у меті покарання.

Обґрунтовано, що судимість слід враховувати тільки при вирішенні питань, пов'язаних із кваліфікацією злочинів, призначення та виконання покарань, тобто вона має зумовлювати лише кримінально-правові наслідки. Особа, яка відбула адекватне вчиненому злочинові покарання, будучи, в часових межах конкретного покарання, позбавленою або обмеженою у певних правах і свободах, сповна виконала свій обов'язок перед суспільством. Позбавлення засудженого прав, що виходять за межі покарання і належать йому як громадянинові держави, не є виправданим, оскільки, крім провокування сумнівів щодо суспільної безпеки засудженого та штовхання його до рецидивної поведінки, ні до чого більше не призводять. Відповідно, кримінально-правові норми, які сукупно утворюють український інститут судимості, потребують раціонально-гуманістичного наповнення.

Ув'язнення як самоціль, не будучи пов'язаним із завданням виправлення злочинця, суперечить гуманним уявленням про виконання такого виду покарання як позбавлення волі на певний строк. Будь-які засоби виправлення не є дієвими (виховна робота, отримання загальної освіти, професійне навчання, громадський вплив тощо) за умови відсутності належних людських стосунків між персоналом установ виконання покарань і ув'язненими. Стосовно ув'язненого припустимими є лише ті зміни, які відбуватимуться на користь особистісного «я», сприятимуть його прагненню до добра, вдосконалення і самоствердження, перемоги морально-духовного над іншими вимірами людського буття.

Список використаних джерел

1. *Яремко О. М.* Контамінація раціонального та гуманістичного вимірів у генезі інституту покарання в контексті європейської правової традиції : автореф. дис ... канд. юрид. наук / О. М. Яремко . – Київ : Б. в., 2009 . – 20 с.

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Базилевич Олена Миколаївна,
студентки 2 курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
м. Тернопіль
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу
Тернопільського національного економічного університету
Яремко О. М.

НАЙМАНСТВО: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Найманство як явище та окремий вид діяльності людини, з'явилося в історії людства у відповідь на попит. Спочатку з'явився породжений численними війнами попит на людей, що обрали своїм ремеслом вбивати собі подібних. І вже потім цей попит було задоволено за рахунок людей, які втратили інші засоби для існування, окрім військової справи. Цих людей війна годувала, під час війни зростала їх значимість, без війни вони не могли реалізувати свого потенціалу. Ці люди потребували війни, що стала їм за спосіб життя. Однак, незважаючи на тривалу історію найманства, в сучасному світі такі дії були визнані суспільно небезпечними. Найманство завжди було пов'язано з категорією «агресії», захопленням чужих територій і грубим порушенням права народів на самовизначення. Сьогодні воно суперечить основним принципам та нормам міжнародного права. ООН у своїх рішеннях неодноразово засуджувала найманство і кваліфікувала його як міжнародний злочин.

Вперше в міжнародно-правових документах зміст поняття «найманець» розкривається у ст. 47 Додаткового протоколу І до Женевської конвенції 1949 р. Найманцем визнається за сукупністю ознак особа, яка: 1) спеціально завербована на місці або за кордоном, щоб битися у збройному конфлікті або у спільних насильницьких діях, спрямованих на повалення уряду чи інший підрив конституційного порядку держави або підрив її територіальної цілісності; 2) беручи участь у таких діях, керується головним чином бажанням одержати значну особисту вигоду; 3) не є громадянином сторони, що перебуває в конфлікті, або держави, проти якої спрямовані спільні насильницькі дії; 4) не є постійним жителем на території, яка контролюється стороною, що перебуває в конфлікті, або держави, проти якої спрямовані спільні насильницькі дії; 5) не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті, або держави, на території якої здійснюються спільні насильницькі дії; 6) не надіслана державою для виконання офіційних обов'язків [1]. В свою чергу,

Проблему правового регулювання найманства досліджували такі вчені як: І. Бліщенко, М. Жданов, І. Лукашук, О. Наден, О. Наумов, В. Панов тощо, але багато проблем, пов'язаних з найманством все ще потребують додаткового дослідження.

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в посяганні на право на мир та підриві принципу відмови від війни як засобу вирішення спірних питань міжнародної політики. Найманство становить небезпеку для урядів майже всіх країни, оскільки підважує право держави на монопольне застосування законного насильства, виходить за межі контролю та відповідальності держави. Адже держава несе відповідальність за дії своїх збройних сил і кожного військовослужбовця. В той же час дії найманця не потрапляють під контроль, зокрема щодо дотримання норм гуманітарного права.

Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. містить покарання за злочини, пов'язані з найманством. Вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців із метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання найманців у військових конфліктах або діях – караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років. А участь без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав із метою одержання матеріальної винагороди – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Проте механізми правого регулювання до цього часу є недосконалими, оскільки система кваліфікації цього злочину є недостатньо чіткою. Зокрема, відсутнє універсальне визначення найманства, а нормативні акти описують його через ознаки цього злочину.

Для кваліфікації цього злочину необхідно систематично та всебічно переглянути юридичне визначення поняття «найманця», причому варто враховувати, крім іншого, такі елементи, як мотив, мета, оплата, вид діяльності та громадянство. Особливу увагу варто приділити меті, з якою використовується найманець [3, с. 192-193]. Однак варто пам'ятати, про те, що найманство нерідко супроводжується такими кримінальними діяннями як тероризм, незаконна торгівля зброєю та організована злочинність.

Для визначення елементів злочину варто розпочати із суб'єкта, оскільки закріплення в джерелах права збройних конфліктів положення проте те, що використання найманців – це кримінальний злочин, означає, що засуджуються не дії особи, а держави. Такі дії держави, що посилає найманців в іншу державу або терпимо ставиться до вербування і діяльності найманців – своїх громадян, повинні розглядатись як протиправні. Також необхідно визначити чи є незаконним використання найманців для захисту легітимних урядів чи визнаних національно-визвольних рухів.

О.О. Пунда у своїх працях зазначає класифікацію осіб, які з тих чи інших міркувань беруть участь у збройних конфліктах інших держав і поділяє їх на :

протиправне (злочинне) найманство, міжнародне (легальне) найманство, легальне найманство у складі збройних сил інших держав, збройне волонтерство, міжнародна приватна охоронна діяльність [5, с.70]. Не повинно розглядатись як злочинне найманство військова служба та участь у військових діях іншої держави з метою захисту населення та території, якщо особа (доброволець) належить до цього етносу, хоча є громадянином іншої держави або належить до історично-релігійної чи національно-спорідненої групи.

Одним з аспектів визначення терміна «найманець», що викликає гарячі суперечки, є умова про те, що відповідна особа не повинна бути ні громадянином, ні постійним жителем держави, в якій здійснюється його діяльність. Мета цієї умови полягає в проведенні розмежування між найманцем і учасниками національно-визвольного чи опозиційного руху, що законним образом протистоїть уряду визначеної країни. Додаткові складності виникають у тих випадках, коли держави «надають громадянство особам винятково з метою їхнього наймання як найманців чи коли окремі особи мають на законній підставі подвійне чи множинне громадянство» [5].

Головною проблемою в даний час є розробка відповідного методу аналізу діяльності приватних компаній із забезпечення безпеки і надання військової допомоги. Значна частина обговорення присвячується проблемі проведення розмежування між наданням законних послуг і послуг, що можуть, імовірно, кваліфікуватися як найманська діяльність, проблемі встановлення рамок обов'язків із забезпечення правопорядку, виконуваних приватними компаніями, проблемі відповідальності за зловживання правами людини і гуманітарним правом чи їхнього порушення, здійснені представниками чи службовцями подібних компаній [5].

На сьогоднішній день найбільш результативним шляхом припинення вербування найманців є вироблення та ефективне застосування суворих та ефективних національно-правових норм, що забороняють службу найманця, вербування, направлення і транспортування найманців у різні райони земної кулі, а також укладення міжнародних угод, що передбачають карне переслідування і покарання найманства. Незважаючи на те, що всі держави принципово погодилися засудити найманство, воно зберігається і набуває все більших масштабів. Вважаємо, що основна причина цього явища – нечіткість наявного законодавства у цій сфері та небажання низки держав здійснювати переслідування таких осіб, зважаючи на можливість їхнього таємного використання такими державами для досягнення певних військово-політичних цілей, які небажано або неможливо досягти за допомогою легальних військових та правоохоронних підрозділів, наприклад ведення «гібридної війни»

Таким чином, зважаючи на те, що найманці нерідко причетні до незаконної торгівлі зброєю, розпалювання і затягування збройних конфліктів, варто розширювати зусилля щодо уточнення відповідних норм права з тим, щоб забезпечити ведення ефективної боротьби з найманством, яка, перш за все, залежить від політичної волі держав.

Список використаних джерел

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990 р. – № 1. – С. 25 [Електрон. аналог друк. вид.]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 16.11.2016). – Назва з екрана.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (редакція від 08 жовтня 2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – 29 червня. - № 25. – Ст. 131.
3. *Купріянов А. О.* Особливості складу злочину, передбаченого ст. 447 КК України / А. О. Купріянов // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – С. 190-196.
4. *Пунда О. О.* Збройне найманство : публічно та приватно-правовий аспект / О. О. Пунда // Університетські наукові записки. – 2006. – № 2 (18). – С. 69-74.
5. Виклад фактів №28. Вплив діяльності найманців на здійснення права народів на самовизначення. – Електрон. аналог друк. вид. : режим доступу: http://khpg.org/index.php?id=1146646626 (дата звернення : 16.11.2016). – Назва з екрана.

Бєдна Анжеліка Володимирівна,
курсант Національної академії
внутрішніх справ, м. Київ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Проблема торгівлі людьми на території України досить актуальна. Для ефективної боротьби з цим явищем необхідно мати цілий комплекс засобів у вигляді досконалого законодавства, чіткої роботи правоохоронних органів, наявності та вдосконаленню певних тактик та методик.

Варто відзначити, що не дивлячись на те, що чинна редакція ст. 149 КК України 2001 р. є однією з найвдаліших кримінально-правових норм в історії українського законодавства щодо регулювання питання кримінальної відповідальності за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини, вона все ж містить і ряд недоліків; таких як : загальна складність тексту для розуміння; некоректне формування ознак складу злочину, що розглядається (незрозуміло, чому не криміналізовано купівлю людини, що призводить до певних труднощів у правозастосовній діяльності під час кваліфікації дій злочинців); надмірна кількість цілей, що значно ускладнює можливість довести вину торгівця; відсутність у нормі кваліфікуючих ознак (зокрема обману), що підвищує суспільну небезпеку злочину; непродуманість міри покарання за діяння, описані у диспозиції ст. 149 КК України; відсутність заохочувальних норм.

Я вважаю, що для ефективної боротьби з торгівлею людьми є доцільним внести ряд змін до вищезазначеної статті. Прикро констатувати, але в наш час в Україні відбувається посилення активності злочинних угрупувань, які намагаються налагодити канали міжнародного трафіку з метою власного

збагачення. Існують певні закономірності щодо типу жертв. Ними, як правило, є жінки у віці від 16 до 25 років. На другому місці серед жертв торгівлі людьми – діти. Саме на дві вищезазначені категорії людей існує постійний попит на ринку торгівлі людьми, а, як відомо, попит формує пропозицію.

Найбільш ефективним напрямком попередження торгівлі людьми є вжиття комплексу таких профілактичних заходів: 1) правова пропаганда й роз'яснювальна робота серед населення; 2) своєчасне усунення або нейтралізація причин торгівлі людьми та умов, що їм сприяють; 3) активізація оперативно-розшукової роботи з виявлення винних та потерпілих, усунення недоліків у боротьби з торгівлею людьми; 4) залучення до боротьби з торгівлею людьми всіх сил поліції та громадськості.

Ретельний аналіз відомостей щодо обставин скоєння кожного злочину, суб'єкта злочину, потерпілих дозволяє робити обґрунтовані висновки про умови, що сприяють цим злочинам, і впроваджувати конкретні заходи для їх усунення та нейтралізації. Найбільш ефективними заходами щодо нейтралізації умов, що сприяють торгівлі людьми, є правова пропаганда та роз'яснювальна робота серед населення. При цьому доцільно звертати увагу на проведення роз'яснювальної роботи з питань кримінального законодавства про відповідальність за торгівлю людьми.

Бесіди працівників поліції з населенням сприяють більш широкому залученню громадськості до боротьби з цими злочинами, справляють вплив на громадян, схильних до правопорушень, спонукають їх відмовитися від злочинних намірів та дій.

Отже, реформування законодавства України, що стосується заборони торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини поєднане з ретельним вивченням даного явища та виробленням певних тактик та прийомів боротьби з ним мають, якщо не повністю побороти його, то значно послабити.

Проблемою в Україні є недоведення справи до суду. Це відбувається тому, що є складнощі як із самою процедурою виявлення та доказування даного злочину, так і відсутність досвіду збору даних від молодих жінок та дітей (найчастіше через сором або залякування вони мовчать). Також негативно впливає на вирішення проблеми досить незначний термін покарання, а також неврегульоване покарання саме дітей, які стали торговцями інших дітей. Вважаю, що необхідно посилити державний контроль за діяльністю організацій, що надають шлюбні, туристичні та інші послуги, а також послуги з працевлаштування громадян за кордоном, – саме вони найчастіше служать каналом торгівлі людьми. Важливо також посилити контроль за процесом усиновлення іноземними громадянами українських дітей та стежити за їхньою подальшою долею.

Отже, торгівля людьми є найгострішою транснаціональною проблемою. Злочинна торгівля грубо порушує права людини на життя, гідність і безпеку, на

справедливі та сприятливі умови праці, охорону здоров'я та рівність, тому необхідно вживати всіх можливих заходів задля її подолання.

Бєдна Вероніка Володимирівна,
курсант Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ З ВИПРОБУВАННЯМ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ ЧОЛОВІКІВ, ЯКІ Є САМОТНІМИ БАТЬКАМИ

В умовах гуманізації та демократизації українського суспільства помітною є тенденція до звуження сфери застосування найбільш репресивних заходів кримінально-правового впливу, подальшого втілення таких принципів кримінального права як справедливість та гуманізм. Прикладом такого втілення є статті 75-79 Кримінального кодексу України, що передбачають можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням. Так, у ст.75 КК України зазначено, що якщо суд при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п’яти років, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Окрему увагу законодавець приділяє засудженим вагітним жінкам та жінкам, які мають дітей віком до семи років. Ст. 79 КК України передбачає можливість у разі призначення покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі вагітним жінкам або жінкам, які мають дітей віком до семи років, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п’яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, звільнення таких засуджених від відбування як основного, так і додаткового покарання з встановленням іспитового строку у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку. Отже, ми бачимо, що існує реальна можливість для засуджених звільнитися від відбування значної кількості покарань. Це, в першу чергу, пов’язано з тим, що особа, яку суд вважає за можливе звільнити від відбування покарання з випробуванням, має шанс і змогу виправитися і змінити свою поведінку на правослухняну, не втрачаючи при цьому суспільно-корисних зв’язків.

Існує ще значна кількість дискусійних аспектів щодо проблем звільнення від відбування покарання з випробуванням. Одним із таких аспектів, що заслуговує на увагу, є можливість жінок, що мають дітей віком до семи років, звільнитися від відбування покарання з випробуванням, і відсутність такої можливості у чоловіків. Така прогалина у кримінальному законі говорить про те, що законодавець надає перевагу жінці у питанні виховання дітей, і тим

самим обмежує чоловіка у цьому праві. Крім того, навіть з огляду на те, що суд радше віддасть дитину на виховання матері ніж батькові, не можна ігнорувати той факт, що існують випадки, коли матері дитини немає в живих, або вона позбавлена батьківських прав, або мати має таке захворювання, що унеможливлює належне виконання нею своїх батьківських прав та обов'язків, і вихованням дитини займається саме батько дитини. В такому разі вбачається необхідним передбачити у кримінальному законі норму, яка б давала можливість застосовувати до таких батьків звільнення від виконання покарання з випробуванням.

Слід відзначити, що відомий багато років нашому праву інститут засудження з випробуванням (умовне засудження і відстрочка виконання вироку), трансформований Кримінальним кодексом України 2001 р. в один із видів звільнення від відбування покарання – звільнення від відбування покарання з випробуванням, досить активно застосовується в країнах СНГ, в тому числі щодо батьків, які самостійно виховують дітей.

У статті 72 Кримінального кодексу Киргизії відзначається, що засудженій вагітній жінці, жінці, яка має дитину віком до 14 років, за винятком засудження до позбавлення волі за вчинення особливо тяжкого злочину, а також, чоловікові, що має дитину віком до 14 років і є самотнім батьком, за винятком засудження за тяжкий або особливо тяжкий злочин, суд може відстрочити відбування покарання до досягнення дитиною чотирнадцятирічного віку. Але якщо такі засуджені відмовились від дитини або продовжують ухилятися від обов'язків щодо піклування про неї після попередження органу, що здійснює контроль за ними, то суд за поданням цього органу може скасувати відстрочку відбування покарання і направити засуджених до місця відбування призначеного покарання. Після досягнення дитиною чотирнадцятирічного віку суд звільняє таких засуджених від відбування покарання чи від невідбутої його частини або замінює невідбуту частину покарання біль ш м'яким покаранням, чи взагалі приймає рішення про направлення засуджених до відповідних установ для відбування невідбутої частини покарання.

Республіка Казахстан пішла схожим шляхом. Кримінальний кодекс Казахстану передбачає, що засудженим вагітним жінкам суд може відстрочити відбування покарання до одного року. Засудженим жінкам, які мають малолітніх дітей, та чоловікам, що є батьками-одинаками, суд може відстрочити виконання покарання до п'яти років, але не більше, ніж до досягнення дитиною чотирнадцятирічного віку. Вказаним особам, які засуджені до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі та особливо тяжкі злочини проти особи, відстрочка відбування покарання не надається.

Доцільним було б взяти до уваги цей досвід і внести відповідні зміни в діюче кримінальне законодавство України.

Бондаренко Оксана Миколаївна,
курсант Національної академії
внутрішніх справ, м. Київ

КРИМІНАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ В УКРАЇНІ

На XIII конгресі ООН по запобіганню злочинності і кримінальному правосуддю, який відбувся 12-19 квітня 2015 р. у Катарі в м. Доха. фахівцями ООН відзначалося, що на сучасному етапі розвитку суспільства найбільш поширеними формами транснаціональної організованої злочинності є тероризм, злочинність у сфері економіки і наркозлочинність. Останнім часом набули поширення такі прояви організованої злочинності, як піратство, кіберзлочинність, сексуальна експлуатація дітей, екологічна злочинність та незаконний обіг культурних цінностей. До причин перелічених форм злочинності прийнято відносити глобалізацію, соціальну нерівність, розбалансованість правоохоронної системи, розвиток сучасних інформаційних технологій. Указані криміногенні чинники сприяють перетворенню колись локальних злочинів на глобальні негативні явища соціальної дійсності. Також значно збільшився рівень латентної злочинності.

Зазначені тенденції особливо гостро проявили себе останнім часом в Україні. Фактично за сприяння органів влади сусідньої держави йде підтримка організованих злочинних груп, які встановлюють власний порядок на окремих територіях, вчиняють тяжкі злочини на території України.

У науковій літературі нерідко висловлюється точка зору про те, що причиною всьому є корупційна злочинність. Корупція набула системного характеру і торкається практично всього суспільства, зачепивши всі гілки державної влади. Причиною цьому є те, що до цього часу в Україні вирішення більшості державних, управлінських, адміністративних, господарських і соціальних питань залежить від конкретного чиновника. Незважаючи на величезну увагу до злочинності у сфері службової діяльності з боку органів державної влади, особливо до корупційного підкупу, більшість злочинів залишаються не виявленими, що обумовлено низкою обставин. По-перше, правопорушення правлячих кіл, пов'язаних з управлінською діяльністю залишається конфіденційним, по-друге, в діяннях, яка вчиняє правляча еліта, не має визначених жертв, а також свідків, зацікавлених в оприлюдненні таких фактів, по-третє, еліта фактично управляє діяльністю органів кримінальної юстиції і судів, які не мають реальної можливості керуватися лише законом. Недоторканість окремих категорій населення (у частині притягнення їх до кримінальної відповідальності) створює неправові сфери, де функціонує тіньове право. Такі сфери виявляються недосяжними для системи кримінальної юстиції.

Однією з найважливіших проблем для України є поява неправових територій, що не підконтрольні українській владі і вся злочинність там носить

латентний характер. До того ж, до цього часу не знайшли належної правової оцінки дії посадових осіб, які привели до тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та втрати з боку держави управління окремими територіями Донецької та Луганської областей.

Звідси витікає ще одна, мабуть найболючіша проблема, яка буде впливати на етап правопорядку й на інших територіях. Мова йде про те, що Україна отримала тисячі людей з посттравматичним синдромом, який став наслідком бойових дій. Цілком можливо, що ця категорія осіб, після повернення до своїх домівок буде болісно реагувати на будь-які прояви несправедливості, у тому числі і шляхом порушення правопорядку. Адже війна не проходить безслідно. Вона змінює людей, ламає їх долі і стирає такі колись міцні грані між життям і смертю, добром і злом, силою і безсиллям. Тому влада повинна забезпечити надання належної психологічної чи психіатричної допомоги військовим, що повертаються з зони АТО. Також важливо те, щоб бійці не відчували себе використаними і непотрібними, тому потрібно забезпечити працевлаштування військових на мирній території.

Отже, проаналізувавши сучасні проблеми в Україні, можна зробити висновок, що діяльність органів державної влади має бути спрямована, насамперед на припинення бойових дій та відновлення контролю над Донецькою та Луганською областями. Також варто зазначити, що викорінення корупції на всіх її рівнях є запорукою розвитку сучасної демократичної європейської держави.

Варібрус Дар'я Олександрівна,
магістрант
Запорізького національного технічного університету,
м. Запоріжжя

ПРОБЛЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИКРАДЕННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЇ АБО ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ ШЛЯХОМ ЇЇ САМОВІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ

У ст. 188-1 КК України передбачена кримінальна відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання.

Санкцією ч. 2 ст. 188-1 КК України за ті самі дії, скоєні за наявності кваліфікуючих ознак (вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони завдали шкоду у великих розмірах), законодавець встановив покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років.

Згідно з ч. 1 ст. 63 КК України покарання у виді позбавлення волі на певний строк полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу.

Позбавлення волі на певний строк є строковим видом покарання і воно є одним із основних і найсуворіших видів покарань, який призначається за злочини, що становлять підвищену суспільну небезпеку і полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи.

Ю.А. Пономаренко дає наступне визначення поняттю даного виду покарання. Позбавлення волі – це покарання, що полягає в обмеженні права особи, яка вчинила злочин, на особисту свободу шляхом повної ізоляції його від суспільства на строк, встановлений вироком суду [1, с. 210].

Зі змісту ч. 2 ст. 188-1 КК України видно, що залежно від ступеня небезпечності злочинних дій, встановлена максимальна межа покарання до трьох років позбавлення волі. Але, в зазначеній статті не вказана мінімальна межа позбавлення волі. У цьому випадку мінімальним строком позбавлення волі буде строк, передбачений ст. 63 КК України. І тому суд, керуючись загальними засадами і призначаючи покарання за злочин, передбачений ч. 2 ст. 188-1 КК України, не має право виходити за рамки найнижчої межі, тобто одного року.

При визначені строку позбавлення волі, перш за все, враховується ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину, який визначається розміром спричинених збитків, які залежать, перш за все, від того чи спричинило викрадення електричної або теплової енергії тяжкі наслідки чи ні. У разі настання тяжких наслідків покарання повинно бути визначено ближче до максимуму санкції ч. 2 ст. 188-1 КК України.

Слід зазначити, що законодавець найчастіше не дотримується яких-небудь визначених правил при встановленні видів і розмірів покарань у санкціях статей КК України, зокрема розділу VI Особливої частини [2, с. 105], і тим самим неоднозначно оцінює тяжкість злочинів проти власності. Наприклад, у санкції ч. 2 ст. 188-1 КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, а в санкції ч. 2 ст. 185 КК України – обмеження волі на строк до п’яти років або позбавлення волі на той самий строк.

Якщо порівняти санкції ч. 2 ст. 188-1 і ч. 2 ст. 190 КК України, то матимемо наступну ситуацію. За шахрайство, вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому передбачено покарання у виді штрафу від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк від одного до двох років, або обмеження волі на строк до п’яти років, або позбавлення волі на строк до трьох років. А за викрадення електричної або теплової енергії при наявності кваліфікуючих ознак – тільки позбавлення волі на строк до трьох років.

У санкціях ч. 2 ст. 188-1 і ч. 2 ст. 192 КК України відповідно – позбавлення волі на строк до трьох років та штраф від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років.

Україна пішла таким ж шляхом як і деякі зарубіжні країни щодо застосування за викрадення електричної або теплової енергії покарання у виді позбавлення волі. Але при законодавчому застосуванні зазначеного виду покарання у санкціях за викрадення електричної або теплової енергії була порушена співрозмірність із санкціями за інші види злочинів проти власності. До речі, у ч. 2 ст. 188-1 КК України взагалі відсутня альтернатива позбавленню волі на строк до трьох років, хоча ч. 1 цієї статті передбачає три альтернативних види покарання. Тому вважаємо, що було б доцільним, з метою економії кримінальної репресії, дотримуючись принципів гуманізму і справедливості, та відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 [3], доповнити санкції ст. 188-1 КК України альтернативою позбавленню волі, а саме – ввести покарання у виді обмеження волі у санкцію ч. 2 зазначеної статті.

Згідно з ч. 1 ст. 61 КК України обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці.

К.А. Новіковою зроблено висновок, що за чинним законодавством обмеження волі – це покарання, яке полягає в обмеженні особистої свободи засудженого шляхом неповної ізоляції від суспільства у кримінально-виконавчих установах відкритого типу, а також його права на працю шляхом обов'язкового залучення до останньої [4, с. 9]. Також вона пропонує закріпити у КК України наступне законодавче поняття: «Покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу у вихідні та святкові дні з залученням до праці або без такого» [4, с. 17].

Авторкою доведено, що обмеження волі може встановлюватися в санкціях за злочини невеликої та середньої тяжкості, незалежно від об'єкта, на які вони посягають, форми вини, з якою вони вчиняються, наявності кваліфікуючих ознак тощо. Натомість обґрунтовується неможливість використання цього виду покарання в санкціях за тяжкі і особливо тяжкі злочини у зв'язку з невідповідністю ступеня його правообмежень ступеню їх суспільної небезпечності та неадекватністю зі ступенем суворості позбавлення волі, яке встановлюється за такі злочини [4, с. 11].

Обґрунтовано можливість комбінування обмеження волі з будь-якими основними покараннями в альтернативних санкціях, окрім довічного позбавлення волі [4, с. 12, 16].

Повністю підтримуємо ці пропозиції, та пропонуємо включити обмеження волі у санкцію ч. 2 ст. 188-1 КК України, у розмірі, що дорівнює строку цього виду покарання у санкції ч. 1 цієї ж статті. У такому випадку найбільш суворе покарання за простий (основний, без кваліфікуючих та привілеюючих ознак) склад злочину, передбачений санкцією ч. 1 ст. 188-1 КК України, буде найменш суворим покаранням за кваліфікований такий злочин, передбачений санкцією

ч. 2 цієї статті. Тобто у такому разі не буде розриву, а будуть точки дотику між покараннями, передбаченими у санкціях цих кримінально-правових норм.

Таким чином, пропонується включити покарання у виді обмеження волі на строк до трьох років у санкцію ч. 2 ст. 188-1 КК України, та викласти цю санкцію у такій редакції: «караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.».

Список використаних джерел

1. *Пономаренко Ю.А.* Виды наказаний по уголовному праву Украины : монография / Пономаренко Ю.А. – Харьков : издательство «ФИНН», 2009. – 344 с.
2. *Денисова Т. А.* Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : [монографія] / Т. А. Денисова, Ю. В. Філей. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 176 с.
3. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджено Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 27. – Ст. 838.
4. *Новікова К.А.* Обмеження волі як вид покарання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / К.А. Новікова. – Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2015. – 24 с.

Василюк Христина Романівна,
магістрантка 6 курсу
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., доцент кафедри кримінального права
та кримінології Габлей Н.Г.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ГЕНОЦИДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

На сьогоднішній день, такі діяння, які отримали назву геноцид відносяться до найбільш небезпечних злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що можуть завдати великих втрат всьому людству, забравши життя мільйонів безневинних жертв.

Дослідження теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності за геноцид на основі національного законодавства України здійснювалось вітчизняними вченими, серед яких: А.В.Савченко, В.К.Грищук, В.О.Навроцький, Є.Л.Стрельцов, М.В.Буроменський, М.І.Хавронюк, М.Й.Коржанський, Н.А.Зелінська, О.М.Костенко, С.С.Яценко та ін.

На даному етапі немає єдиної точки зору щодо визначення терміну геноцид, адже постійно висуваються нові пропозиції щодо вдосконалення даного поняття чи його зміни, а також кваліфікації того чи іншого діяння як геноцид та призначення при цьому покарання. Це дозволяє стверджувати, що сьогодні проблема поняття геноциду, його інтерпретація та загалом протидія геноциду є актуальними проблемами сучасності.

Мета доповіді – дослідити особливості кваліфікації геноциду як злочину у кримінальному праві України, внести пропозиції, спрямовані на його вдосконалення та обгрунтувати їх.

Вперше правова оцінка протиправних діянь як геноциду відбулася в середині XX ст. Вона супроводжувалась прийняттям 9 грудня 1948 р. Конвенції ООН «Про попередження злочину геноциду та покарання за нього» [1]. Новизною для даного періоду було те, що вона вперше за історію надала правове визначення поняття геноциду як міжнародного злочину та визначила принципи і підстави кримінальної відповідальності за його вчинення.

На даному етапі під геноцидом прийнято розуміти протиправне винне, каране, суспільно небезпечне діяння, що чиниться з метою знищити, цілком або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу.

Підвищена суспільна небезпека даного умисного злочину зумовлена посяганням не тільки на життя особи, але й на гарантовану ст.24 Конституції України рівність прав і свобод людини та громадянина, незалежно від їх раси, кольору шкіри, релігійних переконань, етнічного походження, за мовними або іншими ознаками [2].

Для кваліфікації злочину за ст.442 КК України важливим є встановлення відповідності всіх ознак складу злочину ознакам, які передбачені в ст.442, а саме наявність: об'єкта злочину на який здійснюється посягання – безпека існування національних, етнічних, расових та релігійних груп; кола потерпілих – члени таких груп; наявність діянь суспільно небезпечного характеру і наслідків у вигляді знищення такої групи чи завдання їй шкоди; суб'єкта, а саме загального суб'єкта віком від 16 років; суб'єктивної сторони – умисної форми вини, обов'язковими елементами якої є мета і мотив. Для кваліфікації геноциду важливим фактором є надання правової оцінки скоєного саме на підставі норми ст.442 КК України [1].

Вагоме значення при кваліфікації діянь саме як геноцид, відіграє встановлення потерпілих, а саме – представників (членів) національної, расової, етнічної або релігійної групи на знищення яких спрямоване діяння винних. Проте, аналізуючи історичні джерела, ми звернули увагу на те, що в історії були факти про численні вбивства членів політичних груп. На сьогодні це явище називають «політицид», тобто вбивство політичної групи, політичних осередків або ж членів таких груп. Звідси розуміється, що об'єктом неправомірних дій, а саме потерпілим виступає політична група (спільнота).

Політична група (спільнота) - це організована група громадян, що виражає інтереси тих чи інших соціальних верств і прагне до реалізації своєї мети шляхом боротьби за державну владу і її використання [4].

Оскільки сучасний КК України передбачає статті, де зазначена відповідальність за злочини проти політичних діячів чи представників органів державної влади, проте все ж таки вважаємо, що найбільш ефективним би стало внесення до ст.442 КК України [3] такого об'єкта, як «політична спільнота». Так само можемо навести приклад і стосовно соціальних груп. Під такими групами розуміється сукупність людей (мала чи велика соціальна групи), які мають спільні ідеї, переконання, мету чи об'єднані спільною працею і які розділяють сподівання кожного з членів такої групи відносно інших та їх становища у системі суспільних відносин тощо. Таким чином коло потерпілих, ми вважаємо, за доцільно розширити, що і було нами вище згадано. Основний акцент при цьому робитиметься на тому, що шкода завдаватиметься не одному представнику політичної чи соціальної групи, а цілій групі. Шкода може полягати не тільки у спричиненні смерті чи завданні шкоди даних груп, але й у завданні шкоди їхньої політичної чи соціальної діяльності, що у свою чергу може спричинити й шкоду всьому громадянському суспільству держави.

Ч.1 ст.442 КК України передбачає різні способи реалізації об'єктивної сторони даного злочину. З нашої точки зору, на практиці виникають труднощі при кваліфікації діянь, пов'язаних з так званим духовним чи культурним геноцидом, тобто етноцидом; а також депортацією. Це явище, що охоплює пропаганду расової, національної, етнічної, релігійної винятковості або нетерпимості, наругу над певними історичними та культурними реліквіями, заборона відзначення національних свят чи відправлення релігійних культів, знищення або пошкодження культурних цінностей якої-небудь групи, організоване асимілювання національних меншин, спрямований на поступове зменшення корінного населення, діяння, спрямовані на знищення мови, національної самосвідомості. Враховуючи це, на нашу думку, можна ввести поняття «етноцид» у ч.1 ст.442 КК України, як спосіб реалізації даного злочину, за який також повинна наступати кримінальна відповідальність.

Як ми зазначали, етнічні групи являються різновидом потерпілих від геноциду. Звідси, на нашу думку, на даному етапі вкрай актуальним для правотворчої активності постає питання про дослідження явища примусової депортації етнічних груп з місць їх традиційного проживання. Дедалі частіше постають проблеми при кваліфікації дій, схожих за ознаками на депортацію, а саме кваліфікація за ст.442 КК України чи за іншою нормою КК України.

Як свідчить ст.1 Закону України від 17 квітня 2014 року № 1223-VII "Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою", депортація - насильницьке переселення народів, національних меншин та осіб за національною ознакою з місць їх постійного проживання на підставі рішень, прийнятих органами державної влади колишнього СРСР або союзних республік. Даний закон у ст.3 визнав депортації незаконними злочинними

актами, які здійснені проти народів, національних меншин та осіб [6, с.25]. Звідси, на нашу думку, спостерігаються неточності у ст.442 КК України [3] і ст.1 ст.3 вищезазначеного закону [5]. Адже, мало би слідувати, що депортація також є різновидом злочину геноциду, оскільки, на нашу думку, входить у поняття «створення для групи життєвих умов». Окрім того, спостерігається і факт насильницького переселення народів. Як раніше нами вже зазначалось, протиправні умисні насильницькі дії стосовно національних, етнічних, релігійних і расових груп є основною ознакою кваліфікації діянь суб'єкта саме за ст.442 КК України. Проте, на даний час на законодавчому рівні склад злочину ст.442 КК України прямо не передбачає депортацію як форму геноциду. На нашу думку, це є вагомою прогалиною у кримінальному законі України. Ми вважаємо, що доцільним би було ввести поняття «депортація» у ч.1 ст. 442 КК України, як спосіб вчинення даного злочину.

Підводячи підсумки, ми хочемо зазначити, що геноцид є одним із найтяжчих злочинів, передбачених КК України, і, ми вважаємо, що було б доцільно привести у відповідність ст.442 КК України, а саме: внести до способів вчинення «етноцид», «депортацію», а також внести в перелік потерпілих політичні і соціальні групи.

Список використаних джерел

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України; 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – Ст. 141. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
4. Основи сучасної політології. Ознаки, сутність і функції партій в політичній системі. Навчальні матеріали онлайн. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/18421120/politologiya/oznaki_sutnist_funktsiyi_partiy_politichniy_sistem
5. Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою: Закон України від17.04.2014№1223-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №26. – Ст. 896.
6. *Савченко А.В.* Злочини проти безпеки людства. «Кримінальне право. Особлива частина»: курс лекцій. / А.В.Савченко, Е.М.Кісілюк, О.В.Процюк, І.А.Вартилецька // Мультимедійний навчальний посібник. НАВС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.naiau.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Lekc/T21/T21_P3.html

Височин Марія Анатоліївна,
студентка Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ, ЯК ЧАСТИНА ЗАГАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРАВ ЛЮДИНИ, ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Життя суспільства в значній мірі залежить від переконань та ідеалів, якими керується його освічена частина. Людину слід оцінювати не за випадковими вчинками чи рисами обличчя, а за тією системою цінностей, що вона для себе обирає. Свободу віросповідання відносять до основних прав людини, а саме особистісних. Основними правами людини називають ті, гарантовані законом можливості особи, які відповідно до досягнутого рівня еволюції людства в змозі забезпечити її існування і розвиток та є загальними і рівними для усіх людей. Невід'ємним компонентом загальнолюдських цінностей і показником демократії та реальної свободи людини є свобода віросповідання, що разом з іншими фундаментальними правами закріплена Конституцією України від 28 липня 1996 року. Так, в статті 35 зазначено, що «*Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність… Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова*»[1].

Розробка і правове оформлення принципів свободи віросповідання і свободи совісті – довготривала праця багатьох вчених, юристів, філософів. Поступово, в суспільній свідомості утвердилося розуміння необхідності релігійної терпимості, вільнодумства, правового захисту людей, які дотримуються різного світогляду [4, с. 21].

Віру людини можна розглядати у двох аспектах: з одного боку, як духовну, психічну діяльність людини, яка визначає об'єкт віри і внутрішнє ставлення до нього. Така діяльність відображає поняття свободи віровизнання. З іншого боку, віру трактують і як зовнішню (фізичну) діяльність, що виступає проявом віровизнання. Можливість здійснення такої діяльності людиною відображає інше поняття - свободу віросповідання. Саме по собі право, як юридичне явище, не здатне регулювати вибір думок чи поглядів людини, тобто, хоча свобода віровизнання неминуче передує свободі віросповідання, вона не може бути предметом юридичного забезпечення. Регулюватись правом може лише свобода віросповідання, яка в правовому аспекті являє собою зовнішній вияв сповідування віри, як релігійної, так і нерелігійної. Отже, віросповідання – це не лише належність людини до певної релігії, церкви, того чи іншого релігійного напряму, як загальносоціальне право людини – це невіддільне,

невід'ємне право людини; можливість сповідувати певну віру, дотримуватись обрядів, пов'язаних з нею, проповідувати або не дотримуватися жодних релігійних поглядів [5, с. 70].

Національне законодавство кожної демократичної країни має відображати загальноприйняті цінності та надбання. Тож, формуючи правову державу, Україна значно активізувала процес визнання прав людини та створення механізму їх захисту, оскільки за часів існування СРСР держава не лише не визнавала право людини на свободу віросповідання, а й активно переслідувала громадян за вираження релігійних переконань. Найголовнішим кроком стало прийняття у 1991 році Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» і саме на його основі державна політика у сфері охорони права людину на свободу віросповідання здійснюється і до сьогодні [6, с.5]. Його положення щодо юридичних засобів реалізації, охорони і захисту свободи вибору світогляду та віросповідання, а також окремих її елементів, на зразок права на світську чи релігійну освіту, права на альтернативну (невійськову) службу розкриті й конкретизовані в ряді інших нормативно-правових актів (ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про альтернативну (невійськову) службу»). Варто відзначити, що частиною національного законодавства також є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВР України і які також закріплюють право на свободу віросповідання. До них слід віднести Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 18) та Конвенція про захист прав людини і основних свобод (ст. 9).

В Україні охорона свободи віросповідання базується на певних принципах, до яких слід віднести:

1) Рівноправність громадян незалежно від їх ставлення до релігії (ст. 24 Конституції України, ст. 4 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації»). За цим принципом всі громадяни, незалежно від їх ставлення до релігії, є рівними перед законом. Відповідно, не допускається жодних обмежень чи привілеїв за ознаками релігійних переконань. Українським законодавством передбачена кримінальна відповідальність за порушення даного принципу: «умисні дії, спрямовані на розпалювання… релігійної ворожнечі та ненависті… образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками… релігійних та інших переконань…» (ч. 1 ст. 161 Кримінального кодексу України)[2].

2) Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова (ч. 3 ст. 35 Конституції України). Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» визначає, що «ніхто не може встановлювати обов'язкових переконань і світогляду» (ч. 2 ст. 3).

3) Усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом (ч. 4 ст. 5 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації»). Недоліком є те, що цей важливий принцип не відображений у Конституції України.

4) Відокремлення церкви і релігійних організацій від держави (ч. 3 ст. 35 Конституції України; ст. 5 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації»). Суть цього принципу можна прослідкувати в певних положеннях:

– держава не може втручатися у законну діяльність релігійних організацій;

– релігійні організації не можуть виконувати державних функцій;

– держава стоїть на захисті прав і законних інтересів релігійних організацій, орієнтована на встановлення відносин взаємної релігійної і світоглядної терпимості й поваги між громадянами та релігійними організаціями, що сповідують різні релігії чи не сповідують зовсім;

– держава повинна рахуватися й поважати традиції та внутрішні настанови законних релігійних організацій;

– заборона державного фінансування діяльності організацій, створених за ознакою ставлення до релігії;

– право релігійних організацій на участь у громадському житті, а також використання засобів масової інформації;

– заборона участі релігійних організацій в діяльності політичних партій і надання їм фінансової підтримки, заборона висунення кандидатів до органів державної влади, проведення агітації або фінансування виборчих кампаній кандидатів до цих органів;

– обов'язковість дотримання релігійними організаціями вимог чинного законодавства і правопорядку [3].

5) Заборона примусу щодо сповідування релігії та участі в богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях (ст. 3 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації»). Варто відзначити, що право не сповідувати жодної релігії включає до свого змісту й можливість виражати і поширювати атеїстичні та інші нерелігійні переконання. Однак, на юридичному ріні, поки що не передбачена відповідальність за порушення даного принципу [7, с. 36].

Як уже було зазначено, свобода віросповідання як загальносоціальне право людини є можливістю людини вчиняти такі діяння, за допомогою яких приймаються, змінюються та сповідуються релігійні або інші переконання.

Видається доцільним доповнити національне законодавство деякими важливими моментами:

- закріпити в Конституції України принцип рівності перед законом усіх релігій, віросповідань та релігійних організацій перед законом;

- відобразити в законодавстві принцип добровільності самовизначення людини у сфері сповідування віри та вільний вибір форм і способів віросповідання;

- передбачити механізм захисту від примушування громадян до сповідування або відмови від сповідування якоїсь релігії, до участі або неучасті у богослужіннях і релігійних обрядах, до навчання релігії або переконань; вимагання від священнослужителів відомостей, отриманих ними під час сповіді віруючих.

Визнання різноманіття відносин і повага до співвідношення віри різних людей у суспільстві є головним аспектом свободи в сучасних реаліях.

Список використаних джерел

1. Конституція України, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Кримінальний кодекс України, Верховна Рада України; від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
3. Про свободу совісті та релігійні організації Закон від 23.04.1991 № 987-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12
4. *Бурьянов С. Л.* Правовые основания, сущностное содержание и гарантии свободы совести / С. Л. Бурьянов // Государство и право. – 2001. – № 2. – С. 21–26.
5. *Лаврик О. А.* Свобода віросповідання людини як суб'єктивне юридичне право, його забезпечення в Україні / О.А.Лаврик //Філософські та методологічні проблеми права. – 2011. - № 1. – С. 68-75.
6. Релігійна свобода: історичне підгрунтя, правові основи і реалії сьогодення: наук. зб. / ред.: А. Колодний; Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. - К., 1998. - 155 с.
7. Свобода віросповідання: юридичне забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження) [Текст] / Л. В. Ярмол ; Акад. прав. наук України. НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Л. : Світ, 2006. – 190 с.

Гожа Богдана Борисівна,
студентка 3 курсу
факультету соціології і права НТУУ «КПІ»,
м. Київ

ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

У кримінальному праві багатьох країн світу існує інститут обставин, що виключають злочинність діяння. Однією з цих обставин є крайня необхідність. У тезах розглядається питання про умови і межі крайньої необхідності та його вирішення при перевищенні меж завданої шкоди у цьому стані. Аналізується закріплення інституту крайньої необхідності у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) та розглядається питання кримінальної відповідальності особи при перевищенні меж крайньої необхідності, що на сьогодні є досить актуальним питанням.

Крайня необхідність – це сукупність певних обставин, за яких виникла небезпека для об'єкта, збереження якого можливе тільки у випадку завдання шкоди іншому об'єкту, який має меншу цінність. Іншими словами, правомірним визнається завдання збитків одним цінностям, які знаходяться

під охороною закону, з метою не допустити шкоди більш значним цінностям, які також знаходяться під охороною закону[2, с.236].

На сьогодні у частині 2 статті 39 чинного КК України вміщується поняття, яке є новим для вітчизняного законодавства. У ній говориться про те, що умисне завдання шкоди інтересам, які знаходяться під охороною, якщо ця шкода є більшою за обсягом, ніж відвернена, є перевищенням меж крайньої необхідності [1, с. 17].

Для того, щоб не траплялося перевищення меж крайньої необхідності необхідна правомірність вчинюваних дій для уникнення завдання шкоди. Вітчизняні вчені-криміналісти М. І. Бажанов, Ю.В. Баулін, М. Й. Коржанський, П. С. Матишевський та інші приділили значної уваги у своїх працях окресленню рис правомірності крайньої необхідності, намагалися дослідити як встановити саму межу, за якою крайня необхідність набуває стану суспільно небезпечного діяння, за яке настає кримінальна відповідальність. Перелік таких ознак не можна вважати завершеним. Взагалі їх можна звести до одного наступного: у стані крайньої необхідності небезпека має бути реальною, справжньою, невідворотною та загрожувати третім особам, а завдана шкода бути меншою за відвернену та здійснена найбільш доцільним способом.

Учені виокремлюють два правила про найменшу шкоду і методи недопущення загрози, які можна викласти таким чином: неможливість ліквідації дійсної небезпеки іншим способом окрім завдання менших збитків.

Зазначена характеристика ознаки, що заподіяні збитки повинні бути меншими за відвернені, не є ідеальною. Тут також потрібно зазначити і про «або можливо відвернену шкоду». Однак у нашому житті стаються ситуації, за яких людина, дотримуючись свого обов'язку, або докладає зусиль щоб допомогти, і не розраховує свої сили, або так склалися обставини, що здійснити те, що вона задумала, не вдається. Однак, навіть у такій ситуації, тобто коли особі не вдається запобігти небезпеці, вона все ж не несе кримінальної відповідальності, якщо завдані збитки менші за ті, які вона намагалася не допустити.

Людина – це істота, для якої характерні емоції, які часто мають негативний вплив на її можливості об'єктивно та розумно сприйняти ситуацію, що відбувається навколо. Цю особливість законодавець врахував у частині 3 статті 39 КК України, де зазначив, що навіть при перевищенні меж крайньої необхідності особа не буде притягнена до кримінальної відповідальності, якщо таке перевищення було вчинено внаслідок сильного душевного хвилювання, що спричинено небезпекою, яка загрожувала.

Є наявною також спроможність того, що в певній ситуації не допустити небезпеки було можливо іншими засобами. Однак, зазвичай особі складно точно проаналізувати проблему, а отже і знайти вірні рішення. В силу того, що події відбуваються швидко, в особи може не бути часу аналізувати обстановку, в якій вона опинилась та вибрала спосіб недопущення загрози, що потяг за собою настання шкоди не найменшої за обсягом.

Наприклад, водій легкового автомобіля, щоб не допустити зіткнення з вантажівкою, спрямовує авто на тротуар, але не встигає своєчасно загальмувати і в'їжджає у вітрину магазину. Насправді у ситуації, яка склалася, водій міг звернути з дороги в інший бік, що спричинило б тільки незначне зіткнення з мотоциклом на узбіччі. Ціна завданої шкоди, наприклад погнуте колесо останнього, було б на багато меншим за ціну розбитої вітрини. Ця ситуація не є складною, адже у цьому випадку оцінювати приходиться лише речі, які мають матеріальну цінність. В інших випадках неможливо здійснити оцінку вартості життя однієї або іншої людини, яка з них більш цінна чи важливіша. Однак, слід брати до уваги, що на осмислення варіантів, які можливі для запобігання небезпеці, іноді є лише декілька секунд.

Закон передбачає, що шкода повинна бути меншою за відвернену. Як в критичній обстановці особа здатна порівняти своє життя і життя її дитини або життя двох невідомих їй людей. Не простими часто є обставини, коли не завжди можливо прийняти вірне рішення. До речі, деякі особи взагалі не спроможні приймати нелегкі рішення, навіть якщо вони вірні.

М.Й.Коржанський зазначає, що «у тих ситуаціях, коли недопущена шкода дорівнює завданій, то крайньої необхідності немає. Неправомірно рятувати особисте життя за рахунок чужого життя. Але у випадку дилеми – загинути обом чи відвернутися одному – суспільна небезпечність дій відсутня» [3, с. 123]. Коли настає стан крайньої необхідності, з'являються найважливіші людські цінності: життя та здоров'я людини, свобода, честь і гідність, а також звичайні матеріальні блага. Тому розгляд ситуацій, пов'язаних з цим інститутом, ніколи не буде простим. Яка б кількість робіт не була приділена встановленню меж крайньої необхідності, ніколи не буде можливо спрогнозувати всі ситуації, які складуться у житті, та врахувати їх при встановленні кількох положень, якими потрібно керуватись суду.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : станом на 8 жовтня 2016 р. // Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ : Паливода А.В., 2016. – 212с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / Баулін Ю.В., Борисов В.І., Кривоченко Л.М. та ін. ; за ред. Сташиса В.В., Тація В.Я. – 4-є вид., перероб. і доповн. – К.: Право, 2010. – 456 с.
3. Актуальні проблеми кримінального права: навч. посіб. / В. М. Попович, П.А.Трачук, А. В. Андрушко, С. В. Логін. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 256 с.

Гончаров Дмитро Олександрович,
слухач магістратури Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Дані статистики свідчать про те, що кожний восьмий-дев'ятий злочин в Україні вчинюється неповнолітнім. Рівень злочинності неповнолітніх, загрозливі тенденції у її структурі вимагають нових підходів до протидії такому антисоціальному явмщу. Видається, що зазначену проблему потрібно вирішувати як на загальносоціальному рівні, так і шляхом вдосконалення правозастосовної практики у справах про злочини та суспільно небезпечні діяння, вчинені неповнолітніми.

Чинний КК України містить розділ XV Загальної частини, спеціально присвячений питанням кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, що загалом можна вважати прогресивним кроком на шляху розвитку вітчизняного кримінального законодавства. Водночас не всі положення цього розділу є достатньо науково обгрунтованими, деякі з них неоднозначно тлумачаться на практиці, зокрема в частині їхнього узгодження із загальними положеннями КК України щодо кримінального покарання, а також звільнення від покарання неповнолітніх. Практика показує, що суди часто припускаються помилок при призначені покарання неповнолітнім, ігнорують або неправильно розуміють вимоги закону, нерідко призначаючи цій категорії осіб несправедливі покарання, що свідчить як про недостатній професійний рівень суддів, так і – значною мірою – про недосконаліть окремих норм чинного кримінального законодавства.

Одним з дієвих шляхів реформування кримінального законодавства у цій сфері є узгодження відповідних норм законодавства України з міжнародно-правовими документами, зокрема, Конвенцією ООН про права дитини (1989 р.), Мінімальними стандартними правилами ООН, які стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінськими правилами) (1985 р.) та іншими. У зазначених документах серед інших містяться положення, що стосуються правового статусу неповнолітніх у кримінальному судочинстві, наголошено на необхідності (бажаності) переважного застосування до неповнолітніх, які вчинили злочини, замість покарання заходів, не пов'язаних з позбавленням волі, спрямованих, першою чергою, на сприяння добробуту неповнолітніх, їх реінтеграцію в суспільство. Такими заходами, передбаченими в законодавстві України, є примусові заходи виховного характеру.

Порівняльний аналіз застосування кримінально-правових норм до неповнолітніх засвідчує, що законодавство України у ряді випадків не відповідає положенням міжнародно-правових актів, потребує узгодження з ними, містить ряд недоліків (колізій, прогалин), які негативно позначаються на

правозастосовчій практиці. Це стосується кримінального покарання неповнолітніх, а також їх звільнення від кримінальної відповідальності. У свою чергу, це обумовлює необхідність вирішення низки теоретичних і практичних питань, що стосуються такого виду діяльності з метою вдосконалення його правового регулювання.

У державі назріла необхідність формування ювенальної юстиції зі специфічними підходами до вирішення питання про кримінальну відповідальність неповнолітніх, з забезпеченням всебічного захисту прав та законних інтересів неповнолітніх у кримінальному судочинстві, про що наголошується і в концепції Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006–2016 роки».

Таким чином, аналіз кримінально-правових актів минулого, що були чинними на теренах України, досвід зарубіжних держав доводять, що неповнолітні злочинці завжди визнавались злочинцями особливого роду, які потребують застосування інших, в порівнянні з дорослими, форм кримінальної відповідальності. Саме про таке ставлення до неповнолітніх наголошується і в міжнародних стандартах в галузі охорони прав неповнолітніх, зокрема Пекінських правилах. Це повинно враховуватись і українським законодавцем, адже, інтегруючись в міжнародну спільноту, необхідно привести своє національне законодавство у відповідність з цими загальновизнаними міжнародними стандартами.

Разом з тим, аналіз норм КК України про кримінальну відповідальність та покарання неповнолітніх дозволяє виділити ряд особливостей, що відображають, безумовно, прояв принципу гуманізму щодо цієї категорії осіб. Це виявляється в тому, що: по-перше, ст. 105 КК України передбачає такий вид звільнення від покарання, який може застосовуватися лише до неповнолітніх, – звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру; по-друге, ті види звільнення від покарання, які можуть застосовуватися і до повнолітнього, і до неповнолітнього, відносно останніх мають пільгові умови, що дозволяє більш широко застосовувати їх до неповнолітнього.

Григор'єва М. Д.,
студентка 6 курсу факультету
підготовки слідчих
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса

ЗНАЧЕННЯ ПРЕЗУМПЦІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Значення правових презумпцій оцінюється вченими по-різному. Зустрічаються думки про презумпції як, метод прийняття рішень за відсутністю іншого, біль кращого, коли просто немає іншого виходу. Також існують твердження про те, що всякі презумпції, які б вони не були, є спробою створити абстрактну істину, відірвану від конкретних обставин справи. Як зазначає О.М.Гаргат-Українчук: «насамперед правові презумпції мають основоположне значення для формування будь-якої галузі права. Закріплені законом юридичні припущення є своєрідним орієнтиром, точкою відліку для моделювання галузі права в цілому» [1, с. 450]. Т.М.Супрун відзначає, що «у кримінальному судочинстві України презумпції сприяють однаковому правовому регулюванню стабільності правопорядку, захисту прав громадян» [2, с. 252].

Дослідженню презумпцій у кримінальному праві не приділяли належної уваги через те, що основна увага приділялась процесуальному застосуванню презумпцій та їх використанню в процесі доказування. Презумпції у кримінальному праві несуть у собі чітку цільову направленість. Вони покладені в основу норм, що визначають підстави кримінальної відповідальності, злочинність та караність діяння особи [3, с.22].

З юридичної точки зору презумпції виступають як своєрідний компонент механізму правового регулювання. При цьому, з одного боку, їх можна представити як засіб правового регулювання. З іншого боку, правові презумпції виступають в якості засобів юридичної техніки.

Правові презумпції в сфері кримінальної правотворчості застосовуються: 1) в процесі відмежування групи, галузі суспільних відносин, які потребують правового регулювання, стосовно кримінального права – для виділення кола суспільно небезпечних діянь, які необхідно закріпити як злочин; 2) як засіб законодавчої техніки - за безпосередньою регламентації в КК злочинів, ступеня їх суспільної небезпеки, караності і умов анулювання юридичних наслідків [4, с. 9].

На погляд А.В. Грушева, презумпції в кримінальному праві мають три основних значення: 1) виступають в якості основних засад, цілей, ідей (принципів) правового регулювання, мають найбільш загальне значення на рівні всієї системи норм КК (філософсько-правовий аспект); 2) впливають на законодавчу техніку конструювання окремих норм та інститутів кримінального

права (законотворчий аспект); 3) набувають безпосереднє регулююче значення в кримінально-правових відносинах (правозастосовчий аспект) [5, с. 147].

Як зазначає Ю.Г. Зуєв: « Презумпції, закріплені в кримінальному законі, не тільки значно скорочують процедуру доказування, а й застосовуються в процесі: а) юридичного тлумачення норм права; б) подолання правових колізій; в) індивідуалізації покарання» [4, с. 21].

Потрібно відмітити, що О.С. Котуха, вважає, що «за допомогою презумпцій досягається кілька цілей у кримінально-правовому регулюванні:

– забезпечується узгодженість норм кримінального права з нормами інших галузей права;

– досягається стабільність кримінально-правової норми;

– забезпечується обґрунтована юридична стислість;

– обмежується застосування зайвих засобів кримінально-правового впливу» [6, с. 297].

Узгодженість норм кримінального права з нормами інших галузей права є необхідною умовою досягнення ефективності правового регулювання загалом, так як норми конкретної галузі права та усього права становлять єдину систему, елементи якої взаємопов'язані. Зміна норми без врахування її системних зв'язків призводить до суперечностей та колізій у праві. Роль презумпція у цьому аспекті може вказувати на обґрунтованість законодавчих змін.

Врахування поділу презумпцій на загально-правові, міжгалузеві та галузеві має важливе значення у правотворчій діяльності і є умовою оптимальної законотворчості. Особливу роль у забезпеченні узгодженості різних галузей права відіграють міжгалузеві презумпції. Найбільше міжгалузевих презумпцій у кримінальному праві існують для того, щоб забезпечити належний взаємозв'язок цієї галузі з кримінально-процесуальним правом.

Галузевою специфікою презумпцій у кримінальному праві є те, що у цій галузі неабияке значення має класифікація презумпцій на спростовні та неспростовні. При цьому неспростовність презумпцій впливає не лише на обсяг предмету доказування, а й застосовується для диференціації кримінальної відповідальності. Так, зокрема, до таких неспростовних презумпцій кримінального права належить презумпція підвищеної суспільної небезпеки злочину, вчиненого за наявності обтяжуючих або кваліфікуючих обставин.

Дійсно, законодавець, формулюючи кваліфіковані склади злочинів, визначає ті обставини, які найбільше впливають на суспільну небезпеку діяння та обумовлюють необхідність застосування більш суворої санкції. Так, наприклад, при закріплені в ч. 2 ст. 120 Кримінального кодексу України кваліфікуючу ознаку «доведення до самогубства, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, а також щодо двох або більше осіб» [7], при цьому презумується те, що скоєння злочину при вказаних обставинах підвищує суспільну небезпеку цього злочину та підвищує верхню межу санкції. Зазначені презумпції, непрямо відображені в нормах

кримінального права, є неспростовними та відображають каральну специфіку даної галузі права.

Стабільність законодавства в певній мірі свідчить про його оптимальності. Сприйняття кримінально-правовими нормами презумпцій, що відображають певні, перевірені практикою закономірності соціальних відносин, веде до стабільності кримінального закону, який в той же час має і прогностичний характер.

Важливим завданням у сфері застосування презумпцій є забезпечення юридичної стислості, яка полягає у чіткому викладі юридичних норм. Роль презумпції в реалізації зазначеного напряму полягає в тому, що оптимальне поєднання прямого і непрямого способу їх закріплення сприяє досягненню необхідної стислості викладу правової норми. Непряме закріплення презумпції дозволяє уникнути формулювання її змісту безпосередньо у нормі права. Водночас, безпосереднє закріплення презумпції, підстав її застосування та умов її спростування забезпечує більш чітке розуміння юридичної норми. Пряме формулювання презумпції необхідне у тих випадках, коли в цьому є доцільність, коли неможливо іншим способом забезпечити сприйняття та розуміння презумпції. Самі ж презумпції, у свою чергу, дозволяють не перелічувати усіх тих обставин, що спричиняють виникнення певних юридичних наслідків. Презумпція замінює усі юридичні факти, які необхідно було встановити для застосування юридичних наслідків.

Наступним важливим завданням, яке виконують презумпції, є забезпечення економії кримінально-правових засобів впливу. Економія кримінально-правових засобів впливу є одним з принципових положень законодавчої діяльності і проявляється в тому, що злочинними повинні оголошуватися тільки ті діяння, які з точки зору кримінальної політики становлять велику ступінь суспільної небезпеки, відповідно до якої оптимально визначалася б караність вчиненого. В даному аспекті відзначимо, що юридичні презумпційні припущення обумовлюють і тягнуть певні правові наслідки.

Для кримінального права презумпція є спеціальним прийомом-припущенням, що розкриває зміст статті кримінального закону з точки зору цілей та мотивів, якими керувався законодавець, встановлюючи кримінально-правовий припис або заборону.

Презумпції сприяють також подоланню суперечностей, колізій у кримінальному праві. Навіть незначний дефект у нормі кримінального права здатний паралізувати правозастосовчу діяльність, призвести до неможливості застосування тієї чи іншої норми. Презумпції допомагають уникнути безвихідних ситуацій у процесі застосування норм права. Водночас, слід відзначити, що об'єктивні потреби правозастосовчої діяльності вказують на необхідність прямого закріплення у статтях кримінального закону тих чи інших презумпцій.

Роль презумпційних положень в правозастосуванні полягає в тому, що вони, діють на всіх стадіях правозастосовчої діяльності, сприяючи її ефективності.

Презумпції у кримінальному праві відіграють важливу роль у регулюванні суспільних відносин, що формують предмет кримінального права. Цінність презумпцій пояснюється характером і наслідками їх впливу на суспільні відносини. Презумпції є органічними частинками системи кримінального законодавства і в складі системи беруть участь у правовому регулюванні, таким чином, виявляючи себе самостійним типом правових установок.

Список використаних джерел

1. *Гаргат-Українчук О. М.* Поняття, ознаки та значення правових презумпцій у кримінальному процесі України // Держава і право. – 2009. – Вип. 45. – С. 446–452.
2. *Супрун Т.М.* Правові презумпції у кримінальному судочинстві України // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – Ірпінь, 2012 . – № 2(57). – С. 249-253.
3. *Каранина Н. С.* Проблематика правовой презумпции // Право: теорія и практика. – 2005. – № 14.– С. 22–31.
4. *Зуев Ю. Г.* Презумпции в уголовном праве : 12.00.08 : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Зуев Юрий Геннадьевич ; Ярославский государственный университет им. П. Г. Демидова. - Казань, 2000. - 25 с.
5. *Грошев А.В.* Презумпции в уголовном праве и их роль в правоприменительной деятельности // Юридическая техника. Ежегодник. Первые Бабаевские Чтения: «Правовые презумпции, теория, практика, техника». – 2010. – №4. – С.145-153
6. *Котуха О.С.* Непрямі матеріально-правові презумпції у кримінальному праві України // Часопис Київського університету права. – 2012. – №2.– С.295- 299.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

Духняк Тарас Михайлович,
студент 3 курсу юридичного факультету
Івано-Франківського університету
права імені Короля Данила Галицького
м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: *к.ю.н., доц.,*
доцент кафедри кримінального права
і процесу Мельник П.В.

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

В сучасному світі глобальною стала проблема розповсюдження та продажу наркотичних засобів, не оминуло це лихо і Україну, а також відповідальності за дані дії. В деяких країнах світу було проведено

декриміналізацію статей пов`язаних з зберіганням наркотичних засобів, або ж вони перейшли з розряду кримінальних правопорушень в розряд кримінальних проступків. Оскільки в Україні не передбачено кримінального проступку як такого, а дана проблема існує, як і в інших країнах світу то варто розглянути практику інших держав для часткового подолання даної проблеми. Звісно йдеться не про легалізацію всіх наркотиків, а лише окремих видів, які становлять меншу загрозу для суспільних відносин або ж не становлять взагалі. Так марихуана легалізована в деяких країнах Європи зокрема Франції, Нідерландах, Чехії та ін.

Загалом світ рухається в бік легалізації марихуани, а деякі з держав також інших наркотичних засобів. Процес поступової декриміналізації наркотиків проходить і в інших країнах. У Бразилії та Аргентині, наприклад, за останнє десятиліття були введені нові закони, які пом'якшують покарання за зберігання наркотиків для власного вживання. В Аргентині покарання пом'якшало до двох місяців арешту, а в Бразилії арешт був замінений виховними заходами та громадськими роботами. У той же час посилилося покарання за зберігання з метою збуту: зберігання навіть мінімальної кількості наркотиків тепер веде до п'яти років позбавлення волі. З січня 2010 року в Чехії вступив в силу новий закон про наркотики, який допускає зберігання до 15 г марихуани і до 1,5 г героїну без кримінальної відповідальності [2]. Ці кількості значно перевищують прийняті в інших країнах, роблячи Чехію найліберальнішшою країною щодо легалізації наркотиків. Найяскравішим прикладом в легалізації наркотиків стали Нідерланди. У Нідерландах прийнято особлива політика щодо наркотичних речовин, в основі якої лежать два принципи. По-перше, в країні була проведена так звана декриміналізація наркотиків, тобто вживання наркотичних речовин стало проблемою громадської охорони здоров'я, а не злочином. По-друге, політика щодо наркотиків строго регулюється «опіумним законом», в якому окрім іншого проводиться чіткий поділ наркотиків на важкі і легкі. Легалізації наркотичних речовин у Нідерландах немає, і всі наркотики залишаються забороненими. Однак завдяки поділу наркотиків на два типи існує і різниця між карним або некараним вживанням заборонених речовин. Вживання, обіг, виготовлення, продаж і ввезення в країну наркотиків зі списку важких заборонені законом та суворо присікаються, в той час як зберігання і вживання легких наркотиків, наприклад марихуани, незважаючи на нелегальність, в деяких випадках зовсім не карається і не вважається злочином, а проступком. Однак оборот легких наркотиків знаходиться також під контролем держави, включаючи роботу так званих кофешопів. Основна мета такої політики полягає в тому, щоб чітко розділити два ринки збуту – важких і легких наркотиків – і тим самим захистити людей, які вживають легкі наркотики, від підпільного кримінального світу. Більш того, це сприяє збереженню спокою в суспільстві, веде до скорочення рівня злочинності і допомагає вберегти людей від переходу на більш важкі наркотики.

Як показує світовий досвід легалізація приводить до ефективнішої боротьби з наркобізнесом в глобальних масштабах. В Україні легалізація, на мою думку, сприяла б зменшенню злочинності у даній сфері, а також зменшенню доходів для наркобізнесу. Тобто, я пропоную дозволити, як в деяких вище наведених країнах, зберігання до 15 грам марихуани, що до інших наркотичних засобів, то вирішенням може бути, так званий, "опіумний" закон який розділить наркотичні засоби на легкі та важкі. Варто зазначити що для того щоб сформувати так званий "опіумний поділ" не потрібно прикладати значних зусиль.

Слід відмітити, шо ст. 310 ККУ передбачено відповідальність за незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель. Відповідальність за цією статтею несуть переважно молоді особи, які вирощували для особистого вживання марихуану, правоохоронні органи замість протидії міжнародному наркотрафіку через територію України виконують статистику з розкриття справ.

Враховуючи вище викладене, я вважаю що гуманізація кримінальної відповідальності шляхом легалізація «легких» наркотиків дасть змогу вести ефективнішу боротьбу з обігом наркотиків та міжнародним наркотрафіком. До того ж, якщо розповсюдження легких наркотиків буде під контролем держави, то це буде приносити певний дохід в бюджет держави.

Список використаних джерел

1. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова №770 від 6 травня 2000 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF
2. Легалізація наркотиків: світовий досвід [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://likuvan.in.ua/legalizatsiya-narkotikiv-svitovij-dosvid.html.

Зіньова Надія Костянтинівна,
студентка 4 курсу економіко-правового факультету
Київського кооперативного інституту бізнесу і права,
м. Київ

ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ ЩОДО ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Останні роки в Україні проводиться політика гуманізації кримінального покарання та кримінальної відповідальності в цілому. Головна вимога гуманізації – це забезпечення кримінальним законодавством дотримання прав, свобод і законних інтересів людини. Це означає захист конституційних і природних прав громадян держави, які стали жертвами злочинів, та всіх інших громадян. Тому кримінальна юстиція повинна мати за мету, як зазначає С.Г.Келіна, охорону суспільства від особи, що вчинила злочин, та одночасне

позитивне включення її в систему суспільних відносин [1, с. 150]. Виходом із цієї суперечності є гуманне ставлення до злочинця, що є ефективним засобом протидії злочинності.

Принцип гуманізму в кримінально-правовій сфері означає, що держава має обирати такий напрям у застосуванні примусових заходів, позбавлень та обмежень, який відповідатиме інтересам і суспільства в цілому, і окремої особи [2, с. 79].

Прикладом гуманізації кримінальної відповідальності є досвід Фінляндії. Кримінальне законодавство Фінляндії, а саме Кримінальний кодекс містить чотири види основних покарань: 1) незначний штраф, який передбачається за порушення правил дорожнього руху та викиди сміття; 2) штраф; 3) умовне позбавлення волі; 4) позбавлення волі. Додатковими видами покарання є: штраф, суспільно корисні роботи і нагляд (застосовується виключно до неповнолітніх) [3, с. 132-133].

Широкого розповсюдження у Фінляндії набуло умовне позбавлення волі. Завдяки широкому застосуванню умовного виду покарання скоротилася кількість засуджених у Фінляндії.

Відповідальність за виконання альтернативних покарань, до яких кримінальним законодавством Фінляндії віднесені суспільно корисні роботи, спеціальні покарання по відношенню до неповнолітніх, нагляд за повнолітніми особами, засудженими до умовного позбавлення волі, а також нагляд за особами звільненими від тюремного засудження умовно-достроково, покладається на Службу пробації, яка підпорядковується Міністерству юстиції. Стратегічне управління цією Службою здійснює Департамент кримінальної політики Міністерства юстиції Фінляндії.

Відповідно до чинного законодавства Фінляндії суспільно корисні роботи можуть призначатися замість умовного позбавлення волі. Ці роботи заключаються у виконанні засудженим регулярних безкоштовних суспільно корисних робіт під наглядом інспектора Служби пробації. Для проведення суспільно корисних робіт встановлена спеціальна процедура, яка складається з двох етапів: спочатку суд застосовує стандартні принципи оцінки протиправного діяння і приймає рішення про призначення покарання. І тільки в тому випадку, коли суд прийде до висновку, що до особи може бути застосовано покарання у вигляді умовного позбавлення волі, він приймає рішення про призначення суспільно корисних робіт за умови дотримання таких вимог: 1) строк умовного позбавлення волі складає не більше 9 місяців; 2) засуджений не заперечує проти призначення йому цього виду покарання; 3) є висновок про можливість застосування цього виду покарання до даної особи, що надається інспектором Служби пробації, який представляє суду відповідну доповідь. Після призначення покарання у вигляді суспільно корисних робіт із представником організації, яка буде надавати місце роботи, складається план виконання покарання. Засуджений в даному разі має право на власну думку стосовно складання плану виконання покарання.

Кримінальним законодавством Фінляндії визначено строки застосування суспільно корисних робіт: від 12 до 200 годин. Тривалість цих робіт залежить від строку позбавлення волі, який визначається вироком суду. При цьому 1 день позбавлення волі прирівнюється до однієї годин суспільно корисних робіт. Як свідчить практика, засуджені відбувають ці роботи не більше трьох-чотирьох годин 2 рази на тиждень. Це пов'язано з тим, щоб закінчення строку виконання цього покарання співпадало із закінченням строку первісного покарання. Крім того, фінське кримінальне законодавство визначає, що частину строку покарання у вигляді суспільно корисних робіт, але не більше 10 годин, може відбуватися засудженим шляхом проходження спеціальних програм, які спрямовані на вирішення проблеми, яка породила порушення.

Контроль за виконанням покарання здійснює інспектор Служби пробації. У разі виявлення незначного порушення плану виконання покарання інспектор Служби пробації виносить засудженому попередження. У разі серйозних порушень інспектор направляє відповідну доповідь прокурору, який може передати справу до суду. Суд з урахуванням обставин справи приймає рішення про зупинення суспільно корисних робіт.

З огляду на вищевикладене, як показує досвід Фінляндії, суспільно корисні роботи являють серйозну альтернативу такому покаранню як позбавлення волі.

Таким чином, з огляду і на економічну, і політичну ситуації в нашій країні варто було б запозичити досвід Фінляндії стосовно застосування суспільно корисних робіт. Враховуючи всі економічні, політичні і соціальні важелі держава має обрати такі напрями у застосуванні кримінальних покарань, які б відповідали як інтересам суспільства, так і інтересам окремої особи.

Список використаних джерел

1. *Келина С.Г.* Некоторые принципиальные идеи, лежащие в основе теоретической модели уголовного кодекса / С.Г.Келина // Проблемы совершенствования уголовного закона. – М.: Ин-т государства и права АН СССР. – 1984. – 209 с.
2. *Загородников В.И.* Советская уголовная політика и деятельность органов внутренних дел /В.И.Загородников. – М.:Юрид.лит. – 1979. – 100 с.
3. Обзор законодательства скандинавських и балтийских стран по службе пробации (уголовному надзору). Серия «Права человека». – СПб: Составитель – Санкт-Петербургская общественная правозащитная организация «Гражданский контроль», 2005. – 220 с.

Кривецька Олена Миколаївна,
магістрантка 6 курсу
Івано-Франківського юридичного інституту,
м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., доцент кафедри кримінального права
та кримінології Габлей Н.Г.

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Інститут заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є одним із нових та малодосліджуваних у науці кримінального права. В Україні дуже гостро постає питання про стягнення проблемної заборгованості з юридичних осіб, що виникає у зв'язку з неможливістю результативно впливати на дії юридичної особи в межах правового поля. Необхідно зазначити також, що велика кількість злочинів вчиняються за допомогою юридичних осіб.

Необхідно зазначити, що проблеми застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб опинилися у полі зору багатьох вчених, таких як: Л.А. Гарбовський, О.Л. Гуртовенко, К.П. Задоя, О.В. Козаченко, Н.А. Орловська, О.Ф. Пасєка, П.А. Фріс, А.С.Чайковський.

Метою доповіді – охарактеризувати правову природу заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб та запропонувати відповідні зміни в чинне кримінальне законодавство.

Зміст заходів кримінально-правового характеру включає об’єктивну та суб’єктивну ознаки. Щодо першої, то об’єктивна характеристика кримінально-правових заходів визначається соціальною обґрунтованістю її появи серед правових заходів впливу на поведінку особи, яка визначається соціальною доцільністю і необхідністю їх застосування з метою забезпечення покарання особи як акту соціальної справедливості, її виховання, надання медичної допомоги і відновлення змісту тих відносин, які існували до моменту вчинення суспільно небезпечного діяння. Суб’єктивна складова змісту кримінально-правових заходів визначається обов’язком особи, до якої вони застосовуються, зазнати кари, виховного і медичного примусового впливу та інших позбавлень у зв’язку із забезпеченням виконання завдань кримінально-правової реституції і виконати всі вимоги закону, які відносяться до порядку застосування кримінально-правових заходів. Тому саме об’єктивні і суб’єктивні характеристики змісту кримінально-правових заходів утворюють систему юридичних властивостей останніх, які отримують інструментальний характеру завдяки суттєвій ознаці кримінально-правового впливу – функціональній здатності відновлення соціальної справедливості, порушеної вчиненням суспільно небезпечного діяння [2, с. 209].

У даному випадку до юридичних осіб суд застосовує заходи кримінально-правового характеру враховуючи: 1) ступінь тяжкості вчиненого діяння; 2) ступінь здійснення злочинного наміру; 3) розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою; 4) вжиті юридичною особою заходів щодо запобігання вчинення злочину [7, с. 119].

Зміст заходів кримінально-правового характеру полягає у наступному:

1) фактичною підставою заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб є виключно злочин;

2) також заходи є реакцією держави на злочин чи зазначену фактичну ситуацію, а не інші фактичні обставини;

3) така реакція передбачає несприятливі наслідки для певного суб'єкта права.

Так, заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб виглядають проявом юридичної відповідальності [1, с. 47].

Необхідно зазначити, що при вирішенні питання застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру потрібно визначити їх правову природу. Так, дані заходи являють собою заходи впливу на поведінку особи, яка вчинила злочин з метою відновлення порушеного права. Крім цього, заходи кримінально-правового характеру виступають так званою трихотомією в якій покарання, кримінальна відповідальність не пов'язана з покаранням і інші кримінально-правові заходи мають єдину правову природу нормативного змісту, оскільки всі заходи передбачені кримінальним законом [3, с.238].

Відповідно до КК України заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб застосовуються до осіб, які не визнаються суб'єктами злочину. Так, у ст.1 КК України визначено, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність [4]. Звідси випливає, що юридична особа, яка створена та зареєстрована відповідно до чинного законодавства не є суб'єктом злочину. Цю позицію можуть підтверджувати певні принципи кримінального права, а саме принцип винної відповідальності та принцип особистої відповідальності.

Необхідно зазначити, що виділяють 3 концепції щодо розуміння інституту юридичних осіб:

1) традиційна конструкція кримінальної відповідальності юридичних осіб, суть якої полягає у тому, що юридична особа несе кримінальну відповідальність поряд з фізичними особами;

2) концепція винної кримінальної відповідальності фізичної особи, яка вчинила злочин. У цьому випадку злочин вчинено від імені та в інтересах юридичної особи;

3) концепція адміністративної відповідальності юридичної особи за причетність до злочину, який вчинила фізична особа [6, с. 145].

Щодо України, то вона найбільше схиляється до другої концепції. Тому у разі вчинення злочину від імені чи в інтересах юридичної особи, до неї застосовують заходи кримінально-правового характеру.

Саме, враховуючи соціальну обумовленість та необхідність вчинення суспільно небезпечних діянь, притягнення юридичних осіб до відповідальності дає змогу застосовувати до них заходи кримінально-правового характеру. При цьому можна не брати до уваги ознаку вини у злочині, вчиненому юридичною особою, а достатньо встановити факт протиправних дій та суспільно небезпечних наслідків і звичайно, причинного зв'язку між діями та наслідками. Також важливе значення щодо застосування заходів кримінально-правового характеру є збереження структури кримінального закону шляхом уже введеного в дію розділу XVI «Застосування кримінально-правових заходів до юридичних осіб». Саме в ньому закріплюються підстави, принципи і види заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Тому сама ж особа, яка вчинила такий злочин, несе кримінальну відповідальність на загальних підставах, а визнання (встановлення) того, що злочин вчинено нею на користь чи в інтересах юридичної особи, є підставою відповідальності такої юридичної особи — застосуванням до неї заходів кримінально-правового характеру [5, с. 34].

Ми вважаємо, що кримінальне законодавство України щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб досить недосконале, тому воно потребує певного покращення шляхом введення запозичень з норм міжнародного законодавства. Так, по-перше, необхідно внести доповнення до КК України, для того, щоб деталізувати положення стосовно завдань кримінального законодавства, дії закону у часі та просторі щодо юридичних осіб. Також потрібно ввести у кримінальне законодавство нововведення, за яким уповноважена особа буде нести відповідальність навіть у тому випадку, якщо вона не перешкодила його вчиненню, адже вона є відповідальною особою щодо своїх підлеглих. По-друге, слід розширити коло покарань, які можуть застосовуватися до юридичних осіб. Адже за нашим законодавством є їх тільки 3 (штраф, ліквідація, конфіскація), а наприклад, за законодавством Франції набагато більше (штраф, ліквідація юридичної особи; заборона, остаточна або на термін не більше п'яти років, здійснювати прямо або опосередковано один або декілька видів професійної або громадської діяльності; поміщення на строк до п'яти років під судовий нагляд, заборона, остаточна або на строк не більше п'яти років, здійснення операцій з державними організаціями; заборона, остаточна або на строк не більше п'яти років, залучення заощаджень населення; заборона на термін до п'яти років видавати чеки або використовувати кредитні картки; конфіскація предмета, який використовувався або призначався для скоєння злочинного діяння, або предмета, що є його результатом; афішування прийнятої судової ухвали або поширення інформації про нього через пресу або через будь-які аудіовізуальні засоби поширення інформації).

Список використаних джерел

1. *Задоя К.П.* Правова природа заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб / К.П.Задоя // Право і громадянське суспільство. – 2014. – №4. – С.42-53.
2. *Козаченко О. В.* Кримінально-правові заходи в Україні: культурно-антропологічна концепція: монографія / О. В. Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2011. – 504 с.
3. *Козаченко О.В.* Правова природа інших кримінально-правових заходів як альтернатива кримінальної відповідальності колективних суб'єктів / О.В. козаченко // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – С.237-241.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]: Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua.
5. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції в Україні: матеріали науково-практичної конференції (19 квітня 2013 року, м. Харків) / МВС України Харківський нац. ун.-т. внутр.справ; Кримінологічна асоціація України. – Х.: Золота миля. – 322 с.
6. *Харитонов С.О.* Заходи кримінально - правового характеру щодо юридичних осіб в системі кримінального законодавства України / С.О. Харитонов // Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та ефективності застосування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 7 лют. 2014 р. – Одеса, 2014. – С. 145–147.
7. *Шумилов В.М.* Правова система США: учеб.пособие / В.М. Шумилов. – М.: Междунар.отношения. – 2006. – 407 с.

Крістєва Елла Анатоліївна,
студентка 4 курсу
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
м. Одеса

МЕДИЧНА ПОМИЛКА: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЛІКАРЯ

Сьогодні в Україні проблема лікарських (медичних) помилок є «популярним» предметом досліджень як лікарів, так і юристів. Термін «медична помилка» не має відповідного правового закріплення. Дефініцію цього поняття не можна знайти у жодному з нормативних актів чинного законодавства.

Будь-яка практика пов'язана з помилками. Проте є області, де помилки неприпустимі і лікарська практика – це той самий випадок. Лікарська помилка може стати фатальною для пацієнта. Через лікарські помилки щодня в Україні помирає 6-7 хворих і втричі більше стають інвалідами. Таку страхітливу статистику свого часу оприлюднила Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Але слід погодитися з тим, що безпомилкова робота лікарів, у принципі, неможлива, зважаючи на специфіку медицини, що має справу із здоров'ям і життям людини. Враховуючи таке становище, завданням правового регулювання медичної діяльності є вироблення правильної, продуманої та

єдиної позиції щодо юридичної кваліфікації помилкових дій лікарів. З огляду на походження медицини, можна припустити, що «лікарські помилки» з'явилися майже одночасно з професією лікаря**.** Про відповідальність лікарів за невдале лікування згадувалося ще у перших відомих джерелах права — Законах вавилонського царя Хамурапі та Законах XII таблиць Стародавнього Риму. Це означає, що з давніх часів суспільство прагнуло винайти адекватний спосіб реагування на цю проблему. В епоху античності лікарі, винні у спричиненні шкоди пацієнтам, могли втратити кисті рук, бути вигнаними з міста [3, с. 241].

Вважається, що термін «лікарська помилка» вперше застосував видатний російський хірург М. І. Пирогов, який приділяв велике значення аналізу помилок медичних працівників. Далі термін став широко вживаним не тільки серед медичних працівників, а й правознавців. Академік І. В. Давидовський, писав, що «до лікарських помилок слід відносити лише добросовісну помилку лікаря, яка базується на недосконалості сучасного стану медичної науки та її методів дослідження чи викликана особливостями перебігу захворювання окремого хворого, або ту, що пояснюється нестачею знань чи досвіду лікаря» [2, с. 225].

Наразі в Україні проблема лікарських помилок є «популярним» предметом досліджень як медиків, так і юристів. Підміна поняття «лікарська помилка» на «лікарський злочин» неприпустима, оскільки призводить до деструктивного конфлікту інтересів пацієнтів та медпрацівників. Лікарські помилки необхідно аналізувати, а наявність лікарського злочину, перш за все, довести.

Розглядаючи найбільш значущі суб'єктивні причини лікарських помилок, слід видокремити: недостатній досвід медичного працівника; недостатнє обстеження хворого, неправильна інтерпретація лабораторних та інструментальних досліджень; недооцінка або переоцінка результатів консультацій інших фахівців тощо.

Медичні помилки поділяються на деонтологічні, діагностичні та лікувальні. В основі деонтологічних помилок лежить порушення принципів належної поведінки лікаря по відношенню до хворого, тобто недотримання лікарем етики лікарської практики.

Основними причинами діагностичних помилок є: ігнорування або невміле використання анамнезу; неповне обстеження пацієнта; помилкове трактування клінічних даних; помилкова оцінка рентгенологічного та лабораторного дослідження; недбалість і поспіх в обстеженні;неправильне формулювання діагнозу. Лікувальні помилки пов'язані з неправильними клінічними діагнозами. Як наслідок таких діагнозів хворому призначається лікування, яке не відповідає істинному характеру захворювання, і в той же час не проводиться показана і необхідна терапія.

Під час надання медичної допомоги медичними працівниками допускаються:

1) релевантні помилки – призводять до кримінальної відповідальності за здійснення «професійного» злочину через необережність;

2) нерелевантні – ці помилки виключають кримінальну відповідальність внаслідок ненавмисного нанесення шкоди [4, с. 125 – 126].

У Кримінальному кодексі України, а саме у розділі «Злочини проти життя та здоров'я особи» налічується 11 «медичних» статей, за якими може бути притягнуто до відповідальності медичного працівника (ст. 131, 132, 136, 137, 139, 140, 141 - 145) проте, щоб залучити до відповідальності обов'язково повинен бути склад злочину: об'єкт (здоров'я або життя потерпілого), суб'єкт (лікар), об'єктивна сторона (дії лікаря, що призвели до негативних наслідків) і суб'єктивна сторона (вина лікаря). Якщо будь-якої складової не буде, то не можна притягнути до відповідальності [1, с. 283].

Залучення до відповідальності кримінальної або цивільно-правової вимагає доведення провини, наявності причинно-наслідкового зв'язку з настанням шкоди. Найбільш вагомим доказом наявності чи відсутності дефектів у наданні медичної допомоги є судово-медична експертиза. Експерт чи група експертів надають свій висновок на підставі наданої медичної документації.

Розібравши фактори та обставини, можна стверджувати, те що головною проблемою у розмежуванні медичних помилок та відповідальності за їх допущення є відсутність нормативного закріплення визначення медичної помилки, а це в свою чергу впливає й на класифікацію такого роду помилок та на вид відповідальності, який необхідно застосовувати до медичного працівника. У зв'язку з цим на даний момент є актуальним питання правового регулювання діяльності медичних працівників, а особливо відносин, які виникають після настання такого юридичного факту як медична помилка.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), від 05. 04. 2001 р. № 2341-III – 283 с.
2. *Стеценко С. Г.* Медичне право України // С. Г. Стеценко. – Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». – 2008. – 507 с.
3. *Антонов С. В.* Медична помилка: юридичний аспект С. В. Антонов // Управління закладом охорони здоров'я. – 2007. – 241 с.
4. *Ковтун Л. А.* Проблеми правової кваліфікації лікарської помилки Л.А.Ковтун // Правовий тиждень. – 2008. - 125-126 с.

Литвинова Олександра Олегівна,
курсант Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

СПІРНІ ПИТАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ ТА ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сучасний період життя держави і суспільства надзвичайно складний. Суттєвою перешкодою на шляху проведення політичних, економічних і соціальних реформ в Україні є злочинність, динаміка показників якої вже кілька років залишається неблагополучною.

Стан незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин знаходиться в прямій залежності від ступеня правопорядку в державі. Незаконний обіг зброї можна розглядати як своєрідний індикатор, що дозволяє оцінювати стан держави та національної безпеки.

В Україні зросла кількість злочинів із застосуванням вогнепальної зброї. Минулого року подібних випадків було зареєстровано вчетверо більше, аніж у 2014 р. Тенденція зберігається і цьогоріч – від грудня 2015 р. до листопада 2016 р. за підозрою у незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин затримано близько двох тисяч осіб [1].

Після початку проведення АТО на Сході України, над нашою державою нависла загроза вчинення терористичних актів та диверсій, а боротьба з нею стала одним з найважливіших пріоритетів як керівництва держави так й правоохоронних органів. Вогнепальна зброя, боєприпаси, вибухові речовини, грантомети, та гранати здебільшого надходять із зони АТО. Після чого, цією ж зброєю скоюється більшість злочинів на мирній території (вбивства, грабежі, розбої).

В останні місяці практично щодня стає відомо про виявлення і вилучення зброї, боєприпасів, гранат, патронів у різних регіонах країни у звичайних громадян, які не мають ніякого відношення до бойових дій.

Я вважаю для вирішення цієї проблеми необхідно посилити облік зброї в районі проведення АТО, ретельніше контролювати всі переміщення зброї по зоні бойових дій і на межі з нею, також посилити відповідальність за незаконне зберігання зброї, боєприпасів та вибухових речовин.

Кримінальний Кодекс України передбачає покарання за незаконне зберігання, придбання, перевезення, виготовлення зброї, боєприпасів та вибухових речовин у вигляді позбавлення волі на термін від 3 до 7 років. Проте, якщо особа добровільно здасть зброю у правоохоронні органи вона звільняється від покарання.

З метою попередження незаконного обігу зброї в Україні необхідно створити спеціальний державний орган з контролю за обігом зброї , який виконував би наступні завдання:

- ✓ Створення нової автоматизованої системи обліку вогнепальної зброї, наявної на території України,а також у зоні проведення АТО;
- ✓ Здійснення контролю за обігом зброї на всіх його етапах, починаючи з моменту виробництва і закінчуючи утилізацією;
- ✓ Надання допомоги правоохоронним органам у припиненні і розкритті злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї;
- ✓ Контроль експорту та імпорту озброєння;
- ✓ Координація діяльності відомств, залучених в оборот зброї.

Отже, слід зазначити, що проблему незаконного обігу зброї ,боєприпасів та вибухових речовин можливо вирішити встановленням більшої відповідальності за злочин передбачений ст. 263 КК України, встановленням більшої кількості блокпостів, підвищеною увагою правоохоронців, посиленням заходів безпеки під час масових подій, а також, необхідно створити спеціальний державний орган з контролю за обігом зброї. Але головною складовою антитерористичних заходів мають бути самі громадяни, які найбільш оперативно можуть звертати увагу на той самий підозрілий пакунок, кимось залишений у транспорті, та які розуміють «плачевні» наслідки необережного поводження зі зброєю, боєприпасами та іншими вибуховими речовинами і яким не байдужа вказана проблематика.

Список використаних джерел

1. Статистичні данні про затриманих за підозрою у незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studopedia.su/9_70014_vognepalna-zbroya-ta-yiyi-klasifIkatsIya.html

Мазур А. О.,
курсант 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, м. Дніпро
Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри*
кримінального процесу Рогальська В.В

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ

Із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), законодавець розширив змагальні засади кримінального провадження шляхом запровадження реальної процесуальної рівності сторін обвинувачення та захисту на досудовому етапі кримінального судочинства. Одним із шляхів досягнення такої процесуальної рівності, за задумом законодавця, повинно було стати наділення сторін процесуально рівними можливостями збирати докази.

Але, попри закріплення в ч. 2 ст. 22 КПК України положення про те, що сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України [1], аналіз ст. 93 КПК України, яка регламентує способи збирання доказів, свідчить про те, що реальної рівності між сторонами обвинувачення та захисту не має, оскільки виключно сторона обвинувачення наділена правами: проводити слідчі (розшукові) дії а також витребувати та отримувати оригінали документів від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб.

Сторона обвинувачення, попри перевагу надану законодавцем під час збирання доказів, все одно стикається з певними проблемами.

Так, фактично будь-яка одна й та сама річ/документ можуть бути одержані слідчим у результаті застосування будь-якого або кожного з блоків способів збирання доказів. Найсуттєвішим фактором, що обумовлює вибір конкретного способу збирання доказів, а також черговості кількох із них в разі нерезультативності першого, – є тактичний фактор. З точки зору тактики досудового розслідування (як і тактики судового розгляду) будь-який спосіб збирання доказів водночас є й засобом тактичним – «знаряддям праці», «інструментарієм», за допомогою якого особа, яка веде провадження, вирішує кінцеве чи проміжні тактичні завдання розслідування (або вирішення справи в суді). Вибір способу збирання певного речового доказу (документа) обумовлюється передусім слідчою ситуацією і тактичним завданням, зокрема: характером наявної інформації і динамічним розвитком слідчої ситуації у конкретному кримінальному провадженні, невідкладністю, рекомендаціями методики розслідування вказаної категорії злочинів та іншими чинниками, які так чи інакше випливають із зазначених вище і їх деталізують [2, с.85].

Проблема полягає у правильності здійснення слідчим тактичного вибору способів отримання конкретного доказу та їх черговості, оскільки не вірний вибір слідчого може призвести до:

1) отримання доказу, але визнання в подальшому його недопустимим (витребування документів чи речей через запит, замість отримання їх в порядку тимчасового доступу до речей і документів на підставі ухвали слідчого судді);

2) знищення, схову чи спотворення речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення (витребування документів чи речей через запит або на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів замість вилучення їх в результаті проведення обшуку)

3) втрати часу під час здійснення досудового розслідування (отримання доказів на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів чи вилучення їх в результаті проведення обшуку на підставі ухвали слідчого судді, замість отримання їх у добровільному порядку або через запит).

Задля уникнення в подальшому виникнення вищезазначених проблем в практичній діяльності, на нашу думку, необхідно слідчим та процесуальним керівникам підвищувати свою професійну обізнаність та більш виважено підходити до вибору та черговості способів збирання доказів, а законодавцю слід внести зміни до КПК України де розмежувати, яка саме інформація та документи не можуть надаватися на підставі запиту сторони обвинувачення, а лише на підставі тимчасового доступу до речей і документів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 19.11.2012 (станом на 24.09.2016 р) // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/4651-17
2. *Калужна О.* Тактика збирання речей і документів як доказів у кримінальному провадженні / О. Калужна // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 2. – С. 83-90.

Медвєдєва Анастасія Олександрівна,
студентка 2 курсу
ФСП НТУУ «КПІ»
Науковий керівник: *к.ю.н.,*
доцент кафедри публічного права Павленко І.В.

ВІК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Важливим питанням теорії й практики при встановленні суб`єкта злочину як елементу складу злочину є вік, з якого настає кримінальна відповідальність.

Слід зазначити, що в теорії та практиці питання встановлення віку кримінальної відповідальності є досить спірним. Цьому питанню присвятили свої роботи багато вітчизняних та радянських дослідників, зокрема Ю.В. Баулін, В.М. Бурдін, Т.О. Гончар, Н.Я. Ковтун, О.О. Северін, В.Я. Тацій.

Перші положення щодо вікової межі кримінальної відповідальності можна знайти ще за часів Римської імперії, зокрема у дигестах Юстиніана. Так, титул IV книги 4 мав назву «Про осіб, що не досягли 25 років», який враховував особливості розвитку особистості в юному віці при встановленні кримінальної відповідальності. Римське право виділяло 3 вікові групи. Особи до 7 років вважалися такими, що не несуть кримінальної відповідальності [2, 4].

Пізніше була виключена чи обмежена кримінальна відповідальність дітей та підлітків. Однак якщо в Англії постановою суду у XII столітті виключалася відповідальність осіб до 12 років, то в Індії особа мала «імунітет» на притягнення до кримінальної відповідальності до 5 років (виключалася не тільки відповідальність дитини до 5 років, а й батьків).

Кримінальний кодекс України 2001 року встановив, що особа підлягає кримінальній відповідальності, якщо на момент вчинення злочину вона досягла 16 років, а для окремих складів злочинів, перелік яких чітко визначений, – 14 років.

Слід зазначити, що й сьогоднішнє нормативне закріплення викликає суперечки як у теоретиків, так і у практиків. На міжнародному ж рівні немає як таких правил визначення віку: є лише поради та рекомендації. Зокрема, є рекомендації Шостого Міжнародного конгресу з кримінального права, які встановлюють рекомендаційний вік кримінальної відповідальності – 16 років.

Однак кожна країна виходить із власного розуміння щодо віку, з якого особа здатна розуміти суспільну небезпечність злочинної дії чи бездіяльності. Мінімальний вік кримінальної відповідальності встановлений в Ірландії, Йорданії, Австралії, Пакистані й становить 7 років!

У Шотландії мінімальний вік складає 8 років, в Англії та Австралії – 10 років, Канаді та Кіпрі – з 12 років. КК Франції встановлює, що до кримільної відповідальності можуть бути притягнуті особи з 13 років. З 14 років можливе притягнення до кримінальної відповідальності у Німеччині, Італії, Іспанії, Японії. Норвегія та Фінляндія встановили вік кримінальної відповідальності у 15 років.

Цікавим є досвід США, де немає загальновизначеного віку. У США вік встановлюється кримінальним законодавством штатів: з 9 років – у Техасі, 10 років – у штаті Індіана, 14 років – штатах Каліфорнія та Міннесота, 16 років – у Канзасі та Вісконсині [2, 3].

Варто зазначити, що у зарубіжних країнах є два способи встановлення віку кримінальної відповідальності: єдиний та диференційований. Єдиний вік – це вік, з якого настає відповідальність за будь-який вчинений злочин, однак можливе й звільнення осіб, що не досягли 18 років, від кримінальної відповідальності. Такий спосіб притаманний Італії, Норвегії, Фінляндії.

Диференційний вік – це вік кримінальної відповідальності, який залежить від характеру злочину. Такий підхід притаманний США, де кримінальна відповідальність в ряді штатів можлива у ранньому віці за вчинення найбільш небезпечних злочинів.

Ми вважаємо, що такий підхід є вірним, оскільки кожен злочин як суспільно-небезпечне діяння має свою специфіку. І якщо окремі склади злочинів (наприклад, вбивство, завдання тяжких тілесних ушкоджень, згвалтування, крадіжка, грабіж, хуліганства) неповнолітні ще здатні зрозуміти, то інші склади злочинів потребують більшого рівня правосвідомості [2].

З аналізу нормативно-закріпленого віку кримінальної відповідальності у зарубіжних країнах ми можемо зробити висновок, що цей вік встановлюється законодавцем з урахуванням пануючих у суспільстві ідей та уявлень щодо моменту, з якого особа за своїм фізичним та інтелектуальним розвитком здатна усвідомлювати суспільну небезпеку дій чи бездіяльності. Для країн традиційного (релігійно-мусульманського) права характерний більш низький

вік кримінальної відповідальності, що зумовлено пануванням місцевих традицій та звичаїв. Для країн же романо-германської правової сім`ї притаманний вік до 13 до 16 років, при цьому важливе значення має усвідомлення особою суспільної небезпечності своїх дій.

В Україні кримінальна відповідальність встановлюється з 16 років (за деякі види злочинів – з 18 років, а за найбільш небезпечні – з 14 років) [1].

На нашу думку, з урахуванням зростання дитячої та підліткової злочинності актуальним для України є питання зниження віку кримінальної відповідальності. Так, доцільно розглянути питання щодо можливості притягнення до кримінальної відповідальності за окремі (найбільш суспільно небезпечні злочини) особи з 12 років, якщо на момент вчинення злочину особа усвідомлювала суспільну небезпечність та значення своїх дій та якщо суд вважає недостатніми кримінально-виховні заходи. Ми вважаємо, що при встановленні віку кримінальної відповідальності слід дотримуватись диференційного підходу: встановлювати вік залежно від загальних уявлень про усвідомлення особою на певному рівні інтелектуального та фізичного розвитку суспільної небезпеки певного діяння, однак з урахуванням особливостей розвитку особи на практиці. Водночас внесення змін до КК України з приводу зниження віку кримінальної відповідальності за окремі злочини до 12 років має бути узгоджено з підлітковими та дитячими психологами, соціологами та соціальними працівниками. Кримінальна відповідальність щодо малолітніх та неповнолітніх осіб має бути спрямована на виправлення особи. Тому в разі достатності заходів кримінально-виховного впливу слід обмежитися цими заходами.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001
2. *Смаглюк О.В.* Досягнення віку кримінальної відповідальності як ознака неповнолітнього суб`єкта злочину / Смаглюк О.В., Павловська А.А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Smagluk_Pavlovska.pdf
3. *Сергатий М.О.* Визначення віку кримінальної відповідальності у кримінальному праві зарубіжних країн / М.О.Сергатий, М.А. Лавренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Dtr_pravo/2012_2/files/LA212_47.pdf
4. Суб`єкт злочину з кримінального права зарубіжних країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studopedia.su/16_10230_subiekt-zlochinu-z-kriminalnogo-prava-zarubizhnih-krain.html\

Морщ Данило Володимирович,
студент магістратури юридичного факультету
Запорізького національного технічного університету,
м. Запоріжжя
Науковий керівник: *к.ю.н., доц.,*
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права Баєва Л.В

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПОВАГУ ДО СУДУ У СВІТЛІ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Демократичні цінності, відповідальність держави перед громадянином за свою діяльність, захист прав людини від свавілля бюрократичної машини – ці на, перший погляд, звичайні речі в реаліях сьогоднішньої України набули особливо важливого значення. Українське суспільство сподівається на економічний та суспільно-політичний розвиток держави, вимагає змін у багатьох сферах суспільного життя, прагне, щоб Україна стала європейською країною не за географічним розташуванням, а за рівнем життя населення та принципами діяльності органів державної влади.

Одразу після здобуття незалежності наша держава взяла курс на європейську інтеграцію, заявивши в 1992 році про свій намір стати членом Ради Європи. 1994 року було підписано та ратифіковано Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, а з набуттям у 1995 році членства в Раді Європі Україна підтвердила свій демократичний вибір, спрямованість на захист прав людини та зміцнення демократичних інститутів, визнання принципу верховенства права та прийняла на себе зобов'язання адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Будь-яке демократичне суспільство забезпечує незалежність судової влади, що вважається передумовою довіри до суду, запорукою авторитету та успішності судочинства та, зрештою, ознакою правової держави.

Втручання у здійснення правосуддя, що проявляється у порушенні громадського порядку в суді, впливі на суд або суддів, неповазі до суду та суддів, використанні й поширенні інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою завдання шкоди авторитету суду, формування заангажованої громадської думки, викликає негативну реакцію суддівського співтовариства, громадськості та міжнародної спільноти.

В Україні немає окремого нормативно-правового акту, який би регламентував правила поведінки присутніх в залі судового засідання. Частково правила закріплені у кримінальному процесуальному, цивільно-процесуальному, господарсько-процесуальному кодексах, та в кодексі адміністративного судочинства. Окрім вищенаведених нормативно-правових актів, які регламентують поведінку у судах, існують правила, які розроблені

окремими судами. У цих нормативних актах містяться норми, що стосуються неповаги до суду та порядку притягнення особи до юридичної відповідальності за її вияв.

Стаття 50 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, тягне за собою відповідальність, установлену законом [1].

Статтею 126 Конституції України проголошено, що вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється і означає заборону будь-яких дій стосовно суддів незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, установ, організацій, громадян та їх об'єднань, юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків чи схилити їх до винесення неправосудного рішення [2].

Відповідно до п. 16 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» від 13.06.2007 р. №8. «У кожному випадку, коли буде встановлено, що особа вчинила умисні дії, які свідчать про неповагу до суду, необхідно вирішувати питання про притягнення винних до відповідальності за статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

В Академічному тлумачному словникові української мови за редакцією І. Білодіда, під «неповагою» розуміється зневажливе, нечемне ставлення до кого-, чого-небудь [3]. Аналогічне тлумачення цього терміна надано й у Великому тлумачному словникові сучасної української мови за редакцією В. Бусела [4, с. 773].

Неповага до суду може виражатись у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, у непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого, порушенні порядку під час судового засідання, а також у вчиненні будь-ким інших дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил» [5]

Відповідно до ст. 129 Конституції України «За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності». Застосування юридичної відповідальності за неповагу до суду і суддів є одним із гарантів їх незалежності.

Порушення тієї чи іншої норми Конституції України у широкому чи у вузькому плані тягне за собою конституційну відповідальність навіть тоді, коли санкції за певне правопорушення встановлюються нормами, що належать до інших галузей законодавства: кримінального, адміністративного тощо.

Виходячи з того, що вплив на суддів тягне юридичну відповідальність, суди у всіх випадках втручання в їх діяльність і прояву неповаги до суду або судді повинні виносити окремі ухвали чи постанови, а якщо в таких діях вбачаються ознаки відповідного злочину – реагувати згідно з вимогами кримінально-процесуального законодавства України.

Щодо осіб, які порушують порядок в судовому засіданні, головуючий застосовує передбачені законом заходи реагування. Зокрема, особі, яка порушила порядок під час розгляду справи, головуючий робить попередження. При знехтуванні таким попередження і повторним вчиненням дій, що порушують порядок у залі суду за окремою ухвалою головуючого особи, які беруть участь у справі, свідки, експерти, перекладачі можуть бути видалені із зали судового засідання. Якщо ж такі дії вчинені слухачами, які не наділені процесуальним статусом у справі, можуть бути видалені із зали судового засідання на підставі розпорядження головуючого.

Неповага до суду – це порушення, передбачені ст. 185-3 КупАП, та деякі суміжні з ним протиправні діяння, передбачені у главі 15 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління». Насправді ж галузевим об'єктом цього правопорушення є відносини у сфері судівництва. Проте в укладачів КУпАП поки що не знайшлося достатньо можливостей на формування самостійного розділу, подібного до розділу VII КК України «Злочини проти правосуддя». Деякі передбачені законом кримінальні правопорушення містять вагомі елементи неповаги до суду.

На підставі аналізу чинного законодавства і перспектив його удосконалення можна дійти висновку, що законодавство про відповідальність за неповагу до судді і суду слід трактувати в широкому і вузькому розумінні.

Кримінально-правова оцінка окремих правопорушень у цій сфері поєднується із застосуванням інших видів юридичної відповідальності, передусім адміністративної, передбаченої окремими нормами, зокрема у ст. 185-3 КУпАП.

Крім адміністративної і кримінальної відповідальності до самостійних видів такої відповідальності можна віднести також:

а) цивільно-правову відповідальність;

б) застосування судами грошових стягнень за порушення процесуальних вимог;

в) дисциплінарну відповідальність окремих учасників судового процесу (прокурорів і адвокатів) за прояви неналежної поведінки стосовно суддів.

Важливо зазначити, що необхідно правильно розуміти неповагу до суду, що уособлює в собі суддя під час розгляду справи. Неповага до судді з боку учасників процесу та загалом всіх присутніх може проявляти лише в залі судового засідання, під час слухання суддею справи та виконанні ним службових обов'язків. Поза слуханням справи суддя не може притягнути особу за некоректну поведінку (неповагу до суду).

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року № 1402 – VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1441554096154328.

2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print1441554096154328 .
3. Словник української мови: в 11 т./ АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 5, 1974. – 356 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов. / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. - 1728 с.
5. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 р. №8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07.

Олексюк Дмитро Ігорович,
студент 3 курсу
ФСП НТУУ «КПІ імені І. Сікорського», м.Київ
Науковий керівник: *к.ю.н.,*
доцент кафедри публічного права Павленко І.В.

КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Практично одночасно з інститутом необхідної оборони в законодавстві майже всіх держав з'явився і інститут крайньої необхідності, який передбачає порушення будь-яких охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин з метою захисту інших суспільних відносин, які також охороняються законом. Крайня необхідність тому і називається крайньою, тому що вона являє собою обставини, при яких для усунення небезпеки, яка безпосередньо загрожує одним правоохоронюваним інтересам, необхідно завдати шкоди іншим інтересам. При цьому відбувається фактичне зіткнення інтересів, що охороняються кримінальним законом: для запобігання однієї шкоди доводиться завдавати іншої шкоди. Діяння, яке зветься крайньою необхідністю, зовні нагадує злочин. Але воно є правомірним, оскільки виконує громадсько-корисну функцію. Суб'єкт крайньої необхідності переслідує суспільну користь, добивається отримання блага, загального позитивного результату. Крайня необхідність, як і інші обставини, що виключають злочинність діяння, позбавляють останнє ознаки протиправності, а, отже - злочинності. В основі виключення злочинності знаходиться дія «зовнішнього чинника» (небезпеки заподіяння шкоди інтересам кримінально-правової охорони), який визначає існування самої крайньої необхідності.

В сучасному вітчизняному кримінальному праві, інститут крайньої необхідності знайшов місце у Кримінальному кодексі України (далі - КК), де у ст. 39 вказано, що «не є злочином заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини

або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності».[2. с.45]

Захист охоронюваних кримінальним законом інтересів при крайній необхідності є суб'єктивним правом для всіх людей, а для окремої категорії громадян (співробітників поліції, інших посадових осіб) вона є головним чином правовим, службовим або професійним обов'язком. Особа, яка має такий обов'язок, що не може ухилитися від боротьби з небезпекою під будь-яким приводом. Джерелом небезпеки можуть бути будь-які чинники: стихійні сили природи (землетрус, зсуви, пожежа, ураган та ін.); дія механізмів, апаратів і машин при їх несправності; епідемії і епізоотії; нападу тварин; дії людини і ін. У випадках, коли джерелом зовнішньої небезпеки були дії людини, вони, як правило, бувають протиправними. Мета усунення небезпеки, що загрожує правоохоронюваним інтересам, є суб'єктивною основою крайньої необхідності. Усуваючи небезпеку для одних правоохоронюваних інтересів шляхом нанесення шкоди іншим правоохоронюваним інтересам, особа прагне заподіяти меншої шкоди, ніж то діяння якому вона запобігає, і тим самим виявляє більш глибоку і перспективну мету своїх дій: захист правоохоронюваних інтересів шляхом отримання загального позитивного балансу шкідливих наслідків в ситуації крайньої необхідності [3, с.98].

За чинним кримінальним законодавством, перевищенням меж крайньої необхідності визнається як заподіяння шкоди, яка явно не відповідає характеру і ступеню загрозливої небезпеки і обставинам, при яких небезпека усувалась, коли зазначеним інтересам було заподіяно шкоду, рівну або більш значну, ніж від діяння яке вдалось запобігти. Перевищення меж крайньої необхідності має місце тоді, коли:

а) особа, що усуває небезпеку застосовує такі заходи захисту, які явно не відповідають характеру і ступеню загрозливої небезпеки і обставинам, при яких ця небезпека усувалась;

б) заподіяна шкода була рівною або більш значною, ніж відвернена.

Умови, що характеризують небезпеку. Перша умова - небезпека повинна загрожувати особистості, її правам, інтересам що охороняються законом суспільством і державою. Як і при необхідній обороні, громадянин має право захищати не тільки свої інтереси і блага, а й інтереси інших осіб. При цьому згода цих осіб на захист належних їм прав не вимагається. Правом на дії в стані крайньої необхідності володіє будь-яка особа, крім тої, яка сама спровокувала цю небезпеку, щоб скористатись цим для заподіяння шкоди. Друга умова - небезпека повинна бути реальною, дійсною, а не уявною, що існує лише в уяві особи. Третя умова правомірності, що характеризує небезпеку, - її готовність, тобто небезпека вже почалась і ще не завершилася або неминуче повинна виникнути.

Умови дій щодо усунення небезпеки. Перша умова – небезпеку при даних обставинах не може бути усунуто іншим шляхом без заподіяння шкоди. Якщо

існували інші способи усунення небезпеки, не пов'язані з порушенням чиїхось прав та інтересів, то особа зобов'язана була обрати саме ці способи. Питання про те, чи був даний спосіб єдиним, крайнім засобом порятунку від небезпеки, має вирішуватися суто індивідуально по кожній конкретній справі з урахуванням всіх обставин. Цілком можливо, що особа, професійно готова до роботи в екстремальних умовах, в складній ситуації і зможе знайти інший вихід з небезпечного стану, а людина, що не володіє спеціальними навичками і знаннями, не зможе цього зробити. Крайня необхідність, за загальним правилом, може бути реалізована шляхом дій, але в виключних випадках - і шляхом бездіяльності. Наприклад, коли особа не виконує свій обов'язок щодо спасіння менш цінного блага, а рятує цінніше. Наприклад, коли лікар, рятуючи хворого, не явився в суд для дачі показань як свідок. Друга умова - шкоду, заподіяну при запобіганні небезпеки, повинна бути меншою шкоди, яка завдається охоронюваним законом інтересам. Неприпустимо заподіяння рівної, а тим більше більшої шкоди, ніж тої, яка загрожувала. При визначенні меж крайньої необхідності однаково важливу роль відіграють не тільки тяжкість заподіяної при усуненні небезпеки шкоди, а й ті заходи або ті засоби, які при цьому застосовувались. Якщо небезпека могла бути усунута іншими засобами, то в такому випадку стан крайньої необхідності, як і перевищення її меж, виключаються.

Перевищення меж крайньої необхідності тягне за собою кримінальну відповідальність лише у випадках умисного заподіяння шкоди. У випадках, коли особа помилково допустила рівну або більш значну шкоду або заподіяла шкоду, так і не зумівши врятувати порівняно більш цінне благо або запобігти заподіянню більш значної шкоди, мова повинна йти про невдалу крайню необхідність. Об'єктивно такі дії суспільно небезпечні і повинні розглядатися за правилами про фактичну помилку. Коли особа не передбачила і не могла передбачити настання рівної або більш значної шкоди в результаті своїх дій щодо усунення небезпеки або безрезультативність своїх зусиль з порятунку ціннішого блага, вона звільняється від кримінальної відповідальності за відсутністю провини в її суб'єктивно правомірних діях. Ці різновиди фактичної помилки можуть виникнути в стані афекту, викликаного передбачуваною або дійсною небезпекою, яку не можна було запобігти інакше.

Отже, крайню необхідність як інститут кримінального права слід визначити як ситуацію правомірного заподіяння шкоди охоронюваним інтересам осіб, обумовленого реальною небезпекою загрози більшої шкоди. Джерело загрозливої небезпеки може бути будь-яким; якщо таким є поведінка іншої особи, то воно не повинно мати ознаки суспільної небезпеки. Загроза заподіяння шкоди лежить в основі «конфлікту» інтересів кримінально-правової охорони, який, в свою чергу, долається за рахунок заподіяння шкоди менш цінному об'єкту (інтересу).

Список використаних джерел

1. *Блинська С.* Обставини, що виключають злочинність діяння в зарубіжному та українському законодавствах / С.Билинська // Міліція України. – 2003. – № 9. – С. 20-21.
2. *Лісова Н.* Крайня необхідність: особливості визначення поняття / Н.Лісова // Прокуратура, людина, держава.– 2005. - №1. – С. 43- 49.
3. *Шевченко А. Є.* Обставини, що виключають юридичну відповідальність : монографія / А. Є. Шевченко, В. В. Соловйова, О. Л. Стрельник ; за заг. ред. проф. А. Є. Шевченка. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 178 с.

Парапір Ганна Юріївна,
студентка економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова,
м. Одеса

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ УРАЗЛИВИХ ГРУП ЗАСУДЖЕНИХ І ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

На сьогоднішній день в умовах гуманізації та демократизації нашого суспільства державна політика нашої країни повинна бути спрямована на забезпечення прав і свобод людини і спрямована відповідно до законодавства на індивідуальний підхід як до засуджених, так і до осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі. Також необхідно направити, скоординувати пенітенціарної вплив виходячи з ознак різних груп засуджених за допомогою їх диференціації.

Як нам відомо, нині чинний кримінально-виконавчий кодекс України детально регламентує особливості виконання покарань щодо чоловіків і жінок, повнолітніх і неповнолітніх, засуджених вперше і неодноразово і ін. З цього випливає, що такий розподіл сприяє раціональнішому надання соціальної допомоги і можливості зведення до мінімуму настання негативних наслідків для даної соціальної групи, конкретної особистості, грунтуючись на її потреби. Серед осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі є ті, які в деякій мірі є «уразливими», незахищеними, вони потребують додаткової допомоги з боку суспільства. До даної категорії осіб відносяться:

1) особливо вразливі - жінки, зокрема жінки з дітьми;

2) неповнолітні, а особливо діти, які позбавлені батьківського піклування, діти - сироти;

3) особи, які хворі на ВІЛ - СНІД;

4) особи пенсійного віку.

На практиці, при взаємодії з установами виконання покарань Одеської області, можна розглянути основні проблемні регіональні питання, які виникають. До них, перш за все, відносяться питання про процес підготовки до

звільнення осіб, по - друге - це питання, які виникають уже безпосередньо після того, як звільнене особа опиняється на волі і повинна сама дбати про себе і вирішувати свої соціально-побутові питання.

У даній роботі хотілося б більш детально розглянути перші дві категорії осіб.

Для початку розглянемо найбільш вразливу категорію осіб - жінок.

Говорячи про цю категорію, потрібно відзначити те, що створення необхідних житлово-побутових умов, які сприяють збереженню соціальних функцій жінок, забезпечення їх прав і законних інтересів, забезпечення адаптації після звільнення є одним з головних завдань ДПтС України. Якщо говорити про Одеську область, то на сьогоднішній день засуджені жінки відбувають покарання в Чорноморській жіночій виправній колонії (№74), в якій станом на 1 травня 2016 року відбували покарання 273 засуджених до позбавлення волі на певний строк. Чорноморська жіноча виправна колонія (№74) – це колонія мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання для жінок, засуджених вперше до позбавлення волі за злочини, заподіяні з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості. Також ця колонія - одна з двох в Україні, де можуть міститися жінки з дітьми. На сьогоднішній день в одеській колонії росте 31 дитина. По досягненню 3-річного віку, якщо на той час мати дитини не звільниться, його передадуть родичам або в дитячий будинок. У випадку з дитбудинком це означає, що дитина бачитися з матір'ю не буде, оскільки тільки з одного одеського установи раз в квартал привозять дітей на побачення до матерям. Решта змушені задовольнятися розмовами по телефону, та й то це в кращому випадку - деякі не дозволяють і таке спілкування.

Засуджені до позбавлення волі жінки з більшою ймовірністю втрачають соціально-корисні зв'язки, тому стабільно високим залишається відсоток жінок, які втратили ці зв'язки з рідними. За статистичними даними, близько 14% жінок не спілкуються з рідними і близькими, 29% не отримують посилок і передач, 6% не мають власного житла. Найбільш яскравим прикладом втрати соціально-корисних зв'язків з близькими є те, що, перебуваючи в колонії, лише 10% жінок використовують право на тривале побачення, яке, згідно зі ст. 110 КВК України надається з правом спільного проживання і тільки з близькими родичами.

Ми вважаємо, що категорія жінок, які мають дітей, в сучасних умовах є особливо незахищеною і вразливою. Через відсутність соціально-корисних зв'язків, труднощі, з якими стикаються ці жінки під час відбування покарання і після звільнення з місць позбавлення волі, лише посилюються, з огляду на наявність у них малолітніх дітей.

Так як, засуджені - це жінки, які мають різний вік, необхідно враховувати в роботі з ними і психологічні стани, пов'язані з гормональними змінами в організмі жінок в зв'язку з віковими змінами, що вимагає спільної роботи з медичними працівниками для надання психологічної допомоги.

Слід зазначити, що тривале перебування жінки в ізоляції руйнує її психіку, багато хто з них знаходяться в депресивному стані, замкнуті, апатичні, байдужі, інші, навпаки, стають агресивними, збудженими, неврівноваженими, схильними до порушень режиму, до самогубств [1, с. 13].

Значна увага персоналу колонії, де відбувають покарання жінки, приділяється питанням, пов'язаним з підготовкою засуджених до повернення в суспільство. Багато з них не можуть повернутися в свої сім'ї через те, що знаходилися в місцях позбавлення волі. І в цьому плані їм повинна бути надана допомога в трудовому і побутовому влаштуванні, щоб вони могли з перших днів перебування на свободі вести самостійний спосіб життя. Що стосується діяльності держави в цьому питанні, то його рішення в сучасних умовах вимагає особливої уваги. Беручи до уваги те, що реабілітаційні установи для звільнених осіб утримуються за рахунок благодійних організацій, їх кількість незначна і знаходяться в них в основному особи чоловічої статі, реабілітаційні центри для жінок майже взагалі відсутні, питання ресоціалізації жінок повинно бути взято державою під особливий контроль [2, с. 177].

Наступна категорія осіб – неповнолітні.

Вікові особливості неповнолітніх – недолік життєвого досвіду, схильність до наслідування, труднощі правильної оцінки деяких явищ, емоційна збудливість та інше - підсилюють небезпеку засвоєння негативних поглядів і звичок у випадку потрапляння під небажаний вплив. Особливо це відбувається тоді, коли не забезпечується належне виховний вплив і контроль за поведінкою підлітків. І саме в цьому віці приблизно 70% підлітків з сімей, які потрапили в складні життєві обставини, для корекції поведінки направляються до центрів соціально-психологічної реабілітації, а ті, що скоїли злочини, потрапляють в виховні колонії. Потрапивши в виховної колонії для відбування покарання, такі підлітки потребують особливої уваги, соціальної та психологічної допомоги з боку персоналу. Зазвичай у них відсутні соціально – корисні зв'язки, і документи [3, с. 158].

Додаткової уваги вимагають «статусні» діти, які позбавлені батьківського піклування, а також діти-сироти, які до потрапляння в колонію проживали в соціальних установах інтернатного типу. Після звільнення вони вимагають подальшого соціального супроводу. Неповнолітні при звільненні передаються батькам, в разі неможливості приїзду рідних, неповнолітній у супроводі вихователя доставляється за місцем проживання. При звільненні з виховної колонії складним питанням для неповнолітніх є вирішення житлових проблем. При вирішенні питання щодо захисту житлових та майнових прав неповнолітніх, законодавство йде двома шляхами:

1) збереження за неповнолітніми житла, вже належить їм на праві власності або на праві користування житла;

2) надання нового житлового приміщення (в разі, коли неповнолітні мають статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування).

Відносно засуджених, які потрапили в колонії, буде діяти программа ресоціалізації. У тому чи іншому вигляді вона працює і зараз. Ресоціалізація - це свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійно загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [4, ст.6]. Підготовка до звільнення починається з моменту, коли людина перетинає установа виконання покарань.

В цілому від роботи цієї системи очікуються серйозні результати, зокрема в плані запобігання вчиненню засудженими повторних злочинів. За даними Мін'юсту, результати роботи пілотних офісів пробації та ресоціалізації для неповнолітніх, які були відкриті за допомогою «ACRITeamCanada» показали, що 96% неповнолітніх не вчинили повторні злочини після зняття з обліку в кримінально-виконавчій інспекції. Іноземний досвід вирішення питань соціально-побутового характеру свідчить, що значний відсоток позитивного результату - неповернення звільненої особи до попереднього способу життя, гарантує створення і підтримка на рівні місцевих органів влади, реабілітаційних центрів, які будуть охоплювати територію окремого населеного пункту (району), і основним напрямком діяльності яких буде надання допомоги особам, які звільняються з місць позбавлення волі, і з тих чи інших причин відносяться до «вразливим» групам населення.

Список використаних джерел

1. *Богатирьов І. Г.* Проблеми виправлення і ресоціалізації засуджених жінок в Україні (кримінально-виконавчий аспект) [Текст]// Акт. пробл. юрид. наук у дослідж. учених: Наук, практ. зб. - К.,2004.-№31.
2. *Михайленко О. В.* Особливості соціально-виховної роботи із засудженими жінками в установах виконання покарань [Електроний ресурс] – Режим доступу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=284- Назва з екрану.
3. *Степанюк А. Х.* Кримінально-виконавче право України [Текст]// Підр. для студ. юрид. спец, вищих навч. закл. / За ред. проф. А. Х. Степанюка -Х.: Право, 2005. - 256 с.
4. Кримінально-виконавчий кодекс [Текст]: Закон України від 11.03.2003 року із змінами, внес. згідно із законами України: станом на 08.10.2016

Попфалуші Ярослав Романович,
курсант Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ

Проблема незаконної міграції гостро стоїть в багатьох державах світу. Україна не є виключенням, і вирішенню цієї проблеми держава приділяє особливу увагу.

Умовний характер територіального розмежування республік в СРСР призвів до того, що після проголошення незалежності Україна зіткнулась з рядом проблем в питаннях будівництва та забезпечення охорони державного кордону. Зокрема, вона виявилася фактично відкритою для безконтрольного переміщення через кордон товарів і вантажів, розповсюдження інших різновидів контрабанди. Чітко визначилася тенденція до зростання кількості спроб незаконного переправлення в Західну Європу через територію України громадян країн СНД, Азії, Близького та Середнього Сходу, Африки.

Таким чином, проблематика кримінальної відповідальності за незаконне переправлення осіб через державний кордон України, зважаючи на її значущість, була й залишається актуальною для науки кримінального права, оскільки саме від ступеня наукової розробленості відповідних проблем значною мірою залежить і адекватність законодавчого визначення незаконного переправлення осіб через державний кордон України, і ефективність його практичного застосування.

Соціальна обумовленість кримінально-правової заборони переправлення осіб через державний кордон України викликана зростанням рівня злочинності, пов'язаної з незаконною міграцією. Криміналізація незаконного переправлення осіб через державний кордон України обумовлюється також і професіоналізацією злочинної діяльності, що заперечувалася науковцями довгий час та її транскордонним характером, зокрема, у сфері нелегальної міграції.

Процеси глобалізації, які спостерігаються у сучасному світі, обумовлюють зближення національних правових систем, поступове створення єдиного правового простору, в межах якого була б створена можливість досягти ефективної співпраці між державами, які мають різні правові системи, кримінальне право та законодавство не становлять виключення із цього процесу.

Особливо це стосується питання відповідальності за незаконну міграцію, незаконне переправлення осіб через державний кордон, оскільки регулювання зазначеного питання має транснаціональний характер.

Злочин, передбачений у ст. 332 КК України, як суспільно небезпечне діяння вчиняється при взаємній обумовленості об'єктивних і суб'єктивних ознак. До перших відноситься об'єкт і об'єктивна сторона, до інших – суб'єкт і суб'єктивна сторона.

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 332 КК України, є суспільні відносини з охорони суверенітету України, цілісності і недоторканності її кордонів.

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 332 КК України, може проявитися у чотирьох формах: незаконне переправлення осіб через державний кордон України; організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України; керівництво незаконним переправленням осіб через державний кордон України; сприяння незаконному переправленню осіб через

державний кордон України порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 332 КК України, є загальним, як кваліфікуюча ознака цього злочину є вчинення його спеціальним суб'єктом – службовою особою.

З суб'єктивної сторони злочини, передбачені ст. 332 КК України характеризуються тільки умисною формою вини.

Варто зауважити, що зміни до ст. 332 КК України, внесені відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань міграції» від 05.04.2011 р. спрямовані на посилення юридичної відповідальності як іноземців, так і громадян України за порушення міграційного законодавства.

Шляхи удосконалення чинного законодавства України стосовно кримінальної відповідальності за незаконне переправлення осіб через державний кордон України можуть полягати у доповненні ч. 2 ст. 332 КК України такими кваліфікуючими ознаками злочину, як вчинення дій, передбачених у ч. 1 ст. 332 КК України стосовно неповнолітньої особи, або без відома особи, яку незаконно переправили через державний кордон України.

Скляр Наталія Вадимівна,
студентка Національого технічного університету України «Київський політехнічний інститут», м. Київ

ДО ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що умисне вбивство є одним із найбільш тяжких злочинів, оскільки характеризується високим ступенем суспільної небезпеки. Повідомлення про ці злочини завжди спричинюють особливий суспільний резонанс і насамперед, коли йдеться про вбивство немовляти – безпорадної та беззахисної істоти. На жаль, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (дітовбивство) існувало та продовжує існувати в нашому суспільстві.

Стаття 117 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачає кримінальну відповідальність за умисне вбивство матір"ю своєї новонародженої дитини. Об'єктом даного злочину є життя людини, а саме - життя новонародженої дитини. Потерпілим від цього злочину може бути лише власна новонароджена дитина матері [1].

Юридичне поняття «новонароджена дитина» і визначення терміна «новонародженість» досить часто викликають суперечки у науковців, однак і в судово-медичній практиці немає єдиного критерію визначення тривалості періоду новонародженості.

Можемо зазначати, що відповідно до ст. 117 КК України тривалість новонародженості має другорядне значення. Це пов'язано з тим, що в даному складі злочину потерпілою є саме новонароджена дитина, тому є надзвичайно важливим вирішення питання про початок життя людини, з якого й починається її кримінально-правова охорона.

Спеціальні дослідження проблем дітовбивства проводились загалом радянськими вченими. Питання кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину розглядались у роботах Л.І. Глухарьової, Л.І. Тіміної, Г. Шаріпової.

Наразі в Україні найбільш повним кримінально-правовим та кримінологічним дослідженням вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини є роботи О.Л.Старко та Л.А. Остапенко. Однак питання ролі умислу при кваліфікації вказаного злочину ще недостатньо досліджені в кримінально-правовій науці. З огляду на викладене обрана тема є актуальною.

В Інструкції про визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2006р. №179 зазначається живонародження – як наявність ознак життя дитини після відокремлення від організму матері, а мертвонародження – як смерть плоду до його повного вилучення із організму матері (відсутність ознак життя). Отже, мертвонародження в цьому випадку має важливе значення для кваліфікації діяння, адже якщо суб'єкт злочину не знає про цей факт, але робить усе можливе, щоб позбавити життя новонародженого, то його дії слід кваліфікувати як закінчений замах на вбивство.

А при кваліфікації щодо живонародженої дитини слід враховувати, що життєздатність новонародженого, тобто здатність до подальшого існування поза організмом матері, немає кримінально-правового значення. Нежиттєздатна дитина (недоношені новонароджені, а також новонароджені, які мають аномалії розвитку та деякі хворобливі стани) може народитися живою, тому позбавлення її життя слід вважати умисним вбивством.

У свою чергу, посягання на життя новонародженої дитини може бути вчинено як активною формою поведінки (дією-нанесення ударів, отруєння), так і пасивною формою поведінки (бездіяльністю-відмова від годування). Наслідки у вигляді біологічної смерті новонародженого - обов'язкова ознака вбивства, коли йдеться про склад закінченого злочину. Протиправне посягання, яке призвело до клінічної смерті новонародженого, але останній залишився живим, повинно розцінюватись як замах на умисне вбивство [2, с. 85].

Законодавець наголосив на умисній формі вини в самій диспозиції ст.117 КК України. Таким чином, хоча вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є злочином з пом'якшуючими обставинами, все ж таки воно вчиняється умисно, і для кваліфікації даного виду вбивства має бути встановлено наявність умислу, що виник раптово. Такому виду умислу притаманна швидкоплинність, тобто раптова поява, поєднана з негайною реалізацією зовні [3, с. 13]. Однак,

стверджувати, що в реальності кожен випадок дітовбивства вчиняється з вказаним видом умислу на жаль не можна. Тому, вважаємо доречним доповнити ст.117 частиною, якою передбачити відповідальність за умисне вбивство матір'ю новонародженої дитини із заздалегідь обдуманим умислом.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що дітовбивство відрізняється від усіх інших видів убивств своєрідністю та особливостями складу злочину. При цьому окремі положення ст.117 Кримінального кодексу України, мають суперечливий характер, що, з одного боку, пояснюється специфікою діяння, а, з іншого, – викликає неоднозначність у тлумаченні при кваліфікації злочинного діяння, а отже – й труднощі у правозастосовній діяльності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III (Редакція станом на 02.11.2016) // Відомості Верховної Ради України. – 2001
2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ред.М.І.Бажанов. – Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2010. – 416 с.
3. *Остапенко Л.А.* Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України): Автореф. дис. канд. юрид. наук:12.00.08 // Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ., 2003. – 26 с.

Спасюк Соломія Василівна,
студентки 3 курсу юридичного факультету
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького, м.Івано-Франківськ
***Науковий керівник**:*
к.ю.н., доц., доцент кафедри кримінального права
і процесу Мельник П.В.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ВИДИ ПОКАРАНЬ ЯК ЗАСІБ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідно до Конституції України Україна є правовою державою в якій людина, її права і свободи є найвищою соціальною цінністю. Тому особі, яка вчинили кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

Кримінальний кодекс України у ст. 52 передбачає 12 видів покарань [3], більшість яких не пов'язані з позбавленням волі засудженого, що свідчить про гуманізацію кримінальної відповідальності.

Кримінальне законодавство багатьох країн світу передбачає застосування покарань, альтернативних позбавленню волі, тобто покарань, не пов'язаних з ізоляцією засудженого від суспільства.

Аргументи на користь застосування альтернатив позбавленню волі можна навести такі:

- альтернативи є покаранням, і вони вимагають від засудженого дотримуватись певних умов їх відбування, які чітко визначені чинним законодавством України;

- альтернативні види покарань можуть виступати як міра реабілітації засудженого, тобто відновлення його попереднього статусу;

- ці заходи є важливим засобом загального зменшення кількості засуджених, які знаходяться у місцях позбавлення волі, і видаються більш ефективними для запобігання рецидиву;

- альтернативи не ізолюють людину від суспільства, що дає їй змогу не втратити роботу, сімейні відносини, соціальні зв'язки;

- альтернативи є значно дешевшими для здійснення, ніж позбавлення волі, і дають змогу широко долучати громадські та трудові колективи до виправлення засуджених і контролю за ними [2].

З метою гуманізації кримінальної відповідальності була ухвалена значна кількість міжнародних актів.

Так, 1980 року VI Конгрес ООН з попередження злочинності і поводження із злочинцями ухвалив резолюцію, яка рекомендує краї¨нам – членам ООН розширити застосування альтернативних ув'язненню санкціи˘ і проводити інтенсивнии˘ пошук нових надіи˘них різновидів таких альтернатив.

VII Конгрес ООН (1985 р.) ухвалив резолюцію про зменшення кількості ув'язнених та про альтернативні заходи и˘ соціальну інтеграцію злочинців [1].

У грудні 1990 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Стандартні Мінімальні правила ООН відносно заходів, які не пов'язані із тюремним ув'язненням (Токійські правила) [4].

Рішення, що були ухвалені міжнародною спільнотою, та дослідження, проведені в галузі кримінального права, дозволили на черговому IX Конгресі ООН (1995 р.) зробити порівняльнии˘ аналіз і дати всебічну характеристику в'язничних і не в'язничних санкціи˘, наслідків застосування альтернативних ув'язненню покарань для процесу декриміналізації¨ суспільства, зменшення кількості ув'язнених і рецидивізму, економічних, людських і соціальних витрат для контролю над злочинністю.

Конгрес схвалив поширення в багатьох краї¨нах світу таких санкціи˘, як штраф, громадські роботи, умовне засудження, обмеження волі, пробація, спеціальна опіка чи нагляд та інших традициı˘них і нововведених санкціи˘, пов'язаних із різним ступенем і формою нагляду за засудженими, які впродовж двох десятиріч довели свою високу запобіжну ефективність [1].

Дані міжнародні стандарти мають рекомендаційний характер. Тому їхнє положення можуть бути реалізовані в Україні тільки опосередковано, шляхом імплементації у національне законодавство.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що застосування альтернативних позбавленню волі покарань має позитивні соціально-

економічні наслідки, сприяє соціалізації засуджених, не позбавляє державу можливостей здійснювати ефективний контроль за злочинністю та відповідає загальним принципам права, зокрема, принципу гуманізму.

Список використаних джерел

1. *Беца О. В.* Європейський досвід гуманізації кримінального судочинства. [Електронний ресурс] / О. В. Беца // Вісник Центру суддівських студій. – 2004. – С. 19. – Режим доступу до ресурсу: http://judges.org.ua/article/Vesnik_2.pdf
2. *Крецул В. І.* Деякі проблемні питання застосування альтернативних видів покарань в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3125
3. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 5 жовтня 2016 року: (офіц.. текст). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2016. – 212 с.
4. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням від 14.12.1990 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_907

Степанова Анастасія Олександрівна,
студентка 2 курсу ФСП НТУУ «КПІ»
Науковий керівник: *к.ю.н.,*
доцент кафедри публічного права
ФСП НТУУ «КПІ» Павленко І.В.

ЩЕ РАЗ ПРО СМЕРТНУ КАРУ

29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав смертну кару як вид кримінально-правової репресії антиконституційним, тим самим скасувавши цей вид покарання. Скасування смертної кари в Україні було спрямоване на гуманізацію кримінального права та адаптацію українського законодавства до європейських кримінально-правових норм.

Треба зазначити, що шлях до скасування смертної кари в Україні був непростий й тривав кілька років. Вперше мораторій на смертну кару був введений у дію 1995 року. Це було пов`язано із входженням нашої країни до Ради Європи 9 листопада 1995 року. Однак накладення мораторію було здійснено без належної процедури, а тому згодом суди продовжили приймати рішення про призначення найвищої міри покарання. Так, лише за перші шість місяців 1995 року смертну кару призначили 74 особам, а до 1995 року Україна, за статистикою Amnisty International, мала один з високих показників по притягненню до смертної кари не тільки в Європі, а й у світі.

Така практика могла призвести до конфліктів з новим міжнародним утворенням та виключенням України з Ради Європи, входження до якої нашою країною було досягненням дипломатичної роботи. А тому необхідно було розробити правовий механізм скасування смертної кари. Саме тому у 1997 році

мораторій про скасування смертної кари був відновлений у дії, а вже через 2 роки Конституційний Суд остаточно скасував цей вид покарання. Кримінальний Кодекс, прийнятий у 2001 році, взагалі не передбачав цей вид покарання [2, с. 5].

Треба зазначити, що питання смертної кари завжди було дискусійним. У суспільстві у 90-ті та після скасування смертної кари, а також нині існують суперечки з приводу необхідності та доцільності такого виду покарання. І хоча Конституція України проголошує життя людини найвищою соціальною цінністю, а КК України виключає застосування смертної кари, з боку радикальних та менш радикальних політиків лунають заклики про повернення до цього виду кримінально-правової репресії.

Вперше питання про повернення до смертної кари на громадському рівні було підняте майже одразу після її скасування – у зв'язку зі справою Онопрієнко – серійного вбивці, на рахунку якого було 52 вбивства. Суд призначив йому покарання у вигляді смертної кари, але Онопрієнко підпав під дію мораторію. Особисто президент Кучма втрутився у справу й обіцяв добитися того, щоб міжнародна спільнота зробила виключення для серійного вбивці, однак все ж таки смертну кару замінили на довічне позбавлення волі.

Народні депутати навіть розробили законопроект про збереження смертної кари для серійних вбивць та терористів. 4 травня 2002 року наша країна ратифікувала Протокол №13 Європейської конвенції про основоположні права людини, який виключав смертну кару [4].

Таким чином, ідея повернення до смертної кари була й залишається предметом як політичної, так і наукової дискусії.

На думку прихильників смертної кари, цей вид покарання є ефективним у вирішенні функції кари за вчинення злочину та профілактики злочину. Дійсно, найсуворіший вид покарання фактично є найбільш ефективним у профілактиці правопорушень для особи, якій призначено таке покарання, – після смерті така особа не буде вже становити суспільну небезпеку. Водночас, це й є ефективним засобом кари, бо фактично спокутує свою вину найбільш цінним, що в неї є, - життям. Таким чином, вимоги іншої – постраждалої особи – задовольняється у повному або навіть більшому обсязі.

Вінстон Черчілль зазначав, що смертна кара є більш гуманним покаранням, ніж позбавлення волі. Та й треба зазначити, що смертна кара й більш економічним у грошовому та часовому еквівалентів, ніж позбавлення волі. Американський криміналіст Е. Сазерленд вважав, що смертна кара є більш ефективним засобом попередження злочинності, економічним засобом покарання, більш надійна у плані відповідальності засуджених осіб, уникає лінчуванню злочинця та є фільтром суспільства, що очищує його від суспільно-небезпечних елементів [3].

Противники смертної кари вважають цей вид покарання пережитком минулого, середньовічним засобом. На думку сучасних правозахисників, Україна, якщо вона обрала європейський шлях, має здійснювати гуманізацію

покарання та кримінального права. Покарання має бути не засобом репресії, а засобом виправлення особи та профілактики злочинності.

Голова королівської комісії з питань смертної кари Англії Ернст Гауерс вважає, що смертна кара є запереченням основного принципу покарання – виправлення – та деморалізуючим фактором для суспільства та близьких до засудженого осіб.

Треба зазначити, що сьогодні більш розвинені країни світу відмовилися від цього виду покарання, водночас смертна кара зберігає місце у таких країнах як США, Китай, Індія, Саудівська Аравія. На нашу думку, збереження смертної кари зумовлено консервативним ладом суспільств зазначених країн [3].

Ми вважаємо, що сьогодні введення смертної кари, попри всі позитивні сторони такого виду покарання, не може стати ефективним засобом боротьбі зі злочинністю. Хоча важко посперечатися з тими, хто вважає, що утримання терористів та серійних вбивць за бюджетні кошти неприпустимо, смертна кара теж не вирішить питання злочинності. Дійсно, смертна кара є ефективним засобом відплати та запобігання вчиненню злочином самим злочинцем, проте навряд чи цей вид покарання сприяє загальній превенції й тим паче виправленню самого злочинця.

Слід зазначити, що сучасна вітчизняна концепція кримінального права є гуманістичною та спрямована на виправлення осіб, що вчинили злочин [1, 2].

По-перше, смертна кара не довела свою ефективність у боротьбі із загальною злочинністю. Як приклад – Китай, в якому введена смертна кара за корупцію, проте країна зберігає високий рівень корупції.

По-друге, смертна кара є антигуманним засобом покарання, оскільки держава в особі суду позбавляє людину життя. Як можна визнати ту межу, що проходить між вбивцею та серійною вбивцею. Адже аби уникнути свавілля, треба встановити точний перелік злочинів, за які особа буде притягуватися до смертної кари. Й тут є проблема у встановленні співрозмірності покарання реальній суспільній небезпеці та визначенні ціни людського життя.

По-третє, в умовах недосконалої судової та правоохоронної системи України, в умовах недостатнього рівня правосвідомості та культури, смертна кара стане ярмом для особи та її близьких. Є загроза, що до смертної кари будуть засуджені ті особи, що невинуваті у вчиненні злочину, щодо яких суд прийняв (умисно чи з необережності) вирок, позбавивши людину життя. Якщо позбавлення волі хоча б якось можна компенсувати людині, то позбавлення життя – ніяк. Нарешті, повернення смертної кари стане суттєвою перепоною на шляху європейського розвитку України та буде порушенням міжнародних норм.

Таким чином, ми вважаємо, що смертна кара є покаранням минулого. Сьогодні Україна має розвивати сучасну кримінально-виконавчу систему, роблячи виконання покарань більш ефективним та здійснювати більш широку профілактику злочинності. Краще попереджати вчинення злочинів та виправляти засуджених осіб, ніж на власний розсуд позбавляти їх життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996 р. - № 30. – Ст. 141
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2001 р. - № 25. – Ст. 131
3. Смертна кара: за і проти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studopedia.su/17_13386_smertna-kara-za-i-proti.html
4. Смертная казнь в стране: нужны ли Украине расстрелы? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nk.org.ua/ukraina/smertnaya-kazn-v-ukraine-nujnyi-li-strane-rasstrelyi-19995. - Назва з екрану
5. Смертная казнь в Украине: за и против / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://timeua.info/post/obshestvo/smertnaya-kazn-v-ukraine---za-i-protiv--02326.html. - Назва з екрану

Трушко Лілія Михайлівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н, доцент, проректор з наукової роботи
Острогляд О. В.

ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

У кримінальному провадженні, особливу увагу приділяють слідчим(розшуковим) діям, які спрямовані на отримання та/чи перевірку доказів в окремих кримінальних правопорушеннях. Саме слідчі(розшукові) дії є гарантією ефективного збирання доказів, показань, перевірки інформації, встановлення особи винного тощо. Важливим гвинтиком у цих діях є проведення слідчого експерименту.

Аналізуючи ч.1 ст. 240 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) можна охарактеризувати поняття «слідчий експеримент» як слідчу(розшукову) дію, яку проводять шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань з метою перевірки і уточнення відомостей, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення[2, с.326]. Наприклад, слідчому потрібно встановити чи міг свідок чути розмову, яка відбувалась у сусідній кімнаті або чи міг обвинувачений (підозрюваний) пролізти через отвір в стіні, або ж чи реально за певний проміжок часу подолати визначену дистанцію і/чи зробити певні дії. У будь-яких з цих випадків, відбувається відтворення події, яка максимально наближена до умов при яких вчинялося кримінальне правопорушення.

Слідчий експеримент є надзвичайно ефективним у перевірці доказів, завдяки ньому, можна наочно дізнатись про можливість вчинення тих чи інших

дій, вивчити, спростувати і навіть виявити нові докази. Ця слідча (розшукова) дія може вирішити велику кількість питань і є ваговим доказом у суді. Враховуючи, той факт, що слідчий експеримент має на меті практичне відтворення певної дії чи події, що мала місце у конкретному кримінальному правопорушенні, то важливою складовою його проведення є дотримання встановленої законом процедури і вчинення тих дій, які не створюють небезпеку для життя і здоров'я осіб, які беруть участь у слідчому експерименті, не принижують честь і гідність особи і не завдають шкоди [1, с.134] (фізичної чи моральної).

У зв'язку із цим при проведенні слідчого експерименту слідчий повинен враховувати норми міжнародного права, діюче законодавство України, інші нормативно-правові акти, що стосуються питань, які виникають в процесі проведення відповідної слідчої дії [5]. Виходячи з цього, варто зазначити, що законодавець надає слідчому процесуальної самостійності в прийнятті рішення про необхідність і доцільність проведення слідчого експерименту; слідчий самостійно обирає види слідчих експериментів, місце та час їх проведення, а також перелік дослідних дій, котрі, на його думку, необхідно провести; він визначає склад учасників експерименту та може залучати до його проведення необхідні йому сили та засоби [4, с. 12-13].

Крім обов'язків слідчого, що стосуються безпосередньо проведення слідчого експерименту враховуються і вимоги, закріплені в загальних статтях КПК України. До них можна віднести: принцип неухильного дотримання законності; недопустимість приниження честі та гідності учасників слідчого експерименту та оточуючих осіб, створення небезпеки для їх життя; дотримання встановленого порядку підслідності; дотримання прав учасників експерименту [5].

Проте, трапляються випадки, коли при здійсненні слідчого експерименту, слідчий не дотримується зазначених принципів, що призводить до порушення, як прав і свобод учасників експерименту, так і його оточуючих. Наприклад, буде порушення честі і гідності, якщо для перевірки можливості вчинення зґвалтування в кабіні вантажного автомобіля слідчий запропонував потерпілій лягти на сидіння і прийняти позу, в якій вона перебувала в момент насильства. Подібні вказівки слідчого і їх реалізація (якщо потерпіла особа добровільно не погодиться на вчинення вказаних дій) безсумнівно будуть пов'язані з приниженням честі і гідності людини [3, с.660].

Варто звернути увагу і на те, що не дотримання встановленої законом процесуальної процедури проведення слідчого експерименту призведе не тільки до скасування даної слідчої дії у конкретному кримінальному провадженні, а й до порушення прав учасників. Так, якщо слідчий експеримент повинен бути проведений у житлі чи іншому володінні особи, слідчому потрібна згода особи яка ним володіє або ухвала слідчого судді. Проведення слідчого експерименту без дотримання даних вимог, говорить і про порушення

принципу законності, і про порушення права на недоторканість житла чи іншого володіння особи.

Може статися так, що особа, яка на допиті давала достатньо повні і розгорнуті показання, під час «виходу на місце» або відмовляється повідомляти що-небудь із відомих фактів, або повідомляє про них лише фрагментарні відомості, які не можуть задовільнити слідчого [2, с.334]. І слідчий натомість щоб допомогти особі пригадати інформацію за допомогою різноманітних методів, для того щоб прискорити процес проведення слідчого експерименту каже, що вона має говорити. В першу чергу, це призводить до не об'єктивності слідчого експерименту, по-друге виключається ймовірність, що у особи виникнуть нові спогади за зоровими асоціаціями, ну і звісно це грубе порушення процедури проведення слідчого експерименту.

Ч.3 ст.223 КПК України встановлює обов'язок слідчого або прокурора перед проведенням слідчого експерименту роз'яснити їхні права і обов'язки, передбачені КПК України, а також відповідальність, встановлена законом [1, с.134]. Зокрема, Конституція України надає право не свідчити проти самого себе і близьких родичів і у будь-який момент може відмовитись відповідати на запитання, які можуть стати підставою для підозри чи обвинувачення. Не повідомлення про ці права, тягне за собою порушення конституційного принципу свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, а також скасування усіх показань, у зв'язку із порушенням конституційного права.

Слідчий експеримент - це специфічний вид слідчих (розшукових) дії, для проведення якого потрібна не тільки ретельна підготовка, а й забезпечення дотримання прав учасників слідчого експерименту та його оточуючих. Слідчий, якого законодавство наділило повноваженнями щодо організації і проведення даної слідчої (розшукової) дії, зобов'язаний гарантувати дотримання прав і свобод під час безпосереднього здійснення слідчого експерименту. Проте, виходячи з вище сказаного, варто зазначити, що у зв'язку із бездіяльністю, чи то самовпевненістю слідчого порушуються права та свободи учасників слідчого експерименту і його оточуючих. А це призводить у першу чергу до того, що на стадії судового провадження, суддя або колегія суддів можуть визнати даний слідчий експеримент не законним, що призведе до втрати усіх відомостей, що стали відомі під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії; адвокат скориставшись таким порушенням прав, може подати клопотання про скасування слідчого експерименту у конкретній справі, що в подальшому зможе навіть і виправдати злочинця.

Варто не забувати про те, що до слідчого експерименту залучається велика кількість учасників кримінального провадження, його проведення потребує багато зусиль і часу. Тому, у разі визнання фактів, що стали відомі під час проведення слідчого експерименту, не допустимими, усі зусилля і витрачений час виявляються марними.

Хочеться акцентувати на тому, що для проведення слідчого експерименту, результати якого могли б виступати реальними доказами у суді, важливо є не порушити права та свободи учасників слідчого експерименту , а також його оточуючих. В даному випадку, слідчому потрібно педантично ставитися до виконання своїх зобов'язань, щоб не виникали прогалини у доказуванні конкретного кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. - Суми: ТОВ «ВВП Нотіс»., 2015 – 308 с.
2. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О.В. Авраменко, Р.І. Благура, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р.І. Благури та Є.В. Пряхіна. - Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 416 с.
3. Криминалистика: учебник для вузов / под ред. Р. С. Белкина. – Москва.: НОРМА, 2000. - 990 с.
4. *Рубан А.С.* Следственный эксперимент: теория и практика: автор. дис. … канд. юрид. наук :12.00.09 /Александр Сергеевич Рубан. - Владимир, 2009. - 26 с.
5. *Балицький Т. М.* Процесуальний порядок проведення слідчого експерименту [Електронний ресурс]/ Т. М. Балицький // Право/11. Криминалистика и судебная медицина. - 2014. - Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2014/Pravo/11_168543.doc.htm.

Фучинська (Купчак) Олександра,
магістр Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: *к.ю.н., доц., доцент кафедри кримінального права і процесу Огерук І.С.*

БАР'ЄРИ СПІЛКУВАННЯ В ТАКТИЦІ ДОПИТУ СВІДКА

Допит свідка – основне джерело інформації про подію вчиненого злочину. Саме тому важливо дістати якомога повнішу та достовірну інформацію від цього суб'єкта, використовуючи певні прийоми.

Кваліфіковане проведення допиту вимагає врахування психологічних закономірностей формування образних уявлень, розуміння загальних тенденцій особистісної реконструкції цих уявлень та рефлексивної взаємодії з тими особами, що допитуються [3, с.130].

Необхідною передумовою отримання показань є психологічний контакт, в ході якого визначається обопільна готовністю слідчого й допитуваного сприймати та розуміти одне одного.

При першому контакті під час допиту свідка виникає, як правило, естетичний бар'єр [7, с.143]. Виникає він через несприйняття співрозмовником зовнішнього вигляду чи особливостей міміки.

Водночас на позитивне сприйняття й оцінку людини впливають особливості сприйняття тих чи інших елементів зовнішності. Наприклад, людина, затримана в брудному одязі, внаслідок естетичного бар'єру заздалегідь сприймається як потенційний правопорушник, хоча, зрозуміло, за ним може і не бути ніяких протиправних вчинків.

Другий бар’єр, що може виникнути при спілкуванні слідчого з свідком, – інтелектуальний. У кожної людини по-різному розвинений інтелект: у одних інтелект теоретичний, у інших – практичний; у ще інших здатність до цілісного художнього пізнання, у решти – до його логічного розчленування і строго наукового відтворення.

Також ефективність спілкування слідчого з допитуваним свідком залежатиме й від уміння слідчого розуміти потреби та індивідуальні особливості людини, обирати найбільш дієві форми спілкування з ним у міжособистісних ситуаціях тощо [6, с.112].

Інтелектуальний бар'єр проявляється у вигляді розбіжностей у переконаннях, моральних позиціях, поглядах та ін. між свідком і слідчим [8, с.372]. Він нейтралізується за рахунок підкреслення користі від вирішення альтернативи «співпрацювати чи ні» у бік відвертості для більш сприятливого вирішення справи, коли при іншому підході можлива несприятлива перспектива.

Під час спілкування слідчого з свідком, навіть за умови подолання естетичного та інтелектуального, може виникнути також мотиваційний бар’єр.

Мотиваційний бар'єр найчастіше проявляється у небажанні вступати у контакт з принципових міркувань чи з остраху помсти з боку якогось злочинного середовища. Таким чином, вже на початковому етапі допиту свідка слідчий повинен визначитись, з якою людиною він встановлює контакт, яке конкретно відношення вона має до певного факту (події, особи та ін.); передбачити, які бар'єри можуть виникнути при спілкуванні з нею та можливі напрямки їх подолання [1, с.145].

Проблема подолання наступного бар’єра спілкування – морального – є найбільш складною для вирішення. У більшості випадків свої аморальні установки та непорядні вчинки особа обґрунтовує, наприклад, принциповою позицією, або постійно виправдовує себе з посиланням на зовнішні обставини, слабкості, помилки, заздрість оточуючих, або використовує прийом обеззброюючого визнання у підлості тощо

Виходячи з наукових розробок психологів підвищенню ефективності прийому переконання сприятиме, наприклад, така форма його викладення слідчим, як «Треба розповісти все, що Вам відомо, тому що ця інформація важлива для встановлення істини у справі» або «Треба розповісти все, що Вам відомо, тому що інакше злочинець уникне відповідальності за вчинене» [2, с.499].

Наступним і останнім є емоційний бар'єр. Це такий стан, коли допитуваного свідка неможливо переконати ніякими логічними доказами.

Свідок, який дає показання, часто вважає себе так званою мішенню, внаслідок чого емоційний бар'єр може загострюватись [5, с.194].

Емоційний бар'єр, що проявляється у відчужуванні свідка, його ворожості, озлобленості, впливу негативного емоційного стану в даний момент (страху, розгублення, пригніченості тощо) або ж завчасно існуючого негативного ставлення до слідчого. Цей бар'єр нейтралізується уважним, прихильним ставленням до свідка, спокоєм і розсудливістю, а також створенням сприятливої обстановки, що привертає до психологічного контакту [2, с.118].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що визначені психологічні бар'єри спілкування не є такими, що виникають завжди. Навпаки, вірогідність їх утворення залежить і від ситуацій, що виникають під час проведення допиту, й від особистісних властивостей свідка чи слідчого. Подолання бар'єрів спілкування пов'язане з дотриманням слідчим правил підготовки до допиту, застосуванням різноманітних тактико-психологічних прийомів безпосередньо під час проведення допиту.

Подолання зазначених бар'єрів спілкування сприятиме досягненню мети допиту – отриманню слідчим повної й правдивої інформації про обставини, що мають значення для встановлення істини у справі. На мій погляд, обізнаність слідчого із можливими бар'єрами спілкування та прийомами їх подолання підвищить ефективність не лише допиту, але й інших вербальних слідчих дій.

Список використаних джерел

1. *Лукашевич В. Г.* Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования : монография / В. Г. Лукашевич. – Киев : Изд-во Укр. акад. внутр. дел, 1993. – 194 с.
2. *Салтевський М. В.* Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2006. – 588 с.
3. Юридическая психология : учеб. для вузов / [В. Л. Васильев]. – 5-е изд., доп. и перераб. – СПб. : Питер, 2004. – 655 с.
4. *Головаха Е. И.* Психология человеческого взаимопонимания / Е. И. Головаха, Н.В.Панина. – Киев : Политиздат Украины, 1989. – 189 с.
5. *Матюшкова Т. П.* Емоційні бар'єри спілкування: дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Т. П. Матюшкова. – Х., 2006. – 255 с.
6. *Центров Е. Е.* Криминалистическое учение о свидетеле : монография / Е. Е. Центров. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 160 с.
7. *Усманов У. А.* Тактика допроса на предварительном следствии : справочник / У.А.Усманов. – М. : ПРИОР, 2001. – 176 с.
8. *Коновалова В. О.* Юридична психологія : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – К. : Ін Юре, 2004. – 424 с.

Шипук Светлана Николаевна,
магистрант 2 года обучения учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина», частное унитарное предприятие «СитингТревелтакс», юрист, г. Брест, Республика Беларусь

ИСПОЛНЕНИЕ УГОЛОВНЫХ НАКАЗАНИЙ В СТРАНАХ С РАЗВИТЫМИ ПЕНИТЕНЦИАРНЫМИ СИСТЕМАМИ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

В зависимости от вида уголовного наказания его исполнение возлагается на различные учреждения и органы. Исполнение наказаний в виде ограничения свободы, ареста, лишения свободы, пожизненного заключения реализуется подразделениями Министерства Внутренних Дел (далее – МВД) Республики Беларусь.

Уголовное наказание в виде лишения свободы применяется только в качестве основного вида наказания и представляет собой изоляцию осуждённого от общества путём направления его в исправительное учреждение в пределах территории Республики Беларусь. Исправительными учреждениями для исполнения данного вида наказания являются исправительные, воспитательные колонии, тюрьмы, лечебные исправительные учреждения.

Основным видом исправительных учреждений являются исправительные колонии, предназначенные для содержания осуждённых к лишению свободы, достигших совершеннолетия. Осуждённые, не достигшие к моменту вынесения судом приговора восемнадцатилетнего возраста, помещаются в воспитательные колонии [1, с. 159-160].

Указом Президента Республики Беларусь от 19.07.2000 г. № 349 «О мерах по совершенствованию деятельности органов и учреждений уголовно-исполнительной системы МВД» определена система органов и учреждений, исполняющих уголовные наказания [2].

Система органов и учреждений, исполняющих уголовные наказания в Республике Беларусь, включает в себя: центральные органы управления; территориальные органы управления; учреждения, исполняющие меру пресечения в виде заключения под стражу, следственные изоляторы и другие учреждения [1, с. 162].

Законодательство, регулирующее исполнение наказаний рассматривается во многих зарубежных государствах как одна из важнейших составных частей правового комплекса, который включает в себя уголовное, уголовно-процессуальное и уголовно-исполнительное законодательство.

Ключевые проблемы исполнения уголовных наказаний в настоящее время связывает с правами и обязанностями осуждённых и их гарантиями, обеспечением судебного контроля за исполнением наказания в зависимости от

степени исправления осуждённого, подготовкой осуждённого к предстоящему освобождению путём перехода на режим «полусвободы».

США – родина большинства распространённых пенитенциарных систем и видов наказания. Американская тюремная система своё развитие получила в период, предшествующий гражданской войне [3, с. 361].

Пенитенциарная система США представляет собой комплекс специальных учреждений, реализующих государственную политику в сфере исполнения уголовных наказаний.

В США в ведении федерального министерства юстиции и управлений исправительных учреждений штатов находятся тюрьмы, исправительные учреждения – тюремные фермы и мастерские, центры приёма, диагностики и классификации заключённых, а также специальные медицинские учреждения : тюремные больницы и центры для лечения алкогольной и наркотической зависимости [4, с. 19].

Исполнение наказания в виде лишения свободы осуществляется в США в исправительных учреждениях, в систему которых входят федеральные тюрьмы, тюрьмы штатов и местные (окружные и муниципальные) тюрьмы.

Современная пенитенциарная система США сохранила влияние Пенсильванской и Оборонской систем исполнения лишения свободы.

Пенсильванская система заключается в том, что в пенитенциарии (тюрьме) создаётся особый режим уединения и молчания.

Пенитенциарий специально приспособлен к реализации системы молчания, звуки шагов заглушаются пробковыми дорожками, заключённые и администрация должны разговаривать вполголоса. Осуждённые содержаться в одиночных камерах. Эта система оказывает на осуждённого мощное устрашающее воздействие, подавляет его психику [5, с. 303].

Оборонская исправительная система, возникшая в 1819 г., предусматривала использование одиночного заключения только в ночное время. Днём заключённые собирались вместе для работы. При этом разговаривать друг с другом запрещалось [5, с. 362].

США имеет сложную систему учреждений, исполняющих уголовные наказания. На каждом уровне управления действует собственная исправительных учреждений: федеральные исправительные учреждения, учреждения штатов и муниципальные или местные тюрьмы [5, с. 364-365].

Порядок и условия исполнения наказания в Великобритании осуществляется с использование положений прецедентного и статутного (уголовного, уголовно-процессуального, пенитенциарного) права.

Пенитенциарная система Великобритании состоит из центральных и местных тюрем. В местных пенитенциарных учреждениях (тюрьмах графств, городских тюрьмах) содержатся лица, ожидающие предания суду и вынесения приговора. Кроме того, здесь отбывают наказание три основные категории преступников: 1) осуждённые на краткие сроки лишения свободы; 2)

осуждённые за неуплату штрафов, долгов и за другие малозначительные преступления; 3) несовершеннолетние, осуждённые в возрасте до 21 года.

Центральные пенитенциарные учреждения Великобритании разделены на три группы: для отбывания кратких – до полутора лет; средних – от полугода до 5 лет; длительных – свыше 5 лет сроков лишения свободы.

Такое деление позволяет, во-первых, объединить в относительно однородные группы близких по степени социальной опасности преступников; во-вторых, более точно и эффективно рассчитать процесс их исправления по срокам, интенсивности и другим параметрам; в-третьих, относительно ровные сроки лишения свободы снимают ту психологическую напряжённость, которая возникает в среде заключённых, совместно отбывающих существенно различающихся сроки наказания [5, с. 305-306].

В Германии с 1963 г. существует единый вид наказания в виде лишения свободы и, соответственно, единый вид пенитенциарного учреждения, где это наказание отбывается. Поскольку данные учреждения подчинены ведомству юстиции той земли ФРГ, на территории которой они находятся, то они и названы в соответствии с законом как пенитенциарные учреждения ведомства юстиции [3, с. 370-372].

Франция является родиной континентальной системы права. В отличие от Великобритании, во Франции историческими источниками уголовных, уголовно-процессуальных и пенитенциарных норм служит не судебный прецедент, а кодифицированный закон и подзаконные нормативные акты.

Пенитенциарная система Франции включает центральные и местные тюрьмы для взрослых преступников и специальные исправительные заведения для несовершеннолетних. В центральные тюрьмы направляются для отбывания лишения свободы лица, осужденные на срок свыше одного года. Местные тюрьмы (арестные дома, исправительные центры) создаются по департаментам. В них содержатся заключенные под стражу до вынесения приговора лица, осужденные за малозначительные уголовные деяния и к кратким (до одного года) срокам лишения свободы.

Во Франции допускается наличие частных мест исполнения наказания в отношении несовершеннолетних. Принадлежат они, как правило, благотворительным или религиозным обществам [5, с. 309-310].

Современная система исправительных учреждений отличается значительным разнообразием и в определённой мере является результатом длительного процесса гуманизации режима отбывания наказания. Однако по-прежнему вопросы качества содержания осуждённых находятся в центре внимания исправительной системы.

Исполнение уголовных наказаний по законодательству США, Великобритании, Германии, Франции имеют некоторые особенности, обусловленные приверженностью к различным правовым системам (континентального и общего права). Но, несмотря на это, цели, преследуемые уголовными наказаниями, одинаковы: исправление осуждённых, их адаптация

к условиям жизни в условиях свободы, воспитание в духе соблюдения норм права и морали.

Список использованных источников

1. Теоритические основы уголовно-исполнительного права : Пособие для учеб. заведений юрид. профиля / В.Б. Шабанов, А.В. Шарков, Н.Ф. Ахраменка, С.А. Кадушкин; Под ред. В.Б. Шабанова. – Мн.: Тесей, 2002. – 288 с.
2. О мерах по совершенствованию деятельности органов и учреждений уголовно-исполнительной системы МВД : Указ Президента Республики Беларусь, 19 июля 2000 г., № 349 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2000. – № 1/1380.
3. Уголовно-исполнительное право : учебник / А.В. Шарков. 2-е изд., исправ. и доп. – Минск : Тесей, 2008. – 384 с.
4. *Ковалёв О.Г.* Пенитенциарная система США : особенности организации и современные тенденции / Ковалёв О.Г, Шереметьева М.В. // Уголовно-исполнительная система : право, экономика, управление. – М.: Юрист. – 2013. – № 4. – С. 19 – 22.
5. Уголовно-исполнительное право : Учебник для юридических вузов и факультетов / В.Б. Малинин, Л.Б. Смирнов. – М.: Межрегиональный институт экономики и права, Юридическая фирма «КОНТРАКТ», ООО «ВОЛТЕРС КЛУВЕР», 2009. – 310 с.

Ярошенко Мар'яна Миколаївна,
студентка 4 курсу економіко-правового факультету
Київського кооперативного інституту бізнесу і права,
м. Київ

ДОСВІД ШВЕЦІЇ І НОРВЕГІЇ ЩОДО ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Судово-правовою реформою, що здійснюється в Україні, передбачено проведення ряду заходів організаційного, інформаційного та законодавчого характеру, які спрямовані на гуманізацію кримінальної відповідальності, особливо стосовно запровадженню альтернативних видів покарань.

За підрахунками науковців матеріальні витрати суспільства на утримання одного ув'язненого в десятки разів менші за соціальні і моральні витрати. Засуджені відірвані від навколишнього середовища, перебувають у несприятливих для їхньої позитивної реабілітації умовах, переживають важкі психічні стани, викликані ізоляцією від суспільства, примусовим способом життя, обмеженнями в реалізації потреб особистості, вимушеністю бути в замкненому колі таких самих злочинців, як правило, деградованих у розумовому, моральному і правовому планах [1, с. 17]. Враховуючи саме негативні наслідки ув'язнення, необхідно звернути увагу на широке застосування альтернативних покарань, які ефективно працюють в багатьох зарубіжних країнах.

Прикладом застосування альтернативних видів покарань є Швеція та Норвегія. Кримінальний кодекс Швеції поняттям «покарання» охоплює

тюремне ув'язнення і штраф. Умовне позбавлення волі, пробація і спеціальне лікування відносяться до категорії «інші наслідки». Згідно основного принципу кримінальної політики Швеції призначення покарання у вигляді позбавлення волі повинно бути зведено до мінімуму, оскільки ізоляція від соціума, як правило, знижує шанси особи до адаптації в суспільстві після виходу із ув'язнення [2, с. 175]. Крім того, для бюджету Швеції покарання, не пов'язані з позбавленням волі, обходяться набагато дешевше.

У Швеції в Служба пробації виконує такі покарання: 1) умовне покарання з призначенням суспільно корисних робіт; 2) пробація (кримінальний нагляд), включаючи нагляд в поєднанні із суспільно корисними роботами і нагляд в поєднанні з особливою програмою лікування; 3) інтенсивний нагляд із застосуванням електронного моніторингу.

Пробація (кримінальний нагляд) є одним із видів альтернативних покарань, який широко використовується у Швеції. Суд призначає покарання у вигляді кримінального нагляду особам, що вчинили злочин, у випадку, якщо прийде до висновку, що позбавлення волі не є необхідним заходом з точки зору вірогідності вчинення особою повторних злочинів. Особі призначається нагляд на три роки, але, як правило, він триває один рік. Два роки, що залишилися, нагляд не здійснюється, але справа не закривається, і, в разі порушення особою вимог відбуття даного виду покарання, тягне за собою несприятливі наслідки.

Кримінальний нагляд в поєднанні із суспільно корисними роботами був розроблений спеціально із метою застосування до молодих правопорушників віком до 25 років, які могли бути засуджені до тюремного ув'язнення строком до 1 року. З 1999 року даний вид покарання почав застосовуватися до осіб, засуджених до умовного позбавлення волі, і практика призначення суспільно корисних робіт розповсюдилася і на інші категорії правопорушників. Покарання передбачає здійснення під наглядом інспектора служби пробації неоплачуваної суспільно корисної праці у розмірі від 40 до 200 годин, яка визначається судом з урахуванням серйозності і суспільної небезпеки злочину. В рішенні суду про призначення суспільно корисних робіт, крім кількості трудових годин, вказується строк тюремного засудження, який доведеться відбути засудженому в разі злісного порушення умов відбуття суспільно корисних робіт. Служба пробації визначає місце і характер робіт. Строк тюремного засудження, який може бути замінений суспільно корисними роботами, не може перевищувати 1 року, причому 1 місяць тюремного засудження прирівнюється до 40 годин суспільно корисних робіт.

Кримінальний нагляд в поєднанні зі спеціальною лікувальною програмою застосовується до осіб, що вчинили злочин в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 2 років. В такому випадку засуджений повинен підписати контракт, в якому дає згоду на певний курс лікування в конкретному лікувальному закладі і на певний строк. Порушення умов контракту тягне за собою відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

Подібне регулювання відбування альтернативних покарань має кримінальне законодавство Норвегії. Основна мета покарання за кримінальним законодавством Норвегії – попередження нових злочинів [2, с. 189]. Нагляд за виконанням покарання здійснює виконавча служба (служба пробації). До завдань виконавчої служби входить здійснення нагляду за виконанням таких покарань: 1) нагляд за особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання; 2) виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства. Здійснюючи нагляд за особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, виконавча служба повинна провести необхідні приготування перед умовно-достроковим звільненням засудженого із ув'язнення. На підставі Закону Норвегії про виконання покарань виконавча служба повинна встановити контакт з державними службами і приватними організаціями, які можуть надати допомогу умовно-достроково звільненому з приводу умов проживання та інші форми соціальної допомоги. Кримінальний кодекс Норвегії визначає декілька форм нагляду за особами, засудженими до покарання, не пов'язаного з ізоляцією від суспільства: 1) суспільно корисні роботи; 2) проходження відповідних програм (курсів); 3) інші форми виконання, які сприяють припиненню злочинної активності засудженого. Таке правове регулювання надає широкі повноваження виконавчій службі щодо виконання даного виду покарання. Але в будь-якому випадку виконавча служба зобов'язана надати суду доповідь з мотивацією встановлення покарання, не пов'язаного із ізоляцією від суспільства.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що з метою подальшої гуманізації кримінальної відповідальності варто вивчити досвід Швеції та Норвегії щодо застосування альтернативних покарань, не пов'язаних з ізоляцією засудженого від суспільства, а також розглянути можливість створення в Україні, на підставі досвіду зарубіжних країн, служби пробації з широкими соціальними та правовими повноваженнями.

Список використаних джерел

1. *Бец О.* Європейський досвід гуманізації кримінального судочинства // Вісник Центру суддівських студій. - № 2-3. – 2004. – С.15-26.
2. Обзор законодательства скандинавських и балтийских стран по службе пробации (уголовному надзору). Серия «Права человека». – СПб Составитель – Санкт-Петербургская общественная правозащитная организация «Гражданский контроль», 2005. – 220 с.

ЗМІСТ

Александренко В.В.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
СЛУЖБОВИХ ОСІБ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ.....3

Андрушко А.В.
НЕДОЛІКИ СТ. 151 КК УКРАЇНИ У СВІТЛІ ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....6

Ахтирська Н.М.
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ:
ЄДИНІ ГУМАНІСТИЧНІ ПРИНЦИПИ ТА ПРАКТИКА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ.....10

Бабенко А.М.
ДЕЯКІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ
ЗЛОЧИННОСТІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР.....13

Бабецька І.Я.
ІНТЕРЕС ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ.....16

Баєва Л.В.
УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ
ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ.....21

Байлов А.В.
ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА
ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ
АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ: PRO AND CONTRA.....24

Балобанова Д.О.
ГУМАНІЗАЦІЯ ЧИ ПОСИЛЕННЯ РЕПРЕСІЇ – СУЧАСНІ
ТЕНДЕНЦІЇ ДИНАМІКИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....28

Басиста І. В.
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАТРИМАННЯ ЯК ТИМЧАСОВОГО ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ.....31

Березовська Н.Л.
ЗМІНИ І ДОПОВНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ
УКРАЇНИ ЩОДО ГУМАНІЗАЦІЇ ПОКАРАНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ.....34

Бойчук О.В.
ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗГВАЛТУВАНЬ.....37

Бухонський С.О.
ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ.....40

Гловюк І.В..
ТРЕТЯ ОСОБА, ЩОДО МАЙНА ЯКОЇ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО АРЕШТ,
ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.....42

Горох О.П.
ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ШЛЯХОМ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ.....46

Громко В. Я.
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ.....51

Губська Д. О.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ЗЛОЧИНИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАТІЖНИХ ІНСТРУМЕНТІВ В УКРАЇНІ ТА ЄС.....54

Гулкевич В. Д.
КРИМІНАЛІЗАЦІЯ VS ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ: НА ПРИКЛАДІ
ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ.....57

Гуркова А.В.
ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....60

Гуцуляк М.Я.
«ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ПОЛОЖЕНЬ,
У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН
ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСТУПУ ЗАХИСНИКА ДО ОСОБИ, ЯКА МАЄ ПРАВО НА ЗАХИСТ».....63

Гуцуляк Ю.В.
ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....67

Давтян Л. Г.
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОДАТКОВІ ЗЛОЧИНИ.....69

Дацюк В.Б.
БЕЗПІДСТАВНА ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО
НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ ЯК НАСЛІДОК НАДМІРНОЇ
ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....72

Дорохіна Ю.А.
ДО ПИТАННЯ ВІДНЕСЕННЯ ОКРЕМИХ ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ.....76

Зварич Р. В.
ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОГО
ЗАКРІПЛЕННЯ РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА.....78

Иванчина О.Н.
КРИЗИС УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ:
ПРИНЦИПЫ И МЕТОДЫ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ.....81

Кернякевич-Танасійчук Ю.В.
ДЕМОКРАТИЗМ ТА ГУМАНІЗМ ЯК ПРИНЦИПИ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....84

Кісілюк Е.М.
ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ
ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ.....86

Ковальчук С.О.
ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ ДО МАЙНА
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМ ОСІБ ЯК СПОСОБУ
ВИРІШЕННЯ ДОЛІ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ЗА КПК УКРАЇНИ.....89

Козич І.В.
ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....93

Колінько О.О.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ ДЕРЖАВАХ ЄС.....95

Коропецька С.О.
МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ПРИ ВІДІБРАННІ
БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....99

Кравченко К.С.
ПРАВА ПОТЕРПІЛИХ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ:
ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА.....102

Лемішко Ю.Ю.
ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....105

Леоненко М.І.
ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА
УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІДЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ.....108

Леоненко Т.Є.
ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА РЕЛІГІЙНОМУ ГРУНТІ: ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ.....112

Лотоцький М.В.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНИХ УМОВ ЛІКУВАННЯ
ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ.....117

Лукашевич В. Г., Калюга К.В.
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ.....120

Лукашкіна Т.В.
НАЛЕЖНЕ ДЖЕРЕЛО ЯК ОДИН З КРИТЕРІЇВ
ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....126

Лутчак Т.В.
ПИТАННЯ МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 359 КК УКРАЇНИ.....129

Луцик В.В.
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....133

Луцький А.І.
КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ
ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....136

Луцький М.І.
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗУНР.....139

Мазур М.Р.
МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПЕРСПЕКТИВА.....143

Максимович Р.Л.
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....146

Мартинишин Г.Р.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АМНІСТІЇ В УКРАЇНІ.....148

Масюк В.В.
ПИТАННЯ ЗАРАХУВАННЯ СТРОКУ
ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ У СТРОК ПОКАРАННЯ.....151

Махарадзе А.
ВОССТАНОВИТЕЛЬНОЕ ПРАВОСУДИЕ КАК ИНСТИТУТ
ГУМАНИЗАЦИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА.....152

Медицький І.Б.
ГУМАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ У
ЗАКОНОПРОЕКТНІЙ РОБОТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ПАРЛАМЕНТУ.....158

Меліхова А.
ГУМАНИЗМ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ЭСТОНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ И
УКРАИНЫ.....162

Мельник П.В.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ
В УКРАЇНІ ТА ЕСТОНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ.....164

Миколенко О.М.
СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....167

Михайліченко Т.О.
ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ
У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ
ПРОЦЕСІВ ГУМАНІЗАЦІЇ (на прикладі злочину, передбаченого ст. 229 КК України).....169

Назаренко П. Г.
ЗАРАХУВАННЯ СУДОМ СТРОКУ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ
У СТРОК ПОКАРАННЯ ЯК ШЛЯХ ДО ГУМАНІЗАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ.....173

Неледва Н.В.
ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ПРІОРИТЕТНІСТЬ ІНТЕРЕСІВ ПОТЕРПІЛОГО
ЯК НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ.....176

Нікіфорова Т.І.
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАЙМАНСТВО.....179

Новікова К.А.
СИСТЕМА ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ЕСТОНІЇ.....182

Ободовський О. В.
КАРАНІСТЬ НЕЗАКІНЧЕНОГО ЗЛОЧИНУ В ІСТОРІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ (1813-1845 РОКИ).....185

Огерук І.С.
КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В НАФТОГАЗОВИДОБУВНІЙ ГАЛУЗІ.....188

Орловська Н.А.
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАПОБІГАННЯ
ВІЙСЬКОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА ЕСТОНІЇ).....190

Острогляд О.В.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ОКРЕМИХ КРАЇН В АСПЕКТІ ГУМАНІЗАЦІЇ.....194

Павлова Т.О.
ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ: КРОК
ДО ГУМАНІЗАЦІЇ ЧИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....197

Паламарчук Г.В.
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА КОНТРАБАНДУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ БАЛТІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....201

Панчак О.Г.
СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ ЯК УМОВА
ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ.....204

Партенадзе О.
ГУМАНИЗАЦИЯ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ
ПОЛИТИКИ ГРУЗИИ ВО ВРЕМЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ.....207

Пасічняк Р.Л., Равлюк І.І.
ПРО ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ
ПРОЯВАМ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....211

Письменський Є.О.
ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
У ФОКУСІ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ.....213

Політова А.С.
ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....218

Пономаренко Ю.А.
ПРО ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОЇ ГУМАНІЗАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....222

Припхан І.І.
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ.....225

Процюк О.В.
СУЧАСНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РОЗУМІННЯ ТЕРОРИЗМУ.....229

Пухов А.А.
НАРУШЕНИЕ ВЕТЕРИНАРНЫХ ПРАВИЛ ПО УГОЛОВНОМУ
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И УКРАИНЫ:
СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ.....232

Руфанова В.М.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЕСТОНІЇ ТА УКРАЇНИ.....235

Савинова Н.А.
ЭФФЕКТИВНОСТЬ УГОЛОВНОГО ПРАВА
И ГУМАНИЗМ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ.....241

Савченко В.А., Кузишин Т.В.
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ
ЯК ГАРАНТІЯ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....247

Садова Т.В.
ГАРМОНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІВДРУЖНОСТІ.....250

Саінчин О.С.
АМНІСТІЯ «ЗЛОДІЇВ В ЗАКОНІ» У ГРУЗІЇ МОЖЛИВИЙ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЙНИЙ ФАКТОР КРИМІНОГЕННОЇ ОБСТАНОВКИ В УКРАЇНІ.....254

Созанський Т.І.
КОНЦЕПЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РЕАЛІЇ.....257

Соловій Я.І.
ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.....259

Степаненко О.В.
ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....264

Тертишник В.М.
ЮРИДИЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ, ДЕМОКРАТИЗМ ТА ЯКІСТЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ.....267

Тимчук О.Л.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИТЕРІЇВ ГУМАННОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ ЄС.....271

Тімофеєва Л.Ю.
ГУМАНІСТИЧНА ПРАВОТВОРЧІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ЕФЕКТ МЕТЕЛИКА.....273

Томас Ж.
ВЕКТОР ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНВЕНЦІЙНИХ СТАНДАРТІВ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....277

Томин С.В.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ВЕРСІЯ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....279

Томич В.І.
ІНСТИТУТ ЗАТРИМАННЯ ЯК ОСНОВНИЙ МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ.....282

Туляков В.О.
СИНГУЛЯРНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ.....286

Філіппов С.О.
ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ.....289

Фріс П. Л.
ДОКТРИНА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ.....292

Халін О.В.
ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦКОНФІСКАЦІЇ В РАМКАХ БОРОТЬБИ
З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМСИВАННЯМ) ДОХОДІВ,
ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ. ГУМАНІЗАЦІЯ ЧИ КАРА?.....297

Харитонова О.В.
ГЕНДЕРНІ АКЦЕНТИ В МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ.....300

Черниченко І.В.
ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ: ЗА І ПРОТИ.....304

Шаблистий В.В.
ВСЕДОЗВОЛЕНІСТЬ ДЛЯ ЗЛОЧИНЦЯ АБО
ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПО-УКРАЇНСЬКИ.....307

Шведова Г.Л.
СТАБІЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ЯК ФАКТОР ПРОГНОЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....311

Шиян Д.С.
ПРИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ, НІЖ
ПЕРЕДБАЧЕНО ЗАКОНОМ, СТОСОВНО ПОЗБАВЛЕННЯ
ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....314

Шиян О.Ю.
ПРОБЛЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ,
ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ ЧИ НАДАННЯ
КРЕДИТІВ З БЮДЖЕТУ БЕЗ ВСТАНОВЛЕНИХ
БЮДЖЕТНИХ ПРИЗНАЧЕНЬ АБО З ЇХ ПЕРЕВИЩЕННЯМ.....317

Юрчишин В. М.
РОЛЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИКА В ДОТРИМАННІ
ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....321

Юрчишин В.Д.
ПРАВОВА ПЕВНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРАВОВИЙ СТАНДАРТ ЧИ ЕЛЕМЕНТ
ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД?.....324

Яремко О.М.
ІНСТИТУТ ПОКАРАННЯ У ЗАХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКІЙ
ПРАВОВІЙ ТРАДИЦІЇ: КОНТАМІНАЦІЯ
РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ГУМАНІСТИЧНОГО ВИМІРІВ.....328

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Базилевич О.М.
НАЙМАНСТВО: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ.....331

Бєдна А.В.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ.....334

Бєдна В.В.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ З ВИПРОБУВАННЯМ
ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ ЧОЛОВІКІВ, ЯКІ Є САМОТНІМИ БАТЬКАМИ.....336

Бондаренко О. М.
КРИМІНАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....338

Варібрус Д.О.
ПРОБЛЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ВИКРАДЕННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЇ АБО ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ
ШЛЯХОМ ЇЇ САМОВІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ.....339

Василюк Х.Р.
ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ГЕНОЦИДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....342

Височин М.А.
СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ, ЯК ЧАСТИНА ЗАГАЛЬНОЇ
СИСТЕМИ ПРАВ ЛЮДИНИ, ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....346

Гожа Б.Б.
ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ:
СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ.....349

Гончаров Д.О.
ПЕРСПЕКТИВИ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ.....352

Григор'єва М. Д.
ЗНАЧЕННЯ ПРЕЗУМПЦІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....354

Духняк Т.М.
ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ.....357

Зіньова Н.К.
ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ ЩОДО ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....359

Кривецька О.М.
ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО
ХАРАКТЕРУ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....362

Крістєва Е.А.
МЕДИЧНА ПОМИЛКА: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЛІКАРЯ.....365

Литвинова О.О.
СПІРНІ ПИТАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ
ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ ТА ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....368

Мазур А. О.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ.....369

Медвєдєва А.О.
ВІК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:
ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....371

Морщ Д.В.
ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПОВАГУ
ДО СУДУ У СВІТЛІ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....374

Олексюк Д.І.
КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ.....377

Парапір Г.Ю.
РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ
УРАЗЛИВИХ ГРУП ЗАСУДЖЕНИХ І ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ
ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....380

Попфалуші Я.Р.
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ.....383

Скляр Н.В.
ДО ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА
МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ.....385

Спасюк С.В.
АЛЬТЕРНАТИВНІ ВИДИ ПОКАРАНЬ ЯК
ЗАСІБ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....387

Степанова А.О.
ЩЕ РАЗ ПРО СМЕРТНУ КАРУ.....389

Трушко Л.М.
ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ
ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.....392

Фучинська (Купчак) О.
БАР'ЄРИ СПІЛКУВАННЯ В ТАКТИЦІ ДОПИТУ СВІДКА.....395

Шипук С.Н.
ИСПОЛНЕНИЕ УГОЛОВНЫХ НАКАЗАНИЙ В СТРАНАХ
С РАЗВИТЫМИ ПЕНИТЕНЦИАРНЫМИ СИСТЕМАМИ:
СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН.....498

Ярошенко М. М.
ДОСВІД ШВЕЦІЇ І НОРВЕГІЇ ЩОДО ГУМАНІЗАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....401

Наукове видання

Матеріали Міжнародного науково-практичного симпозіуму

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали подані мовою оригіналу

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Упорядники:

О. В. Острогляд, Л.Б.Федик

Художнє оформлення:

І. В. Гребенюк

Видано за авторською редакцією